

Erkki Urpilainen

Algot Scarin ja göötiläisen
historiankirjoituksen mureneminen
Ruotsissa 1700-luvun alkupuolella

Suomen Historiallinen Seura
Finska Historiska Samfundet
Societas Historica Finlandiae

Historiallisia Tutkimuksia 171

Erkki Urpilainen

Algot Scarin ja göötiläisen
historiankirjoituksen
mureneminen Ruotsissa
1700-luvun alkupuolella

Kansi: Rauno Endén

Tutkimus on otettu julkaistavaksi Suomen Historiallisen Seuran sarjassa Historiallisia Tutkimuksia Oulun yliopiston humanistisen tiedekunnan 8.4.1993 antaman painatusluvan perusteella.

ISSN 0073-2559

ISBN 951-8915-78-4

© Erkki Urpilainen

Tammer-Paino Oy
Tampere 1993

Esipuhe

Ajatuksen Algot Scarinin tutkimiseen sain jo 1970-luvun lopulla eräästä artikkelista, jossa kerrottiin, että 1700-luvun alun Suomen historiankirjoitus on täysin laiminlyöty oppihistorian alue. Kun tiedustelin esimerkiksi Scarinista eri tutkijoilta, sain vastaukseksi vain ihmettelyä. Kukaan ei näyttänyt tietävän hänestä mitään. Siksi en heti uskaltanut ryhtyä tutkimaan Scarinia, vaan keskityin muihin teemoihin. En kuitenkaan unohtanut suunnitelmaa, vaan keräsin vähitellen aiheesta materiaalia ja hankin dosentti Unto Paanasen ja lehtori Vesa Väättäjän johdolla tarvittavan latinan kielen taidon. Vuonna 1987 ryhdyin vihdoinkin tekemään lisensiaatintyötä Scarinista.

Työni ohjaajana on ollut professori Juha Manninen. Hän on kannustanut minua työn eri vaiheissa ja järjestänyt minulle tilaisuuksia tutkimustulosteni esittelyyn myös Oulun ulkopuolella. Lisensiaatintyöni tarkastajana ja tämän väitöskirjan esitarkastajana on toiminut professori Simo Heininen. Häneltä olen saanut runsaasti hyödyllisiä kommentteja varsinkin kirkkohistorian kohtiin.

Koska 1700-luvun alun historiankirjoitus on Suomessa melko tutkimaton alue, niin varsinaista asiantuntija-apua ei ole juuri ollut saatavilla. Tämän takia Oulun yliopiston historian laitoksella olevien aate- ja oppihistorian tutkijoiden ja jatko-opiskelijoiden tuki on ollut minulle erittäin tärkeää. Lukuisissa seminaareissa ja yksityisissä keskusteluissa olen saanut useita hyödyllisiä neuvoja ja vihjeitä, jotka ovat edistäneet tämän tutkimuksen valmistumista. Erityisen kiitoksen ansaitsee FT Martin Kusch, joka on väsymättä jaksanut kuunnella minua ja uhrannut aikaansa tekstieni lukemiseen.

Suuri osa tutkimuksessa tarvitsemastani materiaalista on Upsalan yliopiston kirjastossa. Siksi olikin ensiarvoisen tärkeää, että pystyin Suomen Akatemian apurahan turvin asumaan Upsalassa vuosina 1991–1992. Siellä sain luvan osallistua professori Gunnar Erikssonin johtamaan aate- ja oppihistorian tutkijaseminaariin. Professori Erikssonin ja hänen seminaarilaisensa minulle antamat kommentit olivat erittäin hyödyllisiä.

Suomen Akatemian lisäksi olen saanut rahallista avustusta Eemil Aaltonen säätiöltä ja Oulun yliopiston Tukisäätiöltä. Lisäksi olen voinut työskennellä Oulun yliopiston historian laitoksella tutkijana. Kahden vuoden ajan minulla on ollut runsaasti aikaa keskittyä tutkimukseeni työttömänä.

Tämän väitöskirjan viimeistelyssä minua ovat auttaneet FM Marketta Harju-Autti, joka on tarkastanut väitöskirjani kieliasun ja M.A. Ian Morris-Wilson, joka on kääntänyt englanninkielisen tiivistelmän.

Lopuksi erityinen kiitos perheelleni. Alla on oman tutkimustyönsä ohessa jaksanut paneutua myös minun ongelmiini. Henri puolestaan on sopeutunut hyvin vanhempiensa epäsäännölliseen tutkijaelämään. Santtu taas on vielä niin pieni, että tämä nyt päättyvä elämäni vaihe ei ole ehtinyt häiritä häntä ollenkaan.

Sisällysluettelo

Johdanto	11
1. Tutkimuksen tavoite	11
2. Katsaus aikaisempaan tutkimukseen	12
3. Lähdemateriaali	17
4. Keskeiset tutkimusongelmat	19
I Historiankirjoituksen kehityspiirteitä Euroopassa uudella ajalla	21
1. Nationalistinen historiankirjoitus	21
2. Tanskan ja Norjan historiankirjoitus	30
3. Göötiläinen historiankirjoitus	33
4. Kriittinen historiankirjoitus	40
5. Historiankirjoitus Turun Akatemiassa ennen Algot Scarinia	47
II Algot Scarinin elämänvaiheet	49
1. Nuoruus ja opiskelu	49
2. Professorina Turussa	52
3. Luennot	61
4. Scarinin käsikirjoitukset	68
4.1. Käsikirjoitusten tekijä	69
4.2. Käsikirjoitusten sisältö	73
5. Opiskelijoiden luentomuistiinpanot	81
6. Väitöskirjat	82
6.1. Väitöskirjojen synty ja niiden kirjoittajat	82
6.2. Väitöskirjojen respondentit	99

III Lähdeet	101
1. Läheiden käyttö Euroopassa 1600- ja 1700-luvulla	101
2. Gööttiläisen historiankirjoituksen suhde lähteisiin	105
3. Kriittisen koulukunnan lähteiden käyttö	108
4. Scarinin lähdeet	109
4.1. Raamattu	115
4.2. Muinaisskandinaavinen kirjallisuus	119
4.2.1. Suomalainen kansanrunous	128
4.3. Antiikin kirjallisuus	129
4.4. Goottilainen historiankirjoitus	132
4.5. Kirjalliset primäärilähteet	133
4.5.1. Maakuntalait	134
4.5.2. Asiakirjalähteet	135
4.6. Esineelliset lähdeet	137
5. Yhteenveto	139
IV Kieli historian tutkimuskohteena	141
1. Kielten historia Euroopassa 1600-luvulla	141
2. Alkukielen ongelma Ruotsissa	142
3. Kielitiede gööttiläisen historiankirjoituksen metodina	146
4. Etymologinen metodi kriittisessä koulukunnassa	148
5. Scarinin suhde etymologiaan	150
6. Yhteenveto	157
V Historiankuva	158
1. Historian periodisointi	158
2. Ruotsin varhishistoria	165
2.1. Skyyttalainen traditio	165
2.1.1. Skyyttalaisen tradition synty	165
2.1.2. Skyytit ja ruotsalaiset	166
2.1.3. Scarin ja skyyttalainen traditio	168
2.1.4. Pohjolan asuttaminen	172
2.1.5. Pohjolan ensimmäiset asukkaat	178
2.2. Goottilainen traditio	185
2.2.1. Goottivaellusten alku	187
2.3. Hyperborealainen traditio	190
2.3.1. Kirjoitustaito	192
2.3.2. Tieteiden kehitys	194
2.3.3. Lainlaadinta	197
2.4. Yhteenveto	199

3. Uskonnot	201
3.1. Muinainen oikea uskonto	201
3.2. Pakanauskonto	203
3.3. Kristinuskon tulo Ruotsiin	206
3.4. Kristinuskko ja valtio	207
4. Hallitsijan valta	210
Päätäntö	224
Liitteet	228
Lähdeluettelo	241
English summary	270
Henkilöhakemisto	279

Johdanto

1. Tutkimuksen tavoite

Tutkimukseni tarkastelun kohteena ovat Turun Akatemian historian, moraalifilosofian ja politiikan professori Algot Scarinin käsitykset historiasta. Kyseessä ei ole biografinen tutkimus, vaan tarkastelen Scarinin historiankäsitystä osana Ruotsin valtakunnassa 1700-luvun alussa tapahtunutta historiatieteellistä muutosta. Tuolloin göötiläinen historiankirjoitus korvautui uudella, kriittisemmällä historiankäsityksellä. Scarin edusti tätä uutta suuntausta, ja käsittelen hänen ajatteluaan eräänlaisena muutoksen esimerkkitapauksena.

Göötiläisellä historiankirjoituksella tarkoitetaan historiankirjoituksen suuntausta, joka syntyi Ruotsissa 1400-luvulla, ja jonka kukoistusaika oli 1600-luku. Göötiläisyyden perusajatuksen mukaan Ruotsilla oli ollut loistava muinaisuus, joka oli kadonnut historian hämärään. Historiantutkimuksen avulla voitiin tämä unohtunut menneisyys nostaa jälleen ihmisten tietoisuuteen. Ruotsinkielisissä tutkimuksissa suuntauksesta käytetään yleensä nimitystä "göticism" ja joskus myös "rudbeckianism". Jälkimmäisellä termillä kuvataan kuitenkin myös kaikkea sitä, mitä eri tieteissä saavutettiin Olof Rudbeck vanhemman vaikutuksesta. Saksan kielessä ilmiöstä on käytetty käsitettä "Goticismus". Käsitteellä on kuitenkin useimmiten tarkoitettu sellaista historiankäsitystä, jossa goottien historiaa on pyritty hyödyntämään kansallisessa historiankirjoituksessa. Tässä merki-

tyksessä käsitettä ei ole rajoitettu tarkoittamaan pelkästään ruotsalaista historiankirjoitusta.¹

1700-luvulla muodostuneesta uudesta historiankirjoituksen suuntauksesta ei ole käytössä vakiintunutta käsitettä. Tässä tutkimuksessani kutsun sitä "kriittiseksi koulukunnaksi" tai "kriittiseksi suuntaukseksi", vaikka sen edustajat eivät varsinaisesti muodostaneet omaa koulukuntaa. Heille kaikille oli kuitenkin yhteistä uusien lähdekriittisten historiatieteellisten metodien hyödyntäminen ja kriittinen asennoituminen göötiläistä historiankirjoitusta kohtaan.

Keskityn tutkimuksessani tarkastelemaan sellaisia historiatieteen osa-alueita, joissa edellä mainittu muutos erityisesti tuli näkyviin tai joita tutkimuskirjallisuudessa on yleisesti pidetty luonteenomaisina göötiläisinä piirteinä ja joista myöhemmässä historiankirjoituksessa on luovuttu.

2. Katsaus aikaisempaan tutkimukseen

Suomalaisessa oppihistoriallisessa tutkimuksessa Algot Scariniin ja 1700-luvun alun historiatieteelliseen murrokseen on kiinnitetty sangen vähän huomiota. Varhaisin suomalainen historian tutkimuksen historian esitys on Gabriel Reinin neliosainen artikkelisarja aikakausjulkaisussa *Suomi* (1841–1843). Reinin tutkimus on deskriptiivinen eikä se problematisoi eri historian tutkimuksen suuntauksia tai niissä tapahtuneita muutoksia. Reinin totesi göötiläisen historiankirjoituksen olleen vallitsevana suuntauksena 1600-luvulla. Hän toi esille historioitsijoiden göötiläiset esikuvat ja kävi läpi seikkoja, joiden kautta "virheellinen" historiankuva syntyi. Hän ei kuitenkaan esittänyt analyysiä siitä, miksi göötiläinen historiankäsitelmä oman aikanaan ylipäänsä hyväksyttiin. Hän ei myöskään pohtinut syitä siihen, miksi göötiläisestä näkemyksestä 1700-luvulla irtauduttiin.

Käydessään läpi Scarinin keskeisten väitöskirjojen sisältöjä Reinin tarkoituksena oli siten oikaista sitä yksipuolista kuvaa, joka vallitsi Suomessa Porthania edeltävän ajan historiankirjoituksesta. Silti Reinin ainoastaan referoi Scarinin väitöskirjoja esittämättä mitään omaa arviotaan. Reinin mukaan "yleisesti on sanottu, että Scarinilla ei ollut lahjoja avata uusia uria tieteiden maailmassa. Hän tyytyi pelkästään jatkamaan sitä polkua, jota tieteet ennen häntä olivat kulkeneet. Siksi hänellä oli samat puutteellisu-

1 Ks. esim. Svennung 1967, s. 1.

det, jotka yleisesti kuvastivat ajan suuntausta. Tämä käsitys Scarinista sisältää myös näkemyksen, joka meidän päivinämme lienee kovin tavallinen. Sen mukaan kaikki, mikä ennen Porthanin aikaa on esitetty Suomen muinaisuudesta, on aivan hyödytöntä. Tämä on epäoikeudenmukaista sekä Scarinia että muita samanaikaisia ja heti seuraavia historioitsijoita kohtaan. Kuitenkaan ei voida kieltää sitä, että nämä historioitsijat tutkivat yksinomaan yksittäisten alueiden tai instituutioiden tai myös jonkin yksittäisen ajankohdan historiaa, kun Porthan sitä vastoin tarkasteli ja myös historian soihdulla valaisi koko aikakautta.”²

Ensimmäinen Scarinia laajemmin käsittelevä tutkimus on M.G. Schybergsonin vuonna 1891 ilmestynyt Turun Akatemian historiankirjoitusta käsittelevä teos. Schybergson esitti, että göötiläisen historiankäsitteksen syntyyn vaikuttivat ennen muuta Ruotsin suurvalta-asema ja siitä aiheutunut patriootin mieliala. Syntyi tarve kuvata esi-isien urotekoja ja valtakunnan muinaista suuruutta. Schybergson kävi teoksessaan läpi göötiläisen historiankirjoituksen esittämiä teorioita, mutta hän ei pohtinut lainkaan sitä, miksi Michael Wexionius-Gyldenstolpe, Daniel Juslenius ja muut suurvalta-ajan suomalaiset historioitsijat käsitelivät menneisyyttä juuri sellaisella tavalla.³ Schybergson totesi, että Scarin suhtautui varauksellisesti Olof Rudbeck vanhemman (1630–1702) teorioihin, eikä hyväksynyt Johannes Magnuksen (1488–1544) eikä Petrus Bångin (1633–1696) käsityksiä muinaishistoriasta. Kuitenkin Scarin hänen mukaansa uskoi vankasti ruotsalaisten muinaiseen suuruuteen, Odin vanhemman ja nuoremman vaelluksiin ja gööttien valloituksiin.⁴ Schybergson ei kuitenkaan tarkemmin analysoinut näitä käsityksiä. Hän tunnusti Scarinin utte-raksi tutkijaksi, jonka kirjallinen tuotanto ei kuitenkaan vastannut hänen oppineisuuttaan eikä ahkeruuttaan. Scarin merkitsi kuitenkin alkua merkittävälle ajanjaksolle Suomen muinaistutkimuksen historiassa.⁵ Hän sovelsi ensimmäisenä Suomessa kriittistä historian tutkimusmetodia käyttäen apunaan laajaa kirjallisuutta ja arkistotutkimusta.⁶

Myöhemmin ilmestyneessä kirjoituksessaan Schybergson arvioi Scarinin merkityksen olleen siinä, että hän herätti yliopistossa laajaa kiinnostusta historian opiskeluun ja suuntasi huomion Suomen historiaan. Hän loi myös pohjaa Porthanin Suomen historiaa koskeville tutkimuksille.⁷

2 Rein G. 1842, s. 12–13.

3 Schybergson 1891, s.13–29.

4 Schybergson 1891, s. 61–62.

5 Schybergson 1891, s. 49.

6 Schybergson 1891, s. 60.

7 Schybergson 1908, s. 35–36.

Gunnar Suolahti (Palander) tarkasteli Porthania käsittelevässä väitöskirjassaan poikkeuksellisen laajasti myös göötiläistä historiankirjoitusta ja siihen 1700-luvulla kohdistunutta kritiikkiä. Hän toi esille göötiläisen historiankirjoituksen positiivisena puolena sen, että siinä pyrittiin luomaan kokonaisvaltainen kuva Ruotsin historiasta ja sijoitettiin Ruotsi kansainväliseen historialliseen yhteyteen. Merkittävimpänä syynä göötiläisyyden kukoistukseen Suolahti piti Ruotsin suurvalta-asemaa. Hän toi myös esille lähdemateriaalissa 1600-luvun lopulla tapahtuneen muutoksen. Lyhyesti hän tarkasteli myös 1700-luvun historioitsijoiden käyttämää lähdekritiikkiä.⁸

Suolahti kiinnitti huomiota siihen, millaiset käsitykset Scarinilla oli historiallisista lähteistä. "Hänellä [Scarinilla] ei ole, kuten seuraavan ajan tutkijoilla, tarvetta tutkia kunkin lähdekohdan käsittelyä niin sanoakseni historiallisesti ja siten päästä selville sen arvosta sellaisenaan. Vaan hän arvostelee ilmoitusta oman persoonallisen vakaumuksensa kannalta, kritiseeraa sitä mielipiteitten mukaan, joita hänellä on. Tällaisen historiallisen kysymysten käsittelyn puute on yksi tärkeimpiä eroavaisuuksia Scarinin ja seuraavan ajan kritiikin välillä." Suolahti kritisoi Schybergsonin käsitystä siitä, mikä merkitys Scarinilla oli Suomen historian tutkimiselle. Hän huomautti, että Scarinille "suomalainen varhaisempi muinaisuus oli [...] vaan osa ruotsalaisesta, niin sanottu skyytalainen satuaika ja siksi hän käytti vain skandinaavilaisia lähteitä apunaan. [...] Samoin kuin varhaisempi suomalainen muinaisuus oli maamme myöhempikin historia vain ruotsalaista paikallishistoriaa tämän tutkijan käsityksen mukaan."⁹ Lyhydestään huolimatta Suolahden analyysi Scarinista ja 1700-luvun alun historiatieteellisestä murroksesta on poikkeuksellisen syvälinen suomalaisessa oppihistoriallisessa tutkimuksessa.

Kolmas vuosisadan vaihteen tutkimus Suomen historiankirjoituksen kehityksestä liittyy Arvid Hultinin tutkimukseen Suomen vapaudenajan kirjallisuudesta. Siinä Hultin esitti varsin laajan katsauksen Scariniin. Hän määritteli Scarinin antikvaarisen suuntauksen edustajaksi. Opiskeluaikanaan Scarin oli Hultinin mukaan omaksunut Olof Rudbeck nuoremmalta etymologisen metodin, jonka avulla hän teki "mielettömiä johtopäätöksiä hämärästä muinaisajasta". Toisaalta Hultin selitti Scarinin omaksuneen Eric Benzeliuksen nuoremmalta ja Olof Celsius vanhemmalta kriittisen suhtautumisen "antikvaarisia unelmia" kohtaan. "Scarinin oppinut tutkimusmetodi teki hänet myös kriittisemmäksi hypoteesikudelmia ja mielettömiä

8 Palander 1901, s. 28–32.

9 Palander 1901, s. 56–58.

esityksiä kohtaan. Tällaisethan olivat aikaisemmille historioitsijoille tunnusomaisia. Tämä on paljon suurempi ansio, sillä Scarin itse oli aikansa lapsi ja vielä sidoksissa useisiin niihin harhaluuloihin, joista hän ei koskaan onnistunut täysin vapautumaan."

Hultinin mukaan Scarin oli "enemmänkin ahkera historiallisten asiakirjojen ja dokumenttien kerääjä kuin tieteellisesti suuntautunut ja ahkera kirjoittaja". Hultin antoi Scarinille tunnustusta juuri lähteiden tallentajana. Myös Scarinin toiminta opettajana sai kiitosta. Scarin ei ainoastaan itse harjoittanut arkistotutkimusta, vaan pyrki myös innostamaan oppilaitaan siihen.¹⁰

1900-luvun ensivuosien jälkeen ei Scarinia eikä 1700-luvun alun historiatieteellistä murrosta ole tarkasteltu suomalaisissa tutkimuksissa juuri lainkaan. Huomio keskitettiin Porthaniin ja hänen jälkeiseensä historiankirjoitukseen. Esitysten painotus muuttui entistä enemmän suomalaiskansalliseksi. Keskeiseksi tutkimuskohteeksi tuli erityisesti suomalaisuuden esiintyminen historiankirjoituksessa. Tämän takia ruotsalaissyntyiset historioitsijat, kuten Scarin, jäivät lähes huomiotta. Gunnar Suolahtikaan ei enää vuonna 1925 kiinnittänyt huomiota Scariniin, vaan määritteli Suomen historian tutkimuksen alkaneen Porthanista. Porthanin edeltäjänä hän mainitsi ainoastaan Daniel Jusleniuksen. "Nämä [valistuksen] tuulahdukset tuntuivat Turussakin, missä tieteelliset harrastukset piispa Mennanderin lähipiirissä saivat kansallista sävyä, missä maamme muinaisuuden todistuskappaleita kerättiin ja Aurora-seura muodostui isänmaan, sen kielien, kansan, talousolojen ja historian tutkimista varten. Siellä Porthan 1760-luvulta lähtien syventyi suomalaisen kansansielun alkuperäisiin ilmauksiin, sen runouteen ja uskomuksiin, ja Jusleniuksen jälkiä kulkien hän vertailevan sanastotutkimuksen avulla loi uuden, paljon kriittisemmän, mutta myös vaatimattomamman kuvan kansamme yhteiskunta- ja sivistysoloista ennen ruotsalaisten valloittajien tuloa. Historiamme idut nousivat siis valistuskauden ja esiromantiikan ilmapiirissä oraalle."¹¹ Suolahti selitti siis kansallisen painotuksen ja historioitsijan kansallisuuden historiankirjoituksessa ratkaisevaksi määritellössään Suomen historiankirjoituksen edustajia.

Samanlainen painotus oli myös Jalmari Jaakkolan esitelmässä (1938), jossa hän nimesi Porthanin "Suomen historian isäksi". Jaakkola arvioi kirjoituksessaan lyhyesti myös Scarinia: "Saamatta todettavasti – outoa kyllä – sanottavia tai ainakaan huomattavia vaikutteita varsinaisilta histo-

10 Hultin 1906, s. 133–145.

11 Suolahti G. 1925, s. 4.

rianprofessoreilta Scarinilta ja Bilmarkilta, jotka opetuksessaan suurelta osalta liikkuvat historian ulkopuolella ja joilta vierassyntyisinä sekä kiel-tämme tuntemattomina puuttui osaksi riittäviä edellytyksiäkin ymmärtää kansaamme ja menneisyyttämme, Porthan säilyi liian varhaiselta historial-lisen erikoistumisen vaaralta."¹² Vaikka Jaakkola ei väittänytkaan, että Porthan olisi ollut ensimmäinen vakavasti otettava historioitsija Suomessa, niin hänen Porthanille antamastaan epiteetistä muodostui eräänlainen isku-lause, jonka perusteella tehtiin johtopäätös, että Suomen historiankirjoituk-sen historian esitys tuli aloittaa juuri Porthanista. Esimerkiksi Martti Kerk-konen kirjoitti vuonna 1977: "Kun on puhe historiantutkimuksesta kansal-lisena tieteenä, on kysymykseen saatava vastaus historiantutkimuksemme historiasta. Lähtökohtana on tällöin ilman muuta historiantutkimuksemme isä, Henrik Gabriel Porthan."¹³

Rafael Koskimies esitti 1700-luvun lopun kulttuurihistoriaa kä-sittelevässä kirjassaan historiantutkimuksesta niin ikään kansallispainot-teisen kuvan, jossa Porthanin edeltäjäksi väitettiin juuri Juslenius.¹⁴ Koski-mies otti huomioon kuitenkin myös Scarinin merkityksen: "Niin kuin La-gerbring lopullisesti tuomitsi koko 'rudbeckiläisen' suurruotsalaisen histo-rianrunoilun, niin turkulainen historianprofessori Algot Scarin jo oli lähte-nyt uuden kriittillisen metodin tielle saaden ajan oloon seuraajan Porthanis-ta."¹⁵

Eric Anthonin artikkeli (1943) *Den tidigare finländska historieskriv-ningen* oli poikkeuksellinen, koska siinä käsiteltiin erityisesti Porthania edeltävää historiankirjoitusta. Anthoni oli sitä mieltä, että isonvihan jäl-keen Suomessa historiankirjoitukseen alkoi tulla uusia näkökulmia. "Ruot-salaisen suurvallan romahdus oli vienyt pohjan suurruotsalaisilta fan-tasioilta ja siten helpottanut selviämistä." Anthonin mukaan suomalainen suuntaus ei historiankirjoituksessa kuitenkaan päässyt täysin esille. Suun-tauksen vahvistumista heikensivät kaksi ensimmäistä historian akateemista edustajaa, Scarin ja Bilmark, jotka olivat ruotsalaissyntyisiä.¹⁶

Anthoni myönsi Scarinin ansiot kriittisenä tutkijana, joka oli hylännyt monet gööttiläiset näkemykset. Säilyneinä gööttiläisinä piirteinä hän mai-nitsi etymologioinnin ja uskon muinaisilantilaisiin saagoihin. Anthoni kiinnitti huomionsa siihen, että Scarin oli väitöskirjoissaan antanut respon-

12 Jaakkola 1939, s. 227.

13 Kerkkonen 1977, s. 139.

14 Koskimies 1956, s. 324; ks. myös Tarkiainen 1948, s. 5–8.

15 Koskimies 1956, s. 358.

16 Anthoni 1943, s. 94–95.

denttien käyttää Suomesta puhuttaessa sellaisia sanontoja kuin "minun kansani" ja "meidän esi-isiemme" historia.¹⁷

Ruotsissa Algot Scarinin tuotantoa ja toimintaa ei ole tutkittu lainkaan. Ainoat häntä käsittelevät julkaisut ovat Hans Sallanderin artikkeli Scarinin koulu- ja opiskeluvuosista¹⁸ ja Sven Blomgrenin tutkimus Scarinin pro gradu -väitöksen latinan kielestä.¹⁹ Ruotsalainen historiografinen tutkimus ei myöskään ole kovin perusteellisesti käsitellyt historiankirjoituksessa 1700-luvun alussa tapahtunutta muutosta. Ludvig Stavenow tarkasteli aihetta vuonna 1913 ilmestyneessä artikkelissaan. Siinä hän selitti, että muutos 1700-luvun ruotsalaisessa historiankirjoituksessa johtui valistuksen historiankäsityksestä. Varsinaisesti hän käsiteli artikkelissaan sitä, mitä uusia käsityksiä ruotsalaiset historioitsijat esittivät eikä sitä mikä historiankirjoituksessa muuttui. Stavenowille 1700-luku merkitsi varsinaisen historiankirjoituksen alkua Ruotsissa.²⁰ Ruotsalaisten historioitsijoiden käsityksiä muinaishistoriasta käsiteli Gustav Löw kaksiosaisessa teoksessaan vuosilta 1908–1910. Se on ainoa ajallisesti laaja katsaus ruotsalaiseen historiografiaan. Löw tarkasteli kuitenkin lähes yksinomaan historioitsijoiden esittämiä hallitsijageneologioita.²¹ Johan Nordström on käsitellyt laajasti gööttiläistä historiankirjoitusta useissa merkittävässä tutkimuksessaan. Hän ei kuitenkaan koskaan saanut valmiiksi suunnittelemaansa gööttiläisen historiankirjoituksen kokonaisuudesta. Tutkimuksissaan hän pitäytyi gööttiläisyydessä eikä tarkastellut suuntauksen murenemistä eikä siitä luopumista. Gööttiläisyyden muodostumista ja erityisesti Magnus-veljesten tuotantoa on käsitellyt Kurt Johannesson teoksessaan vuonna 1982.²²

Ainoa laajempi tutkimus 1700-luvun alkupuolen historiankirjoituksesta on Nils Erikssonin väitöskirja vuodelta 1973. Siinä Eriksson tarkasteli kolmen keskeisen 1700-luvun ruotsalaisen historioitsijan, Olof Dalinin, Anders Botinin ja Sven Lagerbringin ajattelua.²³

17 Anthoni 1943, s. 96–98.

18 Sallander 1966.

19 Blomgren 1974.

20 Stavenow 1913, s. 3–12.

21 Löw 1908 ja 1910.

22 Johannesson K. 1982.

23 Eriksson 1973.

3. Lähdemateriaali

Tutkimukseni lähdemateriaali koostuu Scarin sekä julkaistusta että julkaisemattomasta kirjallisesta tuotannosta. Scarinin johdolla esitettiin Turun Akatemiassa vuosina 1724–1756 yhteensä 127 väitöskirjaa, joista suuri osa on hänen itsensä kirjoittamia tai hänen tiiviissä ohjauksessaan kirjoitettuja.²⁴ Scarin julkaisi tutkimuksiaan yleensä väitöskirjojen muodossa, joten ne muodostavat keskeisen lähderyhmän tarkasteltaessa hänen historiantutkimustaan. Väitöskirjoista 46 on painottunut historiantutkimukseen. Loput liittyvät suurelta osin politiikkaan ja moraalifilosofiaan. Kuitenkin myös nämä väitökset sisältävät usein historiallista esimerkkiaineistoa, joten niitäkään en ole tutkimuksessani sivuuttanut.

Muita Scarinin tutkimuksia ovat vuonna 1760 *Den Swenske Mercuriuksessa* julkaistu tutkielma Turun tuomiokirkon muinaismuistoista ja postuumisti vuonna 1843 vuosikirjassa *Suomi* julkaistu Suomen nimeä ja suomalaisten alkuperää käsittelevä tutkimus. Yksi Scarinin väitöskirja julkaistiin vuonna 1728 *Schwedische Bibliotecissa*. Lisäksi on muutama Scarinin tutkimus säilynyt käsikirjoituksena. Vuonna 1751 hän kirjoitti Tukholman Tiedekatemian pyynnöstä ranskalaiselle De Guignesille tutkimuksen hunnien vaikutuksesta Pohjolassa.²⁵ Scarinin käsikirjoitusta säilytetään Tukholmassa Kungliga Bibliotekissa. Helsingin yliopiston kirjastossa on vielä kaksi Scarinin pitämää oraatiota ja yksi päivällispuhe.

Toinen keskeinen lähderyhmä on Scarinin käsikirjoitukset ja opiskelijoiden muistiinpanot hänen luennoiltaan. Upsalan yliopiston kirjastossa on kuusi kansiollista Scarinin käsikirjoituksia. Ne käsittävät noin 5000 sivua tiiviisti kirjoitettuja muistiinpanoja kirjallisuudesta, eriasteisia konsepteja ja valmiita käsikirjoituksia luennoiksi ja mahdollisesti kirjoiksi.²⁶ Käsikirjoitukset ovat merkittävä lähderyhmä, sillä vastaavanlaista materiaalia ei Turun Akatemiasta juuri ole säilynyt. Lisäksi käsikirjoitukset sisältävät yleisesityksiä Ruotsin historiasta, päinvastoin kuin väitöskirjat, joissa on keskitytty johonkin yksittäiseen ongelmaan. Siksi ne antavat erittäin hyvän kuvan Scarinin Ruotsin historiaa koskevista näkemyksistä. Lisäksi on säilynyt Scarinin käsikirjoitus Kalmarin unionia käsittelevästä luennosta, jonka hän todennäköisesti piti Tukholmassa pikkuvihan aikana. Näiden

24 Väitöskirjojen tekijäkysymystä pohdin luvussa II.6.2.

25 De Guignes oli tekemässä laajaa tutkimusta hunneista.

26 Käsikirjoitusten sisältöä tarkastelen lähemmin luvussa II.4.2.

Scarinin käsikirjoitusten lisäksi ovat säilyneet neljän opiskelijan muistiinpanot hänen luennoiltaan.

Kolmas lähderyhmä on Scarinin kirjeet, joita on julkaistu toista sataa kappaletta. M.G. Schybergson julkaisi vuosina 1893–1894 *Historiallisessa Arkistossa* yhteensä 55 Scarinin kirjettä, jotka oli osoitettu pääosin ruotsalaisille tutkijoille ja virkamiehille. Hans Sallander julkaisi vuonna 1983 Skarassa säilytettäviä Scarinin sukulaisilleen kirjoittamia kirjeitä yhteensä 50 kappaletta. Joitakin yksittäisiä Scarinin kirjeitä on julkaistu muualla ja Upsalan yliopiston kirjastossa on muutama julkaisematon kirje. Kirjeet ovat tärkeä lähderyhmä tarkasteltaessa Scarinin johdolla tehtyjä väitöskirjoja ja kysymystä väitöskirjojen tekijästä. Kirjeissään Scarin nimittäin kertoi tutkimuksistaan ja niiden edistymisestä. Kirjeet sisältävät myös runsaasti omaelämäkerrallista tietoa.

Upsalan yliopiston kirjastossa säilytetään Scarinin koulu- ja opiskeluaikaisia almanakkoja. Ne sisältävät lyhyitä mainintoja ennen muuta siitä, keneltä Scarin oli saanut kirjeitä ja kenelle niitä läheteltyt. Niissä mainitaan myös lyhyesti merkittävimpiä tapahtumia. Almanakkojen anti tutkimukselleni on kuitenkin verrattain vähäinen.

Koska tutkimukseni tavoitteena on tarkastella laajemminkin 1700-luvun historiankirjoitusta ja tuolloin historiankäsitteessä tapahtunutta muutosta, käytän vertailumateriaalina Scarinia edeltäneitä göötiläisiä historiategoksia ja hänen oman aikansa "kriittisiä" historian esityksiä. Göötiläisistä historiategoksista olen valinnut tutkimukseeni Johannes Magnuksen *Swea och Götha Crönikan* (1620), johon koko myöhempi göötiläinen historiankirjoitus perustui ja Olof Rudbeckin *Atlantican* (1677–1702), jossa göötiläisyys huipentui. Myös useat muut göötiläiset historioitsijat, kuten Johannes Messenius, Georg Stiernhielm, Carolus Lundius, Eric Biörner ja Johan Göransson, ovat tutkimuksessani vertailumateriaalina. 1700-luvun kriittisen koulukunnan historioista merkittävimmät ovat Eric Benzeliuksen nuoremman *Utkast til Swenska Folkets Historia* (1762), Jacob Wilden *Inledning til Swenska Statens Historie* (1738–1743), Olof Dalinin *Svea rikets historia* (1747–1762) ja Sven Lagerbringin *Svea Rikes Historia* (1769–1786). Nämä historioitsijat olen valinnut siksi, että he tuotannossaan pyrkivät kumoamaan göötiläisiä näkemyksiä erityisesti varhais-historian osalta.

4. Keskeiset tutkimusongelmat

Keskityn tutkimuksessani kolmeen keskeiseen 1700-luvun historiankirjoituksen osa-alueeseen, joissa tapahtui muutosta. Ensiksi tarkastelen metodeissa, erityisesti lähteiden käytössä ja etymologiassa tapahtunutta muutosta. Göötiläistä historiankirjoitusta moitittiin jo 1700-luvulla kriitikittömästä lähteiden käytöstä ja siitä, että sen käsitykset perustuivat osin täysin mielivaltaisiin etymologisiin todisteluihin. Tutkin sitä, miten kriittisen koulukunnan jäsenet ja erityisesti Scarin käyttivät lähteitä hyväkseen; mitä periaatteita he sovelsivat ja kuinka laajaa ja millaista oli etymologisen metodin käyttö.

Toisena osa-alueena ovat käsitykset Ruotsin varhaishistoriasta. Varsinkin göötiläisen historiankirjoituksen varhaishistoriaa koskevat käsitykset ovat joutuneet jälkipolvien ihmettelyn ja ivailun kohteiksi. Kriittisen suunnan historioitsijat kohdistivat kritiikkinsä erityisesti näihin käsityksiin. Tutkimuksessani pyrin selvittämään, kuinka täydellisesti 1700-luvun "kriittiset" historioitsijat kykenivät irtautumaan edeltäjiensä mielipiteistä ja kuinka paljon he vielä pitäytyivät göötiläisiin käsityksiin.

Kolmantena osa-alueena tarkastelen käsityksiä hallitsijan ja kirkon vallan synnystä sekä luonteesta. Näihin käsityksiin vaikutti voimakkaasti suuren Pohjan sodan jälkeinen yhteiskunnallinen murros Ruotsissa, kun säädyt kavensivat hallitsijan valtaa. Tämän murroksen myötä luonnonoikeudelliset valtioteoriat hyväksyttiin keskeisiksi poliittisiksi opeiksi. Myös kirkon asemaa ryhdyttiin arvioimaan uudestaan. Yhteiskunnallis-poliittiset murrokset näkyivät selvästi myös historiankirjoituksessa.

Tapahuneita muutoksia ei kuitenkaan tule tarkastella toisistaan irrallisina ongelmina. Sekä tutkijoiden että yhteiskunnan tutkimukselle asettamat vaatimukset tulee ottaa huomioon, kun tarkastellaan sitä, millaisia metodeja käytettiin ja millaiseen historiankuvaan pyrittiin. On myös tutkittava sitä, mikä oli käytettyjen metodien ja esitetyn historian välinen suhde: kuinka paljon uudet metodit oikeuttivat historianesitystä ja vastavuoroisesti, kuinka paljon haluttu historianesitys rajoitti metodien käyttöä.

I Historiankirjoituksen kehityspiirteitä Euroopassa uudella ajalla

1. Nationalistinen historiankirjoitus

Renessanssin myötä historiankirjoitus muuttui Euroopassa huomattavasti. Ensinnäkin historiankirjoituksessa siirryttiin annaalisista tapahtumaluetteloi-
sta laveasti kertoviin esityksiin. Tähän vaikutti ennen muuta antiikin historiankirjoituksesta saatu esimerkki. Toisaalta kansalliset tarinat syrjäyttivät keskiaikaisen, universaalien kirkkokeskeisen historian. Myös tässä antiikin kirjoittajat olivat esikuvana. He olivat olleet kiinnostuneempia eettisistä ja moraalisisista ongelmista kuin esimerkiksi jumalallisesta vaikutuksesta historian kulkuun.¹

Humanismin ajan historiankirjoituksessa voidaan erottaa kaksi erilaista suuntausta, italialainen ja saksalainen. Italiassa huomio kiinnitettiin ennen muuta tyyllillisiin seikkoihin, jolloin antiikin esikuvat olivat voimakkaasti esillä. Samanaikaisesti historiankäsitys sekularisoitui. Keskiajalla oli ollut vallitsevana käsitys, jonka mukaan historiankirjoituksen tarkoituksena oli esittää jumalallisen kaitselmuksen esiintyminen ja Jumalan suunnitelman toteutuminen historiassa. Maallisella historialla ei ollut mitään itsenäistä arvoa. Renessanssin myötä tämä käsitys kuitenkin muuttui. Hylättiin kes-

1 Patrides 1972, s. 58.

kiajalla vallitsevana olleen augustinolaisen historiankäsityksen mukainen ajatus maallisessa historiassa tapahtuvasta jatkuvasta rappeutumisesta. Samoin historian periodisointi luotiin sekularistiselle pohjalle. Lisäksi korvattiin onnella (fortuna) keskiaikainen ajatus jumalallisesta kaitselmuksesta historian keskeisenä tekijänä. Eniten huomiota herättäneet humanistihistorioitsijat lienevät olleet Niccolo Machiavelli (1459–1527) ja Francesco Guicciardini (1483–1540). Tämä ei tietenkään merkinnyt sitä, että kristillinen historian tulkinta ei enää olisi ollut vallitsevana suuntauksena, mutta se ei enää saanut osakseen yhtä varauksetonta tunnustusta kuin aiemmin.²

Saksalaisella kielialueella historiankirjoitukseen vaikutti voimakkaaimmin uskonpuhdistus, jonka oikeuttamisesta tuli historiankirjoituksen perustarkoitus. Tämän vuoksi uskonnon osuus historiantutkimuksessa ei jäänyt Saksassa taka-alalle, kuten Italiassa oli tapahtunut. Siinä missä italialaiset humanistit vetosivat antiikin kirjailijoihin kuten Lucianukseen, Ciceroon ja Dionysiukseen, niin saksalaiset etsivät historiallista inspiraatiota Raamatusta. He olivat sitä mieltä, että maailman ensimmäinen historioitsija oli ollut Mooses. He löysivät Vanhasta testamentista myös muita merkittäviä historiankirjoittajia samoin kuin historiallisen kronologiankin.³

Huomattava vaikuttaja oli Philipp Melanchthon, jonka vaikutus niin myöhempään historiankirjoitukseen kuin historian yliopisto-opetukseenkin oli luterilaisessa maailmassa huomattava. Hän omaksui Raamattuun perustuvat kronologiset jaottelut sekä kirkko- että universaalihistoriaan. Hänen välityksellään nämä jaottelut levisivät laajalle historioitsijoiden keskuuteen.⁴ Lisäksi Melanchthonilla säilyi voimakkaana keskiaikainen käsitys jumalallisen kaitselmuksen keskeisestä roolista historiassa.⁵ Hänen käsitystensä leviämisen kannalta ratkaiseva merkitys oli Carionin *Chronicon*-teoksella, jonka Melanchthon itse oli muokannut, ja josta muodostui historianopetuksen perusoppikirja luterilaisissa maissa.

Humanismin myötä ei myöhäiskeskiaikainen kronikkahistoria suinkaan menettänyt suosiotaan, vaan 1500-luvulla kronikoita yleisesti muokattiin humanistiseen muotoon. Tämä ilmiö oli tavallinen lähes kaikissa läntisen Euroopan maissa. Kaikkein merkityksellisintä se oli kuitenkin niissä maissa, joita hallitsivat ruhtinaat, joiden autokraattinen valta kasvoi tuohon aikaan nopeasti.

Yleisenä piirteenä 1500-luvun humanistiselle historiankirjoitukselle oli

2 Fussner 1962, s. 9–11; Brown 1939, s. 52–53.

3 Brown 1939, s. 54.

4 Aiheesta enemmän luvussa V I.

5 Klempt 1960, s. 22–33.

se, että historioitsijat olivat kotimaalaisia, vaikka myös italialaisia oli eri maissa jonkin verran. Tämä kotimaalaisuus ilmeni erityisesti Espanjassa, Skotlannissa ja Saksassa sekä myös Pohjoismaissa. Saksassa maan jakautuneisuus ja suurempien ruhtinaiden valta tarjosivat tiettyssä mielessä samanlaisen kulttuurisen taustan kuin oli ollut Italiassa. Merkittävimmät saksalaiset historioitsijat olivat Jacob Wimpheling (1450–1528), Beatus Rhenanus (1486–1547), Albert Krantz (1448–1517), Johann Turmair (Aventinus) (1477–1534) ja Willibald Pirckheimer (1470–1530). Heidän suoranainen vaikutuksensa oli lyhytaikainen, mutta välillisesti heidän esittämänsä ajatukset säilyivät myöhäisemmässä historiankirjoituksessa. Esi-merkiksi Krantzin teoksia käytettiin runsaasti lähteinä ruotsalaisessa historiankirjoituksessa.⁶

Kansallisvaltioiden syntymisen myötä uuden ajan alussa historioitsijoiden keskeiseksi kiistakysymykseksi muodostui kansojen alkuperän ongelma. Jokainen historioitsija pyrki luomaan omalle kansalleen mahdollisimman loistavan menneisyyden. Tällaista historiannäkemyistä vahvistivat useat tuohon aikaan ilmestyneet väärennökset⁷, joista gööttiläisiä historioitsijoita kiinnosti erityisesti vuonna 1498 ilmestynyt italialaisen dominikaanin Annius Viterbolaisen (n. 1432–1502) teos *Antiquitates variae cum commentariis Fr. Joannii Annii Viterbiensis*. Teoksessaan Annius esitteli joukon ennen tuntemattomia kirjoituksia sellaisilta antiikin historioitsijoilta kuin Berosus, Fabius Pictor, Myrsius Lesboslainen, Archilocus, Cato, Metastenes ja Maneton. Nämä arvokkaat lähteet Annius väitti löytäneensä Mantuasta. Näistä väärennetyistä teksteistä löytyi runsaasti valaistusta ei-italialaisten Euroopan kansojen historiaan ennen roomalaisten vaikutusta.

Näistä väärennetyistä asiakirjoista ehkä eniten huomiota herättivät Berosuksen viisi muinaisaikaa käsittelevää kirjaa. Aleksanteri Suuren aikana oli elänyt babylonialainen pappi Beros(s)us, joka oli kirjoittanut kolme kirjaa käsittävän Babylonian historian. Teos ei ole säilynyt, mutta Eusebius ja Josephus ovat esittäneet siitä sitaatteja. Berosuksen historia käsitteli Babylonian historiaa alkaen ajasta ennen vedenpaisumusta ja päättyi Aleksanteri Suureen. Se sisälsi tärkeitä babylonialaisia kuningasluetteloita, selityksiä astrologiasta yms.

Annius esitti, että hän oli löytänyt nämä kadonneet Berosuksen kirjoitukset oletettua laajemmassa muodossa. Hän ei kuitenkaan hyödyntänyt säilyneitä Berosus-fragmenteja. Annius antoi tämän babylonialaisen pa-

6 Hay 1977, s. 118–122; Nordström 1975, s. 132–133.

7 Ks. Grafton 1990, s. 25–28.

pin kertoa, mitä maailmassa tapahtui ennen vedenpaisumusta. Tiedot Berosus ilmoitti saaneensa ikivanhoista kaldealaisista ja skyyttalaisista lähteistä. Näistä "uudelleen löydettyistä" Berosuksen kirjoituksista löytyi vahvistusta Mooseksen kirjoille, mutta myös aivan uutta tietoa. Esimerkiksi Nooasta kerrottiin, että hän oli asunut Libanonissa, syntisessä Enoksen kaupungissa, jossa asui ihmissyöjiä ja paheellisia jättiläisiä. Nooa oli ainoa, joka "eli kunniallisten elämäntapojen" mukaan. Hän oli astrologi ja luki tähdistä, että suuri tulva oli tuleva. Tämän vuoksi hän rakensi suuren laivan ja asettui sinne vaimonsa Tytea Magnan ja poikansa Samuksen, Japhetuksen ja Chemin sekä heidän vaimojensa Pandoran, Noelan ja Noeglan kanssa. Lopulta kun tulva laski, arkki rantautui Gordiselle vuorelle (Ararat) Armeniaan. Ihmiset lisääntyivät erittäin nopeasti. Naiset synnyttivät joka vuosi kaksoset, pojan ja tytön. Kun 100 vuotta oli kulunut, Nooa, jota myös kutsuttiin Janukseksi ja Ogygekseksi, alkoi pohtia sitä, miten hän jakaisi maailman jälkeläistensä kesken. Poikansa Chemin, joka harjoittamiensa noitakeinojen vuoksi oli joutunut isänsä epäsuosioon, Nooa lähetti Egyptiin. Chemin pojanpoika Nymbrotus rakensi vuonna 131 vedenpaisumuksen jälkeen Baabelin tornin. Nymbrotuksen veljen poika Ganges eli Gogus lähetettiin Intiaan jne. Japhetuksen poikien kesken jaettiin Eurooppa: Comerus Gallus (Gomer!) sai Italian, Samotus kelttien maan, Jubal kelttiläis-iberiläisten maat jne. Nooan vedenpaisumuksen jälkeen syntynyt poika Tuiscon vaelsi Saksaan, ja hänestä tuli Saksan ensimmäinen kuningas. 40. hallitusvuonnaan Nymbrotus lähetti Assyriuksen, Meduksen, Moscuksen ja Magoguksen (joista ensimmäinen oli Samuksen, loput Japhetuksen poikia) perustamaan uusia valtakuntia. Huomionarvoista on se, että Berosus mainitsi Maagogin vain erään aasialaisen valtakunnan perustajana.⁸

Historioitsijat käyttivät näitä Anniuksen väärennöksiä runsaasti hyväkseen varsinkin 1500-luvulla. Siihen oli monia syitä. Ensinnäkin ne antoivat kiinteän ja yhtenäisen kronologian muinaisille tapahtumille. Toisaalta Lähi-Idän alueen historiaan ei ollut saatavilla muita lähteitä. Esimerkiksi Sleidanus, jonka kirjaa *De quatuor summis imperiis* (1556) käytettiin runsaasti yliopistojen oppikirjana, esitti Babylonian historiasta epäilyksensä Anniuksen luotettavuudesta, mutta totesi samassa yhteydessä, että muiden lähteiden puuttuessa hän kuitenkin tukeutui Anniuksen teokseen.⁹

Ranskassa Jean le Fèvre de Dreux (1532) esitti, että Samothos oli perustanut Ranskan vuonna 2094 eKr. Guillaume Postel (1552) väitti, että gal-

8 Nordström 1975, s. 126–128; Johannesson K. 1982, s. 121.

9 Grafton 1975, s. 164–164.

lialaiset olivat esittäneet historiassa yhtä merkittävää roolia kuin juutalaiset ja että heidän esi-isänsä oli Gomer, Jaafetin vanhin poika. Guillaume de Rouillé (1556) puolestaan selitti, että gallialaiset eivät olleet valloittaneet ainoastaan Eurooppaa, vaan myös suuren osan Aasiaa.¹⁰ Vaikka tämä suuntaus 1600-luvulla menettikin suosiotaan, niin näitä käsityksiä esiintyi aina vuosisadan loppupuolelle asti. Esimerkiksi Gautier de la Gaprenède ylisti vuonna 1661 Ludvig XIV:n kunniaksi kirjoittamassaan teoksessa Ranskan loistavaa menneisyyttä.¹¹

Myös saksalaisessa historiankirjoituksessa kansallinen korostus oli keskeisessä asemassa. Sitä edisti Lutherin voimakas kansallismielisyys sekä saksan kielen ja saksalaisten raamatullisen alkuperän korostus. Vaikka Lutherin ajatukset saksalaisesta ylemmydestä olivat maltillisia, hänen käsityksensä vaikuttivat pitkään siihen, että Saksassa säilyi ajatus saksalaisten loistavasta menneisyydestä.¹²

Uskonpuhdistus ja vastauskonpuhdistus lisäsivät historiankirjoitusta huomattavasti varsinkin Saksassa, Ranskassa ja Italiassa. Historiankirjoituksen avulla pyrittiin kumoamaan vastakkaisen tunnustuskunnan auktoriteetti. Tämä pyrkimys johti toisaalta lähteiden keruuseen ja niiden kriittiseen tarkasteluun, mutta toisaalta se johti skeptisen historiankäsityksen vahvistumiseen. Usein vastapuolen argumenttien kumoamisessa vedottiin historian epäluotettavuuteen. Protestantit kritisoivat erityisesti keskiaikaisia kronikoita, ei niinkään tieteellisistä vaan uskonnollisista syistä. Jos kertomukset olivat sidoksissa paaviuteen, ne hylättiin, sillä niiden katsottiin heijastavan taikauskoa ja vääräuskoisuutta.¹³

Tämä pyrrhonistinen skeptinen historiankäsitys¹⁴ aiheutti reaktion erityisesti oikeushistorioitsijoiden keskuudessa. Tosin pyrrhonismi ei ollut ainoa syy, vaan kyse oli myös humanismin myötä tapahtuneesta oikeustieteen murroksesta, jossa keskiajalla vallitsevana ollut roomalaiseen oikeuteen perustunut *Corpus juris* pyrittiin asettamaan historialliseen kontekstiinsa. Useat *Corpus* juriksen kohdat ymmärrettiin nyt luonteenomaisina roomalaiselle ajalle ja siksi niitä ei sellaisinaan pidetty soveltuvina 1500-luvun oloihin. Uudistajat eivät suinkaan halunneet kumota vanhan oikeus-

10 Brown 1939, s. 80.

11 Borst 1960, s. 1281.

12 Poliakov 1974, s. 84–87.

13 Popkin 1965, s. x–xi; Hay 1977, s. 125.

14 Skeptismissä voidaan erottaa kaksi eri muotoa: akateeminen ja pyrrhonistinen skeptisismi. Edellisessä katsotaan, että mikään tieto ei ole mahdollinen, jälkimmäisessä katsotaan, että on vain riittämättömiä todisteita, joilla voidaan määritellä se, onko mikään tieto mahdollinen. Popkin 1979, s. xiii.

järjestyksen premissejä, vaan ajanmukaistaa oikeuskäytäntöä.¹⁵ Espanjassa Melchior Cano ja Ranskassa François Baudouin ja Jean Bodin ryhtyivät 1560-luvulta lähtien esittämään kriteereitä historialliselle luotettavuudelle. Heistä Bodin oli merkittävin ja hänen vaikutuksensa kauaskantoisin. Denis Hay on väittänyt, että suuri osa 1600-luvun ja 1700-luvun alun oppineiden toiminnasta oli reaktiota Bodinin esittämää teoriaa kohtaan. Oikeushistorioitsijoiden esittämä kritiikki pyrrhonismia kohtaan ei suinkaan merkinnyt sitä, että he olisivat hyväksyneet kaikki skeptikoiden hylkäämät keskiaikaiset historiat. He vaativat, että lähteiden aitoutta tuli tarkastella tieteellisesti.¹⁶ Näin historiankirjoituksen luonne muuttui 1600-luvulle tultaessa. Kaunokirjallinen painotus ja moraalinen soveltaminen väistyivät vähitellen ja niiden tilalle tuli historiallisen luotettavuuden korostus. Tämä johti lähteiden kriittiseen tarkasteluun.

Englannissa kansallista ylemmyyttä korostavan historiankirjoituksen kukoistuskausi oli myöhäiskeskiajalla ja renessanssiaikana. Moniin muihin Länsi-Euroopan maihin verrattuna Englannissa oli kuitenkin poikkeuksellisesti johtavassa asemassa ns. troijalainen traditio. Englantilaisessa historiankirjoituksessa perusteoksena 1500-luvulle asti oli Geoffrey of Monmouthin *Historia Regum Britanniae* (1136).¹⁷ Teoksella oli samanlainen asema Englannissa kuin Johannes Magnuksen teoksella Ruotsissa. Geofrey'n motivaationa oli osoittaa normanneille, että heidän alistamallaan kansalla oli ollut loisteliaa menneisyys. Tuona aikana oli yleisesti hyväksytty Geofrey'n menetelmä selittää kansan alkuperä vanhimmista kulttuurista tai jumalista lähteväksi. Vergilius oli johtanut Rooman synnyn Aeneasta, gallialaiset olivat katsoneet polveutuvansa Troijasta, espanjalaiset muinaisista länsigooteista jne. Geofrey kertoi teoksessaan, kuinka Troijan sankari Aeneas pakeni tuhoon tuomitusta kaupungista Italiaan ja perusti sinne Rooman. Hänen pojanpoikansa Brutus, seikkailtuaan ensin Välimerellä, suuntasi purjehduksensa pohjoiseen ja nousi maihin autiolle Albionin saarelle ja asutti sen. Hän nimesi saaren itsensä mukaan Britanniaksi. Maassa oli erinomaisia jokia ja metsiä, ja sen asukkaina oli vain muutamia jättiläisiä, jotka Brutus kukisti. Tämän jälkeen Geofrey esitti kuningasluettelon, johon sisältyi henkilöitä vanhoista tarinoista, kuten Lear, Cole, Lud ja Arthur, joista varsinkin viimeksi mainitun hän kohotti sankarin asemaan.¹⁸

John Kenyon selittää, että tähän historiännäkemykseen oli syynä tietä-

15 Franklin 1963, s. 1–2.

16 Hay 1977, s. 129–131. Bodinin teoriasta tarkemmin jäljempänä luvussa III.1.

17 Jeffrey of Monmouthin elämästä ja tuotannosta ks. esim. Fletcher 1965, s. 43–115.

18 Kendrick 1950, s. 7–9.

mättömyys historian tapahtumista. Sen lisäksi siihen vaikuttivat historiallisten asiakirjalähteiden puute ja patriootin mieliala. Geoffrey of Monmouth osoitti, että Englanti ei koskaan ollut ollut eristäytynyt tai kehityksestä jälkeenjäänyt saari, vaan yhteydet Roomaan ja Troijaan asettivat sen päinvastoin eurooppalaisen sivistyksen kärkeen aivan historian alusta lähtien. Lisäksi loistavasta menneisyydestä etsittiin analogioita, joiden avulla oikeutettiin myöhäisempiä historiallisia tapahtumia. Katsottiin esimerkiksi, että Edward III:n ja Henrik VII:n valloitusodilla oli vastaavuutensa kuningas Bellinuksen ja Arthurin valloituksissa.¹⁹

Vaikka Geoffreyyn historiaa kohtaan esitettiin kritiikkiä jo varhain 12. ja 13. vuosisadalla, se yleisesti hyväksyttiin aina 1500-luvulle asti. Ensimmäinen merkittävä historioitsija, joka asetti kyseenalaiseksi Geoffreyyn historian, oli Polydore Vergil. Hän oli Urbinosta, Italiasta, kotoisin oleva paavin virkamies, joka oli saapunut vuonna 1502 Englantiin keräämään pietarinpenninkejä. Pian saapumisensa jälkeen Vergil alkoi kirjoittaa Englannin historiaa. Hän epäili Geoffreyyn historiaa, sillä sen esittämät tapahtumat eivät saaneet tukea antiikin kirjoittajilta. Arthur oli hänen mielestään Englannin historiassa samalla tavoin legendaarinen hahmo kuin Roland gallien historiassa. Vergil aloitti Englannin historian roomalaisajasta. Hänen toimeksiantajansa oli Henrik VII, joka halusi, että Englannilla olisi historia, joka olisi kirjoitettu parhaalla humanistisella tyyllillä, ja jonka avulla kuninkaan mainetta ja arvostusta voitaisiin lisätä.

Vergilin *Anglica Historia* valmistui vuonna 1513, mutta se julkaistiin vasta vuonna 1534 sen jälkeen kun Henrik VIII oli riitaantunut Rooman kanssa. Teoksen kuninkuuden imperiaalista luonnetta painottava tyyli sopi hyvin yhteen Henrik VIII:n tarkoitusperien kanssa. Kirja koostui suurelta osin kuninkaiden ja muiden suurmiesten elämäkertoista. Silti Vergilin teos ei saanut varauksetonta tunnustusta, vaan häntä pidettiin yleisesti paavin kätyrinä, joka uskonnollisista syistä pyrki vähättelemään englantilaisten historiallista merkitystä. Hänen teoksensa ei siis vähentänyt perinteisen historiankäsityksen kannatusta. Päinvastoin troijalaiseen historiankäsitykseen perustuvien historioiden määrä lisääntyi 1500-luvulla. Vergilin teos ei kuitenkaan jäänyt merkityksettömäksi, vaan se sai myös useita seuraajia.²⁰

Englantilaisista kaikkein eniten Geoffreyyn auktoriteettia heikensi William Camden. Hänen teoksensa *Britannia* ilmestyi vuonna 1586. Camden väitti teoksensa alussa, ettei hänen tarkoituksenaan ollut suinkaan vähätel-

19 Kenyon 1983, s. 2–3; MacDougall 1982, s. 7–10.

20 Gransden 1982, II, s. 430–439; MacDougall 1982, s. 17–20; Kendrick 1950, s. 78–98.

lä Geoffrey'n arvoa, vaan esittää syytä, miksi niin monet oppineet olivat kieltäneet sen arvon ja asettaneet sen kyseenalaiseksi.²¹ Geoffrey'n luomaa historianikäsitystä murensivat 1500-luvulta lähtien myös John Twynen tekemät arkeologiset tutkimukset. Vaikka niiden avulla ei kumottukaan Brutus-myyttiä, niin ne kuitenkin käänsivät huomiota legendojen tutkimisesta "käytännölliseen" menneisyyteen. Samaa käytännöllistä historianitutkimusta harjoittivat myös antikvaarit, jotka vuonna 1580 muodostivat seuran *Society of Antiquaries*. He eivät olleet kiinnostuneita muinaisista sankareista, vaan heidän tutkimuskohteinaan olivat antiikin laki, instituutioiden, virastojen, privilegioiden yms. alkuperä.²² Toinen merkittävä käsityksiä muokkaava tekijä oli Amerikan "löytyminen". Varsin pian 1500-luvulla eurooppalaisten luettaviksi tulivat kuvaukset Amerikan intiaanien primitiivisistä elintavoista. Tämä johti intiaanien ja muinaisten Britannian asukkaiden rinnastamiseen. Esimerkiksi John Speed teoksessaan *Historie of Great Britanie* (1611) esitti muinaisista britoneista ja pikteistä piirroksia, joissa nämä suuresti muistuttivat kuvauksia alastomista ja tatuoiduista intiaaneista.²³

1600-luvulla kriittiset näkemykset Englannin "troijalaista" menneisyyttä kohtaan tulivat yhä yleisemmiksi, mutta silti vanha näkemys ei kokonaan kadonnut. Vallanperimyskiistoissa vedottiin usein vallantavoittelijoiden troijalaiseen alkuperään. Esimerkiksi kuningas Arthurin hahmo säilyi koko 1600-luvun suosittuna, varsinkin restauraation aikana, koska se oli osoitus kuninkaanvallan paremmuudesta. Lisäksi käytettiin runsaasti hyväksi ennustusta, jonka mukaan Arthur palaisi valtaistuimelle.²⁴

Myös goottilainen traditio tuli englantilaiseen historiankirjoitukseen varsin varhain. Jo Gerald of Wales (1146–1223) ja Ranulf Higden (k. 1364) mainitsivat, että piktit polveutuivat muinaisista geeteistä. Myöhemmin Camden esitti ajatuksen, että skotit olisivat goottilaista alkuperää.²⁵

Anniuksen Berosus-väärennökset innoittivat myös joitakin englantilaisia historiankirjoittajia. Vuonna 1548 Ossoryn piispa John Bale julkaisi teoksen *Illustrium majoris Britanniae Scriptorum*, jossa hän esitti raamatullisen tulkinnan Englannin varhaishistoriasta. Hänen mukaansa Englannin perustaja oli Jaafetin poika Samothes. Samothesin poika Manus opetti britonit ja gallialaiset rakentamaan kaupunkeja ja asuntoja. Hänen kerrotaan perustaneen myös lukuisia kaupunkeja. Hänen seuraajansa Sar-

21 MacDougall 1982, s. 20–21; Hay 1977, s. 119.

22 Kendrick 1950, s. 104–105, 114.

23 Kendrick 1950, s. 120–125.

24 MacDougall 1982, s. 21–25.

25 Svennung 1967, s. 62.

ron perusti kouluja, seuraava hallitsija Dryud perusti druidien veljeskunnan jne. Muita englantilaisia raamatullisen historiankäsityksen esittäjiä olivat 1500-luvulla muun muassa John Caius (k. 1573), William Lambarde, Ralph Holinshed, William Harrison ja Richard White of Basingstoke (1539–1611).²⁶

Vielä 1600-luvun alussa esiintyi raamatullisen ja skyyttalaiseen traditioon perustuvaa Englannin varhaishistorian tulkintaa. Viimeinen tätä tulkintaa edustanut historioitsija oli William Slatyer (1587–1647), joka vuonna 1621 julkaisi kirjansa *Palae-Albion or The History of Great Britanie*. Tuolloin oli kuitenkin jo yleisesti hyväksytty käsitys, jonka mukaan Anniuksen Berosus-julkaisu oli väärennös, eikä Slatyer saanut kannatusta esittämilleen ajatuksille. Henry Rowlands julkaisi vuonna 1625 teoksen *Mona Antiqua Restaurata*, jossa hän esitti, että Jaafet oli ollut eurooppalaisten kansojen esi-isä ja että Britannia oli asutettu vähän vedenpaisumuksen jälkeen. Seitsemää vuotta aiemmin Rowlands oli kirjoittanut, että Walesin historia alkoi Baabelin tornista ja että Britannian asutti Gomer, Nooan pojanpoika.²⁷ Tämä suuntaus ei kuitenkaan saanut kannatusta Englannissa, ja se jäi varsin lyhytaikaiseksi.

1600-luvun loppupuoliskolla ja 1700-luvun alussa kansallista suuruutta korostava historiankirjoitus alkoi väistyä uusien, kriittisempien tulkintojen tieltä. Muutos ei ollut kaikkialla samanlainen eikä samanaikainen. Arno Borst on esittänyt, että Englannissa vuoden 1688 vallankumous oli merkittävä taitekohta uuden historiankäsityksen kannalta. Absoluuttisesta kuninkuudesta luopuminen ja siirtyminen parlamentarismiin yhdessä siirtomaavallan kasvun kanssa aiheuttivat sen, että englantilaisten usko siihen, että he olivat valittu kansa, väheni. Troijalaistarua ja Raamattuun perustuvaa varhaishistorian käsitystä ei pidetty enää historiallisina opinkappaleina. Vaikka itse Jumalan osuutta historiassa ei asetettukaan kyseenalaiseksi, niin alettiin epäillä useita yksittäisiä Raamattuun perustuvia historiallisia tapahtumia, kuten vedenpaisumuksen globaalisuutta.²⁸

Ranskassa sen sijaan yksinvaltainen monarkia säilyi 1700-luvulla ja siten uusien historiallisten näkemysten kannattajat eivät saaneet tukea valtiiovallalta. Päinvastoin monarkia oli vuodesta 1685 alkaen yksiselitteisesti perinteisten näkemysten kannalla ja vastusti päättäväisesti uusia ajatuksia. Uusien ajatusten kiihkeimmät esittäjät karkotettiin maasta. Kotimaassa toimivat tutkijat myötälivivät perinteistä linjaa, joka korosti itsevaltiuden

26 Kendrick 1950, s. 69–73.

27 Daniel & Renfrew 1988, s. 11–12.

28 Borst 1961, s. 1395–1419.

loistokkuutta.²⁹ Silti myös kriittisiä käsityksiä esitettiin. Esimerkiksi Nicolas Fréret (1688–1749) esitti vuonna 1714, että ranskalaiset eivät olleet gallialaisia, vaan he polveutuivat germaaneista. Hän sivuutti vaieten ranskalaisten troijalaiseen alkuperään perustuneen käsityksen, joka vielä tuolloin oli valtakunnan virallinen tulkinta. Lisäksi hän esitti, ettei kuninkailla Ranskan varhaishistoriassa ollut ollut lainkaan merkittävää asemaa.³⁰ Varsinaisesti uudet historiannäkemykset alkoivat yleistyä Ranskassa 1700-luvun alkupuolella. Tuolloin esimerkiksi Montesquieu ja de Condillac ryhtyivät esittämään valistuksen hengessä näkemyksiä, jotka perustuivat käsitykseen ihmisen luonnonmukaisesta alkuperästä.³¹

Saksassa valtakunnan hajanaisuus ja yhtenäisen valtiovallan puute aiheuttivat sen, ettei uusien historiannäkemyksien esittämistä rajoitettu. Jo 1600-luvun puolella Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) esitti kriittisiä, totutusta poikkeavia näkemyksiä. Hän selitti, että varhaisimmasta, vedenpaisumusta seuranneesta menneisyydestä oli vaikea saada yksityiskohtaista tietoa. Hän hyväksyi Raamatun historiallisen auktoriteetin, mutta ei sen pohjalta tehtyjä nationalistisia tulkintoja, kuten Nooasta lähteviä hallitsijageneologioita. Tosin hän itse pyrki osoittamaan germaanien erityisaseman Euroopan kansojen kehityksessä.³² Leibnizia seurasivat useat historioitsijat, joista yksi varhaisimpia oli Johann Jacob Mascov (1689–1761), joka merovinkiajan historiaa käsittelevässä teoksessaan hylkäsi useita aiemmin hyväksytyjä legendoja.³³

Vaikka uudet käsitykset pääsivätkin Saksassa varhain esille, niin varsinkin pietismin piirissä esitettiin pitkälle 1700-lukua tiukasti Raamattuun perustuvaa historiankuvaa, joskaan loistelias sankarimenneisyys ei siinä saanut kovin keskeistä sijaa.³⁴

2. Tanskan ja Norjan historiankirjoitus

Tanskassa merkittävin keskiaikainen historiankirjoittaja oli Saxo Grammaticus, joka eli 1100- ja 1200-luvun vaihteessa. Hänen teoksensa *Gesta Danorum* oli 1600-luvulle saakka auktoriteetti Pohjolan historiassa. Teok-

29 Borst 1961, s. 1424–1427.

30 Borst 1961, s. 1429.

31 Borst 1961, s. 1430–1433.

32 Borst 1961, s. 1475–1478; Scheel 1976. Ks. myös Leibniz 1768a.

33 Barnes 1963, s. 242.

34 Borst 1961, s. 1464–1472.

sessaan Saxo loi Tanskalle laajan muinaishistorian, johon kuuluivat muinaiskuninkaat.³⁵

Myöhemmin 1500-luvulla useat historioitsijat, kuten Hans Svaning (1500–1584) ja Anders Sørensen Vedel (1542–1616), olivat yrittäneet kirjoittaa Tanskalle humanistisen perinteen mukaista valtakunnanhistoriaa, mutta eivät siinä kuitenkaan onnistuneet. Vasta valtakunnankansleri Arild Huitfeldt (1546–1609), joka ei ollut varsinaisesti ammattihistorioitsija, pääsi tavoitteeseensa. Hänen ansioitaan olivat laaja arkisto- ja käytännön politiikan tuntemus sekä laajat henkilökohtaiset suhteet aikansa tiedemiehiin. Hän aloitti teoksensa lähihistoriasta ja eteni siitä taaksepäin Tanskan varhaishistoriaan. Hänen teoksensa *Danmarckis Rigis Kronicke* ilmestyi vuosina 1595–1604. Huitfeldtin erityisenä tarkoituksena oli todistaa, että Tanskalla oli vanhempi ja loisteliaampi historia kuin Ruotsilla. Hänelle historia oli pragmaattista. Sen tuli opettaa ihmisiä esimerkkien avulla. Varhaishistorian hän satoi tiukasti raamatulliseen selitykseen ja selitti tanskalaiset hallitsijat Nooan pojista polveutuneiksi. Teos seurailee melko tarkasti Saxo Grammaticuksen tekstiä, mutta on kerronnaltaan intensiivisempää eikä sisällä yhtä runsaasti tarkkoja ajoituksia.³⁶

Huitfeldtin teos säilyi aina 1700-luvulle saakka keskeisenä Tanskan historiankirjoituksessa. Tosin 1600-luvulla oli muutamia historioitsijoita, jotka sovelsivat käyttämiinsä lähteisiin kriittistä tarkastelutapaa. He eivät kuitenkaan kyenneet horjuttamaan Huitfeldtin asemaa. Merkittävimmät näistä kriittisen tarkastelutavan toteuttajista olivat Stephanus Stephanus (1599–1650) ja islantilainen Thormodus Torfaeus (1636–1719). Stephanus julkaisi vuonna 1645 Saxon teoksen kommentein ja nootein varustettuna. Hän käytti filologista ja kriittistä analyysiä, mikä oli tuohon aikaan ainutlaatuista. Stephanus tunsikin hyvin keskiaikaisen materiaalin ja hän käytti myös norjalaista materiaalia hyväkseen. Hänen tarkoituksenaan oli julkaista laaja Tanskan historian lähdekokoelma. Tämä tosin toteutettiin vasta paljon myöhemmin. Hän kuitenkin kopioi runsaasti sellaisia tekstejä, jotka alkuperäisinä tuhoutuivat Kööpenhaminan palossa vuonna 1728.

Torfaeuksen merkitys on ennen muuta siinä, että hän keräsi islantilaista lähdemateriaalia ja teki siten sitä tunnetuksi latinankieliselle oppineelle maailmalle. Omissa tutkimuksissaan Torfaeus piti islantilaisia saagoja ainoina todistusvoimaisina lähteinä tutkittaessa Pohjolan varhaishistoriaa. Hän kritisoi voimakkaasti Saxoa, koska tämän esitys ei ollut sopusoinnussa saagojen tietojen kanssa. Hänen pääteoksensa olivat *Series Dynastarum*

35 Johannesson K. 1978, s. 7–8, 89–112.

36 Stybe 1978, s. 49–50.

et Regum Daniae, jonka hän kirjoitti vuonna 1663, mutta joka ilmestyi vasta vuonna 1702, ja *Historia Rerum Norvegicarum* (1711).³⁷

Kriittisen historiankirjoituksen läpimurto tapahtui Tanskassa 1700-luvulla. Merkittävä asema tässä oli Ludvig Holbergillä (1684–1754), joka toimi vuodesta 1730 lähtien Kööpenhaminan yliopiston historian professorina. Hänen merkittävin teoksensa oli *Danmarks Riges Historie*, joka ilmestyi vuosina 1732–1733. Holberg ei ollut lainkaan kiinnostunut sota-historiasta, vaan pyrki jakamaan historian periodeihin kulttuurihistoriallisiin perustein. Hänen näkemyksiinsä vaikutti erityisesti Samuel von Pufendorfin teos *Einleitung zu der Historie der vornehmsten Reiche und Staaten*, vaikka hän näki siinä olevan puutteitakin. Pufendorfin teoksen innoittamana Holberg julkaisi vuonna 1711 esikoisteoksensa *Introduction til de europæiske Rigers Historie*. Myöhemmin hän sai vaikutteita myös ranskalaiselta Rapin de Thoyrasilta. Holberg ei ollut juuri kiinnostunut Tanskan muinaishistoriaan liittyneestä oppineesta väittelystä. Hänen mielestään se oli täysin turhaa. Holberg selitti, että ei ollut käytettävissä riittävästi alkuperäismateriaalia, jotta menneisyydestä voitaisiin tehdä kriittisiä tulkintoja. Hän oli pitkälti sidoksissa Huitfeldtin historiannäkemykseen. Holbergin ansioksi on kuitenkin luettava se, että hän toi entistä laajempien piirien luettavaksi sellaisen Tanskan historian, jossa ei esiintynyt mahtipontista muinaisen suuruuden ylistystä.³⁸

Varsinaisesti kriittisen tarkastelutavan Tanskan historiankirjoitukseen toi Hans Gram (1685–1748), professori, kuninkaallinen historioitsija, kuninkaallinen kirjastonhoitaja ja arkistonhoitaja. Historiatieteessä hänen merkityksensä on tärkeä ennen muuta historiallisten lähteiden ja varhaisempien väitöskirjojen julkaisijana.

Gramin tutkimukset perustuivat suurelta osin primäärilähteiden varaan. Hän kiinnitti huomionsa lähteiden, erityisesti kirjeiden, autenttisuuden tarkasteluun. Samalla tavoin hän tarkasteli sekundäärilähteitä osoittaen, että useimmat varhaisemmat tanskalaiset historioitsijat olivat lainanneet edeltäjiensä käsityksiä suoraan. Nämä tutkimukset osoittivat, että hän oli ensimmäinen tanskalainen historioitsija, joka harjoitti vakavaa metodista lähdekritiikkiä. Tosin hän ei missään yhteydessä esittänyt metodisia periaatteitaan kirjallisesti valmiina systeeminä. Monet hänen julkaisemiinsa lähteisiin kirjoittamistaan kommentteista ovat jo itsessään pieniä tutkimuksia Tanskan varhais- ja keskiajan historiasta.³⁹

Jakob Langebek (1710–1775) jatkoi Gramin julkaisutyötä sarjassa

37 Stybe 1978, s. 51; Löw 1910, s. 4; Johannesson K. 1978, s. 8.

38 Jörgenssen 1931, s. 179–184.

39 Stybe 1978, s. 84; Jörgenssen 1931, s. 191–193.

Danske Magazin (1745–1772) ja *Scriptores rerum danicarum medii aevi*. Hän jatkoi myös Gramin työtä keräämällä ja kopioimalla historiallisesti merkittäviä dokumentteja eri puolilta Tanskaa. Langebek ulotti matkansa myös Ruotsiin, venäläisiin provinssihin ja vanhoihin hansakaupunkeihin, joista hän keräsi 3000–4000 asiakirjaa. Hänen onnistui myös saada Vatikaanista keskiaikaisia paavinkirjeitä. Merkittävä oli myös islantilainen Arni Magnusson (1663–1730), joka oli historian professorina Holbergin edeltäjä. Hän keräsi islantilaisista sukukartanoista käsikirjoituksia, jotka hän sitten lahjoitti yliopistolle.⁴⁰ Norjan historiankirjoitusta ei voida juuri erottaa tanskalaisesta, koska jouduttuaan vuonna 1380 Tanskan alaisuuteen Norja menetti lähes täysin oman kirjoitetun kulttuurinsa. Samoin keskiaikana kukoistanut skaldirunous kuihtui 1500-luvulle tultaessa. Valtakunnan sivistyksellinen keskus oli Kööpenhamina, jossa sijaitsi myös maan ainoa yliopisto. Vasta 1600-luvun lopulla norjalainen sivistyselämä alkoi elpyä, mutta tuolloin norjalainen sivistyneistö oli jo niin sulautunut tanskalaiseen, että se oli menettänyt oman identiteettinsä. Norjalaissyntyiset tiedemiehet, Ludvig Holberg tavoin, siirtyivät jo varhaisessa vaiheessa Tanskaan.⁴¹

Merkittävin Norjan historia oli jo edellä mainittu Torfaeuksen teos, josta muodostui ulkomaalaisille lukijoille pitkäksi aikaa tärkein Norjan historian lähde. Lisäksi Jonas Ramus (1649–1718) kirjoitti Olof Rudbeckin innoittamana teoksen *Ulysses et Otinus unus et idem* (1702), jossa hän yhdisti Homeroksen runouden muinaisnorjalaiseen mytologiaan.⁴²

3. Gööttiläinen historiankirjoitus

Kansallista muinaista suuruutta korostavaa historiankäsitystä oli Ruotsissa jo keskiajalla ja varsinkin 1400-luvulla kirjoitettiin useita kronikoita, joissa kerrottiin muinaisten gööttien sankariteoista. Samoja ajatuksia esiintyi myös muussa ajan kirjoittelussa. Useat näistä kirjoituksista perustuivat pitkälle Saxo Grammaticuksen teokseen.⁴³ Gööttiläisen historiankirjoituksen perusteokseksi muodostui Johannes Magnuksen teos *Historia de omnibus gothorum sveonumque regibus*, joka ilmestyi Roomassa vuonna 1554.

40 Stybe 1978, s. 84–85.

41 Skard 1980, s. 51–57, 65–66.

42 Skard 1980, s. 62.

43 Grape 1949, s. 33–39; Nordström 1934, s. 55–61.

Johannes Magnus (1488–1544) oli ollut Ruotsin arkkipiispa, mutta uskonpuhdistuksen johdosta hän yhdessä veljensä Olaus Magnuksen (1490–1557) kanssa oli joutunut lähtemään maanpakoon. Hänen teoksensa liittyi läheisesti 1500-luvun kansallisten historioiden traditioon. Johannes Magnuksen pyrkimys oli esittää Ruotsille vähintäänkin yhtä loistava historia kuin italialaisilla oli. Mutta kyse ei ollut vain tästä. Johannes Magnus oli matkustanut Roomaan ensisijaisesti saadakseen tukea sille, että Ruotsiin palautetaan katolinen usko. Tämän vuoksi hän pyrki esittämään ruotsalaisten menneisyyden tarpeeksi merkittäväksi, jotta paavi ryhtyisi vahvistamaan Ruotsin katolisen uskon asemaa.

Johannes Magnuksen teoksesta muodostui suurvaltakaudella eräänlainen Ruotsin virallinen historia. Tätä ei haitannut lainkaan se, että teoksen kirjoittaja oli katolinen. Johannes Magnuksen tarkoituksena ei ollut kirjoittaa uskonnollista kiistakirjoitusta, vaan esittää gööttiläinen menneisyys. Hän ei esimerkiksi kirjoittanut lainkaan Kustaa Vaasasta. Syyksi tähän hän ilmoitti, ettei hän halunnut kirjoittaa elossa olevasta hallitsijasta.⁴⁴

Johannes Magnuksen teos vaikutti merkittävästi Vaasa-kuninkaiden ajan käsitykseen ruotsalaisten menneisyydestä ja ajatukseen gööttiläisen ajan paluusta. Kuningas Kaarle IX:n ympärille oli kerääntynyt runsaasti miehiä, jotka olivat saaneet vaikutteita gööttiläisyydestä. Heihin kuului Johan Skytte, joka toimi pitkään Upsalan yliopiston kanslerina. Opiskellessaan Marburgissa hän piti kuuluisaksi tulleen oraationsa, jossa hän Johannes Magnuksen hengessä ylisti gööttien muinaisuutta. Tämä oraatio käännettiin ruotsiksi nimellä *En Oration om the Swenskes och Göthers första Ursprung och Mandom i Krig*. Se levisi useina painoksina kansan keskuuteen. Petrus Petreijus puolestaan kirjoitti kirjan *Een kort och nyttigh Chrönika om alla Swerikis och Göthis Konungar, som hafwa både in- och utrijkis regerat*. Siitä muodostui Kustaa II Aadolfin ajan suosituin Ruotsin historia.

Johannes Magnuksen teoksesta julkaistiin Ericus Schroderuksen ruotsinno vuonna 1620. Teos sai virallisen valtakunnanhistorian aseman. Jo aikaisemmin siitä oli tehty ainakin kaksi käännöstä, joista toisen teki Eerik XIV vankeudessa ollessaan. Näitä käännöksiä ei kuitenkaan julkaistu. Lisäksi Magnuksen teoksesta julkaistiin useita kansanomaisia lyhennelmiä ja gööttiläisen ajatusmaailman innoittamia näytelmiä. Poliittisessa retoriikassa, lukioiden ja akatemian oraatioissa, pappeinkokouksissa, valtakunnan merkittävien tilaisuuksien, kuten kruunajaisten ja kuninkaallisten hauta-

44 Johannes Magnus 1620, s. 663.

jaisten puheissa ja saarnoissa, oppineissa ja kansanomaisissa runoissa – kaikkialla korostettiin muinaisten gööttien mahtia.⁴⁵

Kustaa II Aadolfin kuoleman jälkeen gööttiläistä historiankirjoitusta ei enää käytetty yhtä laajasti valtiollisessa propagandassa kuin aiemmin. Tutkimusten painopiste siirtyi antikvaariseen tutkimukseen ja kielten historiaan, jossa merkittävimpinä tutkijoina olivat Johannes Bureus (1568–1652) ja Georg Stiernhielm (1598–1672). Bureus oli kirkkoherran poika Upsalan seudulta. Hän toimi pitkään, vuodesta 1590 lähtien, kirjurina kuninkaan kansliassa, useilla valtiopäivillä ja valtiollisissa neuvotteluissa. Lisäksi hän valvoi ruotsinkielisen Raamatun käännöstöytä. 1620-luvulta lähtien hän hoiti kuninkaallista kirjastoa.⁴⁶

Bureus ja Stiernhielm tutkivat göötin kieltä ja sen sukulaisuutta muihin kieliin. Heidän tutkimuksensa jäivät kuitenkin keskeneräisiksi, ja enin osa varsinkin Stiernhielmin teorioista jäi julkaisematta.⁴⁷ Bureus aloitti Ruotsissa 1590-luvulla ensimmäisenä riimukirjoitusten systematisoinnin. Vuonna 1611 hän julkaisi tätä alaa koskevan opaskirjan *Runa ABCboken* ja vuonna 1624 teoksen *Monumenta helsingica*. Hän myös kopioi koko ikänsä riimukiviä, yhteensä noin 200 kappaletta, mutta käytännöllisesti katsoen kaikki kopiot jäivät hänen elinaikanaan julkaisematta.⁴⁸ Hän sai vaikutteita kabbalistisilta ja mystisiltä ajattelijoilta, erityisesti Agrippa von Nettesheimilta. Bureus kokosi ympärilleen piirin Upsalan opiskelijoita ja Tukholman porvareita, joille hän opetti mystiikkaa. Stiernhielm puolestaan oli vähemmän mystinen ja profeetallinen. Heidän tutkimuksillaan oli keskeinen merkitys myöhemmälle 1600-luvun gööttiläiselle historiankirjoitukselle.⁴⁹

1600-luvun alkupuolen eräs keskeisimpiä historiantutkimuksen hahmoja oli Johannes Messenius, joka toimi 1610-luvulla professorina Upsalassa. Hän joutui ankaraan riitaan toisen professorin, Johannes Rudbeckiuksen, kanssa. Kiista johti siihen, että koko Upsalan yliopisto jakaantui kahtia. Jotta koko yliopisto ei olisi hajonnut, molemmat riidan osapuolet erotettiin virastaan. Messenius siirtyi Tukholmaan kuninkaallisen arkiston hoitajaksi, joten hänelle avautui mahdollisuus perehtyä keskiaikaisiin lähteisiin. Hänen vaimonsa suvun omaisuudesta syntynyt perintöriita johti kuitenkin siihen, että Messenius vastapuolen paljastuksen perusteella tuomittiin kuolemaan vuonna 1616, syynä yhteydet puolalaisiin katolisiin. Tuomio muu-

45 Nordström 1934, s. 65–69.

46 Vennberg 1926, s. 688–689; Schück 1932–1944, I, s. 120–122.

47 Stähle 1951, s. 53.

48 Schück 1932–1944, I, s. 43–66.

49 Åkerman 1991, s. 92–93; Ellenius 1957, s. 60; Schück 1932–1944, I, s. 42.

tettiin elinkautiseksi vankeusrangaistukseksi, jota Messenius lähetettiin kärsimään Kajaanin linnaan.⁵⁰ Vankeudessa ollessaan hän keskittyi Skandinavian historian kirjoittamiseen. Vapautuessaan vuonna 1635 hänellä oli valmiina käsikirjoitus teokseen *Scandia Illustrata*. Messenius kuoli kuitenkin Oulussa jo seuraavana vuonna, ja käsikirjoitus päättyi monien vaiheiden jälkeen Tukholmaan, jossa se oli tarkoitus julkaista. Suunnitelma kuitenkin raukesi, kun Johannes Messeniuksen poika Arnold Messenius, joka oli valmistellut isänsä työtä painokuntoon, tuomittiin kuolemaan maanpetoksesta.⁵¹ Käsikirjoitus jäi arkistoon ja se julkaistiin vasta vuosina 1702–1705. Kuitenkin käsikirjoitus oli tutkijoiden käytettävissä ja useat historioitsijat hyödynsivät sitä jo 1600-luvulla. Merkittävää Messeniuksen teoksessa on se, että hän käytti runsaasti hyväkseen sellaista asiakirjamateriaalia, joka myöhemmin on hävinnyt.

Vuosisadan jälkipuolella islantilaiset saagat tulivat Ruotsissa vähitellen tunnetuiksi. Niihin kohdistui kasvava antikvaarinen kiinnostus. Keskeinen saagojen tutkija oli Olof Verelius (1618–1691). Hän oli aluksi suuntautunut klassiseen kirjallisuuteen ja saanut mainetta taitavana latinistina. Vuonna 1662 hän ryhtyi hoitamaan "isänmaan antikviteettien" professuuria Upsalassa. Hänen tehtävänään oli "vanhoista monumenteista tuoda esille kaikki se, mikä valaisee isänmaan historiaa".⁵² Verelius julkaisi Herverar-saagan ja pyrki sovittamaan sen antamat tiedot perinteiseen käsitykseen göötitiläisestä menneisyydestä. Hän tutki myös göötin kielen historiaa ja riimukiviä.

Göötitiläistä oikeushistoriaa käsitteli Carolus Lundius nuorempi (1638–1715). Hän oli kotoisin Jönköpingistä ja opiskeli Upsalassa. Vuonna 1677 hänestä tuli roomalaisen oikeuden ja vuonna 1678 ruotsalaisen oikeuden professori Upsalaan. Hänen pääteoksensa oli *Zamolxis primus Getarum legislator* (1678). Teoksessaan Lundius yritti todistaa, että ruotsalainen lainsäädäntö oli ollut esikuvana kreikkalaisille ja roomalaisille.⁵³

Vuosisadan lopulla göötitiläinen historiankirjoitus huipentui Olof Rudbeckin massiiviseen neliosaiseen *Atlantica*-teokseen, jossa Rudbeck keskittyi tarkastelemaan antiikin Kreikan ja muinaisen Ruotsin välisiä yhteyksiä. Hän perusti tutkimuksensa pitkälti Stiernhielmin ja Vereliuksen esittämälle, kielten historiaan perustuvalla pohjalle. Atlantican ensimmäinen osa ilmestyi vuonna 1679 ja viimeinen osa vuonna 1702. Teos jäi keskeneräiseksi, eikä Rudbeck ehtinyt varsinaiseen kuningashistoriaan.

50 Schück 1920, s. 161–163.

51 Söderberg 1902, s. 15–18, 43–45.

52 Schück 1932–1944, I, s. 217–222.

53 Almquist 1946, s. 163–165.

1700-luvulla göötiläisen historiankirjoituksen kannatus väheni nopeasti, mutta vuosisadan alkupuolella esiintyi vielä muutamia merkittäviä tämän suunnan edustajia. Eric Julius Biörner (1696–1750), Tukholman antikviteettiarkiston kielenkääntäjä ja myöhemmin assessori, perusti kirjoituksensa Rudbeckin Atlanticaan ja islantilaisiin saagoihin. Hänen merkittävimmät teoksensa ovat *Nordiska kämpadater* (1737) ja *Inledning til de yfwerborna göters gamla häfder* (1738). Edellinen sisälsi 14 islantilaisen saagan originaalitekstit, ruotsinnokset ja latinannokset. Kirjan johdannossa Biörner esitti näihin saagoihin perustuen lyhyen katsauksen Ruotsin historiaan. Jälkimmäinen kirja oli tämän johdannon laajennus.

Viimeinen merkittävä göötiläinen historioitsija oli Johan Göransson (1712–1769). Hänen kirjallinen toimintansa ajoittui 1740-luvun loppupuoliskolle, jolloin hän toimi kreivi Gyllenborgin kotisaarnaajana Upsalassa. 1750-luvun alussa hän lopetti kirjoittamisen ja siirtyi kirkkoherraksi kotiseudulleen Värmlantiin.⁵⁴ Tuotannossaan hän pyrki uusia metodeja käyttäen puolustamaan göötiläistä historiankäsitystä.

Vaikka göötiläinen historiankäsitys vallitsi suurvaltakaudella, niin sitä vastaan esitettiin myös suoraa ja epäsuoraa kritiikkiä. Jälkimmäisessä tapauksessa tietyt göötiläiset näkemykset sivuutettiin vaieten. Tämä kritiikki ilmeni varsinkin silloin, kun tutkijat käyttivät pääasiallisina lähteinään joitakin primäärilähteitä. Johannes Loccenius (1598–1677) ja Johan Stiernhöök (1596–1775) kirjoittivat 1600-luvun puolivälissä Ruotsin oikeushistoriaa, jonka he perustivat vanhoihin keskiaikaisiin lakikokoelmiin. Loccenius oli kotoisin Holsteinista ja oli opiskellut Helmstedtissä, Rostockissa ja Leidenissa. Upsalan yliopiston kansleri Johan Skytte kutsui hänet vuonna 1625 ylimääräiseksi historian professoriksi Upsalaan. Vuonna 1627 hänestä tuli varsinaisen historian professuurin ja hieman myöhemmin skytteläisen professuurin haltija. Vuonna 1634 hän siirtyi roomalaisen oikeuden professoriksi ja vuonna 1648 yliopiston kirjastonhoitajaksi.⁵⁵ Locceniuksen historiallinen pääteos oli *Rerum svecicarum historia*, joka ilmestyi vuonna 1654. Siinä hän ei käsitellyt lainkaan göötiläistä sankarihistoriaa, koska vanhemmalta ajalta ei hänen mukaansa ollut olemassa luotettavia dokumentteja. Tämän vuoksi hän aloitti esityksensä kristinuskon Ruotsiin tulosta: kuningas Björnistä ja Ansgarista, ruotsalaisten käännyttäjästä. Loccenius tarkasteli laajasti keskiajan poliittisia tapahtumia ja päätti tutkimuksensa Kustaa Vaasan kuolemaan.⁵⁶

Loccenius julkaisi vuonna 1662 teoksestaan uudistetun painoksen ni-

54 Lindroth 1978, s. 652–655.

55 Jägerskiöld 1982–1984, s. 77–78.

56 Loccenius 1654, prooemium; Lindroth 1975b, s. 305–306.

mellä *Historiae rerum svecicarum*. Tässä hän jatkoi Ruotsin historian tarkastelua Kaarle X Kustaaseen asti. Ruotsin virallisen historiandoktriinin paine aiheutti sen, että Loccenius oli joutunut kirjoittamaan kirjaansa uuden ensimmäisen luvun, jossa hän esitti göötiläisen varhais historian.⁵⁷ Ellenius on esittänyt, että kun Loccenius vuonna 1676 julkaisi toisesta merkittävästä kirjastaan, *Antiquitatum Sveo-Gothicarum*, uuden painoksen, siihen oli liitetty göötiläinen kuningasluettelo. Tähän olisi syynä ollut valtakunnan muuttunut poliittinen tilanne. Ruotsi oli tuolloin näet sodassa Tanskaa vastaan, ja tämä aiheutti sen, että Loccenius siirtyi lähemmäksi "nationalistista romantiikkaa".⁵⁸

1600-luvulla Ruotsin menestyksekkäin juristi oli Stiernhöök. Hän toimi 1640–60-luvuilla revisiosihteerinä ja hänet aateloitiin vuonna 1649. Oikeushistoriallisten tutkimustensa ansiosta hän on saanut epiteetin "Ruotsin lainoppineisuuden isä" ja "meidän ensimmäinen oikeushistorioitsijamme". Stiernhöökin pääteos on *De jure sveonum et gothorum vetusto* (1674), jossa hän käsitteli keskiaikaista lainsäädäntöä ja vertaili sitä roomalaiseen oikeuteen. Teoksen alussa hän loi katsauksen myös Ruotsin lainsäädännön varhais historiaan. Tässä yhteydessä hän sanoutui irti göötiläisestä näemyksestä.⁵⁹

Ehkä ankarin historiatieteellinen kiista käytiin Johannes Schefferuksen (1621–1679) ja Olof Vereliuksen välillä. Schefferus oli kotoisin Strassburgista, jossa hän oli opiskellut kuuluisien opettajien, kuten Johan Boecleruksen johdolla. Myöhemmin oleskellessaan Leydenissa hän oli yhteydessä Gerhard Johan Vossiukseen ja Marcus Zuerius Boxhorniukseen. Vuonna 1648 hän saapui Ruotsiin kuningatar Kristiinan kutsumana, ja hänet nimitettiin välittömästi kaunopuheisuuden professoriksi Upsalan yliopistoon.⁶⁰

Kiista syntyi, kun Schefferus julkaisi vuonna 1666 tutkimuksensa *Upsalia*. Siinä hän Ericus Olaihin vedoten väitti, että Upsalan muinainen pakanatemppli oli sijainnut nykyisessä Upsalassa Pyhän Kolminaisuuden kirkon paikalla. Johannes Bureuksen esittämän ja muiden yleisesti hyväksymän käsityksen mukaan pakanatemppli oli kuitenkin sijainnut Vanhasa Upsalassa, noin viisi kilometriä Upsalan pohjoispuolella. Samoin hän väitti, että pakanatemppliä ei ollut rakennettu pian vedenpaisumuksen jälkeen Upsalan perustamisen yhteydessä vaan juuri ennen Kristuksen syntymää. Verelius kirjoitti vuonna 1672 Herverarar-saagan editiossaan

57 Lindroth 1975b, s. 306; Jägerskiöld, s. 80; Loccenius 1662, Praefatio ja cap. I.

58 Ellenius 1957, s. 73.

59 Stiernhöök 1981, s. 3–8; Almquist 1946, s. 22, 134–140.

60 Ellenius 1957, s. 61.

Schefferukselle vastineen, jossa hän kumosi kaikki Schefferuksen väitteet ja asetui perinteiselle gööttiläiselle kannalle. Tätä seurasi molempien oppineiden kiistakirjoitusten sarja, joka jatkui koko 1670-luvun ajan, aina Schefferuksen kuolemaan asti. Varsinaisesti kiista päättyi ratkaisemattomana, mutta se elävöitti ruotsalaista historiantutkimusta ja johti tarkempaan, joskaan ei välttämättä kriittisempään lähteiden tarkasteluun.⁶¹

Suurvaltakauden Ruotsissa oli myös skeptistä historiankäsitystä. Sen merkittävin edustaja oli Zacharias Humerus (1610–1650). Hän oli opiskellut Upsalassa 1630-luvulla ja toimi Upsalan yliopiston historian professorina vuosina 1646–1650. Hän kirjoitti vuonna 1649 kirjan *Historica sive de historiae natura eamque scribendi modo*, joka perustui pitkälti saksalaisen Bartholomaeus Keckermannin (1571–1608) esittämiin ajatuksiin. Vuonna 1639 Humerus oli matkustanut kahden aatelisnuorukaisen, Clas ja Nils Banérin, opettajana Keski-Eurooppaan. Hän kirjoittautui Leidenin yliopistoon vuonna 1642, ja mahdollisesti juuri siellä hän sai vaikutteita skeptisismistä. Kirjassaan hän muun muassa pohti kysymystä, voiko historioitsija perustaa päättelynsä lähdemateriaaliin vai eikö. Lisäksi hän kielsi jyrkästi opin neljästä maailmanvaltakunnasta. Humeruksen teos ei saanut oppineiden keskuudessa vastakaikua, ja se on täysin unohdettu.⁶² Vaikka Humerus oli poikkeuksellinen 1600-luvun historioitsijoiden joukossa, hän sopi hyvin aikansa henkiseen ilmapiiriin. Hänen professorikautensa aikana valtaistuimella oli näet kuningatar Kristiina, joka myös suhtautui skeptisesti gööttiläisiin käsityksiin.⁶³ Lienee pitkälti Kristiinan ansiota, että Humerus pystyi esittämään ajatuksiaan julkisesti.

1600-luvulla valtio tuki historiantutkimusta huomattavasti. Jo 1620-luvulta lähtien maassa oli toiminut valtion palkkaamia antikvaareja, joiden tehtävänä oli muinaismuistojen kartoittaminen ja kerääminen. Järjestelmä oli kuitenkin epämääräinen ja 1640- ja 1650-luvulla se lakkasi lähes kokonaan. Vuonna 1666 Magnus Gabriel de la Gardien aloitteesta perustettiin antikviteettikollegio. Nimestään huolimatta se ei ollut itsenäinen hallinnollinen yksikkö, kuten muut kollegiot, vaan valtakunnan kanslerin suoraanaisessa alaisuudessa toimiva elin. Sen tehtävänä oli kerätä muinaismuis-

61 Wessén 1925, s. 152–155; Annerstedt 1891; Ellenius 1957, s. 62–65.

62 Brown 1939, s. 191–192; Molin & Wilstadius 1968, s. 450. Esimerkiksi Sten Lindroth ei teoksessaan *Svensk lärdomshistoria* mainitse lainkaan Humerusta. Myöskään mitkään laajat ruotsalaiset biografiset hakuteokset eivät häntä tunne. Claes Annerstedt mainitsee Humeruksen vain luettelussaan, etkä professorit kuolivat kuningatar Kristiinan aikana. Ainoastaan edellä mainittu Upsalan yliopiston smolantilaisen osakunnan matrikkeli mainitsee hänet. Humeruksen teos ei 1600-luvulla jäänyt silti täysin huomiotta, vaan akateemisissa väitöskirjoissa häneen viitattiin jonkin verran. Ks. esim. Wanochius – Colliander 1681, §. II, V, s.p.

63 Svennung 1967, s. 87.

toja, riimukiviä, sinettejä ja vaakunoita sekä selvittää muinaisten kuninkaiden genealogioita, muinaisislantilaisia historioita ja vanhoja lakeja sekä julkaista niitä. Kollegioon kuuluivat aluksi Loccenius, Johan Axelhiälmm (1608–1692), Schefferus, Verelius, Magnus Celsius (1621–1679) ja Johan Hadorph (1630–1693), joilla kaikilla oli omat vastualueensa.⁶⁴ Kollegion tehtävä ei ollut varsinaisesti kirjoittaa Ruotsin historiaa, mutta hengeltään kollegio oli vahvasti gööttiläinen.⁶⁵

Uudemman ajan Ruotsin historian kirjoittaminen oli uskottu valtion palkkaamien valtakunnanhistorioitsijoiden tehtäväksi. Tämä järjestelmä oli ollut voimassa 1640-luvulta lähtien ja merkitsi käytännössä edesmenneiden hallitsijoiden elämäkertojen kirjoittamista. Aegidius Girsillä (k. 1639) oli tehtävänä kirjoittaa Kustaa Vaasan, Eerik XIV:n ja Juhana III:n historiat, Bogislav Philipp von Chemnitzillä (1605–1678) 30-vuotisen sodan historia, Arnold Johan Messeniuksella Sigismundin ja Kaarle IX:n historiat, Johannes Vidikindillä (1620–1697) Kustaa II Aadolfin historia, Johan Henrik Boecleruksella (1611–1672) Tanskan sodan historia ja Samuel von Pufendorfilla Kaarle X Kustaan historia.⁶⁶

4. Kriittinen historiankirjoitus

Vaikka Ruotsissa oli jo 1600-luvun puolivälissä ollut kriittisiä näkemyksiä gööttiläistä historiankäsitystä kohtaan, niin vasta 1700-luvulla historioitsijat ryhtyivät määrätietoisesti sitä vastustamaan. Tähän loivat edellytyksiä Ruotsin suurvalta-aseman romahtaminen ja sitä seurannut valtiovallan hollouksen väheneminen. Siten historiatieteen muutoksen edellytykset olivat Ruotsissa samanlaiset kuin esimerkiksi Englannissa. Ensimmäiset merkitävät kriittiset historioitsijat olivat Eric Benzeliussuorempi, Jacob Wilde, Olof Dalin ja Sven Lagerbring.

Muutos Ruotsin historiankirjoituksessa ei tapahtunut jyrkästi yhtä aikaa maan suurvalta-aseman romahtamisen kanssa. Vaikka valtiovalta kannusti ja miltei velvoitti historioitsijoita kirjoittamaan gööttiläistä historiaa, niin 1600-luvun loppupuolella oli alettu esittää siitä poikkeavia näkemyksiä. Kriitikkille oli tyypillistä se, että uudet ajatukset esitettiin tavallaan gööt-

64 Schück 1932–1944, II, s. 3–29.

65 Schück 1932–1944, III, s. 1.

66 Schück 1932–1944, III, s. 249.

tiläiseen kaapuun verhottuina. Yhtään kokonaan ei-gööttiläistä historiaa ei siten vielä esitetty.

Tällaisena kriittisen historiankirjoituksen edeltäjänä voidaan pitää Samuel von Pufendorfia (1632–1694). Hän oli varsinaisesti oikeustieteilijä ja -filosofi, mutta 1600-luvulla oli varsin yleistä, että oikeustieteilijät suuntautuivat myös historiaan. Pufendorf kutsuttiin vuonna 1667 Lundin yliopistoon luonnonoikeuden professoriksi. Tässä virassa hän toimi vuoteen 1676 asti, jolloin tanskalaiset valloittivat kaupungin. Pufendorf pakeni Tukholmaan, jossa hänet seuraavana vuonna nimitettiin valtakunnanhistorioitsijaksi. Hänen tehtäväkseen annettiin kirjoittaa edesmenneen kuninkaan Kaarle X Kustaan historia. Teos ilmestyi vuonna 1686 Utrechtissa sekä latinaksi että saksaksi.⁶⁷

Suppeassa Ruotsin historiassaan *Innledning till swänska historien* (1688) Pufendorf pyrki osoittamaan vääräksi gööttiläiset näkemykset Ruotsin muinaisuudesta. Ruotsin vanhimmat kuningasluettelot perustuivat epävarmoihin satuihin ja sankarilauluihin. Tämän väitteensä hän esitti heti teoksensa alussa. Seuraavaksi hän pyrki kuvaamaan näkemystä, joka ruotsalaisilla oli omasta menneisyydestään. Toisin sanoen hän esitti perinteisen gööttiläisen historiankuvan.⁶⁸

Edellä mainittujen teosten lisäksi Pufendorf kirjoitti Euroopan lähihistoriaa käsitteleviä tutkimuksia. Kaikille hänen historiateoksilleen oli yhteistä se, ettei hän kiinnittänyt kovin paljon huomiota valtion sisäisiin asioihin, vaan keskittyi etupäässä valtioiden välisiin suhteisiin. Erityisesti häntä kiinnostivat diplomaattiset neuvottelut. Tutkimalla diplomaattisia asiakirjoja hän pyrki löytämään poliittiselle toiminnalle rationaaliset motiivit.⁶⁹

Pufendorfille historia oli ennen muuta oman ajan historiaa, ja hän selitti valtion intresseillä olevan ratkaisevan merkityksen historiankirjoituksessa. Pufendorf sovelsi historian tarkasteluun luonnonoikeudellista ajatteluaan. Vastakkain olivat luonnonoikeus (*jus naturale*) ja kansojen oikeus (*jus gentium*) sekä valtion erityisoikeus (*jus particulare*). Historioitsijan eräänä keskeisenä tehtävänä oli etsiä menneisyydestä sopivia malleja, vaikka ne eivät varsinaisesti antaisikaan mitään tietoja valtion intresseistä. Historian tehtävänä ei siis ollut ymmärtää menneisyyttä vaan päinvastoin ymmärtää nykyisyyttä menneisyyden avulla.⁷⁰ Kysymys oli siitä, miten valtiota kyettäisiin hallitsemaan luonnonoikeuden mukaan siten, että samalla tyydytettäisiin poliittisen yhteisön tarpeet, sekä siitä, kuinka tietyt poliittiset toi-

67 Malmström 1899, s. 1–10, 24.

68 Pufendorf 1688, s. 4–6.

69 Niléhn 1986, s. 57–58.

70 Niléhn 1986, s. 58.

minnat tietyssä poliittisessa tilanteessa sopisivat yhteen valtion tavoitteen kanssa. Tämä valtion edun tavoite johti Pufendorfia, kun hän valitsi historiallista materiaalia tutkimuksiinsa. Hän kirjoitti valtioiden historioita sekä Ruotsissa että myöhemmin Saksassa. Historioissaan hän otti huomioon valtion edun tavoitteen, minkä vuoksi hänen historiankirjoituksensa on, jos ei puolueellista, niin ainakin yksipuolista historiaa.⁷¹

Pufendorfin kriittinen historiannäkemyks jäi hänen filosofisen tuotantonsa varjoon, eikä sen vaikutus juuri näkynyt Ruotsissa. Varsinaisesti ensimmäinen kriittisen historiankäsityksen julistaja oli Eric Benzelius nuorempi (1675–1743). Hänet nimitettiin vuonna 1703 Upsalan yliopiston kirjaston kirjastonhoitajaksi. Upsalassa oli 1670-luvulta lähtien ollut tapana, että kirjastonhoitaja myös luennoi oppihistoriaa. Myös Benzelius noudatti tätä perinnettä. Hän luennoi vuodesta 1704 lähtien kreikkalaisia ja roomalaisia auktoreja, kirjallisuushistoriaa sekä heprealaista ja arabialaista filologiaa. Hänellä oli tapana kierrättää luentojensa aikana opiskelijoilla vanhoja kirjoja, mikä tuohon aikaan oli poikkeuksellista. Muuten vanhat kirjat olivat vain harvojen saatavilla.⁷²

Gööttiläisessä historiankirjoituksessa oli käytetty runsaasti epäilyttäviä lähteitä, suoranaisia väärennöksiäkin, joiden kimppuun Benzelius kävi. Ruotsin historiaa käsittelevissä tutkimuksissaan hän paljasti useimmat Rabeniuksen ja eräiden muiden tekemät väärennökset, tai lähteiden puuttumisen.⁷³ Vaikutteet kriittiseen tarkastelutapaan Benzelius oli saanut ennen muuta Leibnizilta, joka oli vaatinut historiankirjoittajalta lahjomattomuutta ja rehellisyyttä. Historioitsijan tuli olla puolueeton, hänellä ei saanut olla isänmaata. Tämä Benzeliuksen yhteys Leibniziin (he olivat kirjeenvaihdossa keskenään) oli varsinaisesti historiantutkimuksen alalla ensimmäinen kiinteä yhteys Ruotsista manner-Eurooppaan.⁷⁴

Benzelius keskitti tarmonsaa vanhojen lähteiden toimittamiseen. Tosin hän ei saanut juuri yhtään aloittamaansa toimitustyötä loppuun, sillä hänellä oli enemmän ideoita kuin aikaa niiden toteuttamiseen. Hänen merkittäv in aikaansaannoksensa oli *Monumenta vetera ecclesiae sveogothicae* (1709–1713), joka sisältää runsaasti ennen tuntematonta kirkkohistoriallista materiaalia, kuten piispaluetteluita, kronologioita, pyhimyslegendoja, oraatioita ja fragmentteja, joihin sisältyy tarkkoja ja kriittisiä kommentteja. Benzelius julkaisi myös vuonna 1721 *Diarium Vazstenensen*, erään Ruotsin keskiajan merkittävimmän lähdeoksen.⁷⁵

71 Nilén 1986, s. 61.

72 Lindroth 1975b, s. 215–218.

73 Ahnlund 1927, s. 57, 88–89; Lindroth 1975b, s. 344–345.

74 Ekenvall 1953, s. 5–12, 32; Lindroth 1975b, s. 345–346.

Kriittisen historiannäkemyksen leviämisen kannalta merkittäviä olivat Benzeliuksen kirjastonhoitajakautenaan 1710-luvulla useaan kertaan pitämät Ruotsin historian luennot. Hänen poikansa Carl Jesper Benzelius julkaisi niistä melko heikkotasaisen esityksen vuonna 1762 nimellä *Utkast till swenska folkets historia*. Luentonsa Benzelius perusti suoraan alkuperäislähteisiin, joita hän tarkasteli kriittisesti. Hänen päämääränään oli toteuttaa Leibnizin korkeita historiantutkijan ihanteita, eikä patriotismin enää ollut Benzeliukseen vaikutusta. Hän huomautti, että rakkaus isänmaahan tekee isänmaasta vanhemman kuin se onkaan. Niinpä hän pyrki kaikin keinoin välttämään sellaisia historioitsijoita, joiden teksteistä tämä isänmaan ihailu näkyi. Tällaisia olivat muun muassa Olof Rudbeck ja Johannes Magnus.⁷⁶

Benzeliuksen merkitys oli suuri koko 1700-luvun ruotsalaiselle ja siten myös suomalaiselle historiankirjoitukselle. Hän oli eräänlainen uuden historiannäkemyksen tienraivaajahahmo. Vaikka hänen omat teoksensa eivät olekaan jääneet elämään historiankirjoituksen klassikkoina, niin myöhemmillä historiankirjoittajilla, kuten Wildellä, Dalinilla ja Lagerbringillä on selviä vaikutteita Benzeliukselta. Heidän historiallinen jaottelunsa, käsittelyjärjestyksensä ja asiasisältönsä ovat pitkälle yhteneviä Benzeliuksen tekstin kanssa. He esittivät jopa pitkiä sitaatteja suoraan Benzeliukselta.⁷⁷

Jacob Wilde (1679–1755) oli yksi ensimmäisiä, joka kirjallisessa tuotannossaan esitti göötiläisestä näkemyksestä poikkeavaa Ruotsin historiaa. Hän oli ruotsalaisessa historioitsijapiirissä melko eristyneessä asemassa, lähinnä balttilais-saksalaisen syntyperänsä takia. Hän oli syntynyt Kuurinmaalla vuonna 1679, opiskellut Riiassa ja Königsbergissä. Vuonna 1703 hänestä tuli ensin historian ja sittemmin roomalaisen kaunopuheisuuden professori Tarton yliopistoon, joka tuolloin toimi Pärnussa. Tämän jälkeen hän oli jonkin aikaa professorina Greifswaldissa ja sitten yksityisenä opettajana kuninkaallisen neuvoksen, Gustaf Cronhielmin luona. Vuonna 1719 hänestä tuli Ruotsin valtakunnanhistorioitsija. Pitkäaikaisen sensuurikiistan jälkeen julkaistiin vuonna 1731 hänen tutkimuksensa *Sueciae historia pragmatica*, joka käsittelee Ruotsin valtiomuodon historiaa. Vuosina 1738–1743 hän julkaisi laajoin esipuhein ja selityksin varustettuna uuden painoksen Samuel von Pufendorfin vuonna 1696 julkaistusta teoksesta *Inledning til Swenska statens historie*.⁷⁸

75 Lindroth 1975b, s. 346.

76 Benzelius 1762, s. 23. Toisaalla Benzelius kuitenkin vetosi juuri Rudbeckiin Pohjolan asutuksen ajankohdan määrityksessä. Benzelius 1762, s. 12.

77 Bollerup 1946, s. 103–104.

78 Lindroth 1978, s. 658–660; Burius 1984, s. 22–23.

Wilde käytti päälähteinään Ruotsin vanhoja lakikokoelmia ja islantilaisia saagoja. Auktoriteettinaan ja esikuvanaan hänellä oli norjalainen historioitsija Thormodus Torfaeus.⁷⁹ Wildestä tuli Ruotsin varsinainen kriittisen historian tutkimuksen uranuurtaja. Hän kirjoitti latinaksi, joten hänen teoksensa eivät levinneet lainkaan akateemisen maailman ulkopuolelle. Tosin hänen poikansa julkaisi hänen teoksensa ruotsiksi varsin pian, mutta koska teksti oli raskasta ja vaikealukuista, teokset eivät levinneet kovin laajalle.

Suuren lukijapiirin tietoisuuteen kriittisen historian käsityksen toi Olof Dalin (1708–1763), joka tuli kuuluisaksi kirjoituksistaan moraalisisessa viikkojulkaisussa *Then swenska Argus*, joka ilmestyi lyhyen ajan 1730-luvun alussa.⁸⁰ Dalinin maine perustui 1730-luvulla hänen kaunokirjalliseen tuotantoonsa. Hänen kuuluisin kaunokirjallinen teoksensa on *Sagan om hästen*, jossa hän Swiftin tapaan kritisoi Ruotsin suurvalta-ajan poliittisia oloja. Teoksessa hän kertoi Grolle-hevosesta, jota sen isännät kohtelivat kaltoin. Hevonen edusti Ruotsin kansaa ja isännät kuninkaita.⁸¹

Kaunokirjallisuuden lisäksi Dalin oli kiinnostunut historiasta, jonka kirjoittamisessa Benzelius ja Wilde olivat hänelle eräänlaisia esikuvia. 1740-luvulla hän aloitti historian tutkimuksensa, ja vuonna 1747 ilmestyi ensimmäinen osa teoksesta *Svea rikes historia*, joka käsitteli varhaishistoriaa. Toinen, keskiaikaa käsittelevä osa ilmestyi vuonna 1750. Jatko-osien ilmestyminen viivästyi, koska Dalin kutsuttiin kruununprinssi Kustaan kotiopettajaksi. Vuonna 1755 hänet nimitettiin valtakunnanhistorioitsijaksi. Tässä toimessa hän pystyi jälleen keskittymään historian kirjoittamiseen, varsinkin sen jälkeen kun hänet oli karkotettu hovista vuonna 1756. Syynä olivat vehkeilyt säätyjä vastaan kuninkaan vallan laajentamiseksi. Svea rikes historian kaksi seuraavaa osaa ilmestyivät vuosina 1760 ja 1762, ja ajallisesti ne ulottuivat Kaarle IX:n hallituskauteen asti. Pidemmälle Dalin ei ehtinyt Ruotsin historian esityksessään, sillä hän kuoli vuonna 1763.⁸²

Dalin ei luottanut historian kirjoituksessa edeltäjiinsä, vaan halusi muokata koko Ruotsin historian uudestaan. Hän ei myöskään nojautunut kehenkään tiettyyn aikaisempaan tutkijaan, vaan pyrki kaikilta osin perustamaan tekstinsä joko alkuperäislähteisiin tai riittävään moneen luotettavaan tutkimukseen. Myöhemmät historioitsijat ovat kritisoineet hänen teostaan

79 Löw 1910, s. 4.

80 Warburg 1884, s. 42–43.

81 Lamm 1908, s. 314–319.

82 Warburg 1884, s. 342–343, 348. Dalinia vastaan kohdistetuista syyöksistä ja niitä seuranneesta prosessista, ks. Warburg 1884, s. 429–453.

pinnallisuudesta ja siitä, että lähteisiin perehtyminen oli puutteellista. Kriitikki on toisaalta aiheellista, mutta toisaalta Dalinin tavoitteet poikkesivat muiden historioitsijoiden tavoitteista. Hän pyrki eroon raskassoutuisesta, pikkutarkasta ja lähdeviitteitä täynnä olevasta akateemisesta esitystyylisestä. Hänen kohderyhmänsä oli entistä laajempi yleisö, johon kuului myös nouseva keskiluokka. Hänen esikuvansa löytyvät valistuksen piiristä, jossa myös pyrittiin irrottautumaan vanhoista kirjallisen esityksen kaavoista. Lähin esikuva oli tanskalainen historioitsija Ludvig Holberg.⁸³

Dalin aloitti historiansa seuraavasti:

Pohjola oli vielä suurimmaksi osaksi veden alla, ja oli kuin lukuisiin pieniin saariin jaettu saaristo silloin, kun sen korkeimmat kohdat asutti se kansanheimo, jonka historian aion nyt kirjoittaa.⁸⁴

Dalinilta puuttuivat aikaisemmille historioitsijoille tyypilliset pohdiskelut ruotsalaisten alkuperästä, vaikka hänellä olikin tietty oma käsityksensä asiasta. Hän aloitti historiansa suoraan Ruotsin asuttamisesta.⁸⁵ Näkemysensä siitä hän perusti vedenvähennemisteoriaan. Tämä enemmän kuin mikään muu teki hänen teoksestaan kuuluisan omana aikanaan. Dalin perusti ajatuksensa Anders Celsiuksen (1701–1744) vuonna 1743 esittämään teoriaan, jonka mukaan merenpinta varhaisempina aikoina oli ollut nykyistä paljon korkeammalla. Tämä käsitys puolestaan perustui luonnontieteen empiirisiin tutkimuksiin. "Rudbeck ja Raamattu saivat väittää mitä halusivat".⁸⁶ Dalinin käsitykset joutuivat vuoden 1747 valtiopäivillä pappissäädyn ankaran hyökkäyksen kohteiksi. Katsottiin, ettei hänen esityksensä ollut sopusoinnussa Ruotsin historian eikä Raamatun kanssa. Ehdotettiin myös, että Dalinin teos sensuroitaisiin. Sensoreiksi tuli valita kansliakollegiosta valtakunnanhistorioitsija ja akatemioista oppineita miehiä, kuten Scarin ja Lagerbring tai maisteri Göransson. Nämä esitykset eivät kuitenkaan johtaneet toimenpiteisiin.⁸⁷ Dalinin teoriaa kohtaan esitettiin muutenkin runsaasti kritiikkiä, ja häntä vastustivat muun muassa juuri pappissäädyn sensoreiksi esittämät Scarin, Lagerbring ja Göransson sekä myös Johan Browallius (1706–1755), Wilde ja Biörner. Dalinia kannatti esimerkiksi Anders Chydenius, ja jo aikaisemmin Linné oli asettanut Celsiuksen teorian taakse.⁸⁸

83 Lindroth 1978, s. 665–667.

84 Dalin 1747, s. 1.

85 Ks. luku V 2.1.

86 Warburg 1884, s. 344.

87 Warburg 1884, s. 352–356.

88 Schück & Warburg 1985b, s. 145.

Lundin yliopiston historian professorin Sven Lagerbringin (alunperin Bring) (1707–1787) myötä ruotsalainen historiankirjoitus saavutti huipunsa 1700-luvulla. Lagerbring suuntautui alkujaan oikeustieteeseen ja toimi Lundin yliopistossa juridiikan adjunktina. Vuonna 1742 hänet valittiin Lundin yliopiston historian professoriksi, ja tässä virassa hän toimi vuoteen 1770 asti. Hän kirjoitti neliosaisen teoksen *Swea rikes historia* (1769–1786), joka ulottui Kaarle Knuutinpojan hallituskauteen asti. Viidettä osaa ehdittiin ennen Lagerbringin kuolemaa painaa neljä arkkia, ja se julkaistiin vasta 1900-luvun alussa.

Lagerbring keskitti huomionsa ja tarmonsä vanhojen keskiaikaisten ruotsalaisten asiakirjojen kriittiseen julkaisemiseen. Siksi hänen Ruotsin historiansa painottui juuri keskiaikaan. Varhaisemman ajan historian osalta hän tukeutui voimakkaasti islantilaiseen saagamateriaaliin eikä asettanut niiden luotettavuutta juuri lainkaan kyseenalaiseksi.⁸⁹

Ruotsin yliopistoissa, Turku lukuun ottamatta, eivät uudet historiantutkimuksen suuntaukset 1720- ja 1730-luvulla juuri näkyneet historian professorien opetuksessa. Upsalassa historian professorit Lars Arrhenius, joka toimi professorina vuoteen 1730 asti ja Elias Frondin (1686–1761), joka oli professorina vuosina 1731–1747, luennoivat joko antiikin auktorien tai universaalihistorioiden, kuten Sleidanuksen tai Pufendorfin mukaan yleistä historiaa. Tosin Arrhenius luennoi vuosina 1726–1727 ja Frondin vuosina 1735–1736 Ruotsin historiasta, mutta luentojen sisällöstä ei ole saatavissa tietoa. Vuonna 1747 Olof Celsius nuorempi (1716–1794) tuli historian professoriksi. Hän keskittyi opetuksessaan Ruotsin historiaan, jossa hän kritisoi vanhempaa gööttiläistä historiankirjoitusta.⁹⁰

Gööttiläiset näkemykset alkoivat väistyä Upsalassakin 1720-luvulla, vaikkakin konsistori kielsi vuonna 1722 erään väitöskirjan julkaisemisen, koska se oli liikaa gööttiläisen historiankäsitteiden vastainen. Vaikka gööttiläisyyttä jyrkästi vastustavia väitöksiä ei esitettykään niin ei myöskään niitä voimakkaasti puolustavia. Annerstedtin mukaan 1720-luvulta lähtien Upsalassa julkaistiin vain kaksi puhdashenkisen gööttiläistä väitöskirjaa.⁹¹

Lundissa historiantutkimus puolestaan oli 1700-luvun alkupuolella vähäistä. Historian ja runouden professoreina toimivat Magnus Rydelius (1676–1742) vuosina 1714–1732 ja Kilian Stobaeus vanhempi (1690–1742) vuosina 1732–1739. Kumpikaan heistä ei ollut kiinnostunut historiasta, vaan he luennoivat sitä vain velvollisuudesta statuutioiden mukaisesti antiikin auktorien pohjalta. Vasta Sven Lagerbringin tultua professo-

89 Johannesson G. 1982, s. 295–299; Lindroth 1978, s. 678–682.

90 Annerstedt 1914, s. 338–342.

91 Annerstedt 1914, s. 346.

riksi vuonna 1742 uudet historiannäkemykset pääsivät Lundissa esille. Lagerbring luennoi erityisesti uudemman ajan Euroopan historiaa mutta myös Ruotsin historiaa. Väitöskirjoissa hänen erityinen tutkimuskohteensa oli Skoonen paikallishistoria, josta ilmestyi noin 40 väitöskirjaa.⁹²

5. Historiankirjoitus Turun Akatemiassa ennen Scarinia

Turun Akatemiaan oli sen perustamista lähtien kuulunut historian, politiikan ja moraalifilosofian professuuri. Sen aineyhdistelmä ei ollut turkulainen erikoisuus, vaan usein käytetty kombinaatio. Tosin Ruotsissa se oli käytössä vain Turussa. Toisaalta professuurin ensimmäisen haltijan pätevyys ja kiinnostuksen kohteet vaikuttivat aineyhdistelmän muotoutumiseen.⁹³

Historian professuuria Turussa hoiti ennen suurta Pohjan sotaa viisi henkilöä: Michael Wexionius-Gyldenstolpe vuosina 1640–1658, Axel Kempe vuosina 1658–1671, Samuel Gyldenstolpe vuosina 1671–1681, Andreas Wanochius vuosina 1681–1694 ja Johan Munster vuosina 1694–1713. Heistä ainoastaan Wexionius-Gyldenstolpe harjoitti suuremmassa määrin historiankirjoitusta. Hän julkaisi aluksi vuosina 1646–1649 väitöskirjoina ja sittemmin vuonna 1650 yhtenäisenä kirjana Ruotsin maantieteellisen ja historiallisen kuvauksen *Epitome Descriptionis Sveciae, Gothiae, Fenningiae et Subjectarum Provinciarum*. Teoksessa hän esitti Ruotsin historian pääpiirteissään Johannes Magnuksen pohjalta. Teosta käytettiin Turussa pitkään oppikirjana.⁹⁴

Wexionius-Gyldenstolpen teoksen lisäksi Turussa julkaistiin suurvalta-kaudella kaksi muutakin merkittävää historiallista tutkimusta. Teologian professori Petrus Bång julkaisi ensin väitöskirjasarjana ja myöhemmin vuonna 1675 erillisenä teoksena *Priscorum Sveo-Gothorum ecclesia*. Tässä hän puhtaasti gööttiläisessä hengessä ulotti Ruotsin kirkkohistorian alun aina vedenpaisumusta edeltäneeseen aikaan.⁹⁵ Daniel Juslenius väitteli vuonna 1700 teoksella *Aboa vetus et nova*. Rudbeckin innoittamana hän esitti suomalaisten historiaa. Kirjan varhaishistoriallinen osuus ei sisältä-

92 Johannesson G. 1982, s. 293–296.

93 Isotalo 1983, s. 191–192, 197.

94 Laitinen 1912, s. 163–164, 231–252; Tommila 1989, s. 28.

95 Simolin 1912, s. 48–52.

nyt mitään uutta, sillä Juslenius oli ainoastaan poiminut gööttiläisistä perushistorioista Suomeen liittyviä tietoja.⁹⁶

96 Tommila 1989, s. 29–30; Juslenius 1987, s. 40–43; vrt. Löw 1908.

II Algot Scarinin elämänvaiheet

1. Nuoruus ja opiskelu

Algot Scarin syntyi 20.11.1684 Skarassa Länsi-Götanmaalla. Hänen isänsä Asmund Scarin oli tuolloin Skaran triviaalikoulun rehtorina ja kreikan kielen lehtorina. Myöhemmin vuonna 1694 Asmund Scarinista tuli ensin Källbyn kirkkoherra, sitten Tunhemin kirkkoherra vuonna 1701 ja rovasti vuonna 1704. Hän kuoli vuonna 1711.¹ Asmund Scarin oli oppinut mies tai ainakin hän pyrki esiintymään sellaisena. Esimerkiksi hän käytti kirjeenvaihdossaan mielellään kreikankielisiä sitaatteja, vaikka kirjeet oli muutoin kirjoitettu latinaksi.² Algot Scarin omaksui tämän tyylin omaan kirjeenvaihtoonsa ja myös muuhun kirjalliseen toimintaansa.

Algot Scarinin äiti oli Christina Cleverus, Skaran koulun lehtorin ja valtiopäivämiehen Lars Cleveruksen ja Margareta Litheniuksen tytär.³ Algot oli perheen seitsemästä lapsesta vanhin. Muut lapset olivat ikäjärjestyksessä Lars, josta tuli Uddevallan kaupunginsihteeri, Petrus, josta tuli Blidsbergin kirkkoherra, Beata, joka meni naimisiin isänsä seuraajan Tunhemin kirkkoherran, Olof Carlanderin kanssa, Greta, joka kuoli naimattomana, Christina, joka avioitui erään Palmin kanssa ja perheen nuorimpana Dorothea, joka meni naimisiin vermlantilaisen rakennusmestari Carl Gustaf Fabritiuksen kanssa.⁴

1 Warholm 1871, s. 207.

2 Ks. Bahne 1942, s. 39.

3 Warholm 1871, s. 67–69.

4 Schybergson 1891, s. 36; Sallander 1966, s. 17; Sallander 1983, s. 7–8.

Scarinin suvun miesten oli tapana hakeutua joko kirkollisiin virkoihin tai virkamiehiksi. Algot Scarin oli ensimmäinen, joka valitsi akateemisen viran. Tosin sekä hänen isänsä että setänsä Eric Scarin olivat opettajia. Jälkimmäinen toimi Skaran lukiossa historian ja runouden lehtorina.⁵

Algot Scarin aloitti koulunkäyntinsä isänsä johtamassa Skaran triviaali-koulussa, jonne hänet kirjoitettiin sisään vuonna 1691. Hän suoritti koulunkäyntinsä tavanomaisessa ajassa ja sai lukion päästötodistuksen elokuussa 1704. Vuosilta 1701–1710 ovat säilyneet Scarinin almanakat, vuotta 1702 lukuun ottamatta, ja niihin hän on erittäin niukkasanaisesti kirjannut tapahtumia viimeisiltä kouluvuosiltaan. Almanakkamerkintöjen perusteella hänen koulunkäyntinsä sujui tavanomaisesti. Ainoina merkitsemisen arvoisina asioina Scarin on pitänyt saamiaan ja lähettämiään kirjeitä, ajoittaisia saarnaharjoituksia, esitelmiä, disputaatioita ja kesäisiä pitäjänkävyn-tejä (sockengång), joiden avulla köyhät teinit rahoittivat koulunkäyntiään. Lisäksi Scarinin almanakoissa on merkintöjä lähiseudun markkinoista, joiden vuoksi koululaisilla oli vapaata; siksi he kulkivatkin niissä ahkerasti. Scarin mainitsi almanakoissaan myös muutamista murhista ja niitä seuranneista teloituksista, joita hän matkusti seuraamaan.⁶

Lukion päättymisen jälkeen Scarin hakeutui opiskelemaan Upsalaan, jonne hän saapui yhdessä serkkunsa Lars Kempen kanssa syksyllä vuonna 1704.⁷ Scarinin ensimmäinen almanakkamerkintä opiskeluista on kirjattu 21. maaliskuuta vuonna 1705. Tuolloin hän kirjoitti aloittaneensa hepreakin opiskelun professori Johannes Palmrothin kollegiossa. Seuraavan vuoden lokakuussa hän alkoi seurata Jacob Benzeliuksen teologisia luentoja, jotka kestivät saman vuoden joulukuuhun. Heti tämän jälkeen hän kuunteli kirjastonhoitaja Eric Benzeliuksen nuoremman luentoja Quintilianuksesta. Almanakkojen mukaan Scarin toimi ensimmäisen kerran opponenttina 15.6.1706. Tuolloin Johannes Rydhenius esitti professori Johan Upmarkin johdolla pro gradun aiheesta *De studiis principe indignis*. Scarin toimi itse respondenttina 17.12.1709 Eric Benzeliuksen *Monumentorum veterum ecclesiae Sveo-gothice prolegomenan* kolmannelle osalle. Seuraavaksi hän toimi 20.12.1709 varsinaisena opponenttina, kun Johannes Twet oli Upmarkin johdolla respondenttina työlle *Incrementis corporum naturalium & moralium*. Scarin oli opponenttina myös 16.11.1710, kun Nils Hufwedsson

5 Warholm 1871, s. 88.

6 Algot Scarinin almanakat, 1700–1703, 1704–1706, Handskr. avd. Y, UUB; Sallander 1966, s. 18–21.

7 Algot Scarinin almanakat, 1704–1706, Handskr. avd. Y, UUB; Lundqvist 1939, s. 271.

Dal respondi Benzeliuksen väitöksen *Margaretæ Nicolai filiae abbedis-sæ Vadstenensis de S. Birgitta chronicon*.⁸

Algot Scarin esitti oman pro gradu -väitöksensä 7.6.1716. Väitös käsitteli Gudhemin luostarin historiaa, ja se oli nimeltään *Monasterii Gudhemensis in regno Sveo-Gothico primi & antiquissimi brevis & succincta historia*. Preseksenä oli Olof Celsius vanhempi, joka oli itämaisten kielten professori. Väitös oli Scarinin itsensä laatima. Tämä tulee esille useista kohdista. Esimerkiksi omistuskirjoituksessaan Carl J. Heerdhielmille Scarin kutsui väitöstä opiskelunsa ensimmäiseksi hedelmäksi. Lisäksi väitös käsitteli Scarinin kotiseutua ja useissa kohdin tekijän hyvä paikallistuntemus nousi esille. Myös myöhemmin kirjoittaessaan maaherra Daniel Tilasille hän mainitsi väitöksen omana tutkimuksenaan. Väitöksen jälkeen Scarin promovotiitiin 12.6.1716 filosofian maisteriksi.⁹

Jo ennen väitöstä Scarin nimitettiin Upsalan yliopiston kirjaston amanuenssiksi vuonna 1714. Tässä virassa hän joutui läheiseen kontaktiin Eric Benzelius nuoremman kanssa. Tosin hän jo aikaisemmin oli ollut yhteydessä Benzeliukseen. He olivat kirjeenvaihdossa keskenään ja vierailivat toistensa luona.¹⁰ Amanuenssina Scarin hankki itselleen kirjastokokemusta, jota hän myöhemmin hyödynsi Turussa kirjastonhoitajana.¹¹ Hän perehtyi myös kirjastossa säilytettyyn historialliseen materiaaliin. Todennäköisesti juuri tältä ajalta on peräisin Scarinin laaja kirjallisuuden tuntemus. Hän luopui amanuenssin toimestaan joulukuussa 1716.¹²

Ennen kirjastoamanuenssin tointa Scarin toimi todennäköisesti vuodesta 1711 lähtien revisiokamarin notaarin Carl J. Heerdhielmin kotiopettajana, sillä Gudhemin luostaria käsittelevässä väitöksessään hän mainitsi Heerdhielmille omistamassaan kiitoskirjoituksessa, että "on kulunut kuusi vuotta siitä, kun olen päässyt Heerdhielmin suojelukseen antamaan ensimmäistä opetusta hänen veljelleen".¹³ Scarin ei maininnut kirjoituksessaan, kuinka kauan tämä opettajan toimi kesti, mutta koska Heerdhielmit asuivat

8 Scarinin almanakat, 1704–1706, 1707–1709, 1710–1712, Handskr. avd. Y, UUB; Sallander 1966, s. 26.

9 Blomgren 1974, s. 1.; Algot Scarin Daniel Tilasille 1763. Scarin 1893, s. 351.

10 Algot Scarinin almanakat, 1707–1709, Handskr. avd. Y, UUB.

11 Annerstedt 1909, s. 339; Schybergson 1891, s. 38.

12 Annerstedt 1909, s. 339.

13 Scarin 1974, s. 11. Scarinin kotiopettajan toimi on tuskin voinut alkaa vuonna 1710. Tuolta vuodelta ovat hänen viimeiset säilyneet almanakkamerkintänsä. Niiden mukaan Scarin tosin vietti kyseisen vuoden kevään ja kesän Tukholmassa, mutta oli tuolloin kirjeenvaihdossa Carl Heerdhielmin kanssa. Se ei olisi ollut mielekäästä, jos Scarin olisi asunut hänen luonaan. Lokakuussa hän matkusti takaisin Upsalaan opiskelemaan. Algot Scarinin almanakat, 1710–1712, Handskr. avd. Y, UUB.

Tukholmassa, opetustehtävän on täytynyt loppua viimeistään vuonna 1714 Scarinin siirryttyä Upsalan yliopiston kirjaston amanuenssiksi.

Ei ole varmaa tietoa siitä, mitä Scarin teki lopetettuaan kirjasto-amanuenssin tehtävät. Hän siirtyi Tukholmaan viimeistään vuonna 1717, sillä tuolta vuodelta on säilynyt Tukholmassa päivätty Scarinin lähettämä kirje Eric Benzeliukselle. Tuossa kirjeessä Scarin kertoi, että sihteeri Vulfvenstierna oli pyytänyt häntä poikansa seuralaiseksi ulkomaille suuntautuvalla opintomatalla.¹⁴ Mistään lähteestä ei kuitenkaan käy ilmi, että tämä suunnitelma olisi toteutunut. Scarinin muistokirjoituksessa Johan Bilmark mainitsi, että vuodesta 1719 lähtien Scarin opetti nuorukaisille latinaa, historiaa ja moraalioppia aina Turkuun lähtöönsä saakka.¹⁵

Kun Scarin oli valittu Turkuun professoriksi vuonna 1722, hän ilmoitti lykkäävänsä virkaan saapumista, koska hänellä oli keskeneräisiä tehtäviä Tukholmassa.¹⁶ Hän oli näet valtaneuvos Erik Sparren pojan kotiopettajana, ja tämän vuoksi kuningas suostui siihen, että Scarin sai jäädä Ruotsiin seuraavaksi talveksi.¹⁷

Scarin oli nimitetty 8.6.1721 Upsalan yliopiston dosentiksi, eli hän oli saanut opetusoikeuden.¹⁸ Todennäköisesti hän myös käytti hyväkseen tätä oikeuttaan, sillä myöhemmin Turun Akatemian historian professuurin täytössä hänen katsottiin osoittaneen taitonsa juuri kyseisessä tehtävässä.¹⁹

2. Professorina Turussa

Vuoden 1720 alussa Turun Akatemiassa asetettiin hakuun avoinna olevat professuurit, näiden joukossa moraali filosofian ja historian professuuri²⁰, jota Algot Scarin haki. Hänen suosittelijanaan toimi Eric Benzelius nuorempi. Muita viranhakijoita olivat adjunkti maisteri Nicolaus Lagerlöf Lundista, maisteri Hans Bostadius Upsalasta ja maisteri Isaak Björklund Turusta. Professuurin täyttö oli esillä 20.3.1722 Turun Akatemian konsistorin kokouksessa, joka pidettiin Tukholmassa. Asia jätettiin kuitenkin pöydälle, jotta saataisiin lisätietoja hakijoiden pätevydestä ja poissaolevi-

14 Algot Scarin Eric Benzeliukselle 8.1.1717. Bahne 1942, s. 46.

15 Bilmark 1782, s. 140.

16 KP 18.9.1722, 24.4.1723. CAAP XI, s. 52, 111.

17 Vallinkoski 1975, s. 41.

18 Annerstedt 1913, s. 109.

19 KP 20.3.1722. CAAP XI, s. 30.

20 Schybergson 1891, s. 33.

en konsistorin jäsenten mielipiteet asiasta. Etukäteisarvion mukaan paikalla olleet konsistorin jäsenet pitivät Scarinia vahvimpana hakijana, sillä hän oli osoittanut pätevyytensä dosenttina Upsalassa. Lisäksi hän "oli saanut niin julkisesti kuin yksityisestikin kiitosta oppineisuudestaan, taitavuudestaan ja käytöksestään".²¹

Seuraava konsistorin kokous pidettiin 16.4.1722. Tuolloin teologian professori Daniel Juslenius esitti, että moraalifilosofian ja historian professorin täyttöä tulisi lykätä siihen asti, kunnes kaikki konsistorin jäsenet olisivat palanneet maanpaosta. Juslenius kuitenkin oli sitä mieltä, että mikäli asia tulisi ratkaista välittömästi, niin Turun omia maistereita ei saisi sivuuttaa huomiotta. Varteenotettavina ehdokkaina hän esitti Jacob Flachsenin, Johan Hartmanin ja Anders Bergiuksen. Yliopiston kansleri ilmoitti konsistorille kirjeitse, että epävakaiden olojen vuoksi normaalista protokollasta tulisi luopua ja professuurit tulisi täyttää mitä pikimmin. Useat paikalla olleet konsistorin jäsenet ilmaisivat kantanaan sen, että Scarin oli pätevin avoinna olevaan moraalifilosofian ja historian professorin virkaan. Äänestyksen jälkeen hänet asetettiin ensimmäiselle sijalle ja Lagerlöf toiselle.²²

Scarinin virkakausi alkoi syksyllä 1722, mutta hän ilmoitti konsistorille kirjeitse, ettei hän ryhtyisi vielä hoitamaan virkaansa, vaan jäisi toistaiseksi Ruotsiin. Konsistori kehotti häntä saapumaan paikalle seuraavana keväänä.²³ Luultavasti taloudelliset syyt estivät Scarinin Turkuun tulon, sillä huhtikuussa 1723 hän pyysi kirjeitse konsistorilta, että hänelle maksettaisiin vuoden 1722 palkka, vaikka hän ei vielä ollut astunut virkaansa. Hänen pyyntöönsä suostuttiinkin osittain, ja hän sai puolen vuoden palkan.²⁴ Vihdoin syksyllä 1723 Scarin saapui Turkuun. Ensimmäisen kerran hän osallistui konsistorin kokoukseen lokakuussa 1723.²⁵

Scarinista ei ole tiettävästi säilynyt muotokuvaa, mutta Johan Bilmark on hänen muistikirjoituksessa antanut hänestä seuraavan kuvauksen:

Algot Scarin oli pitkä, kuiva ja laiha, vartaloltaan kookas, jonka painon hän myöhemminä vuosina tuskin jaksoi kantaa. Hänen ruumiinkuntonsa ei ollut vahva, mutta kohtuullisuus ruuan ja juoman, liikunnan ja levon sekä huolettoman elämän suhteen näyttää suoneen hänelle niin korkean iän. Hän matkusteli tuskin koskaan, mutta tuskin meni päivääkään ohi niin että hän ei olisi käynyt pidemmällä

21 KP 20.3.1722. CAAP XI, s. 29–30.

22 KP 16.4.1722. CAAP XI, s. 31 – 33.

23 KP 18.9.1722. CAAP XI, s. 52.

24 KP 24.4.1723. CAAP XI, s. 111; ks. myös KP 14.12.1722. CAAP XI, s. 88.

25 KP 23.10.1723. CAAP XI, s. 145.

tai lyhemmällä kävelyllä. Hän ei koskaan polttanut tupakkaa, kuitenkin ollakseen seurallinen hän saattoi pitää lataamatonta tai syyttämätöntä tupakkapiippua suussa. [...] Niin kauan kun hän hoiti virkaansa, hän nousi tavallisesti ylös kello 3, silloin kun hän voi hyvin. Päivällä hän työskenteli hieman yli kello 6:een, otti sitten noin tunnin nokoset, jatkoi sitten työskentelyään, ja kävi levolle kello 9 illalla.²⁶

Carl Christopher Gjørwell kuunteli 10-vuotiaana vuonna 1741 Scarinin yksityisluentoja. Muistiinpanoissaan hän kuvasi Scarinia seuraavasti:

Hän oli tuolloin jo vanha mies, pitkäkasvuinen, näytti terveeltä, omasi paljon vanhan ajan oppineisuutta, oli perusteellisesti perehtynyt meidän Ruotsimme vanhan ja keskiajan historiaan ja johti tuoloin konsistoria...²⁷

Vuonna 1756 Gjørwell kirjoitti, että Scarin "elää yhä terveenä, on hilpeä ja reipas".²⁸ Gjørwell tapasi Scarinin uudelleen vuonna 1759 ja kertoi, että "tämä kunnian mies ja suomalaisen parnasson valo kantaa 74 vuottaan voimalla ja iloisuudella, mikä ilahduttaa minua suuresti".²⁹

Vaatetukseltaan Scarin ei todennäköisesti poikennut aikalaisistaan, jossakaan hän ei käyttänyt aivan viimeisen muodin mukaisia asusteita. Vuodelta 1742 on tieto, jonka mukaan hänellä olisi ollut kaksi mustaa verkkapukua, jotka oli topattu samanvärisellä satiinilla ja toisen puvun liivi valkoisella lampaanvillalla. Lisäksi hänellä oli vihreä verkkapuku ja harmaa verkatakki, johon kuuluivat liivit.³⁰

Scarin oli luonteeltaan pikkutarkka. Tämä luonteenpiirre tuli esille myös hänen tutkimuksissaan, joissa hän pyrki ottamaan huomioon kaikki mahdolliset seikat. Samoin hän konsistorin kokouksissa usein puuttui pieniin muutoseikkoihin. Toisaalta hän piti kiinni oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ja oli valmis puolustamaan niitä. Tämä yhtyneenä hänen ajoittain äkkipikaiseen luonteeseensa sai usein aikaan ristiriitoja yliopistoyhteisössä.³¹

26 Bilmark 1782, s. 142–143. Scarinin muistokirjoitus on anonymi, mutta Henrik Gabriel Porthan mainitsee artikkelin tekijäksi Johan Bilmarkin. H.G. Porthanin K.F. Mennanderille 3.5.1782. Mennander 1942, s. 435.

27 Gjørwell 1875, s. 36.

28 Gjørwell 1875, s. 81.

29 Gjørwell 1886, s. 64.

30 Pylkkänen 1984, s. 24.

31 Esimerkiksi riita rehtorin virkaanastujaispäivällisten yhteydessä 11.2.1724, jolloin Scarin käytti uutta rehtoria, Samuel Schulténia kohtaan "useita loukkaavia lausetapoja sekä useita kertoja nimitti minua [Schulténia] tuolla halveksivalla

Vuonna 1728 Scarin avioitui edesmenneen kaunopuheisuuden professorin Lars Alstrinin lesken, Anna Catharina Rolandin (1696–1775), kanssa ja otti huollettavakseen hänen kaksi lastaan. Heille syntyi yksi lapsi, Anna Christina (1732–1814), joka ensin vuonna 1755 meni naimisiin asessori Karl Pomoellin kanssa ja myöhemmin jäätyään leskeksi hän avioitui uudelleen vuonna 1784 Turun hovioikeuden presidentin Johan Ignatiuksen kanssa.³²

Alkuvuosina Scarinin yliopistotyöskentely näyttää olleen yliopistoyhteisöön ja -rutiineihin tutustumista. Ensimmäisenä lukuvuonna hänen johdollaan julkaistiin vain yksi, moraalifilosofian alaan kuuluva väitöskirja 17.6.1724. Seuraavana lukuvuonna 1725–1726 niiden määrä kohosi jo neljään, joista vain yksi osoitti Scarinin tutkimustoimintaa historian alalla. Tämä oli Paavali Juustenin piispainkronikkaa käsittelevä väitös 9.6.1726, respondenttina Israel Escholin.³³ Muutoinkin Scarin alkoi hiljalleen kotiutua yliopistoyhteisöön. Kesäkuussa 1725 hänet valittiin ensimmäistä kertaa pieneen konsistoriin.³⁴ Häntä pyydettiin lokakuussa 1724 turkulaisen osakunnan inspehtoriksi, mihin tehtävään hän myös suostui. Tässä toimessa hän oli koko virkakautensa ajan.³⁵

Scarin vietti todennäköisesti kolme ensimmäistä vuottaan Turussa lainkaan sieltä poistumatta, lukuun ottamatta ehkä matkoja aivan kaupungin lähikuntiin. Ainakin vuoden 1725 kesän hän ilmoitti viettävänsä Turussa. Kesällä 1726 hän kuitenkin matkusti Ruotsiin. Nähtävästi Scarin lähti matkaan heti touko-kesäkuun vaihteessa, sillä hän ei enää ollut paikalla kesäkuun konsistorin kokouksissa.³⁶ Matkan syyksi hän ilmoitti huonon terveytensä sekä laiminlyönnit, joiden syynä oli kolmen vuoden poissaolo synnyinseudulta.³⁷ Lisäksi hän ilmoitti ottaneensa tehtäväkseen hankkia Tukholmasta kirjoja ja traktaatteja. Hän huomautti myös tutkivansa matkallaan Suomen historiaa, erityisesti kirkkohistoriaa.³⁸ Matkallaan

sanalla: *sinä*, ja vielä iski kauhistuttavan kiivaasti pöytään sekä löi murskaksi osan laseistani." Suolahti 1909, s. 8. Ks. myös KP 18.2.1724. CAAP XI, s. 190.

32 Sallander 1983, s. 18–19. Jo aikaisemmin vuonna 1750 joku "ylimääräinen professori" oli kosinut Annaa, mutta Scarin ei ollut antanut naimakaupalle suostumustaan. Koska kosijalla oli "tähtäimessä, että minä [Scarin] luovuttaisin vävyille sekä viran että palkan, minä kiitin siitä kunniasta". Algot Scarin Beata Carlanderille, 29.7.1750. Sallander 1983, s. 69.

33 Vallinkoski 1962–1969, I, s. 449–450.

34 KP 19.6.1725. CAAP XI, s. 420.

35 KP 27.10.1724. CAAP XI, s. 295; KP 25.3.1751, 15.4.1751. CAAP XVI, s. 401–402, 410.

36 Ks. KP 4.6.1726, 7.6.1726. CAAP XI, s. 646–647.

37 KP 21.6.1725, 7.6.1726. CAAP XI, s. 424, 650; Algot Scarin Arvid Bernhard Hornille 17.5.1726. Scarin 1893, s. 234.

38 KP 25.6.1726. CAAP XII, s. 2–3.

Scarin todella kirjoitti muistiin vanhoja asiakirjoja Tukholman Anti-kviteettiarkistossa.³⁹

Normaaliin akateemiseen käytäntöön kuului, että professorit nousivat virka-asteikossa filosofisesta teologiseen tiedekuntaan. Niinpä Scarinillekin tarjottiin teologian professuuria vuonna 1726. Hän kuitenkin kieltäytyi tarjouksesta ilmoittaen kansleri Arvid Hornille, että hän mieluummin uhraisi vapaat hetkensä perehtymällä "meidän Suomemme historiaan ja muinaisuuteen" sen historiallisen materiaalin avulla, jonka hän oli kerännyt Tukholman Antikviteettiarkistossa.⁴⁰ Scarinia pyydettiin teologian kolmanneksi professoriksi toistamiseen seuraavana vuonna, mutta jälleen hän kieltäytyi vedoten aiemmin antamiinsa perusteluihin.⁴¹

Vuonna 1724 Scarin oli ilmoittanut haluavansa palkkapitäjäkseen Piikkiön, koska siellä saattoi saarnata ruotsiksi. Tuolloin hän ei kuitenkaan halunnut vielä ottaa sitä vastaan. Kuitenkin hän vuonna 1731 ilmoitti, ettei hän ollut valmis vastaanottamaan Piikkiön palkkapitäjää, koska hänen pääasiallisena tarkoituksenaan oli akateemisen viran asianmukainen hoitaminen.⁴² Jo vuonna 1725 Scarin oli ilmaissut mielipiteensä, että olisi suotavampaa, jos filosofisen tiedekunnan professorit saisivat tietyn rahapalkan sen sijaan, että heille annettiin jokin pastoraatti hoidettavaksi. Perusteluna hän esitti, että nuorison hyväksi hedelmällisesti tehtävä työ "vaatii koko miehen". Scarin kieltäytyi niin ikään vastaanottamasta hänelle vuonna 1729 tarjottua palkkapitäjää, koska häntä ei ollut vihitty papiksi, eikä hän halunnut vastaanottaa vihkimistä.⁴³

Cederberg on väittänyt, että Scarinin kieltäytyminen tarjotusta teologian professuurista olisi saattanut johtua uskonnollisista syistä.⁴⁴ Tälle väitteelle ei löydy kuitenkaan perustetta Scarinin kirjoituksista tai kirjeenvaihdosta. Scarin suhtautui kriittisesti ennen muuta kirkkoa, ei niinkään itse uskontoa ja sen opinkappaleita kohtaan. Tämä tuli selvimmin näkyviin oppiriidassa, joka syntyi hänen ja teologian professori Daniel Jusleniuksen välille vuonna 1732. Riita sai aiheensa Scarinin ohjaamasta ja todennäköisesti itse kirjoittamastaan väitöksestä *Apotheoseos veteris et recentioris parallelismum*. Siinä Scarinin pyrki osoittamaan useiden kristillisen kirkon riittien olevan peräisin pakanauskonnoista.

Kun väitös tarkastettiin helmikuussa, se ei herättänyt yleistä huomiota.

39 Algot Scarin Arvid Bernhard Hornille 14.9.1726. Scarin 1893, s. 235; Hultin 1906, s. 136.

40 Algot Scarin Arvid Hornille 14.9.1726. Scarin 1893, s. 234–235.

41 KP 11.11.1727. CAAP XII, s. 172–174; Schybergson 1891, s. 40.

42 KP 10.11.1731. CAAP XI, s. 263; KP 10.11.1731. CAAP XIII, s. 31.

43 KP 10.9.1724. CAAP XI, s. 402.

44 Cederberg 1924, s. 12.

Vasta seuraavana syksynä Juslenius tarttui asiaan. Hän piti kaksi luentoa Scarinia vastaan ja otti asian esille myös kahdessa stipendiaattiväitöksessä. Jusleniuksen mukaan kristillisen seurakunnan tavat perustuivat Vanhaan Testamenttiin eivätkä pakanaukontoihin. Scarin puolustautui pitämällä ylimääräisen luennon ja kääntyi samalla filosofisen tiedekunnan puoleen. Tiedekunta asettui Scarinin taakse. Kyse ei ollut pelkästään opillisesta näkemyserosta vaan myös arvovallasta. Filosofisen tiedekunnan sensuuri oli edellisenä keväänä hyväksynyt Scarinin väitöksen, joten Jusleniuksen hyökkäys kohdistui myös filosofiseen tiedekuntaan. Juslenius kirjoitti 20-sivuisen kirjoituksen Scarinia vastaan, ja lähetti sen teologiselle tiedekunnalle. Scarin puolestaan kirjoitti oman yli 100-sivuisen puolustuskirjoituksen, joka valmistui tosin vasta toukokuussa 1735. Siinä hän yksityiskohtaisesti, välillä jopa sana sanalta, kävi läpi Jusleniuksen esittämät argumentit, ja pyrki kumoamaan ne kaikki runsaalla historiallisella todistusaineistolla.

Juslenius oli tällä välin siirtynyt Porvoon piispaksi eikä vaivautunut enää edes vastaamaan Scarinille. Virallisesti hän ilmoitti, ettei hänellä ollut ollut aikaa perehtyä hänelle lähetettyihin kirjoituksiin. Samalla hän pyysi, että Scarin lopettaisi luennoillaan hänen panettelemisensa. Käytännössä Juslenius siis luopui riidasta. Scarinin argumentit olivatkin niin vakuuttavia, että niihin vastaaminen olisi ollut Jusleniukselle vaativa työ. Scarin ei kuitenkaan halunnut jättää asiaa sikseen, vaan lähetti sekä omansa että Jusleniuksen kirjoituksen Christian Nettelbladtille Greifswaldiin julkaistaviksi. Molemmat ilmestyivät *Schwedische Bibliothec* -lehden 5. volyymissa ja levisivät siten Euroopan oppineiden luettaviksi.⁴⁵

Kiista ei osoittanut Scarinin käsityksissä mitään uskonnonvastaisuutta. Kritiikki kohdistui kirkkoon ja erityisesti katoliseen kirkoon, mitä Scarin ei kylläkään väitöksessä ollut tuonut riittävän selvästi esiin. Tämä epäselvyys kritiikin kohteesta olikin eräs syy Jusleniuksen hyökkäilyyn.

Itse asiassa Scarin oli uskovainen, vaikka hän ei sitä usein tuonutkaan esille. Eräässä 1740-luvun puolivälin kirjoituksessaan hän toi esille huolestumisensa varsinkin oppineiden piirissä levinneen skeptismin ja ateismin johdosta.⁴⁶ Scarinia huolestutti se, että kristityt etsivät toimilleen moraalisia perusteita pakanallisilta filosofeilta, kuten esimerkiksi Aristoteleelta. Pakanat eivät kuitenkaan ymmärtäneet "ihmissielun sairautta ja

45 Pietilä 1907, s. 306–313; KP 5.5.1735, 25.6.1735, 28.7.1735. CAAP XIII, s. 365–366, 391, 398–399.

46 Tämä kirjoitus ei todennäköisesti ole luentokäsikirjoitus, sillä Scarin kohdistaa sanansa "lukijalle". Teksti ajoittuu 1740-luvun puoliväliin, mikä on pääteltävissä siitä, että kirjoittaja mainitsee toimineensa 20 vuotta "moraalifilosofian ammatissa".

syvyyttä eivätkä sen parannuskeinoja". Oikea moraaliooppi oli löydettävissä Raamatusta, sen kymmenestä käskystä ja raamatullisesta ilmoituksesta. Scarin kohdisti kritiikkinsä ennen muuta skolastikkoihin, mutta selitti, ettei uskonpuhdistuksen yhteydessäkään näitä "pakanallisia esikuvia" ollut täysin hylätty. Tilanne ei Scarinin mielestä kuitenkaan ollut kovin synkkä, sillä 1600-luvun lopussa ja 1700-luvulla "olivat eräät kristilliset moralistit alkaneet huomata, että ihanin siveysoppi sisältyi pyhään kirjoitukseen". Scarin varoitti kuitenkin lahkolaisista, jotka raamatullisen moraalin saarnaamisen ohessa julistivat myös lahkojensa periaatteita.

Parannuskeinoksi Scarin esitti filosofian ja teologian täydellistä erillään pitämistä, sillä "niiden sekoittaminen johti kaikenlaiseen epäjärjestykseen". Kyse ei kuitenkaan ollut siitä, että Scarin olisi halunnut vapauttaa filosofian teologian vallasta. Hän oli sitä mieltä, että filosofia vaaransi kristillisyyden, kun se sekoitettiin teologiaan. Tämä sekoittaminen oli jo levittänyt skeptisiä ja ateistisiä ajatuksia oppineiden keskuuteen.⁴⁷

Scarinin kieltäytyminen teologian professorin virasta ja pappisvihkimisestä johtui siis ennen muuta halusta keskittyä historian tutkimiseen. Tässä mielessä hän poikkesi kaikista Turun Akatemian aikaisemmista viran hoitajista. Heille virka oli ollut joko astinlauta korkeampiin virkoihin teologiseen tiedekuntaan tai sitten he olivat keskittyneet viran moraalifilosofiseen puoleen ja jättäneet historianopetuksen vain pakollisiin, yleisiin historian johdantoluentoihin.⁴⁸

Koska Scarinilla ei ollut prebendapitäjää palkkaetunaan, niin hän sai sen sijasta verotuloja prebendatiloista. Hänellä oli vuodesta 1728 lähtien käyttöoikeus Hylkilahden tilaan, sen jälkeen kun professori Haartman oli luopunut siitä.⁴⁹ Scarin ei ollut kuitenkaan tyytyväinen tilan tuottoon, vaan halusi jo seuraavana vuonna luopua siitä.⁵⁰ Hänellä oli myös jonkin aikaa käytössään Smörvikin tila Sauvossa ja vuodesta 1731 Tättäläisen tila Lemun pitäjässä.⁵¹ Scarin ei kuitenkaan asunut näillä tiloilla vaan Turussa. Ainakaan alkuvuosina hänellä ei ollut omaa taloa, vaan hän asui yliopiston omistamassa talossa.⁵²

Scarin ei ollut täysin tyytyväinen Turussa oloonsa, vaan kaipasi takaisin Ruotsiin. Vuonna 1730 hän kirjoitaessaan Johan Helinille pyysi tältä

47 N797, UUB.

48 Isotalo 1983, s. 191–217; Schybergson 1891, s. 10–12.

49 KP 1.5.1728. CAAP XII, s. 241.

50 KP 5.8.1729. CAAP XII, 388.

51 KP 10.8.1731, 30.10.1731. CAAP XIII, s. 9, 29.

52 KP 3.8.1728, 22.4.1730. CAAP XII, s. 278, 446.

suositusta Upsalaan historian professoriksi. Scarin valitteli sitä, että joutui raatamaan autiossa ja tuhotussa maassa.

...ja toivoisin herra sihteeriä tekemään korkeiden asianomaisten luona parhaansa minun suositusteni puolesta, vaikkakin pelkään, että historian professuuri Upsalassa pitkän ajan kuluessa on tullut Arrheniuksen suvulle perinnölliseksi. Sen ei kuitenkaan tulisi olla siten, vaan huomioon tulisi ottaa myös muut, jotka useiden vuosien ajan tuhotussa ja autiossa maassa ovat olleet orjina ja muukalaisina.⁵³

Scarin ei kuitenkaan hakenut professuuria Upsalasta, vaan tyytyi osaansa Turussa.⁵⁴ Ei ole myöskään mitään viitteitä siitä, että Scarin ollessaan pikku vihan aikana maanpaossa Ruotsissa olisi pyrkinyt hankkimaan sieltä itselleen virkaa, kuten useat maanpakolaiset tekivät. Todennäköisesti hän vietti suurimman osan ajastaan Tukholmassa.⁵⁵ Kotiseudullaan hän ei kuitenkaan käynyt. Sisarelleen hän selitti tämän johtuneen osaksi varojen puutteesta ja osaksi siitä, että "jälleennäkeminen aiheuttaisi vain kyyneleitä".⁵⁶

Varsinaisen professoriviran ohessa Scarin toimi kirjastonhoitajana, johon hänet valittiin vuonna 1747, kun edellinen kirjastonhoitaja, runouden professori Anders Pryss oli kuollut. Tuohon aikaan oli tapana, että tointa hoiti filosofisen tiedekunnan virkavuosiltaan vanhin professori, jollainen Scarin tuolloin oli. Kokemusta kirjastotoiminnasta Scarin oli saanut jo Upsalassa Benzeliuksen apulaisena. Siksi hän oli innokas uuteen tehtäväänsä ja keskitti tarmonsä kirjaston kehittämiseen. Hän vaati yhdenmukaisia sääntöjä kirjaston käyttöön, uudisti luetteloinnin Upsalan mallin mukaiseksi, järjesti uudelleen kirjojen säilytyksen ja ryhtyi ensimmäisenä merkitsemään kirjoihin paikkamerkinnot. Hänen merkintöjään on vieläkin luettavissa Helsingin yliopiston kirjaston vanhimmissa kirjoissa. Lisäksi Scarin kiinnitti huomiota kirjaston paloturvallisuuteen. Hän pyrki myös hankkimaan mahdollisimman paljon uutta kirjallisuutta ja hänen aikanaan kokoelmat kasvoivat kolmanneksella.⁵⁷

Näyttää sitä, että Scarinin terveydentila ei koskaan ollut kovin hyvä.

53 Algot Scarin Johan Helinille 26.3.1730. Scarin 1893, s. 244.

54 Scarinin peloista huolimatta professoriksi ei valittu ketään Arrheniusta vaan Elias Frodin. Ks. Annerstedt 1909, s. 38.

55 Ks. Algot Scarinin Tukholmassa päivätyt kirjeet Asmund Carlanderille 29.8.1742 ja 16.5.1743. Sallander 1983, s. 22–25.

56 Algot Scarin Beata Carlanderille 3.11.1743. Sallander 1983, s. 64.

57 Schybergson 1891, s. 45–46; Vallinkoski 1975, s. 43.

Ainakin hän valitteli sairaaloisuuttaan tuon tuosta. Vuonna 1726 hän esitti kansleri Arvid Hornille huonon terveytensä eräänä perusteluna Ruotsin matkalleen.⁵⁸ Samoin vuonna 1737 hän esitti sairauden yhtenä syynä sille, ettei ollut pitkään aikaan kirjoittanut Johan Helinille.⁵⁹ Vuonna 1738, siis 54-vuotiaana, hän valitti sitä, että hänen kätensä "tärisivät siten, kuin oli tapana yli 60-vuotiailla".⁶⁰ Scarinin terveys heikkeni 1750-luvulla, mutta hän pysyi silti virassaan aina vuoteen 1761 asti, jolloin hän 76-vuotiaana jätti eroanomuksensa. Scarinin viimeisinä virkavuosina sairastelu häiritsi jo pahoin hänen tutkimustyötään. Esimerkiksi kirjoittaessaan J.C. Gyllenbergille vuonna 1760 hän valitteli, että päivittäiset krampit ja sairastelu ovat lähes kokonaan estäneet tutkimuksen tekemisen.⁶¹ Sisarenpojalleen hän selitti menettäneensä hampaansa ja puhekykynsä niin, ettei hän katsonut voivansa enää hoitaa virkaansa, vaan mieluummin erosi siitä.⁶² Konsistori hyväksyi Scarinin eron ja päätti, että hän saa nauttia palkkaa kuolemaansa asti ja pitää prebendatalonsa. Tämän lisäksi hänen mahdollisesti tulevalle leskelleen myönnettiin normaali armovuosi lyhentämättömänä.⁶³

Scarini jatkoi kirjoittamistaan eläkkeellä ollessaankin. Tämänäikaisia tekstejä häneltä ei ole säilynyt juuri lainkaan, mutta Johan Bilmark on Scarinin muistokirjoituksessa maininnut niistä jotakin. Bilmarkin mukaan hän keskittyi näissä kirjoituksissaan etupäässä etymologiseen todisteluun.⁶⁴ Erotessaan virastaan Scarini oli ilmoittanut halunsa jatkaa luentojen pitoa kotonaan.⁶⁵ Kuitenkaan ei ole mitään tietoa siitä, pitikö hän ollenkaan yksityisluentoja eläkevuosinaan.

Scarini kuoli 87-vuotiaana 5.11.1771 "ei mihinkään tautiin vaan vanhuuteen".⁶⁶ Vaikka hän eli jatkuvissa taloudellisissa vaikeuksissa, häneltä jäi omaisuutta, josta muodostettiin stipendirahasto. Lisäksi häneltä jäi laaja käsikirjoituskokoelma, jonka hänen seuraajansa Johan Bilmark osti itselleen. Bilmark käytti sitä hyväkseen omassa tuotannossaan kopioiden osia suoraan väitöskirjoihinsa. Esimerkiksi Scarinin tutkimus Suomen alkuperästä, joka on julkaistu Suomi-aikakauskirjassa vuonna 1842, on lähes sellaisenaan kopioitu Bilmarkin väitöskirjaan *De situ veteris Finlandiae*. Samoin Bilmark kopioi väitökseensä *De Samsöa* (1765) Scarinin

58 Algot Scarin Arvid Hornille 17.5.1726. Scarin 1893, s. 324.

59 Algot Scarin Johan Helinille 26.6.1737. Scarin 1893, s. 249–250.

60 Algot Scarin Sven Digeliukselle 24.8.1738. Scarin 1893, s. 267.

61 Algot Scarin J.C. Gyllenbergille 31.3.1760. Posse 38, UUB.

62 Algot Scarin Asmund Carllanderille 9.6.1762. Sallander 1983, s. 55.

63 KP 1.10.1761. CAAP XVIII, s. 420.

64 Bilmark 1782, s. 147.

65 KP 29.10.1761. CAAP XVIII, s. 423–424.

66 Bilmark 1782, s. 142. Scarinin hautajaisista, ks. Mäkeläinen 1972, s. 99–100.

tutkimuksen hunnien vaikutuksesta Pohjolaan.⁶⁷ Mahdollisesti myös muissa Bilmarkin väitöksissä on pohjana ollut Scarinin teksti. Scarin teki Bilmarkin muistokirjoituksen mukaan laajan tutkimuksen Turun tuomiokirkosta, mutta sitä ei koskaan julkaistu. Bilmark itse julkaisi kuitenkin kolmiosaisen väitössarjan samasta aiheesta⁶⁸, joten Scarinin tutkimukset saattavat hyvinkin olla sen lähtökohtana. Scarinin Bilmarkille siirtynyt käsikirjoitusjäämistö ei ole säilynyt, joten asiaa ei voida tarkistaa.⁶⁹

3. Luennot

Scarin aloitti luentojensa pitämisen heti Turkuun saavuttuaan. Vakiintuneen tavan mukaan yliopistossa järjestettiin kahdenlaisia luentoja, julkisia ja yksityisiä. Julkiset luennot pidettiin Akatemian auditorioissa ja niiden kielenä aina 1750-luvulle asti oli latina. Turun Akatemiassa noudatettiin Upsalan yliopiston statuuotteja, jotka olivat peräisin vuodelta 1655. Niissä oli tarkasti määrätty luentojen pidosta ja niiden sisällöstä. Yleisenä sääntönä oli, että opetuksen tuli olla sopusoinnussa Raamatun, Augsburgin tunnustuksen ja vuoden 1593 Upsalan kokouksen päätösten kanssa.⁷⁰ Muutenkaan ei yliopistossa saanut esittää nuorisolle sellaista, mikä ei ollut hyväksyttyä. Luennoilla piti myös välttää kaikenlaisia "hyödyttömiä spekulatiivisia, päähänpistoja ja saivarteluja" ja esittää asiat selvästi ja havainnollisesti.⁷¹

Useissa oppiaineissa oli tarkasti määrätty, mitä luennot saivat sisältää. Historian luennoimisesta statuuuteissa oli määrätty, että maailmanhistoriaa tuli luennoida jonkun "erinomaisen" kirjoittajan mukaan. Uskontohistorian opetuksessa auktoriteettina oli pidettävä Sulpicius Severusta.⁷² Assyrian, Persian ja Kreikan historian opetuksessa tuli käyttää apuna Justinusta⁷³,

67 Schybergson 1891, s. 91–92.

68 Schybergson 1891, s. 93.

69 Johan Bilmarkin kuolinpesän huutokauppaluetteloissa ei ole mitään mainintaa käsikirjoituksista. Ks. Hf I, Turun Akatemian arkisto, HYKA.

70 1655, s. 170.

71 1655, s. 220–221.

72 Sulpicius Severus kuoli n. 420 jKr. Hänen pääteoksensa olivat *Historia sacra*, joka käsittelee maailmanhistoriaa luomisesta vuoteen 403 jKr. ja *Vita Martini*, joka on Martinus Toursilaisen elämäkerta.

73 Marcus Junianus Justinus tuli tunnetuksi kirjoittamastaan maailmanhistoriasta, joka oli lyhennelmä Trogus Pompejuksen teoksesta.

Cornelius Neposta⁷⁴ ja Curtiusta⁷⁵ sekä Rooman historiassa Velleiusta⁷⁶, Eutropiusta⁷⁷, Florusta⁷⁸ ja Sextus Aurelius Victoria⁷⁹. Ruotsin historiaa tuli esittää joko jonkun hyvän kirjoittajan mukaan tai luennoitsijan "oman isänmaan historiaa käsittelevän työn mukaan". Samalla luennoitsija kuvattessaan menneiden aikojen tapahtumia saattoi käyttää hyväkseen muita historiateoksia, mikäli luetellut teokset olivat riittämättömiä. Statuuteissa korostettiin erityisesti kronologian, geografian ja genealogian tärkeyttä opetuksessa. Niissä painotettiin myös sitä, että tuli opettaa, miten historiaa voidaan hyödyntää kirkossa, politiikassa ja talouden hallinnossa. Tuli myös esittää vertailuja nykyisen valtion ja muinaisten valtioiden välillä.⁸⁰

Professorien luentovelvollisuutena oli opettaa tunti neljästi viikossa, minkä lisäksi oli varattava yksi tunti väitöksiä varten.⁸¹ Sanelu muodosti nähtävästi tärkeän osan opetusta. Vaikka opetus ja oppiminen rakentuivat suurelta osin puhutun ja kuullun sanan varaan, oli sanelun mukaan tapahtuva muistiinmerkitseminen tärkeää.⁸² Opiskelijoiden keskuudessa kiersi luennoista myös käsinkirjoitettuja kopioita. Tällainen Ruotsin historiaa käsittelevä vihkonen on säilynyt Helsingin yliopiston kirjastossa 1740-luvun alusta. Se on kopioitu Scarinin 1730-luvulla pitämästä luennosta.⁸³

Näiden julkisten luentojen lisäksi professorit pitivät yksityisiä luentoja, kollegioita. Ne olivat maksullisia ja ne pidettiin yleensä kunkin professorin kotona. Niiden sisällöstä ei ollut mitään muita määräyksiä, kuin että niillä ei saanut opettaa sellaista, mitä samaan aikaan luennoitiin julkisesti. Siten niissä saatettiin tiettyyn rajaan asti käsitellä myös muuta kuin statuuttien

74 Cornelius Nepos (n. 99–24 eKr.), pääteokset *De viris illustribus*, *De excellentibus ducibus exterarum gentium* ja *De latinis historicis*. Nepoksen teokset olivat pitkään latinan kielen opetuksen peruslukumistoa.

75 Curtius Rufus Quintus eli I. vuosisadalla jKr. Hänen pääteoksensa oli *Historiae Alexandri Magni Macedonis*, jonka esitys on sujuvaa ja lennokasta, joskin retorista.

76 Caius Velleius Paterculus (n. 19 eKr. – n. 31 jKr.), pääteos *Historia Romana*, joka Tiberiusta imartelevasta tyylistään huolimatta on merkittävä kulttuurihistoriallinen lähde.

77 Flavius Eutropius (kuoli 370 jKr.), pääteos *Breviarum ab urbe condita*, joka ulottuu vuoteen 364 jKr. Teoksen esitystapa on selvä ja yksinkertainen.

78 Lucius Annaeus Florus (100-luku jKr.), pääteos *Epitome*, joka on mukaelma Liviuksen teoksista.

79 Sextus Aurelius Victor (300-luku jKr.), kirjoitti moralisoivia historioita kuten *De Caesaribus* ja *De viris illustribus*.

80 1655, s. 226–227.

81 Klinge 1987, s. 363.

82 Klinge 1987, s. 358.

83 En Kort Inledning till Swenska Historien Sammanskrifwen i Åbo år 1741 af Jon: H: Dillborg. E^o V 23, HYK.

edellyttämää kirjallisuutta. Myöskään latinan kieli ei yksityisillä luennoilla ollut pakollinen.⁸⁴

Scarin piti julkiset luentonsa säännöllisesti kello 9 Akatemian pienessä auditoriossa. Jo vuoden 1722luentoluetteloon⁸⁵ oli merkitty, että Scarin pitäisi upsalalaisen professorin Johan Eenbergin oppikirjan pohjalta julki- sen luennon Pufendorfin filosofiasta⁸⁶. Todennäköisesti hän aloitti seuraava- vana vuonna luennoimisensa juuri tästä aiheesta, sillä vuoden 1724 luento- ohjelmassa hän ilmoitti jatkavansa luennoimista Pufendorfin pohjalta. Up- salan yliopiston kirjastossa ovat säilyneet tuntemattoman opiskelijan muisti- tiinpanot näistä luennoista. Ne osoittavat, että Scarin on luennoissaan pit- kälti noudattanut kyseistä kirjaa.⁸⁷ Vuonna 1726 Scarin ilmoitti luen- noivansa Suetoniuksen⁸⁸ Rooman keisareiden elämäkertojen pohjalta kiin- nittäen erityistä huomiota Augustuksen elämään. Vaikka lukuvuoden 1725–1726 luento-ohjelmaa ei ole säilynyt, niin voidaan kuitenkin päätellä hänen luennoineen samasta aiheesta, sillä hän ilmoitti seuraavan vuoden luento-ohjelmassa jatkavansa edellisvuonna aloittamastaan aiheesta. Vielä seuraavanakin lukuvuonna Scarin ilmoitti jatkavansa Suetoniuksen teosten käsittelyä tarkoituksenaan käydä ne kokonaan läpi. Tässä yhteydessä Scarin korosti velvollisuuksien ja valtio-oikeudellisten periaatteiden huomi- oonoton tärkeyttä tutkittaessa historiaa, samoin hän korosti menneisyydes- tä kerätyn esimerkkiaineksen merkitystä nykyisyydelle.

Vuoden 1728–1729 opinto-ohjelmassa Scarin ilmoitti luennoivansa niistä "ihmisten velvollisuuksista ja tavoista, jotka perustuvat oikeaan jär- keen ja luonnonoikeuteen". Opiskelijoiden kanssa oli myöhemmin tarkoi- tus sopia käsikirjasta, jonka pohjalta hän ryhtyisi luennoimaan. Seuraavana vuonna hän ilmoitti luennoivansa "hallitsijan velvollisuuksista, jotka pe- rustuvat luonnonoikeuteen". Nähtävästi Scarinilla oli kuitenkin vaikeuksia luentonsa pitämisessä, sillä seuraavana vuonna hän lupasi olla tunnolli- sempi ja ilmoitti jatkavansa politiikan luentojaan. Samana lukuvuonna hän aloitti myös luennon jumalallisen oikeuden ja valtio-oikeuden suhteista. Tätä hän jatkoi lukuvuonna 1734–1735 ja ilmoitti käyttävänsä opetukses-

84 Klinge 1987, s. 364; 1655, s. 228.

85 Rv. Acad. IV, HYK.

86 Johan Eenberg toimi Upsalan yliopiston käytännöllisen filosofian professorina vuosina 1704–1709. Scarinin luennoillaan käyttämä Eenbergin teos oli *De Officiis Liber Elementaris, Quo Universa Doctrina Moralium, ex Natura, ad mentem B. Pufendorfii, Per Quaestiones & Responsiones strictim & perspicue traditur; In Usum Florentissimae Juventutis Acad. Upsal. Dissertat. publ. propositus, & publici juris factus* (Uppsala 1703).

87 N2040, UUB.

88 Gaius Suetonius Tranquillus (n. 70–140 jKr.), pääteokset *De vita caesarum* ja *De viris illustribus*.

saan teesejä ja antiteesejä sekä esittävänsä esimerkkejä historiasta ja politiikasta sovellettaviksi Euroopassa vallitseviin oloihin. Seuraavana vuonna hän ilmoitti saattavansa päätökseen valtio-opin luentonsa, jotka kesän takia olivat keskeytyneet. Lukuvuonna 1737–1738 Scarin ilmoitti aloittavansa luennon valtio- ja moraalifilosofian perusteista Omeisiuksen⁸⁹ tai jonkun muun myöhemmin sovittavan kirjoittajan mukaan. Hän ei kuitenkaan saanut Omeisiukseen perustuvaa luentoaan loppuun lukuvuoden aikana, vaan ilmoitti seuraavana vuonna jatkavansa kirjan loppuun, minkä jälkeen hänen tarkoituksensa oli käsitellä valtioviisautta Pufendorfin käsikirjan mukaan. Seuraavana vuonna hän ilmoitti yleisön pyynnöstä jatkavansa edellisenä vuonna aloittamaansa politiikan opetusta.

Lukuvuonna 1740–1741 Scarin aikoi opettaa sodan ja sopimusten moraalin ja johdonmukaisuuden oppia. Seuraavan vuoden luentoilmoituksessa hän kuitenkin valitteli, että hänellä oli ollut edellisenä vuonna muita työkiireitä, eikä hän ollut voinut täysin hoitaa opetustaan. Siten hän lienee jatkanut luennoimistaan samasta aiheesta.

Yliopiston toiminta oli kokonaan keskeytyneenä pikkuvihan ajan vuosina 1742–1743. Scarin näyttää jatkaneen julkisilla luennoillaan valtio-opin opettamista, sillä lukuvuoden 1745–1746 ohjelmassa hän ilmoitti saattavansa loppuun yleisen valtio-opin luennon, jossa hän ei käsitellyt Ruotsin oloja vaan kaikille valtioille yhteisiä universaaleja periaatteita. Esityksensä Scarin perusti "valmiisiin kirjoituksiin". Seuraavana vuonna hän aloitti uudestaan valtio-opin luennon pitämisen. Luento kesti todennäköisesti kolme lukuvuotta, sillä vielä lukuvuoden 1748–1749 ohjelmassa Scarin ilmoitti saattavansa loppuun valtio-opin luennot. Ensi kertaa hän nyt vetosi heikentyneeseen terveyteensä ja esitti sen vuoksi varauksen luentojen läpiviemisestä. Keväällä 1749 hän ei todennäköisesti voinutkaan luennoida lainkaan.⁹⁰

Vuoden 1749 syksyllä Scarin ilmoitti lyhyesti luennoivansa valtio-oppia ja historiaa edellisvuosien tavan mukaisesti. Tuona lukuvuotena hänen terveydentilansa oli heikko. Hän joutui keskeyttämään luentonsa kevätlukukaudella⁹¹, mitä hän seuraavan lukuvuoden ohjelmassa valitteli. Lukuvuonna 1752–1753 Scarin ilmoitti ensin saattavansa loppuun edellisenä vuonna aloittamansa universaaleja instituutiota käsittelevän valtio-opin ja

89 Magnus Daniel Omeisius (1646–1708) oli moraalifilosofian professori Altdorfin yliopistossa.

90 Osakuntien jäsenluetteloiden mukaan vain yksi opiskelija ilmoitti aikovansa mennä Scarinin luennoille keväällä 1749, eikä kukaan ilmoittanut olleensa niillä. Ks. BA 1 ja BA 2, Turun Akatemian arkisto, HYKA.

91 *ibid.*

käytännön filosofian luennot ja ryhtyvänsä sitten käsittelemään sopusointua, moraalista periaatetta, jonka alkuperä oli taivaassa. Seuraavana vuonna hän yksinkertaisesti ilmoitti opettavansa julkisesti oppia, joka elämänohjeiden avulla valaisisi mieliä. Luento käsitteli todennäköisesti ihmisen velvollisuuksia, sillä seuraavana vuonna hän ilmoitti jatkavansa kyseisestä aiheesta, joka edellisvuonna julkisten esteiden vuoksi oli ollut keskeytyneenä puolen vuoden ajan. Vielä seuraavana vuonna hän kuitenkin ilmoitti jatkavansa ihmisten velvollisuuksien tarkastelua.⁹²

Yleensä oli tapana, että professorit ilmoittivat luento-ohjelmassa, että he olivat yksityisesti herrojen ylioppilaiden käytettävissä näiden haluaman kurssin osan opettamisessa. Akatemian statuuteissa ei ollut tarkemmin määritelty, mitä yksityisesti sai opettaa, joten opettajilla oli yksityisluennoilla laajempi vapaus esittää omia käsityksiään.⁹³ Scarin kuitenkin ilmoitti lähes poikkeuksetta tarkasti tulevan yksityisopetuksensa aiheen. Usein hän myös mainitsi olevansa valmis luennoimaan jostakin toisesta aiheesta, jos kuulijat niin halusivat. Vuonna 1724 hän ilmoitti luennoivansa yksityisesti Justinuksen historian. Seuraavana vuonna hän ilmoitti jatkavansa samasta aiheesta keskittyen lähinnä keisari Augustuksen elämään. Kuten jo edellä totesin, luennoi Scarin lukuvuonna 1726–1727 julkisesti tästä samasta aiheesta. Seuraavana lukuvuonna Scarin ilmoitti pitävänsä yksityisesti etiikan kollegiota sekä opastavansa väitöskirjojen teossa.

Vuoden 1726 Tukholman matkan jälkeen Scarinin yksityisluentojen luonne ja rakenne muuttuivat kokonaan. Aiemmin hän oli turvautunut perinteisten auktorien läpikäyntiin, mutta nyt hän ryhtyi pitämään historian yleisluentoja, jotka perustuivat useisiin lähdekirjoihin tai suoraan alkupe-
räislähteisiin. Luento-ohjelmissa tämä muutos näkyy ensi kerran lukuvuoden 1728–1729 ohjelmassa, jossa Scarin ilmoitti luennoivansa yksityisesti annaalien pohjalta sveegoottien ja muiden kansojen historiasta. Seuraavana vuonna hän luennoi Euroopan valtakuntien poliittisesta historiasta. Tämän luennon käsikirjoitukset eivät ole säilyneet, joten sen rakenteesta ja sisällöstä ei tietoja ole saatavilla. Vuonna 1731 hän ilmoitti ryhtyvänsä luennoimaan yksityisesti sveegoottien historiaa, elleivät muut toimet vie liiaksi hänen aikaansa. Hän jatkoi luennoimista samasta aiheesta vielä vuonna 1732 ja mahdollisesti myös vuonna 1733, jonka vuoden luento-ohjelmassa hän ilmoitti vain jatkavansa aiemmin sovitun historian luennointia.

Vuonna 1734 Scarin ryhtyi yksityisesti opettamaan moraalifilosofiaa

92 Rv. Acad. IV, HYK.

93 Klinge 1987, s. 364.

länäolijoiden toivomasta teemasta. Vuosina 1735 ja 1736 hän ilmoitti luennoivansa uuden ajan maailmanhistoriaa. Sama aihe oli myös käsiteltävänä vuonna 1739⁹⁴ Tuolta vuodelta ovat säilyneet Ulf Sumellin luentomuistiinpanot, joiden mukaan Scarin kävi läpi kaikkien tuolloisten Euroopan valtioiden tarinat. Sumellin muistiinpanojen mukaan kustakin maasta esiteltiin ensin poliittinen historia lähinnä hallitsija- ja sotaluettelon muodossa. Tämän jälkeen seurasi kuvaus kyseisen maan luonnonoloista ja taloudesta. Sumellin muistiinpanot ovat verrattain niukat, joten ne eivät anna Scarinin luennoista täysin oikeaa kuvaa.⁹⁵ Rakenteeltaan luento muistutti suuresti Samuel von Pufendorfin kirjaa *Einleitung zur Historie der vornehmsten Reiche und Staaten*. Muistiinpanojen epämääräisyys ei kuitenkaan mahdollista tarkempaa vertailua eikä sen selvittämistä, onko Scarin käyttänyt Pufendorfin tekstiä luentojensa pohjana. Samasta aihepiiristä Scarin jatkoi luennointia lukuvuonna 1740–1741.

Pikkuvihan jälkeisenä vuotena Scarin ei erikseen ilmoittanut yksityisluentojensa aiheita. Lukuvuosien 1745–1746 ja 17461–1747 ohjelmien mukaan Scarin luennoi Euroopan historiaa. Hän ei kuitenkaan kovin tarkoin määritellyt käsittelytapaansa eikä aihettaan. Tosin lukuvuoden 1748–1749 ohjelmassa hän ilmoitti luennoivansa yksityisesti 1700-luvun historiaa, jota häneltä oli pyydetty. Seuraavina vuosina hän tyytyi ilmoittamaan, että hän selittäisi "eri valtioiden ja yhteiskuntien asioita ja valaisisi niitä historiallisilla selityksillä". Lukuvuonna 1750–1751 hän ilmoitti luennoivansa politiikkaa, siis uuden ajan yleistä historiaa, sanomalehtien pohjalta (*ex novellis publicis*), esittävänsä niistä argumentteja ja selittävänsä niitä soveliaalla tavalla. Myös lukuvuonna 1752–1753 hän ilmoitti yksityisluennoilleen saman aiheen ja korosti jo yliopiston statuuteissa mainittua genealogioiden ja geografian merkitystä historian opetuksessa. Tällä kertaa hän ei maininnut sanomalehtiä. Viimeisinä virkavuosiinaan Scarin jatkoi yksityisluennoillaan saman aiheen opettamista, mutta ei eritellyt luento-ohjelmissa kovin tarkasti opetuksensa sisältöä. Lukuvuonna 1759–1760 hän jälleen ilmoitti luennoivansa sanomalehdistä (*ex codicillis rerum gestarum*).⁹⁶

Scarinin yksityisluennoissa hänen luento-ohjelmiin antamiensa tietojen perusteella voidaan erottaa kolme eri vaihetta. Ensiksi hän tyytyi perinte-

94 Rv. Acad. IV, HYK.

95 Annotationer ofwer högdäde och höglärde herr Professor Scarins Collegium Historicum hållit i Åbo åhr 1738, E^o V 23, HYK. (Otsikosta huolimatta muistiinpanoista käy ilmi, että luento pidettiin 1739); ks. myös Schybergson 1916, s. 62–64.

96 Rv. Acad. IV, HYK.

seen vanhojen auktoriteettien läpikäymiseen. Toiseksi, siirryttyään 1720-luvun lopulla käsittelemään Ruotsin historiaa hän ei enää samalla tavalla voinut turvautua valmiisiin tutkimuksiin, vaan joutui tutkimaan asioita itse. Kolmanneksi, hän siirtyi 1730-luvun puolivälistä lähtien yleisen historian käsittelyyn, jossa hän hyödynsi uutta tutkimuskirjallisuutta ja sanomalehtiä. Tätä toimintaa hän jatkoi eläkkeelle siirtymiseensä asti.

Uutuutena Scarin toi Turkuun sanomalehtikollegiot, joissa hän luki uusia sanomalehtiä ja kommentoi niitä. Kuten edellä totesin, hän mainitsi muutaman kerran asiasta luentoilmoituksissa. Hän piti näitä kollegioita kuitenkin säännöllisemmin. Edellä mainituissa Sumellin luentomuistiinpanoissa vuodelta 1738 (1739) ilmoitetaan, että Scarin oli luennon aluksi puhunut aviiseista ja sitten siirtynyt käsittelemään Euroopan historiaa.⁹⁷ Lukuvuodelta 1741–1742 on C.C. Gjörwellin päiväkirjamerkintä siitä, että hän kuunteli Scarinin sanomalehtien pohjalta pitämiä luentoja.⁹⁸ Tuon vuoden luento-ohjelmassa Scarin ilmoitti jatkavansa samaa opetusta kuin edellisenäkin vuonna. Myös lukuvuoden 1750–1751 ilmoituksessa hän sanoi opettavansa entiseen tapaan (recepto more) sanomalehdistä. Voidaan siis päätellä, että Scarin piti sanomalehtikollegioita varsin säännöllisesti.

Sanomalehtikollegiot olivat syntyneet Saksassa 1600-luvun jälkipuoliskolla. Aluksi ne olivat puhtaasti sanomalehtien lukutilaisuuksia. Tarkoituksena oli antaa opiskelijoille tietoja ajankohtaisista tapahtumista. Luettuja artikkeleita ryhdyttiin myöhemmin kommentoimaan ja selittämään. Johtavina uuden ajatuksen toteuttajina olivat Hallen yliopiston professori J.P. von Ludwig (1668–1728) ja Giessenin yliopiston professori, lakimies ja historioitsija Immanuel von Weber (1659–1726). Upsalassa sanomalehtikollegiot otti käyttöön filosofian apulainen ja myöhemmin tähtitieteen professori Petrus Elvius viimeistään vuonna 1699 ja vuodesta 1719 käytännöllisen filosofian professori Anders Grönvall (1671–1758).⁹⁹

Sanomalehtikollegioiden tarkoituksena oli toisaalta antaa opiskelijoille tilaisuus tutustua sanomalehtiin, sillä lehdet olivat tuohon aikaan vielä vaikeasti saatavilla, toisaalta valtio-opin opettamisessa sanomalehdet miellettiin valtio-opin lukukirjoiksi. Turussa tämä tapa säilyi kauemmin kuin muualla Ruotsin valtakunnassa, jossa se tyrehtyi 1750-luvulle tultaessa. Suomessa sen sijaan Scarinin esimerkkiä seurasivat Johan Bilmark ja H.G. Porthan aina 1800-luvulle asti.¹⁰⁰

97 E⁶ V 23, HYK.

98 Gjörwell 1875, s. 64.

99 Suova 1950, s. 141–147.

100 Suova 1950, s. 146–159.

4. Scarinin käsikirjoitukset

Upsalan yliopiston kirjastossa Nordinin kokoelmassa säilytetään laajoja Scarinin käsikirjoitettuja muistiinpanoja, numerot N790, N791, N797, N798, N799 ja N800.¹⁰¹ Näistä vain kaksi ensimmäistä on ollut aikaisemmin tunnettuja ja niitä on käytetty tutkimuksissa.¹⁰² Neljä muuta kokonaisuutta sen sijaan ovat olleet tuntemattomia. Ne on luetteloitu Upsalan yliopiston kirjastossa anonyymeinä.

Schybergson on esittänyt, että N790 ja N791 ovat Scarinin luentokäsikirjoituksia, jotka Scarin oli luvannut lähettää Den Svenska Mercuriuksen toimittajalle C.C. Gjörwellille vuonna 1766. Gjörwell ei kuitenkaan palauttanut käsikirjoituksia takaisin Scarinille, vaan ne kulkeutuivat sittemmin Upsalaan.¹⁰³ Gjörwellille vuonna 1766 kirjoittamassaan kirjeessä Scarin kertoi kolmesta paksusta niteestä muistiinpanoja, jotka hän oli kerännyt professorikaudellaan. Hän ei suoranaisesti maininnut lähettäneensä niitä Gjörwellille. Hän kertoi, ettei ollut vielä ehtinyt viimeistellä kolmatta ja viimeistä nidettä, mutta tästä huolimatta hän oli valmis lähettämään sen Gjörwellille, mikäli tämä niin haluaisi. Siten on todennäköistä, että Scarin oli jo aiemmin lähettänyt kaksi edellistä osaa. Tästä kolmannelta osasta Scarin mainitsi muutamia yksityiskohtia, kuten että se sisälsi otsikon "Stålhandske" alla sivulta 463 lähtien tekstin "kirjastomme synnystä ja kohtalosta". Hän ehdotti, että tämä teksti voitaisiin mahdollisesti julkaista kirjana.¹⁰⁴ Säilyneissä muistiinpanoissa ei kuitenkaan ole kyseistä tekstiä. Myöskään Schybergsonin mainitsemat käsikirjoitusniteet eivät ole millään tavoin viimeistelyjä, vaan päinvastoin ne ovat sekavampia kuin muut Scarinin säilyneet käsikirjoitukset, N800:aa lukuun ottamatta. Gjörwell myös mainitsi vuoden 1759 muistiinpanoissaan, että "professori Scarinilla on useita niteitä kauniita historiallisia muistiinpanoja, omakätisesti kirjoitettuina".¹⁰⁵ Nämä lähdetiedot sopivat paremmin varsinkin arkistokokonaisuuksiin N797, N798 ja N799, jotka sisältävät laajoja, yhtenäisiä ja

101 Käsikirjoitusten sisällysluettelo liitteinä 1–5.

102 Schybergson on Turun Akatemian aikaisen historiankirjoituksen historiassa esittänyt lyhyen yhteenvedon Scarinin luentokäsikirjoitusten sisällöstä kiinnittäen erityisesti huomiota niissä esitettyihin viittauksiin Suomen historiasta, Schybergson 1891, s. 77–78; Gunnar Suolahti on väitöskirjassaan esittänyt yhden viittauksen N790:n alkuun, Palander 1901, s. 55; Raimo Viikki on pro gradu -työssään käyttänyt Scarinin käsikirjoituksia edellisistä laajemmin, Viikki 1963, erityisesti s. 245–254.

103 Schybergson 1891, s. 77.

104 Algot Scarin C.C. Gjörwellille 7.8.1766. Scarin 1893, s. 327–328.

105 Gjörwell 1886, s. 77.

melko puhtaaksikirjoitettuja tekstejä. Niistäkään ei kuitenkaan löydy Scarinin mainitsemaa Stålhandske-kohtaa, joten ainakin yksi hänen lähettämänsä käsikirjoitusnippu on kadoksissa. Toisaalta on hyvin mahdollista, että Scarin lähetti Gjörwellille useampia käsikirjoitusnippuja kuin hän säilyneissä kirjeissään mainitsi. On myös mahdollista, että säilyneet käsikirjoitukset ovat alunperin kuuluneet siihen kokonaisuuteen, jonka Johan Bilmark osti itselleen Scarinin kuoleman jälkeen.

4.1. Käsikirjoitusten tekijä

Näistä kaikista käsikirjoituksista puuttuvat datecraukset ja signeeraukset. Käsikirjoitusten kirjoittajan henkilöllisyydestä ei kuitenkaan voi erehtyä. Käsi- ja kirjoitustyyli osoittavat selvästi, että niiden kirjoittaja on ollut Scarin. Tämän voi todentaa vertaamalla tekstejä Scarinin kirjoittamiin kirjeisiin, vaikkakin kirjeiden käsi- ja kirjoitus-tyyli on hieman koristeellisempaa. Käsikirjoitusten tyyli on Scarinille luonteenomaista: rönsyilevää, koukeroista ja kielellisesti raskasta. Lisäksi kokoelman ainoan laajan latinankielisen käsikirjoituksen¹⁰⁶ voidaan varmasti katsoa olevan peräisin Scarinin luennoilta, vaikkakaan se ei ole hänen itsensä kirjoittama. Myöskään Upsalan yliopiston kirjastossa anonyymeinä luetteloitujen kokonaisuuksien (N797, N798, N799 ja N800) kirjoittajasta ei ole epäilystä. Niiden kirjoittaja on ollut sama, kuin N790:n ja N791:n. Käsi- ja kirjoitus-tyyli on täysin identtinen ja tietyt tekstikokonaisuudet toistuvat niissä.¹⁰⁷

Kokoelmassa on muutamia lyhyehköjä tekstejä, jotka omalta osaltaan tukevat käsitystä siitä, että käsikirjoitukset todella ovat Scarinin kirjoittamia. Tekstissä moraalisten periaatteiden perusteista mainitaan, että kirjoittaja on törmännyt tarkasteleksiinsa kysymyksiin niiden 20 vuoden aikana, jotka hän on toiminut moraalin opettajana.¹⁰⁸ Scarinin virka Turun Akate- miassa oli poikkeuksellinen siinä suhteessa, että siinä historiaan oli yhdis- tetty moraalifilosofian ja politiikan opettaminen. Muissa Ruotsin valtakun- nan yliopistoissa historia oli omana professuurinaan, vaikkakin Lundissa historian professorilta edellytettiin latinalaisen runouden opettamista.¹⁰⁹ Koska käsikirjoitukset valtaosin käsittelevät historiaa, niin niiden kirjoitta-

106 N790, s. 1–44, UUB.

107 Esim. Ruotsin valtiojärjestyksen historiaa koskeva laaja teksti, N791, s. 324–472, 488–491 ja N798, A, UUB.

108 N797, L, nippu 1, UUB.

109 Johannesson G. 1982, s. 293; Annerstedt 1913, s. 9.

jan on täytynyt olla moraalien opettajan lisäksi myös historioitsija. Siksi edellä mainittu tieto viittaa vahvasti juuri Scariniin.

Samaisessa tekstissä kirjoittaja mainitsee tehneensä viisi latinankielistä disputaatiota moraalifilosofiasta ja suunnittelevansa viittä muuta. Niiden otsikoita ei tekstissä mainita, mutta kylläkin niiden teemat. Ilmoitettujen, jo esitettyjen väitösten teemat sopivat yhteen Scarinin väitöskirjatuotannon kanssa, joskaan varmasti ei voida päätellä, mihin väitöksiin tekstissä viitataan. Esitetyt teemat ovat seuraavat:

1. nykyiset kristilliset mutta muinoin pakanalliset yhteiset hyveet
2. kristilliset todelliset hyveet, jotka ovat pakanallisia hyveitä paremmat
3. todellisten ja kristillisesti säädyllysten hyveiden tuntomerkit sekä keinot saavuttaa ne
4. kristillisen moraalifilosofian viljelyn välttämättömyys
5. Jumalan, täydellisimmän olennon, luontoon perustuva hurskauden erinomaisuus ja siten ihmisen, Jumalan kuvan, hurskauden erinomaisuus¹¹⁰

Samoin hän kertoo kirjoittaneensa neljä hallitsijan asemaa käsittelevää väitöstä.¹¹¹

Edellisten asioiden lisäksi käsikirjoitukset sisältävät runsaasti viitteitä

110 Kyseinen käsikirjoitus on luonteeltaan poleeminen. Siinä Scarin halusi selittää, kuinka hän johdonmukaisesti on tuonut esille kristillisen moraalifilosofian oppeja. Hänen viittauksensa omiin väitöskirjojhiinsa eivät merkitse sitä, että hän olisi yksinomaan käsitellyt niissä ilmoittamiaan asioita ja siksi niitä on vaikea suoraan identifioida. Muutamissa väitöksissä hän kuitenkin käsiteli näitä asioita. Vuonna 1741 Scarinin johdolla esitettiin väitös jalomielisestä kostosta. Väitöksessä käsiteltiin lempeyden hyvettä muun muassa sodankäynnissä ja tuotiin esille, että tämä kristillisyydessä esiintyvä hyve oli ollut myös useilla pakana-ajan sankareilla. Scarin – Bergenholtz 1741. Vuonna 1738 Scarinin johdolla julkaistiin väitöskirja *De indulcentiis*, jossa käsiteltiin lempeyden hyvettä ja sen esiintymistä eri kansoilla. Väitöskirjassa korostettiin erityisesti sitä, että pakanallisilla kansoilla, kuten kreikkalaisilla ja roomalaisilla, ei esiintynyt lempeyden hyvettä yhtä paljon kuin kristityillä. Scarin – Alopaeus 1738. Väitöksessä *De genuinis virtutum motivis* käsiteltiin ihmisten välttämättömiä ja vapaita tekoja sekä niiden suhdetta luonnonoikeuteen ja siten Jumalan tahtoon. Scarin – Ursinus 1740. Lisäksi kristillistä moraalifilosofiaa käsiteltiin mm. seuraavissa väitöskirjoissa: Algot Scarin – Ericus Atzelius, *De vitae eremiticae moralitate* 1729, Algot Scarin – Jacobus Wikar, *De praecipuis pravae voluntatis causis* 1736, Algot Scarin – Petrus Wickenberg, *Theses miscellae morales* 1738, Algot Scarin – Abrahamus Poppius, *De anima ejusque facultatibus* 1741.

111 Scarinin johdolla esitettiin 1740-luvun puoleenväliin mennessä seuraavat hallitsijan asemaa käsittelevät väitöskirjat: Algot Scarin – Georgius Helsingius, *De terminis potestatis patriae* 1732; Algot Scarin – Johannes Löfflund, *De imperio patrimoniali* 1735; Algot Scarin – Johannes Aemelaus, *Thesium politicarum decadem* 1741; Algot Scarin – Nicolaus Wiikholm, *Adespotia* 1742.

Scariniin. Esimerkiksi Ruotsin hiippakuntia ja luostareita koskevassa tekstissä on suurimman huomion saanut Gudhemmin luostari. Sitä koskeva teksti on sanatarkka kopio Scarinin pro gradun alkuosasta (1716).¹¹² Merkittävää on se, että laajimman käsittelyn ovat saaneet ne asiat, joista Scarin todennäköisesti tiesi eniten.

Käsikirjoituksissa on myös lyhyt teksti otsikolla "Huomautuksia herrnhutilaisesta ja zinzendorfilaisesta ryhmästä Ruotsissa".¹¹³ Kirjoittaessaan (1751) Asmund Carlanderille Scarin mainitsi työskentelevänsä herrnhutilaista liikettä koskevan väitöskirjan parissa. Hän aikoi tutkimuksessaan tarkastella "tämän vahingollisen liikkeen rikkomuksia tervettä moraalialia ja maallista hallitusta vastaan".¹¹⁴ Hieman myöhemmin hänen johdolla esitettiin kyseinen väitys *Circa pietatem philosophicam Herrnhutorum*. Käsikirjoituksen kyseinen teksti lienee jonkinlainen esityö väitöstä varten. Tosin se sisältää vain huomioita herrnhutilaisten uskonnollisista käsityksistä eikä herrnhutilaisen liikkeen historiaa, jolla väitöskirjassa on merkittävä sija.

Väitöksessään piispa Henrikistä Scarin esitti tulkinnan, että ruotsalaiset olisivat nousseet maihin Turussa. Tämä esitys oli ensimmäinen yksityiskohtainen selvitys maihinnoususta Turun seudulle ja se perustui ennen kaikkea nimistölliseen todisteluun.¹¹⁵ Käsikirjoituksissa toistuu tämä Scarinin tulkinta. Samoin käsitykset piispa Henrikin tappamisesta ja siihen johtaneista syistä ovat Scarinin väitöksissä ja käsikirjoituksissa identtiset.¹¹⁶ Lisäksi ovat käsikirjoituksissa ja väitöskirjoissa yhteneviä käsitykset Ruotsin varhaishistoriasta. Käsittelen näitä myöhemmin luvussa V.

Käsikirjoitusten tekijäkysymystä voidaan tarkastella myös siten, että selvitetään se, kuinka muiden ruotsalaisten historioitsijoiden tuotanto suhteutuu käsikirjoituksiin. Käsikirjoitukset ajoittuvat 1740-luvulle ja mahdollisesti 1750-luvun alkuun. Tämä ilmenee siitä, että niiden joukossa on kopioita ja huomautuksia Jacob Wilden Pufendorf-kommentaariin (1738–1743) ja Olof Dalinin Ruotsin historian ensimmäiseen osaan (1747). Siksi mahdollisen kirjoittajan aktiivikauden tulee osua kyseiseen ajanjaksoon. Lisäksi voidaan karsia pois ne historioitsijat, joiden käsityksiä käsikirjoituksissa kritisoidaan ja ne, joihin tekstissä viitataan nimeltä. Tällöin karsiutuvat Wilde, Dalin, Eric Benzelius nuorempi, Eric Biörner, Johan Gö-

112 N798, B, nippu 3, UUB; Scarin 1974, s. 23–31.

113 N800, UUB.

114 Algot Scarin Asmund Carlanderille, 13.5.1752. Sallander 1983, s. 37.

115 Rinne 1932, s. 26.

116 N799, D, nippu 2, UUB.

ransson ja Sven Lagerbring. Viimeksi mainittuun tosin viitataan vain yhden kerran.

Käsitteistöissä esitetyt maininnat kirjoittajan tekemistä väitöksistä todistavat, että kyseessä oli yliopiston tai lukion opettaja. Kyseisessä tekstissä kirjoittaja esittää huolensa siitä, että hänen esittämänsä teksti on liian teologinen.¹¹⁷ Kirjoittaja ei näin ollen voinut olla teologian professori tai opettaja, sillä muilta kuin teologeilta oli kiellettyä käsitellä teologisia kysymyksiä. Lukioissa tehtiin niin vähän väitöksiä, etteivät tiedot sovi kenenkään niiden opettajaan.¹¹⁸ Tällöin kysymykseen tulevat Upsalan yliopistosta politiikan ja moraalifilosofian professorit Lars Dahlman (1705–1764) ja Anders Grönwall (1671–1758) sekä historian professorit Elias Frondin ja Olof Celsius nuorempi ja Lundin yliopistosta historian professorit Johan Ihre ja Sven Lagerbring sekä käytännöllisen filosofian professori Johan Nelander (1709–1789). Dahlman opetti Grotiuksen ja Wolffin filosofiaa¹¹⁹, mutta ei opettanut historiaa, jonka osuus käsitteistöissä on kuitenkin keskeinen. Grönwall käsiteli väitöksissään historiallisia ja moraalifilosofisia aiheita, mutta sivuutti hallitsijan aseman. Lisäksi Grönwallin käsiala oli aivan toisenlainen kuin näissä käsitteistöissä.¹²⁰ Frondin ja Celsius keskittyivät väitöskirjoissaan lähes yksinomaan historiaan, eikä heiltä löydy yllämainittuja moraalifilosofisia väitöksiä.¹²¹ Ihren väitöskirjatuotanto oli erittäin laaja (453 väitöstä), joten väitöksissä käsitellään kaikkia käsitteistöissä mainittuja aiheita, samoin kuin useimpia Ruotsin historian aiheitakin, joita esitetään käsitteistöissä.¹²² Ihre poikkesi muista aikansa ruotsalaisista historioitsijoista siinä, että hän ei hyväksynyt etymologian käyttöä historiantutkimukseen. Käsitteistöiset sisällöt kuitenkin runsaasti etymologista todistelua¹²³, joten Ihre ei ole voinut olla niiden kirjoittaja. Myös hänen käsialansa poikkesi huomattavasti käsitteistöjen käsialasta.¹²⁴ Lagerbring keskittyi laajassa väitöstuotannossaan (190 väitöstä) lähes yksinomaan historiaan, eikä häneltä löydy yhtään moraalifilosofista väitöstä.¹²⁵ Lisäksi esimerkiksi Lagerbringin käsitykset piispa Henrikistä eivät lainkaan vastaa käsitteistöjen tekstiä. Lagerbringhän piti kertomuksia Henrikistä täysin todistamatto-

117 N797, K, nippu 1, UUB.

118 Ks. Lidén 1779b.

119 Munthe 1931, s. 731–734.

120 Vrt. Profess. och Lagmannens And. Grönwalls egenhandliga Annotationer, H55d, UUB.

121 Lidén 1778, s. 105–108, 198–200.

122 Lidén 1779a, s. 252–280.

123 Katso luku IV.

124 Vrt. Johan Ihre, Mypibibloc, Ihre220, UUB.

125 Lidén 1779a, s. 15–26.

mina eikä siksi halunnut esittää niitä.¹²⁶ Käsikirjoituksissa toistetaan kuitenkin piispa Henrikin elämän pääpiirteet. Nelander käsitteli väitöksissään sekä moraalisia periaatteita että hallitsijan valtaa. Häneltä ei kuitenkaan ole lainkaan historiallisia väitöksiä.¹²⁷ Täten kukaan näistä henkilöistä ei ole voinut olla käsikirjoitusten tekijä. Scarin on siis ainoa, jonka muu tuotanto on sopusoinnussa käsikirjoitusten kanssa.

4.2. Käsikirjoitusten sisältö

Käsikirjoitusniput poikkeavat luonteeltaan hieman toisistaan. N790 ja N791 sisältävät monenlaista materiaalia: karkeita luonnoksia, luentojen dispositioita, melko viimeisteltyjä luento- ja muita käsikirjoituksia sekä muistiinpanoja kirjallisuudesta, historiallisista asiakirjoista ja aikakauslehdistä sekä runsaasti irrallisia muistilappuja. N797, N798 ja N799 sen sijaan sisältävät melko viimeisteltyjä tekstejä ja jonkin verran niiden konsepteja, mutta eivät irrallisia muistiinpanoja kirjallisuudesta. N800 puolestaan sisältää täysin järjestelemättömänä, sekavana nippuna lähes yksinomaan irrallisia konsepteja kolmesta viimeksi mainitusta kokonaisuudesta.

Käsikirjoitukset ovat pääosin 8–20 paperin nipuissa. N790 ja N791 on myöhemmin numeroitu lehdittäin. Siten yksi lehti sisältää kaksi sivua. Yhteensä nämä kaksi kokoelmaa sisältävät 983 lehteä.

Numerointi ei täysin vastaa käsikirjoitusten sisältöä, vaan lehdet ovat paikoin väärässä järjestyksessä. Numerointi ei myöskään ole noudattanut minkäänlaista kronologiaa, vaan jonkin tekstin konseptit saattavat esiintyä puhtaaksikirjoitetun tekstin jäljessä. Lisäksi eriaisteiset konseptit ovat keskenään sekaisin. Lisävaikeutena ovat lukuisat pienet lappuset, joihin Scarin on merkinnyt tekstiin tekemiään lisäyksiä. Nämä lappuset ovat arkistoitaaessa menneet sekaisin, muutamia sivun reunaan neuloilla kiinnitettyjä lappusia lukuun ottamatta. Lappuset on usein koottu sekalaisiksi nipuiksi, joten niiden paikantaminen on joskus täysin mahdotonta. Tosin nekin on numeroitu, mutta ilman mitään loogista järjestystä. Nähtävästi käsikirjoitusten lehdet onkin arkistoitaaessa numeroitu täysin mekaanisesti, vaivautumatta pitämään silmällä niiden sisältöä. Muut arkistokokonaisuudet eivät sisällä sivunumerointia. Korkeintaan eri tekstikokonaisuuksien paperiniput on numeroitu. Siksi olen käyttänyt tässä tutkimuksessani kir-

126 Lagerbring 1773, s. 155–157.

127 Lidén 1779a, s. 111–119.

jaintunnuksia ja mahdollisia nippujen numeroita erottamaan eri tekstit toisistaan, kun viitataan niihin.¹²⁸

Engelmana N790:ssä ja N791:ssä on erottaa toisistaan varsinaiset Scarinin omat tekstit ja puhtaat kirjallisuusmuistiinpanot. Tällainen erottelu on tärkeää, koska tavoitteena on käsikirjoitusten avulla selvittää Scarinin historiankäsitystä. Muistiinpanot eivät välttämättä lainkaan kuvasta Scarinin omaa käsitystä jostakin asiasta. Tosin voidaan tehdä jonkin verran johtopäätöksiä siitä, mitä hän on merkinnyt kirjoista muistiin. Sen sijaan voidaan olettaa, että hän esitti oman näkemyksensä mukaisia historiantulkintoja teksteissään, jotka todennäköisesti ovat osin luentokäsikirjoituksia. Kirjallisuudesta tehdyt muistiinpanot kuvastavat myös Scarinin mielenkiinnon kohteita. Erottelua vaikeuttaa jonkin verran myös se, että Scarin käytti luentojaan pohjana yleensä jotakin historiateosta siteeraten sitä joskus laajaltikin. Yleensä hän on luentojaan varten muokannut alkuperäistekstin kieliasua itselleen sopivaksi, muuttanut lauserakenteita, käyttänyt synonyymejä ja tiivistänyt tekstiä tai tehnyt siihen lisäyksiä. Käsikirjoituskokoelmassa on lisäksi lähes jokaisesta laajasta tekstistä eriasteisia konsepteja. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt pääasiallisesti tekstien viimeistellyimpiä versioita ja konsepteja ainoastaan silloin, kun ne ovat tuoneet jotain olennaista lisätietoa käsiteltävään asiaan.

Käsikirjoituskokoelman ainoa yhtenäinen latinankielinen teksti sisältää Ruotsin historian yleisesityksen historian alusta aina 1700-luvun alkuun asti. Luennon pohjana ovat olleet Eric Benzeliuksen Upsalassa 1710- ja 1720-luvulla pitämät luennot.¹²⁹ Käsikirjoitus on todennäköisesti vanhin kokoelman luentoteksteistä. Schybergson on pitänyt sitä käsikirjoituskokoelman viimeistellyimpänä tekstikokonaisuutena. Tähän Schybergsonin tarkemmin perustelemattomaan väitteeseen ei voi yhtyä, sillä käsikirjoituskokoelmassa on paljon muita, johdonmukaisempia tekstikokonaisuuksia, kuten esimerkiksi laaja Ruotsin valtiojärjestyksen historia, joka on mukana jo Schybergsonin tuntemassa kokoelmassa varsin viimeistellynä. Mahdollisesti Schybergsonin arvioon on vaikuttanut se, että kyseinen teksti on ainoa, jossa on muutamia väliotsikoita. Koska teksti on latinankielinen, se on kirjoitettu ajan tavan mukaan tekstaamalla, kun taas muut kirjoitukset ovat ruotsinkielisiä ja useissa kohdissa varsin vaikeaselkoisella käsiälällä kirjoitettuja. Koska niitä ei ole tarkoitettu muiden luettaviksi, vaatii jonkin verran työtä, ennen kuin kykenee erottamaan eri tekstikokonaisuudet toisistaan.

128 Katso kokonaisuuksien sisällöt liitteistä 1–5.

129 Ks. tarkemmin Urpilainen 1990, s. 200–207.

Schybergsonilta on myös jäänyt huomaamatta, että kyseinen latinankielinen käsikirjoitus ei ole Scarinin itsensä kirjoittama. Sen toiselta sivulta löytyy selkeä merkintä *Annotationes in Collegio privato Celeberrimi Domini Professoris Scarin in Historiam patriam exceptae*.¹³⁰ Myös tekstin jonkinasteinen fragmentaarisuus vahvistaa sen, että kyseessä ovat opiskelijan luentomuistiinpanot eikä Scarinin oma luentokäsikirjoitus. Käsialan selkeys ja kirjoitusvirheiden puuttuminen viittaavat myös tähän. Turun Akatemian aikoihin oli tapana, että opiskelija teki muistiinpanot luennoilla rihvelitaululle ja kopioi ne myöhemmin paperille.¹³¹

Käsikirjoituksesta puuttuu dateeraus niin kuin kaikista muistakin koelmaan teksteistä. Helsingin yliopiston kirjaston käsikirjoituskokoelmassa on kuitenkin lyhyehkö teksti, joka on otsikoitu *En Kort Inledning till Swenska Historien Sammanskrifwen i Åbo år 1741 af Jon: H: Dillborg*.¹³² Se pohjautuu samaan luentoan kuin latinankielinen teksti, mutta on huomattavasti suppeampi ja käsittää vain ensimmäisen viidenneksen latinankielisen tekstin sisällöstä.

Luento on siis pidetty viimeistään vuonna 1741. Ei kuitenkaan ole todennäköistä, että luento olisi pidetty juuri tuona vuonna, sillä Dillborgin kirjoittama teksti on luultavasti tarkoitettu kierrätettäväksi opiskelijoiden keskuuteen, joten se on voitu laatia myös aiempien vuosien muistiinpanojen pohjalta. Latinankielinen käsikirjoitus viittaa siihen, että luento on pidetty latinaksi, joten Dillborgin tekstin ruotsinkielisyys viittaa myös siihen, että se on opiskelijoita varten kirjoitettu. Turun Akatemian matrikelista ilmenee, että Jonas Dillborg oli stipendiaattina vuosina 1734–1741, lopetti opiskelunsa vuonna 1742, ja että hän toimi sveogoottilaisen osakunnan kuraattorina vuonna 1741.¹³³ Olisi outoa, jos hän opiskelunsa loppuvaiheessa olisi ruotsintanut luentomuistiinpanonsa, varsinkaan kun ruotsinkielisiä tekstejä ei esiinny hänen muissa säilyneissä muistiinpanoissaan.¹³⁴ Onkin todennäköistä, että hän kuraattoriaikanaan on laatinut kyseisen esityksen aloittelevien opiskelijoiden avuksi.

Scarini oli 1720- ja 1730-luvulla ilmoittanut kolmesti luennoivansa yksityisesti Ruotsin historiaa, nimittäin lukuvuosina 1728–1729, 1731–1732 ja 1737–1738.¹³⁵ Mikäli Scarini ei tehnyt muutoksia luento-ohjelmiinsa, niin kyseiset muistiinpanot ovat peräisin näiltä vuosilta.

130 N790, s. 1, UUB.

131 Klinge 1987, s. 358.

132 E^o V 23, HYK.

133 Lagus 1891, s. 422.

134 ks. D IV 13, HYK.

135 Rv. Acad. IV, HYK.

Luennossaan Scarin esitti luettelon lukemisen arvoisista kirjoista. Tässä suhteessa säilyneet muistiinpanot eroavat toisistaan. Dillborgin versiossa mainitaan Jacob Wilden teos *Historia pragmatica*, joka "on äskettäin ilmestynyt" eli vuonna 1731, joten varhaisimmat lukuvuosivaihtoehdot vaikuttavat melko epätodennäköisiltä. Turun Akatemian konsistori oli hyvin maltillinen kirjahankinnoissaan eikä pitänyt kiirettä uusien kirjojen tilaamisessa. On epätodennäköistä, että Scarin olisi suositellut opiskelijoilleen luettavaksi kirjoja, joita ei olisi ollut Turussa saatavilla. Toisaalta konsistorin pöytäkirjoista ilmenee, että syyskuussa 1731 Akatemian kirjanpainajalle Johan Kempelle, joka juuri tuolloin oli Tukholmassa, oli myönnetty valtuudet kirjallisuuden hankkimiseen. Erityisesti mainittiin Wilden teos *Jus publicum Sveciae* teoksena, jonka hankkiminen olisi suotavaa.¹³⁶ Konsistori tarkoitti tällä aiemmin mainittua Wilden teosta, sillä tuohon aikaan se oli hänen ainoa julkaistu teoksensa. Konsistorin pöytäkirjoissa ei vuosilta 1731–1741 ole kuitenkaan mainintaa siitä, että kyseinen kirja olisi hankittu Akatemian kirjastoon.¹³⁷

On todennäköistä, että Scarin käytti samaa luentorunkoa usean vuoden ajan. Siten säilyneet muistiinpanot ovat peräisin eri vuosilta. Latinankielisessä versiossa ei ole mainintaa edellä mainitusta Wilden kirjasta. Viittaus teokseen olisi kirjoittajalta tuskin jäänyt muistiin merkitsemättä, varsinkin kun muistiinpanot muutoin ovat paljon tarkemmat kuin Dillborgin. Siten on todennäköistä, että latinankielinen luento on joko lukuvuodelta 1728–1729 tai 1731–1732. Dillborgin versio sen sijaan on luultavasti vuosilta 1737–1738.

Käsikirjoitusten toinen laaja tekstikokonaisuus käsittelee skyyttien varhaishistoriaa ja Ruotsin pimeän ajan (mörka tiden) historiaa. Luennossaan Scarin kävi läpi antiikin kirjallisuuden ja muinaisskandinaavisen taruaineiston pohjalta göötiläisessä historiankirjoituksessa luotua kuvaa skyytteistä ja Pohjolan varhaishistoriasta. Tekstissä kritiikin kärki kohdistuu erityisesti Rudbeckin *Atlanticassa* esittämiin ajatuksiin, vaikkakaan tätä kohdetta ei aina suoraan mainita.

Luento pohjautuu huomautuksiin, jotka Jacob Wilde vuonna 1738 julkaisi Samuel Pufendorfin teoksesta *Inledning til Swenska Statens Historie*. Tästä tekstistä kokoelmassa on erilaisia vaiheita. Ensinnäkin siinä on Scarinin Wilden teoksesta tekemiä muistiinpanoja sekä toiseksi huomautuk-

136 KP I.9.1731. CAAP XIII, s. 19.

137 ks. CAAP XIII ja XIV.

sista ja lisäyksistä konsepteihin. Lisäksi on myös valmista, puhtaaksikirjoitettua tekstiä.¹³⁸ Scarinin omat lisäykset Wilden tekstiin eivät ole kovin merkittäviä, vaan hän on etupäässä lisännyt taustatietoa kertomiinsa tapahtumiin. Huomattavaa on se, että hän on jättänyt jonkin verran Wilden esittämiä asioita pois. Useat näistä poistoista voidaan tulkita siten, että Scarin ei katsonut niissä esitettyjä tietoja riittävän luotettaviksi. Suurin ero on siinä, että Wilde usein hyväksyi antiikin kirjoittajien näkemykset, kun taas Scarin suhtautui niihin paljon varauksellisemmin.

Toinen Wildeen perustuva käsikirjoitus käsittelee Ruotsin taruajan historiaa, sen Ynglinga-kuninkaiden kautta (n. 115 eKr. – 640 jKr.).¹³⁹ Esitys on pitkälti "fabellära" eli Odinin Ruotsiin tuomien uskonnon, siveysopin ja valtiokäsityksen sekä eri kuninkaiden hallituskausien kuvausta. Teksti noudattelee edellistä tarkemmin Wilden Pufendorf-kommentaarin toista osaa eikä poikkea siitä kovin merkittävästi. Scarin on korkeintaan muuttanut sanojen kirjoitusasua, käyttänyt synonyymejä tai muuttanut hieman

...rätta skiälet som de fria husfäder grundat sig uppå, war Drottens öfersta Prestaembete, och det första fördraget, hwarpå Odin erhållit Drott eller Herredömet för sig och sina efterkommande, i förmåga hwaraf de, såsom Gudarnes wänner och afföda sig förpliktat, at skaffa god tid, och derföre troddes råda öfwer åhrs-wäxten, som Sturleson förmåler om Niord och Inge Frey. Då nu hwarken Oxars eller trälars blod wille hielpa, mente de sig hafwa rätt at offra Drotten sielf, antingen til försoning, uppå den händelsen han icke stode wäl hos Gudarne at hedra och beweka dem med then ädlaste och dyraste blodden, som de jemwäl ibland i hedendomen troddes äska.

Rätta skiälet som fria husfäderna grundat sig på, war drottens öfersta presteämbete samt första fördraget, hwarpå Odin erhållit drott- el. herredömet för sig och sina efterkommande, i förmågo hwaraf de, så som Gudarnes wänner och afföda, sig förpliktat, at skaffa god tid, och derf. troddes råden öfer årswäxten. När en hwarken Oxars el. trälars blod wille hielpa, mente de sig ha rätt at offra drotten sielf ant. til försoning, på hendelse han ej stode wäl hos gudarne, el. at hedra och beweka dem med utkaste och dyraste blodden, som gudarne under heden domen jämw. troddes ibland äska.

138 Puhtaaksikirjoitettu teksti on N790, s. 251–316; konseptit ovat N790, s. 210–250, 397–426, N791, s. 64–92 ja N797, L; Wilden teoksen referaatti N791, s. 93–99, 104–116 sekä Scarinin lisäykset siihen N791, s. 117–128, UUB.

139 N790, s. 317–363, UUB-

lauserakenteita. Seuraavassa näytteet molempien teksteistä, vasemmalla Wilden ja oikealla Scarinin¹⁴⁰:

Scarini on noudattanut tarkasti Wilden asioiden käsittelyjärjestystä poikkeamatta siitä kertaakaan. Hän on ainoastaan lyhentänyt alkuperäistekstiä. Tehdyt poistot ovat useimmiten Wilden esittämiä suoria siteerauksia tai anekdootinomaisia asioita, joilla ei ole ollut suurta merkitystä historian kulun kannalta. Scarini on poistanut tekstistä myös useat viittaukset lähteisiin. Hän on merkinnyt käsikirjoituksiinsa merkillä /- kohdat, joissa hän on jättänyt Wilden tekstiä pois.

Varsinkin luennon alkupuolella on nähtävissä tekstin karsintaa, joka on perustunut Wildestä eroavaan historian näkemykseen. Wilde esitti melko yksityiskohtaisen kuvauksen ns. Atlingien dynastian kuninkaista (n. 400–115 eKr.). Scarinilta tällainen kuvaus puuttui lähes kokonaan, sillä hän ei hyväksynyt Wilden käyttämää lähdemateriaalia tältä osin.¹⁴¹

Wilden teksti perustui suurelta osin islantilaisiin saagoihin, jotka 1700-luvun alkupuolella olivat yksi keskeisimmimpiä lähdemateriaaleja ruotsalaisessa historiankirjoituksessa. Saagojen luotettavuutta ei juuri asetettu kyseenalaiseksi. Siksi onkin ymmärrettävää, ettei myöskään Scarini kovin paljon poikennut Wilden tekstistä.

Scarinin tekemät kommentit Olof Dalinin Swea Rikes Historian ensimmäiseen osaan muodostavat edellä mainitun kaltaisen tekstikokonaisuuden. Kommenteissaan hän siteerasi Dalinia ja liitti lukujen loppuun kriittisiä huomautuksia esimerkiksi vedenvähenemisteoriasta.¹⁴² Laajin käsikirjoitus on Ruotsin valtiomuodon historiaa käsittelevä teksti, josta myös esiintyy useita eri versioita. Viimeistellyin versio on N798:ssa, joka sisältää 842 sivua. Scarini jakoi sen osiin C II ja C III, joista edellinen sisältää 39 ja jälkimmäinen 45 pykälää. Tekstissä hän viittasi myös muutaman kerran ensimmäiseen osaan, joka ei kuitenkaan ole säilynyt. Hän on jakanut C III:n neljään sektioon Jacob Wilden esittämän hallitusmuotojen jaottelun mukaisesti. Sektio I sisältää ensimmäisen, toisen ja kolmannen, sektio II neljännen, sektio III viidennen ja sektio IV kuudennen periodin.

Tästä tekstistä on kokoelmassa kolme puhtaaksikirjoitettua versiota, viisi eriasteista konseptia ja kaksi lyhennelmää. Lisäksi siinä on muutamia lyhyitä tekstipätkiä.¹⁴³ Tekstin kehiksenä on ollut Jacob Wilden esittämä

140 Wilde 1743, s. 130; N790, s.351, UUB.

141 Aiheesta tarkemmin luvussa III 4.2.

142 N797, E; N799, A, osittain.

143 Valmiit tekstit ovat N791, s. 1–63 ja 324–491, N798, A; konseptit ovat N790, s. 135–206, N791, s. 129–146, 265–323, 473–487 ja N798, C; lyhennelmät ovat N790, s. 433–446, 451–480 ja N791 s. 182–193, UUB. Scarinin ja Wilden käyttämästä

Ruotsin historian jaottelu. Sen mukaan Ruotsin historiassa oli yhteensä seitsemän vallankumouskautta ja 12 erilaista vallanperimyskautta. Wilde itse käsitteli näistä vallankumouskausista kolmea ensimmäistä, ja päätti tarkastelunsa noin vuoteen 640 jKr.¹⁴⁴

Wilde ei kuitenkaan muutoin ollut Scarinin tekstin pohjana, vaan käsikirjoitus on todennäköisesti Scarinin itsensä laatima. Tähän viittaa se, että Scarin on siinä esittänyt runsaasti lähdeviittauksia suoraan primäärilähteisiin, etupäässä Ruotsin vanhoihin maakuntalakeihin sekä valtiollisiin ja kirkollisiin asiakirjoihin. Tällaiset viittaukset ovat muissa käsikirjoituksissa harvinaisia. Viimeistellyimmässä versiossa Scarin on muuttanut esitystavan passiivista minä-muotoon ja puhuttelee paikoin lukijaa. Todennäköisesti hän suunnitteli tekstin julkaisemista kirjana, vaikka suoranaisia viittauksia tällaiseen suunnitelmaan ei hänen kirjeenvaihdossaan ole. Kuitenkin Gjörwellille lähetetyssä kirjeessä ehdotus tietyn tekstin julkaisemisesta viittaa siihen, että Scarinilla oli suunnitelmia tutkimustensa julkaisemisesta. Tässä tekstissä Scarin keskittyy Ruotsin hallintojärjestelmän kehityksen tarkasteluun. Kustaa Vaasan aikaan asti tapahtumahistoria on takalalla ja keskeisenä kuvauksen kohteena on lainsäädännön kehitys. Tämän jälkeen tekstin tyyli muuttuu annalistiseksi. Asiat on kerrottu vuosi vuodelta ja painopiste on siirtynyt tapahtumahistorian puolelle.

Edellä esiteltujen lisäksi käsikirjoituksissa on muutamia Wildeltä kopioituja tekstejä, joiden pohjalta Scarin todennäköisesti on luennoinut, koska hän on muokannut tekstien kieliasun itselleen sopivaksi. Näistä kaksi on referoitu Jacob Wilden Pufendorf-kommenteista ja ne käsittelevät historian periodisointia valtaistuimen periytymistavan ja valtiomuodon perusteella.¹⁴⁵

Lisäksi kokoelmassa on teksti, joka käsittelee Ruotsin 1600-luvun lopun itsevaltiutta. Se on kopio Wilden teoksen *Historia Pragmatica* jälkiosan ruotsinnoksesta, joka ilmestyi vuonna 1742 nimellä *Det så kallade oin-skränkta enwäldet som kon. Carl XI anno 1680 wordit updragit emot ogrundade ryckten förswaradt och i sitt retta lius framstäldt*. Asiasisältö on sama sekä Scarinilla että Wildellä.

Muutamia tekstejä ei voi jäljittää mihinkään tiettyyn yhteen lähteeseen, joten ne saattavat olla Scarinin itsensä kirjoittamia. Tekstit ovat melko yleisluonteisia. Ne eivät ole varsinaisia tutkimuksia, vaan todennäköisesti luentoja. Tällainen on ynglinga-kuninkaiden ajan historia N797:ssä. Se ei samalla tavoin pohjaudu Wildeen, kuten aiemmin mainittu samaa ajanjak-

periodisoinnista tarkemmin luvussa V.1.

144 Löw 1910, s. 6.

145 N790, s. 363–373, UUB; teksti on kopioitu teoksesta Wilde 1738, s. 29–90.

soa käsittelevä teksti. Siinä käydään lyhyesti läpi eri kuninkaiden hallintokaudet. Merkittävintä tekstissä on se, että se on ainoa käsikirjoitus, jossa Scarin tarkasteli, tosin pintapuolisesti, goottivaellusten historiaa. Tekstin lopussa on vielä katsaus Ruotsin tuon ajan merkittävimpiin paikkoihin.¹⁴⁶ Mahdollisesti suora jatko edelliseen on Ruotsin historiaa 700-luvulta 1400-luvulle käsittelevä laajahko teksti (188 sivua). Käsitteilyavaltaan se on hallitsijakeskeistä tapahtumahistoriaa.¹⁴⁷ Sama aihe toistuu laajana yhtenäisenä, vaikkakaan ei identtisenä tekstinä N799:ssä.¹⁴⁸

Käsikirjoitukset sisältävät myös Ruotsin katolisen ajan kirkkohistoriaa käsittelevän tekstin. Siinä keskitytään nykyisen Ruotsin alueen eri hiippakuntien ja luostareiden historiaan. Turun hiippakuntaa siinä ei kuitenkaan käsitellä.¹⁴⁹ Näiden lisäksi on muutamia lyhyehköjä Ruotsin historiaa käsitteleviä tekstejä, jotka liittyvät samoihin aihepiireihin, joista Scarin kirjoitti laajemmissa teksteissään.

Käsikirjoituksissa on myös muutamia tekstejä, jotka eivät käsittele Ruotsin historiaa. Ne ovat todennäköisesti luentokäsikirjoituksia. Babylonian, Assyrian, Vähän Aasian ja Egyptin historia on 136-sivuinen kronologinen esitys, joka kattaa ajan 747 eKr. – 33 jKr.¹⁵⁰ Katsaus Puolan ja Baltian historiaan 1100–1400-luvuilla sisältää 74 sivua¹⁵¹, Euroopan kirkkohistorian kronologinen tapahtumaluettelo 45 sivua¹⁵² ja Saksan historian tapahtumaluettelo 16 sivua¹⁵³.

Lisäksi käsikirjoituksissa on joukko muistiinpanoja, joita Scarin on tehnyt eri teoksista. Ne eivät ole lainkaan stilisoituja eivätkä puhtaaksikirjoitettuja, joten oletettavasti ne ovat pelkästään muistiinpanoja myöhempiä käyttöä varten. Aivan kaikissa niissä ei ole mainittu tarkkaa lähdettä, mutta ainakin seuraavista teoksista Scarin on tehnyt merkintöjä:

- Johannes Vastovius, *Vitis aquilonia* (1623, uusintapainos ilmestyi 1708. Siihen sisältyi Eric Benzeliuksen nuoremman kommentteja. Scarin on ilmeisesti käyttänyt tätä painosta.)
- Eric Benzeliuksen nuori, *Diarium Vazstenense* (1721)
- Eric Benzeliuksen nuori, *Monumenta vetera ecclesiae svegothicae* (1709–1713)

146 N797, B, UUB.

147 N797, F, UUB.

148 N799, B, UUB.

149 N798, B, UUB.

150 N797, D, UUB.

151 N797, H, UUB.

152 N799, E, UUB.

153 N799, G, UUB.

- Johannes Schefferus, *De antiquis verique regni Sveciae insignibus* (1679–1680)
- Haquin Spegel, *Then svenska kyrkio historian* (1707–1708)
- Laurentius Paulinus Gothus, *Historiae arctoe libri tres* (1636)
- *Chronologia anonyma*, joka on Upsalasta Stephanus Stephaniuksen kokoelmassa. Se sisältää goottien ja ruotsalaisten hallitsijakronologiat vuosilta 826–1415
- Vadstena-nunnan Margareta Nilsdotterin Pyhän Birgitan genealogia¹⁵⁴
- Thormodus Torfaeus, *Historia Rerum Norvegicarum* (1711)
- Johan Isaak Pontanus, *Rerum danicarum historia* (1631)
- Georg Stiernhielmin johdanto Ulfilaan (1671)
- Olof Dalin, *Swea Rikes Historia I* (1747)
- Johannes Messenius, *Scandia Illustrata* (1702)

Edelleen kokoelmassa on muutamia genealogioita, jotka ilmeisesti on kopioitu, mutta joiden lähde ei tekstissä ole mainittu. Lopuksi käsikirjoituksissa on selostus hattujen sodasta.¹⁵⁵ Se on luultavasti hattujen sotamarsalkkaa, kreivi Karl Emil Lewenhauptia vastaan käydyn oikeudenkäynnin syytekirjelmä. Tämä oikeudenkäynti käytiin Tukholmassa vuonna 1742, jolloin myös Scarin oleskeli siellä ja on saattanut olla oikeudenkäyntiä seuraamassakin, vaikka tästä ei hänen kirjeissään olekaan mainintaa. Min-käänlaisia Scarinin omia arvioita ei käsikirjoitukseen sisälly.

5. Opiskelijoiden luentomuistiinpanot

Helsingin yliopiston kirjastossa säilytetään Ulf Sumellin muistiinpanoja Scarinin yksityisluennoista vuodelta 1739¹⁵⁶. Muistiinpanot sisältävät Euroopan tuolloisten valtakuntien historiaa yleensä, eikä esitys ainakaan Sumellin merkintöjen perusteella ole ollut kovin perusteellinen. Scarin käsittelee vuorotellen jokaisen Euroopan tuolloisen valtion historian sen perustamisesta lähtien. Hän luetteli kunkin valtakunnan merkittävimmät hallitsijat ja heidän käymänsä sodat. Ainakaan muistiinpanojen mukaan Scarin ei selittänyt tarkemmin tapahtumien syitä tai seurauksia. Tämän lisäksi hän

¹⁵⁴ Samasta aiheesta Nils Hufwedsson Dal respondi 16.11.1710 Upsalan yliopistossa Eric Benzeliuksen johdolla. Scarin toimi tuolloin työn opponenttina. Saattaa olla, että käsikirjoitus on peräisin tuolta ajalta.

¹⁵⁵ N791, s. 232–264, UUB.

¹⁵⁶ E^öV 23, HYK.

esitti katsauksen kunkin maan maantieteeseen ja talouteen ja mainitsi maan tärkeimmät kaupungit, luonnonvarat ja vientituotteet. Tosin liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä luennon laajuudesta ja syvällisyydestä ei Sumellin muistiinpanoista voida tehdä. Kuten edellä olen jo maininnut, tämä Scarinin luento muistuttaa rakenteeltaan Pufendorfin kirjoittamaa Euroopan historiaa. Kyseinen teos oli 1700-luvun alussa erittäin paljon käytössä ja siitä otettiin useita uusintapainoksia. Vaikka Scarin ei olisikaan käyttänyt sitä suoraan lähteenään, niin todennäköisesti hän kuitenkin tunsi teoksen ja oli saanut siitä vaikutteita.

Upsalan yliopiston kirjastosta on lisäksi vuodelta 1758 Scarinin yksityisluennon muistiinpanot, joiden laatija ei ole tiedossa.¹⁵⁷ Tässä luennossa Scarin sovelsi tyypillistä luennoimistapaansa puhumalla aviisien pohjalta. Hän siteerasi joitakin lehtiartikkeleita, kuten esimerkiksi uutista Turkin Adrianopolin maanjäristyksestä. Tästä Scarin sai aiheen kuvata kaupungin historiaa. Hän kertoi, että kaupunki oli aikaisemmin ollut nimeltään Oreste, muinaisen Troijan sodan sankarin Oresteen mukaan. Myöhemmin keisari Hadrianus rakennutti kaupungin uudestaan ja nimesi sen itsensä mukaan Adrianopoliksi. Scarin muisti mainita, että Kaarle XII oli asunut kaupungin lähistöllä. Tässä yhteydessä Scarin selitti vielä maanjäristysten syntyprosessia.¹⁵⁸ Aviisit toimivat usein puhtaasti aasinsiltoina, eikä Scarin pysynyt pelkästään aviisien aihepiirissä. Sanomalehtikollegion aiheet liittyivät Euroopan uuden ajan historiaan, vaikka Scarin joskus aloittikin taustojen kertomisen antiikista asti. Luentojen aihevalikoima oli vaihteleva, eikä mitään yhtenäistä linjaa ole havaittavissa. Laajimmin Scarin käsitteli katolista kirkkoa ja paavin valtaa. Tässä yhteydessä hän toi esille samoja väitteitä, joita hän oli esittänyt paria vuosikymmentä aikaisemmin *Apotheoseos*-väitöksessään.

Samoin Upsalassa säilytetään muistiinpanoja Scarinin Pufendorf-luennoista, joiden pohjana oli Johan Eenbergin teos *De officiis Liber Elementaris* pohjalta.¹⁵⁹ Luento on ollut latinankielinen. Siinä ei esiinny omaperäistä, uutta tulkintaa, vaan siinä tarkastellaan kysymys-vastaus -muodossa Pufendorfin ajatuksia velvollisuuksista.

157 N696, UUB.

158 N696, s. 2–3, UUB.

159 N2040, UUB.

6. Väitöskirjat

6.1. Väitöskirjojen synty ja niiden kirjoittajat

Yliopiston statuuteissa oli säädetty, että kaikkien vakinaisten professorien oli kirjoitettava väitöskirjoja ja pidettävä väitöstilaisuuksia ainakin yksi vuodessa. Väitöskirjat tuli alistaa ennakkotarkastukseen, jonka suoritti tiedekunnan dekaani. Väitöksissä ei saanut puolustaa "järjettömiä eikä jumalattomia" ajatuksia. Niiden sisältöön soveltuivat myös se, mitä opetuksesta yleensä oli säädetty. Teologisen tiedekunnan ulkopuolella ei saanut esittää väitöksiä, jotka sisälsivät teologisia teesejä.¹⁶⁰

Tehtyjen väitöskirjojen tekijäkysymys on ongelmallinen Turun Akateмиassa, kuten muissakin vanhempien aikojen yliopistoissa. Usein väitöskirjasta ei suoraan näy, kuka sen on kirjoittanut. Tekijä saattaa yhtä hyvin olla preeses kuin respondenttikin, tai sitten väitöskirja on syntynyt heidän välisenä yhteistyönään. Ainoastaan harvoissa tapauksissa väitöskirjan nimilehdellä mainitaan tekijä. Tällöin joko preeseksen nimen alla lukee 'praeses et auctor' tai respondentin nimen alla 'respondens et auctor'. Jälkimmäinen tapaus ei kuitenkaan varmasti merkitse sitä, että väitöskirja olisi kokonaan respondentin itsensä tekemä, vaikka todennäköisesti se onkin hänen työstämänsä ja kirjoittamansa. Myös väitöskirjoihin liitetyissä dedikaatioissa eli omistuskirjoituksissa ja gratulaatioissa eli onniteluissa respondenttia voidaan kutsua työn tekijäksi. Varsinkaan gratulaatioihin ei ole syytä suhtautua liian luottavaisesti. Kyse saattaa olla siitä, että respondentti on työstänyt väitöskirjan preeseksen tutkimustuloksista.¹⁶¹

Algot Scarinin johdolla tehtiin yhteensä 127 väitöstä, joista noin puolet oli pro exercitio -väitöksiä ja puolet pro gradu -väitöksiä. Ajallisesti ne sijoittuvat suurelta osin vuosille 1732–1748, jolloin ilmestyi 98 väitöskirjaa. Eniten väitöksiä ilmestyi vuonna 1748, yhteensä 13 kappaletta. Väitöksistä 46 on enemmän tai vähemmän historian alaan liittyviä. Useissa

160 1655, s. 216–217.

161 Vallinkoski on esittänyt yleiset periaatteet väitöskirjojen tekijäkysymyksen ratkaisemiseksi. Sen mukaan pro exercitio -väitökset olivat suurelta osin preeseksen laatimia ja pro gradu -väitökset respondentin. Tämäkään jaottelu ei ole kovin varma. Vallinkoski 1949, s. 8. Lisäksi Vallinkoski on esittänyt Turun Akatemian väitöskirjojen bibliografiassa luettelon niistä väitöksistä, joissa tekijä on mainittu. Nämä hän on jakanut kahteen osaan: toisaalta sellaisiin, joissa tekijä on mainittu nimiösivulla tai dedikaation allekirjoituksessa, toisaalta sellaisiin, joissa asia ilmenee gratulaatioista tai itse tekstin sanamuodosta. Vallinkoski 1967–1969, II, s. 93–94.

valtio-opillisissa ja moraalifilosofisissa väitöskirjoissa on myös historiallista materiaalia, mutta sen rooli on vain tutkimusta täydentävää tai tutkimukseen johdattelevaa.

Historialliset väitökset voidaan jakaa neljään ryhmään: paikallishistoriat, Suomen keskiajan historiat, Ruotsin varhais- ja keskiajan historiat ja muut. Kolme ensimmäistä ryhmää ovat selvästi erottuvia. Niihin Scarin kohdisti tarmonsaa ja niistä on myös jatkuvasti mainintoja hänen kirjeenvaihdossaan. Neljäs ryhmä, muut, sisältää sekalaisia väitöksiä. Niistä ei juuri ole mainintoja Scarinin kirjeissä.

Paikallishistorioiden kirjoittamista on pidetty 1700-luvun Turun Akatemialle luonteenomaisena piirteenä.¹⁶² Nämä historiat eivät syntyneet pelkästään tutkimuksellisen kiinnostuksen takia, vaan viranomaiset kehottivat tekemään niitä. Jo 1660-luvulla Antikviteettikollegio oli kehottanut papistoja muinaismuistojen keruuseen. Tämä johtikin jonkinasteiseen kirjoitteluun. Vuonna 1729 Turun tuomiokapituli lähetti asiaa koskevan muistutuskirjeen papeille. Vuonna 1731 Ruotsin valtakunnan yliopistot saivat kansliakollegiolta kirjeen, jossa niitä kehoitettiin edistämään kotiseutututkimusta. Niitä ylioppilaita, jotka aikoivat julkaista väitöskirjoja, tuli ohjata valitsemaan tutkimusaiheensa kotiseutunsa piiristä "valtakunnalle ja isänmaalle kunniaksi ja yleisölle suureksi hyödyksi ja opiksi".¹⁶³

Paikallishistoriallisille väitöksille oli luonteenomaista, että ne tehtiin usein tai ainakin ne suunniteltiin tehtäviksi kahdessa osassa, joista ensimmäinen oli historiallis-maantieteellinen osa ja toinen taloudellis-maantieteellinen osa. Usein nämä esitettiin eri professorin johdolla, mutta respondentti oli sama. Siten opiskelijan osuus väitöskirjojen kirjoittamisessa on ollut varsin suuri. Usein respondentti oli itse kotoisin tutkittavalta paikkakunnalta, ja hän kokosi lomiensa aikana materiaalia paikan päällä. Historiallisten taustojen laadinnassa Scarinilla on kuitenkin ollut oma osuutensa. Tämä tulee erityisesti esille hänen kirjeenvaihdostaan.

Varhaisin (1730) Scarinin paikallishistoriallinen väitös on *De Alandia I*, jonka respondenttina toimi länsigöötanmaalainen Laurentius Hallborg. Vaikka väitöksen kansilehdellä on maininta siitä, että kyseessä on ensimmäinen osa, ei toista osaa koskaan julkaistu. Tämä johtui siitä, että Hallborg kuoli samana vuonna kuin väitöksen ensimmäinen osa ilmestyi.¹⁶⁴ Alussa on johdatus Ruotsin historian varhaisvaiheisiin. Siinä mainitaan, että Ruotsin varhaishistoriasta oli olemassa vähintään yhtä paljon tietoa kuin muidenkin kansojen historioista. Tämän jälkeen tekstissä luodaan

162 Ks. esim. Tommila 1989, s. 39.

163 Juva 1940, s. 72; Tommila 1982, s. 292–294.

164 Lagus 1891, s. 388.

katsaus Ahvenanmaan syntyyn ja asuttamiseen. Tätä seuraa etymologinen osa, jossa Alandia-nimen alkuperäksi selitetään alanit, eräs germaaniheimu, joka yhdessä goottien kanssa lähti aikoinaan vaeltamaan Scandiasta. Samassa yhteydessä väitöksessä mainitaan myös muita asiasta esitettyjä teorioita. Tämän jälkeen seuraa maantieteellinen osa, jossa käydään läpi Ahvenanmaan merkittävimmät paikat.

Vuoden 1730 tammikuussa Scarin tiedusteli Tukholman antikviteettiarkiston hoitajalta Johan Heliniltä kirjeitse tämän mielipidettä Ahvenanmaan kihlakunnan sinetistä. Scarin oletti, että sinetti esitti Norjan kuningas Olavi Pyhää, mutta hän ei osannut selittää, mitä sinetissä oleva termi *staozarsvio* merkitsi. Hän epäili, että kyseessä oli jokin epiteetti, joka katolisena aikana oli liitetty Olavi Pyhän palvontaan. Samoin Scarin tiedusteli Heliniltä, voisiko tämä antaa valaistusta Vastoviuksen esittämään tietoon siitä, että Ahvenanmaalla olisi muinoin ollut Ristin luostari (Kors Kloster). Hän itse oletti, että kyseinen luostari olisi sijainnut Turun lähellä Koroisissa.¹⁶⁵ Helin vastasikin pian (6.2.1730) Scarinin kirjeeseen ja selitti sinetissä olevaa termiä. Kirje ei ole säilynyt, mutta Scarinin seuraavasta kirjeestä päätellen Helin oli esittänyt, että termi tarkoitti Sotaskärvikiä, jonka lähellä oli käyty muinoin meritaistelu. Olavi Pyhää oli palvottu siellä taistelun kunniaksi.

Tässä kirjeessään Scarin myös totesi, että hän parin viikon sisällä aikoo antaa painattaa "muutamia arkkeja, jotka sisältävät Ahvenanmaan historian kuvauksen johdantona sen nykyiselle tilalle ja jaolle". Scarin kertoi myös esittävänsä "omia teesejään". Kirjeen lopussa hän pyysi Heliniltä vielä tietoja siitä, milloin nimi "Åland" ensimmäisen kerran on esiintynyt ruotsalaisissa asiakirjoissa. Itse hän oli löytänyt varhaisimmat maininnat Mau-nu Eerikinpojan tai juuri sitä edeltävältä ajalta.¹⁶⁶ Näiden kahden kirjeen perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että Scarin pitkälle vaikutti varsinkin *De Alandia* -väitöksen historiallisen osan sisältöön. Kuitenkin väitös todennäköisesti on respondentin työstämä ja kirjoittama, sillä siinä kiitetään preesestä siitä, että hän on keskusteluin ohjannut työtä oikeaan suuntaan ja auttanut karsimaan virheitä.¹⁶⁷

Seuraava paikallishistoria on vuonna 1737 julkaistu *De urbe Uloa*, jossa respondenttina toimi oululaisen kauppiaan poika Johannes Snellman. Sen ensimmäinen osa esitettiin Scarinin ja toinen osa kaunopuheisuuden professori Henrik Hasselin johdolla. Väitös on sidoksissa kiinteästi paikallishistoriaan ja -topologiaan, joten Scarinin osuus siinä on ollut melko

165 Algot Scarin Johan Helinille 6.1.1730. Scarin 1893, s. 236–237.

166 Algot Scarin Johan Helinille, 12.2.1730. Scarin 1893, s. 238–241.

167 Scarin – Hallborg 1730, s. 7–8.

vähäinen ja rajoittuu muutamiin oppineisiin huomautuksiin.¹⁶⁸ Scarin ei näet koskaan käynyt Satakuntaa pohjoisempana, joten hänellä ei ole voinut olla tarkkoja tietoja Oulun paikallisista asioista. Alaviitteiden lisäksi työn etymologinen osa saattaa olla Scarinin laatima. Siinä Oulu-nimen etymologiaksi esitetään useita eri vaihtoehtoja: se on voinut syntyä Pyhästä Olavista, Norjan kuninkaasta Ouleruksesta tai lappalaisesta nimestä Oulas.

Kolmas paikallishistoriallinen väitös on vuonna 1738 ilmestynyt *Wirmoensis in Finlandia territorii memorabilia*, jonka respondenttina oli mynämäkeläinen Georgius Hallenius. Väitöksen toinen osa esitettiin vuonna 1741 Hasselin johdolla. Väitös keskittyy pitkälti Fleming-suvun vaiheiden selvittelyyn, mutta sisältää myös normaalit varhaishistorialliset, etymologiset ja topografiset osat.

Kirjoittaessaan Helinille 13.10.1737 Scarin totesi, että hän oli parhailaan tutkimassa Mynämäen kirkossa sijaitsevaa kenraali Henrik Flemingin hautamonumenttia, ja että lähipäivinä painosta tulisi asiaa käsittelevä väitös. "Mainitun monumentin inventaarion ja ulkonäön pyrin sanallisesti selittämään niin hyvin kuin kykenen. Mutta minulta puuttuu vielä tarkempi tutkimus saman herran, joka eli vuoden 1650 paikkeilla, lähimmistä esisistä ja jälkeläisistä, samoin kuin hänen merkittävimmistä teoistaan." Siksi Scarin pyysi Heliniltä tietoja Fleming-suvusta.¹⁶⁹ Todennäköisesti Scarin ei saanut Heliniltä tietoja Flemingin jälkeläisistä, koska hän seuraavassa kirjeessään mainitsi, että "koskien Flemingin (Henrikin) genealogiaa minusta näyttää, että joko tämä sukuhaara on sammunut tai jälkeläisiä, jotka sattuvat elämään, ei enää muisteta. Mutta edellinen on todennäköisempää." Samassa kirjeessään Scarin totesi, että "niin pian kuin saan valmiiksi Mynämäen kuvauksen, joka näyttää paisuvan 8 arkin laajuiseksi, lähetän sen [...] heti sihteerille".¹⁷⁰

Vaikka Scarin keräsikin materiaalia tätä väitöskirjaa varten, niin se on todennäköisesti respondentin kirjoittama. Sarajas on osoittanut, että sen alkuosassa on suomalaista kansanrunousmateriaalia käytetty aivan toisella, myönteisellä tavalla, mikä ei ollut Scarinille ominaista. Respondentin isovelji Matthias Hallenius oli käyttänyt vastaavanlaista materiaalia kuutta vuotta aikaisemmin Hasselin johdolla esittämässään väitöskirjassa *De Borea-Fennia*. Mahdollisesti Georgius Hallenius oli käyttänyt veljeltään jäännyttä aineistoa.¹⁷¹

168 ks. Snellman 1946, s. 9.

169 Algot Scarin Johan Helinille 13.10.1737. Scarin 1893, s. 253.

170 Algot Scarin Johan Helinille, 2.12.1737. Scarin 1893, s. 255.

171 Sarajas 1956, s. 155–158.

Seuraava paikallishistoria on *Coenobii Nadhenadals, in magno Finlandiae ducatu principis, succincta historia*, vuosilta 1744–1745. Sen molemmat osat respondi Scarinin johdolla naantalilainen Engelbrecht Rancken. Ensimmäisessä osassa käydään läpi Naantalin luostarin perustaminen ja esitetään kuningas Kristofferin kirje luostarin ja Naantalin kaupungin perustamisesta ja privilegioista sekä hänen kirjeensä luostarin siirtämisestä Raision Ailosiin. Väitöksen toisessa osassa esitellään luostarin jäännöksiä ja kuvataan Naantalin kaupunkia.

Naantalin historiaa koskevasta väitöksestä on Scarinin kirjeissä vain yksi maininta. Helinille 24.2.1744 kirjoittamassaan kirjeessä Scarin pyysi tietoja eräästä Naantalin luostarin nunnan pergamentille kirjoittamasta kirjasta, jonka hän oli joskus nähnyt, sillä "koska minä tulen puhumaan munkkien ja nunnan luostarityöstä, olisi toivottavaa, että voisin saada historiaan tämän nunnan ja hänen aikaansaannoksensa".¹⁷² Scarinin ja Helinin välisestä myöhemmästä kirjeenvaihdosta on säilynyt vain yksi kirje saman vuoden heinäkuulta, mutta siinä ei ole mitään mainintaa Naantalia koskevasta väitöksestä.¹⁷³

Tällainen kirjallisuuspyyntö ei vielä sinänsä todista sitä, että Scarin olisi kirjoittanut väitöksen itse. Saadakseen paremmin materiaalia Turkuun hän on yhtä hyvin saattanut ilmoittaa itsensä eikä opiskelijaa väitöksen kirjoittajaksi. Väitöksen ensimmäisen osan dedikaatiot on allekirjoitettu "A.R." eli auctor et respondens, joka viittaisi siihen, että kirjoittaja on ollut Rancken. Siihen, että Scarin on kuitenkin ollut väitöksen varsinainen kirjoittaja, viittaa se, että sen toisen osan loppuun on liitetty kuusi irrallista "respondentin teesiä", joiden pohjalta varsinainen väitöstilaisuus pidettiin. Ne eivät suoraan liity väitöksen aiheeseen. Tällainen tapa oli yleinen silloin, kun professori halusi julkaisuttaa laajoja moniosaisia tutkimuksiaan opiskelijoiden kustannuksella, eikä väiteltävä osa ollut yksinään looginen kokonaisuus.¹⁷⁴ Vaikuttaa siltä, että nämä väitökset ovat syntyneet Scarinin ja respondentin yhteistyönä.

Laajin Scarinin johdolla tehty paikallishistoria on *De gentis Vanorum priscis et hodiernis in Westrogothia sedibus*, vuosilta 1747–1748. Sen molempien osien preeseksenä oli Scarin ja respondenttina hänen sisarenpoikansa Asmund Carlander. Sen ensimmäinen osa (50 sivua) on kokonaisuudessaan johdantoa aiheeseen ja sisältää toisaalta Ruotsin varhais historian ja toisaalta laajoissa alaviitteissä katsauksen varhaisempaan historiantkirjoitukseen. Lisäksi siinä on enemmän etymologista todistelua

172 Algot Scarin Johan Helinille 24.2.1744. Scarin 1893, s. 262.

173 ks. Algot Scarin Johan Helinille 5.7.1744. Scarin 1893, s. 262–264.

174 Scarin – Rancken 1745, s. 10; Vallinkoski 1949, s. 8.

kuin aikaisemmissa paikallishistorioissa. Se osoittaa niin suurta lukeneisuutta, että se ei voi olla yksinomaan respondentin tekemä, vaan Scarinin osuuden on täytynyt olla merkittävä. Väitöksen toinen osa on puolestaan Venersborgin muinaisjäänteiden ja topografian kuvausta. Se on suurimmaksi osaksi Carlanderin tekemä.

Scarinin erityinen kiinnostuksen kohde oli hänen oma synnyseutunsa Länsi-Göötanmaa, ja ennen muuta Venersborgin ja sen ympäristön historia. Vuoden 1738 kirjeessään Sven Digeliukselle hän kertoi: "Olen usean vuoden ajan kerännyt ja antanut kerätä sitä, mikä liittyy Venersborgin ja sitä ympäröivän kihlakunnan kuvaukseen. Odotan yksinomaan varakasta ja innostunutta länsigöötanmaalaista, joka haluaisi ottaa huolehtiakseen kokoelman järjestämisen ja sen myöhemmän julkaisemisen."¹⁷⁵ Samaan asiaan Scarin palasi seuraavana vuonna kertomalla Digeliukselle, että hän edelleen odotti jotain "reipasta ja varakasta nuorukaista". Samalla hän mainitsi, että "jos elän kesään asti, olen ajatellut, jos Jumala niin suo, asettaa kaiken [materiaalin] parempaan järjestykseen."¹⁷⁶

Vuonna 1742 Scarin tarjosi tehtävää sisarenpojalleen Asmund Carlanderille, joka tuolloin opiskeli Upsalassa. Carlander oli itse pyytänytkin Scarinilta neuvoja kotiseutuaan koskevaa opinnäytettä varten. Scarin esitti työn otsikoksi *Urbis V-Gothiae Wenersburgi cum subjuncto territorio, geographica & historia descriptio*. Hän kertoi tehneensä jo joitakin tiedusteluja alueen maantieteestä. Carlander saisi aineiston käyttöönsä ja "voisi paikan päällä edelleen täydentää ja täsmentää sitä. Nimenomaan on tarpeellista, että veljeni¹⁷⁷ tutustuu jokaiseen vuoreen, kartanoon, tilaan ja saareen Göta-joen varrella niin pitkälle kuin Vänen kihlakunta ulottuu [...] Jälkimmäisen (historiallisen) osan todistelun otaksun tulevan olemaan rakkaan veljeni työstettävänä ilman erityistä vaivaa, sitten kun saan rakkaan veljeni läsnäollessa tilaisuuden näyttää hänelle sen, mitä olen kerännyt, osittain myös itse oivaltanut ja havainnut tapahtuneen." Scarin pyysi Carlanderia kääntymään Venersborgin pormestarin Daniel Lehnbergin puoleen, "jos hän on elossa ja entisissä voimissaan". Lopuksi Scarin lisäsi, että "kansan ja alueen historiaan kuuluu Tunhemoin loistava muisto etc., joten on välttämätöntä, että veljeni vieraillessaan täällä alueella ottaa selkoa kaikista kirkkoista, joko itse niissä käymällä tai muiden oppineiden miesten välityksellä [...] kaikista varhaisista kirkkomaalauksista, muistotauluista, kellojen kirjoituksista ja lipuista. Myös tulee etsiä riimukiviä, uhrikellareit-

175 Algot Scarin Sven Digeliukselle, 24.8.1738. Scarin 1893, s. 270.

176 Algot Scarin Sven Digeliukselle 1.2.1739. Scarin 1893, s. 275.

177 Scarin nimitti sisarenpoikaansa kirjeissään aina veljekseen.

ta [...]”¹⁷⁸ Seuraavalta vuodelta peräisin olevassa kirjeessään Carlanderille Scarin vielä korosti sitä, että Carlander voi historian osalta turvautua Scarinin keräämään materiaaliin.¹⁷⁹

Vuonna 1744 Carlander siirtyi Turkuun opiskelemaan, joten kirjenvaihto ei enää ollut tarpeellista, eikä tutkimuksen kehityksestä ole tarkempaa tietoa. Todennäköistä kuitenkin on, että vaikka Carlander olisi-kin kirjoittanut väitöksen itse, niin Scarinin vaikutus lopputulokseen on ollut merkittävä. Edellä siteerattujen kirjeiden perusteella vaikuttaa siltä, että varsinkin historiallinen osa väitöksestä on kirjoitettu Scarinin muistiinpanojen pohjalta. Scarin on myös muokannut väitöksen toisen osan itse, sillä pykälässä 15 todetaan, että tekijä ei sairauden takia ole voinut saattaa loppuun aihettaan eli tutkia yksityiskohtaisesti synnyinseutuaan Tunhemia. Siksi tutkimuksen jatko on jouduttu siirtämään tulevaisuuteen.¹⁸⁰

Viimeinen paikallishistoria on *De Helsingforsia, celebri Nylandiae empirio* vuodelta 1755. Sen respondentina oli helsinkiläinen Henricus Forsius. Väitöksen toinen osa esitettiin Pehr Kalmin johdolla vuonna 1757. Todennäköisesti väitys on kokonaan respondentin tekemä. Siitä puuttuvat kaikki aikaisemmissa paikallishistoriallisissa väitöksissä esiintyneet etymologiset todistelut ja viittaukset varhaishistoriaan.

Kaikissa näissä paikallishistorioissa respondentilla on ollut osuutensa työn tekemisessä ja Scarinin osalle tuli lähinnä ohjaajan rooli. Kuitenkin hän henkilökohtaisesti osallistui materiaalin keruuseen, erityisesti historiallisten taustojen osalta. Poikkeuksina olivat Helsinki ja Oulu.

Scarinin väitöskirjojen toisen ryhmän muodostavat Suomen keskiaikaa koskevat väitökset. Ne ovat melko varmasti täysin Scarinin itsensä kirjoittamia. Ensimmäinen näistä on vuonna 1726 ilmestynyt *Positiones historico-politicae e chronico episcoporum mscr Pauli Justen. excerptae*, jonka respondentina toimi Israel Escholin. Kyseessä on vaatimaton, 14-sivuinen väitys, joka sisältää 12 teesiä Suomen historiasta. Se sisältää kuitenkin joukon Suomen historian keskeisiä ongelmia, joita vuosisadan lopulla H.G. Porthan omassa laajassa Juusten-teoksessaan tarkasteli perusteellisesti. Tämä oli ainoa Scarinin väitöksistä, joka julkaistiin uudelleen hänen elinaikanaan Christian Nettelbladin Schwedische Bibliotecissa vuonna 1728.

Scarinilla oli tarkoitus julkaista samasta aiheesta myös toinen osa. Kirjoittaessaan Helinille (1735) hän kertoi, että hän oli jo pitkään suunnitellut

178 Algot Scarin Asmund Carlanderille 29.8.1742. Sallander 1983, s. 22–23.

179 Algot Scarin Asmund Carlanderille, 16.5.1743. Sallander 1983, s. 24–25.

180 Scarin – Carlander 1748, s. 103–104.

huomautuksia Juustenin piispainkronikkaan. Hän oli antanut tehtävän Georgius Wassmanille, joka jo oli aloittanut työskentelyn aiheen parissa. Kuitenkin promootion läheisyys oli aiheuttanut sen, että Wassman oli jättänyt työn kesken ja vaihtanut toiseen aiheeseen ehtiäkseen valmistua ennen promootiota. Scarin jatkoi, että Wassman oli kuitenkin myöhemmin ottanut aiemman aiheen jälleen hoidettavakseen.¹⁸¹ Kuitenkaan ei ole säilynyt mitään tietoa työn valmistumisesta.

Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota myös Paavali Juustenin piispainkronikkaan, joka julkaistiin Nettelbladtin Schwedische Bibliothecissa Scarinin edellämainitun väitöksen yhteydessä. Schybergson on esittänyt, että Scarin olisi ollut julkaisemisen takana ja tehnyt selitykset kronikkaan. Schybergson vetosi siihen, että Turun Akatemian konsistorin pöytäkirjoissa mainitaan, että Scarin oli ilmoittanut aikovansa saattaa painoon muutamia Suomen kirkkohistoriaa käsitteleviä monumentteja, erityisesti Juustenin kronikan tarpeellisin nootin varustettuna.¹⁸² Tämä käsitys on muodostunut vallitsevaksi¹⁸³, mutta Wolfgang Schmidt on kyseenalaistanut sen. Epäilyksensä hän perustaa siihen, että Nettelbladtin julkaisemassa versiossa Suomen paikannimissä esiintyy useista kirjoitusvirheitä. Scarin oli Schmidtin mukaan hyvin perehtynyt Suomen maantieteeseen, joten epätodennäköistä, että hän olisi tehnyt virheitä paikannimissä.¹⁸⁴ Simo Heininen on esittänyt, että kyseessä olisi Nettelbladtin itsensä tekemä toimitus, ja että Scarin aikoi toimittaa kronikasta uuden laitoksen.¹⁸⁵

Kirjeessään (1724) Eric Benzelius nuoremmalle Scarin mainitsi: "Paavali Juustenin piispainkronikka tulisi painattaa Turussa korkea-arvoisen herra tohtorin ja professorin esimerkin mukaisesti. Tätä varten eräs nuori alueen pappismies on ryhtynyt toimeen, mutta kaiken tähän tarvittavan julkisen raha-avun puutteessa hänen aikomuksensa on melko lailla estynyt." Scarin kysyi Benzeliukselta, olisiko Upsalassa saatavilla aiheeseen liittyvää tietoa tai olisiko Benzeliuksella itsellään jotain, joka auttaisi Juustenin kronikan julkaisemisessa.¹⁸⁶ Vastauksena Scarin saikin Benzeliukselta muistiinpanot Haquin Spegelin kirkkohistoriasta.¹⁸⁷ Samasta asiasta Scarin kertoi kirjeessään piispa Herman Wittelle mainiten, että "eräs kunniallinen nuori pappismies on vähän aikaa sitten antanut ymmärtää olevan

181 Algot Scarin Johan Helinille 26.11.1735. Scarin 1893, s. 245–246.

182 Schybergson 1891, s. 64, 74–75.

183 ks. esim. Sarajas 1956, s. 155.

184 Schmidt 1943, s. 46.

185 Heininen 1988, s. 28.

186 Algot Scarin Eric Benzeliukselle, 6.8.1724. Bahne 1942, s. 48.

187 Algot Scarin Eric Benzeliukselle, 24.3.1726. Bahne 1942, s. 50.

sa aikeissa saattaa painoon Juustenin kronikan".¹⁸⁸ Kummassakaan yhteydessä Scarin ei maininnut tämän nuoren pappismiehen nimeä.

Vuonna 1726 Turun tuomiokapituli kyseli papistolta Scarinia varten jäljennöksiä Juustenin piispainkronikasta.¹⁸⁹ Todennäköisesti Scarin itse hankki saman vuoden Tukholman matkallaan aiheeseen liittyvää materiaalia. Turun Akatemian konsistori näet päätti pyytää kanslerin välityksellä Scarinille lupaa päästä Antikviteettiarkistoon. Perusteluna oli se, että Scarinilla oli tarkoituksena työstää "jotain Suomen historiaan, erityisesti kirkkohistoriaan, liittyvää" aineistoa.¹⁹⁰

Scarin viittasi piispa Henrikiä koskevan väitöksen ensimmäisessä osassa Nettelbladtin Juusten-edition selityksiin sanamuodossa "V.Cl. Christ. Nettelbl. in suis ad Justeni chronicon notis..." eli "kunnioitettu Christian Nettelbladt nooteissaan Juustenin kronikassa..."¹⁹¹ Tästä päätellen Nettelbladt olisi ollut ainakin pääasiallisena kronikan toimittajana ja selitysten laatijana. On kuitenkin mahdollista, että Scarin olisi lähettänyt Juustenväitöksensä ohessa Nettelbladtille kirjeissä mainitun nuoren pappismiehen aikaansaannokset, joita Nettelbladt on hyödyntänyt editiossaan.

Mitä tulee Heinisen mainintaan siitä, että Scarin olisi suunnitellut kronikan uutta laitosta, niin ainoa säilynyt maininta siitä löytyy Nettelbladtin julkaisun esipuheesta.¹⁹² Viimeisimmät Scarinin maininnat kronikan julkaisemissuunnitelmasta ovat vuodelta 1726, siis kaksi vuotta ennen Nettelbladtin editiota. Suunnitellessaan 1730-luvun puolivälissä jatkoa Juustenväitökselle Scarin ei maininnut mitään itse kronikan uudelleenjulkaisemisesta. Vaikuttaa siltä, että vaikka Scarinilla on ollut suunnitelmia kronikan uudelleen julkaisemisesta, niin hän on luopunut niistä varsin pian.

Seuraava Suomen keskiaikaa käsittelevä väitös on kaksiosainen *De Sancto Henrico Fennorum apostolo* vuosilta 1737 ja 1748. Ensimmäisen osan respondenttina toimi Matthias Fontenius ja toisen osan Ericus Sundin. Schybergsonin mukaan väitös on Scarinin tunnetuin ja luetuin työ. Siinä aihetta on käsitelty niin täydellisesti, että myöhemmillä kirjoittajilla on ollut siihen vain vähän lisättävää.¹⁹³ Väitöksessä Scarin tarkastelee Eerik Pyhän ristiretkä ja piispa Henrikin elämänvaiheita ja toimintaa Suomessa. Siitä puuttuvat täysin Scarinille muutoin niin ominaiset etymologioinnit ja katsaukset varhaishistoriaan.

188 Algot Scarin Herman Wittelle, 4.1.1726. Scarin 1894, s. 292.

189 Sarajas 1956, s. 155.

190 KP 25.6.1726, CAAP XII, s. 3.

191 Scarin – Fontenius 1737, s. 1.

192 Nettelbladt 1728, Vorrede, s.p.

193 Schybergson 1891, s. 68–70.

Scarín halusi julkaista väitöksen toisessa osassa kuparipiirroksen piispa Henrikin Nousiaisten kirkossa sijaitsevasta hautamonumentista. Hänestä oli erityisen tärkeää, että piirroksissa näkyisivät haudan sivuille kiinnitetty kuparilevyt.¹⁹⁴ Aluksi hän yritti saada viranomaisten välityksellä jonkun ammattilaisen piirtämään haudan, mutta kun tämä ei onnistunut, hän lopulta kesällä 1737 palkkasi tehtävään oman poikapuolensa Lars Alstrinin.¹⁹⁵ Tulos ei kuitenkaan ollut tarpeeksi hyvä, sillä seuraavana kesänä Alstrin joutui piirtämään haudan uudestaan huolellisemmin.¹⁹⁶

Asia ei kuitenkaan edistynyt. Vuonna 1744 Scarin pyysi vielä kahdessa kirjeessään Heliniä vaikuttamaan suhteillaan siihen, että piispa Henrikin hautamonumentti kaiverrettaisiin kupariin Alstrinin piirrosten pohjalta¹⁹⁷, mutta hanke ei toteutunut. Scarin joutui tyytymään ensimmäisen osan liitteenä julkaisemaansa Elias Brennerin piirrokseseen.¹⁹⁸

Väitöskirja Pyhästä Henrikistä ei kuitenkaan ole kokonaan Scarinin itsensä kirjoittama, vaan hän antoi materiaalin opiskelijoiden työstettäväksi.¹⁹⁹ Koska aihe kuitenkin oli 1730-luvun jälkipuolella Scarinin kiinnostuksen keskipiste, niin ei ole luultavaa, että hän olisi sallinut opiskelijoiden työskennellä kovin oma-aloitteisesti. Scarinin suunnitelmat olivat kunnianhimoiset, mutta opiskelijoiden valmistuminen asetti julkaistavalle työlle rajoituksia. Ensimmäisen osan julkaisemista Scarin olisi halunnut sairautensa takia vielä pitkittää, mutta kuitenkin hän suostui siihen mennessä valmiiksi saadun osan julkaisemiseen. Toisesta osasta hän suunnitteli ensimmäistä osaa laajempaa kokonaisuutta²⁰⁰, mutta se jäi melko keskeneräiseksi. Se koostuu 15 lyhyehköstä aforismista ja laajoista alaviitteistä.

Seuraava Suomen historiaa käsittelevä väitös on vuodelta 1746, nimeltään *De tumultu rustico Ostrobothniae civium, klubbe-kriget vulgo dicto I*. Respondenttina oli Aaron Prochman. Väitös on vaatimaton 16-sivuinen työ, eikä siinä varsinaisesti käsitellä lainkaan nuijasotaa vaan nuijan aseena käytön historiaa. Se on selvästi tarkoitettu johdannoksi aiheeseen, kuten nimiölehdellä oleva maininta ensimmäisestä osasta osoittaa. Toista osaa ei

194 Algot Scarin Johan Helinille, 26.11.1735. Scarin 1893, s. 246.

195 Algot Scarin Johan Helinille, 26.6.1737. Scarin 1893, s. 250.

196 Algot Scarin Johan Helinille, 13.10.1737. Scarin 1893, s. 252.

197 Algot Scarin Johan Helinille, 24.2.1744 ja 5.7.1744. Scarin 1893, s. 259, 263.

198 Scarin valitteli asiasta myös vuonna 1745 erään väitöksen esipuheessa ja totesi, että viranomaisten rahat on kohdistettu muihin tärkeämpiin kohteisiin. Scarin – Sundin 1745, s.p.

199 ks. Algot Scarin Johan Helinille, 26.11.1735. Scarin 1893, s. 246.

200 Algot Scarin Johan Helinille, 26.6.1737. Scarin 1893, s. 251.

kuitenkaan ilmestynyt. Väitös on todennäköisesti Scarinin kirjoittama, sillä siinä on lopussa seitsemän respondentin teesiä.

Viimeinen tähän ryhmään kuuluva väitös on vuodelta 1748 *Templi cathedralis Aboënsis historia I*, respondenttina Nicolaus Turdin. Myöskään tästä ei ilmestynyt jatko-osaa. Lisäksi respondentti kykeni varojen puutteessa painattamaan vain kahdeksan ensimmäistä sivua, joten väitös jäi tältäkin osin torsioksi.²⁰¹

Scarini oli koko professorikautensa ajan ollut kiinnostunut Turun tuomiokirkon muinaismuistoista. Pian Turkuun saavuttuaan hän kuvaili niitä kirjeessään Benzeliukselle.²⁰² Erityisesti hän halusi, että kirkon hautaumistomerkit piirrettäisiin ja julkaistaisiin. Samassa yhteydessä hän valitti sitä, että maisteri Turdin "joka oli valmistellut aikaisemman työn" Turun tuomiokirkosta, ei ollut voinut kustantaa väitöskirjansa painattamista. Tämän mukaan Turdin olisi siis ollut edellä esitellyn väitöksen kirjoittaja. Lisäksi Scarini mainitsi, että hänellä "oli tarkastettavana hyvin kirjoitettu akateeminen työ, joka kuvaa kirkon ikää, siihen aikojen kuluessa rakennettuja lisäosia, sen sisustusta, sekä vielä olemassaolevia vanhan ja uudemman ajan merkullisyyksiä."²⁰³ Väitöskirjaluetteloista ei kuitenkaan ole vuoden 1752 tienoilta mainintaa Turun tuomiokirkkoa käsittelevästä väitöksestä. Vuonna 1760 Scarini kertoi Abraham Hülphersille, että "hän on kuninkaan käskystä esittänyt muutamia huomioita Turun tuomiokirkon antikviteeteista, jotka on tarkoitus antaa julkisuuteen".²⁰⁴ Kyse saattaa olla Bilmarkin mainitsemasta Scarinin jäämistössä olleesta käsikirjoituksesta. Se on myöhemmin kadonnut, luultavasti Turun palossa Scarinin muun jäämistön mukana.

Kolmannen väitöskirjaryhmän muodostavat Ruotsin varhais- ja keskiajan historiaa käsittelevät väitökset. Näistä ei enää ole Scarinin kirjeenvaihdossa yhtä paljon merkintöjä kuin Suomen historiaa koskevista väitöksistä. Ensimmäinen tämän ryhmän väitös on *De poena homicidii veterum, praecipue sveonum* (1730). Respondenttina toimi smoolantilainen Laurentius Ekedahl. Kirjeessään Johan Helinille Scarini kertoi, että hän oli antanut eräälle nuorelle ruotsalaiselle opiskelijalle työstettäväksi materiaalia kyseisestä aiheesta. Väitöksen tarkoituksena oli osoittaa Tacitukseen vedoten, että pohjoiset kansat rankaisivat taposta karjasakolla, ei kuoleman-

201 Algot Scarini Gustaf Fredrik v. Rosenille, 4.8.1752. Scarini 1893, s. 308. Johan Bilmark on myöhemmin esittänyt, että väitöksen jääminen keskeneräiseksi olisi johtunut osittain myös siitä, että Scarini olisi halunnut liittää siihen piirroksia tuomiokirkon hautamonumenteista. Bilmark – Stolpe 1780, s. 3.

202 Algot Scarini Eric Benzeliukselle, 6.8.1724. Bahne 1942, s. 48.

203 Algot Scarini Gustaf Fredrik v. Rosenille, 14.8.1752. Scarini 1893, s. 308.

204 Hülpers 1886, s. 140.

tuomiolla.²⁰⁵ Väitös on siten respondentin kirjoittama, vaikkakin Scarinin keräämän materiaalin pohjalta. Tähän viittaa myös se, että respondentti kiitteli väitöksessä Scarinia saamastaan avusta.²⁰⁶

Toinen väitös on vuodelta 1732. Tutkimuksen nimi on *De Sveonum in Livoniam meritis, primae lineae, paucissimis thesibus expressae* ja respondenttina oli länsigöötanmaalainen Jonas Kiellgren. Väitöksessä pyritään todistamaan, että Liivinmaa on muinaisista ajoista lähtien kuulunut Ruotsin vaikutuspiiriin. Väitöksen tekijästä on vaikea saada mitään varmuutta, sillä Scarin ei ole maininnut sitä kirjeenvaihdossaan. Esitetty näkemys ruotsalaisten muinaishistoriasta on kuitenkin sopusoinnussa Scarinin muiden tekstien kanssa.

Vuonna 1732 ilmestyi myös smoolantilaisen Johannes Tillanderin respondoimana väitös *De Angaris praecipue Svethicis II*. Tillander oli esittänyt väitöksen ensimmäisen osan pro exercitio -työnä Isaak Björklundille. Jo tämä seikka viittaa vahvasti siihen, että väitös on suurelta osin respondentin itsensä kirjoittama. Scarin mainitsi eräässä kirjeessään, että hän on antanut edellä olevaan väitökseen lisätä maininnan Kindakullan kukkulasta ja siellä olevista puisista patsaista.²⁰⁷ Toisin sanoen Scarin ei ollut itse kirjoittanut väitöstä, vaan ainoastaan liittänyt siihen jonkin "oppineen" huomautuksen.

Neljäs tämän ryhmän väitös on vuodelta 1734. Aihe on *De originibus priscae gentis Varegorum* ja respondenttina oli viipurilainen Johannes Helsingius. Myös tästä väitöksestä on vaikea arvioida, kuka sen kirjoittaja on. Gratulaatioissa respondentti mainitaan väitöksen tekijäksi. Scarin itse piti työtä hyvänä ja tarjosi sitä Nettelbladtille julkaistavaksi²⁰⁸, mutta sitä ei ole missään Nettelbladtin julkaisuissa. Scarin palasi aiheeseen myöhemmin, joten voi olettaa, että hän on vähintäänkin osallistunut väitöksen materiaalin kokoamiseen ja sen laadintaan, vaikkakaan ei ehkä ole itse sitä kirjoittanut. Väitös käsittelee varjagien historiaa. Samalla se on linjanvetoa suhteessa göötiläiseen historiankirjoitukseen.

Scarinin ainoa kolmiosainen väitös on Pietarin penninkejä koskeva tutkimus. Sen ensimmäinen osa ilmestyi 23.11.1737 nimellä *De denario B: Petri svethice pedersöhre*. Respondenttina toimi jämtlantilainen Johannes Huss. Kaksi seuraavaa osaa olivat nimeltään *De denario Sanct-Petrino, ejusque in Svethia praecipuis fatis continuatio*, jotka esitettiin 3.3.1739 ja 26.7.1740. Edellisen respondentti oli pohjanmaalainen Martinus Peithzius

205 Algot Scarin Johan Helinille 26.3.1730. Scarin 1893, s. 243–244.

206 Scarin – Ekedahl 1730, s. 4.

207 Algot Scarin Sven Digeliukselle 26.6.1737. Scarin 1894, s. 299–300.

208 Algot Scarin Johan Helinille, 26.11.1735. Scarin 1893, s. 247–248.

ja jälkimmäinen jämtlantilainen Olavus Huss. Jo väitöksen kolmiosaisuus osoittaa, että Scarin on suurelta osin itse vastannut väitöksen teosta, vaikka respondentit ovatkin saattaneet kirjoittaa tekstin itse Scarinin ohjeiden mukaan. Ensimmäisessä osassa respondentti mainitaan gratulaatioissa tekijäksi ja toisessa osassa dedikaatiot on allekirjoitettu "auctor et respondentens".

Vuonna 1737 Scarin tiedusteli Johan Helinin kantaa omiin näkemyksiinsä Odinin verorahasta, jonka Scarin tulkitseksi olevan pietarinpenninkien edeltäjä.²⁰⁹ Kuten jo edellä olen todennut, ei tällainen pyyntö välttämättä tarkoittanut, että Scarin olisi itse ollut tutkimassa asiaa. Kolmannen osan valmistumisen jälkeen Scarin kuitenkin kirjoitti Sven Digeliukselle, että hänellä olisi halua kypsyttää ja tarkemmin tutkia pietarinpenninkien historiaa, jos vain löytyisi kustantaja.²¹⁰ Scarin näyttää muuttaneen suunnitelmiaan jonkin verran väitöskirjojen valmistumisen kuluessa. Kahden ensimmäisen osan sivunumerointi on yhtenäinen, siten että toinen osa alkaa sivulta 25. Tämän osan viimeisellä sivulla on kustodi eli siirtymäsana, jolla viitataan seuraavan sivun ensimmäiseen sanaan tai tavuun, "teesi IX". Toisin sanoen Scarinilla oli tarkoitus jatkaa seuraavassa osassa suoraan siitä, mihin oli toisessa osassa jäänyt. Kolmas osa alkaa kuitenkin sivulta yksi pykälästä yksi. Kolmannen osan alussa myös kerrataan aikaisemmissa osissa esitettyjä asioita.

Ongelmaan Pohjolan asuttamista Scarin kohdisti huomionsa 3.7.1740 ilmestyneessä väitöskirjassa *Meletema historicum aboriginum Scandianorum praecipuos vitae sustinendae modos sistens*. Respondentiksi ilmoitettiin uusmaalainen Jacobus Starckou. Kansisivulla on maininta, että kyseessä on ensimmäinen osa, mutta toista osaa ei ilmestynyt. Tästäkin väitöksestä on vaikea tunnistaa sen kirjoittajaa, mutta väitöksen ilmestymisen aikoihin Scarin pohti eräässä kirjeessään gööttien muinaisia elämäntapoja.²¹¹ Tämä osoittaa hänen ainakin olleen asiasta kiinnostunut. Pohjolan asuttaminen oli muutoinkin Scarinin jatkuvan mielenkiinnon kohteena²¹², joten on hyvin todennäköistä, että hän on ainakin läheisesti valvonut väitöksen valmistumista, ellei sitten ole sitä itse kirjoittanutkin.

Väitös *Dissertatio historico-politica, gentium, praecipue Sveo-Gothicarum quod ad decimas jura excutiens* esitettiin 11.12.1744, respondenttina länsigöötanmaalainen Andreas Skaren. Myös tämä väitös oli tarkoitettu useampiosaiseksi, mutta vain ensimmäinen osa ilmestyi. Väitöksessä tar-

209 Algot Scarin Johan Helinille, 13.10.1737 ja 2.12.1737. Scarin 1893, s. 253–255.

210 Algot Scarin Sven Digeliukselle 26.7.1740. Scarin 1894, s. 307.

211 Algot Scarin Sven Digeliukselle 26.7.1740. Scarin 1894, s. 310–311.

212 Ks. tarkemmin asiasta luku V 2.1.

kastellaan ruotsalaisten kymmenysveron kehitystä pakana-ajalta lähtien. Se siis liittyy läheisesti pietarinpenninkejä käsittelevien väitösten teemoihin. Tämän perusteella voisi päätellä, että Scarinin osuus väitöskirjassa on ollut keskeinen. Respondentti on kuitenkin todennäköisesti itse kirjoittanut väitöksen tekstin. Omistuskirjoitukset hän on allekirjoittanut "auctor et respondens". Lisäksi hän kiitosrunossaan mainitsi kirjoittaneensa työn itse.²¹³

Muinaisia sotaviirejä ja niiden uskonnollista luonnetta käsitellään kahdessa väitöksessä: *De Scandianorum prisca religione signorum militarium*, 13.12.1746 ja *Scandianorum seqvioris aevi religionem signorum militarium*, 5.6.1751. Edellisen respondentti oli oululainen Gerhardus Snellman ja jälkimmäisen pohjanmaalainen Petrus Sundberg. Tästä kaksiosaisesta väitöksestä Scarin mainitsi Helinille jo kaksi vuotta ennen ensimmäisen osan ilmestymistä, että se on hänellä työn alla.²¹⁴ Tämä yhdessä väitöksen kaksiosaisuuden kanssa viittaa siihen, että päävastuun sen tekemisessä on ollut Scarinilla. Tosin ensimmäisen osan dedikaatiot on allekirjoitettu "auctor et respondens".

Goottivaellusten historian loppukautta käsittelee 4.4.1747 esitetty väitös *De Askmannis, ultima, in exteris, Scandianorum colonia*, joka myös ilmoitettiin ensimmäiseksi osaksi, mutta jatkoa ei ilmestynyt. Ensimmäinen osa käsittelee laajasti merenkulun historiaa yleensä ja vasta väitöksen loppupuolella päästään tarkastelemaan itse askmanneja. Alaviitteissä on laajoja etymologisia todisteluja askmannien nimestä. Lopussa luvataan palata aiheeseen väitöksen jatko-osassa. Respondenttina toimi pohjalainen Samuel Chydenius. Väitös on todennäköisesti Scarinin kirjoittama, sillä se liittyy hänen kiinnostuksensa kohteisiin. Väitöksen lopussa on respondentin teesit, jotka ovat luultavasti respondentin itsensä tekemät, sillä ne käsittelevät suurelta osin lappalaisia, joiden elämään Chydenius nuoruudessaan oli läheisesti tutustunut.²¹⁵

Samaan aihepiiriin liittyy myös vuoden 1741 väitös *Cogitationes subitaneae circa migrationes gentium, qvatenus Div. providentiae fatisq; rerumpub. illustrandis inserviunt*. Sen respondentti oli Jacobus Haartman, joka väitöksen kansilehdellä ilmoitetaan työn tekijäksi. Tämän väitöksen rakenne poikkeaa suuresti Scarinin muista väitöksistä. Teoksessa on runsaasti pieniä yksittäisiä lukuja, eikä Scarinille tyypillisiä laajoja alaviitteitä esiinny. Lisäksi siinä viitataan Scariniin epiteetillä "Celeb. Prof. & Rect.

213 Scarin – Skaren 1744, s.p.

214 Algot Scarin Johan Helinille 5.7.1744. Scarin 1893, s. 264.

215 Ks. Virrankoski 1986, s. 50.

h.t Magn SCARIN²¹⁶, jota Scarin tuskin olisi itse itsestään käyttänyt. Siten näyttää ilmeiseltä, että väitös on ainakin pääosin respondentin tekemä.

Goottivaelluksia käsittelee myös vuoden 1753 väitös *De Attaulfo Westrogothorum in Hispania primo rege*, respondenttina Andreas Edblad. Väitökseen liitetty onnitteluruno on osoitettu "till herr auctoren". Kuten aiemmin olen jo todennut, tämän ei tarvitse merkitä mitään. Kyse saattaa olla pelkästä kohteliaisuudesta.

3.10.1750 esitettiin ensimmäinen osa väitöksestä *De Holmgardia*, jonka respondenttina oli Scarinin tuleva seuraaja, historian professori Johan Bilmark. Myöhemmin Bilmark julkaisi professorina ollessaan väitökselle viisi jatko-osaa. Tämä antaisi aiheen olettaa, että Bilmark olisi ollut väitöksen tekijä. Toisaalta väitös käsittelee samoja varjagikysymyksiä kuin Scarinin varhaisempi, vuoden 1734 väitös, jonka jälkeen Scarin oli pyytänyt Heliniltä tietoa siitä, oliko pietarilainen professori Bayer julkaissut jotain varjageista.²¹⁷ Tässä Bilmarkin respondoimassa väitöksessä keskeinen lähde on juuri Bayerin varjageja käsittelevä teos. Siten on pääteltävissä, että Scarin oli varsin pitkään ollut aikeissa jatkaa tutkimusta varjageista.

Pian edellisen jälkeen, 14.12.1750, ilmestyi oppihistoriallisesti mielenkiintoinen väitös *De initiis rei literariae in Svethia*, respondenttina kokemäkeläinen Martinus Tolpo. Tätä väitöstä Scarin oli suunnitellut ja työstänyt pitkään. Vuonna 1744 hän kirjoitti suunnitelmistaan Helinille. Hän kertoi keränneensä ja kirjoittaneensa jo jonkin aikaa muistiin Ruotsin siivestyksen alkuperää käsittelevää materiaalia. Sen jälkeen, kun hän saisi haltuunsa sen, mitä asiasta oli kirjoitettu, hän esittäisi aiheesta jotakin. Scarin kirjoitti myös melko laajasti alustavista tutkimustuloksistaan ja pyysi Heliniä varmentamaan joitakin seikkoja.²¹⁸ Respondentin osuus väitöksen syntyyn näyttää siten olleen varsin vähäinen.

Samaan aihepiiriin liittyy varhaisempi vuoden 1735 väitös *Origines academiaram dissertatione academica investigatae*, respondenttina Georgius Wassman. Siinä käsitellään yliopistojen alkuperää ja kehitystä yleensä. Siitä ei löydy viitteitä, joista voisi päätellä jotain sen tekijästä.

Edellä tarkastelemieni väitösten lisäksi Scarinin johdolla tehtiin 20 muuta väitöstä, jotka ovat sisällöllisesti pääosin historiallisia. Niistä lähes kaikista on mahdotonta sanoa, ovatko ne respondentin vai Scarinin kirjoittamia. Näistä väitöksistä Scarin ei juuri maininnut kirjeissään, eivätkä ne itsessään useimmiten sisällä viitteitä tekijästä. Tässä ei ole tarpeellista

216 Scarin - Haartman 1741, s. 27.

217 Algot Scarin Johan Helinille, 26.11.1735. Scarin 1893, s. 247–248.

218 Algot Scarin Johan Helinille, 24.2.1744. Scarin 1893, s. 259–261.

esitellä niitä kaikkia, vaan kiinnitän huomiota joihinkin tämän työn kannalta merkittäviin väitöksiin.²¹⁹

Scarinin ainoa metodiopillinen väitös on vuonna 1748 julkaistu *De fide historica*, jonka respondenttina toimi Gerhardus Hällbergh. Mistään ei suoranaisesti voi nähdä sitä, onko väitöksen tekijä ollut respondentti vai preeses. Koska kyseessä on eräänlainen historian metodin opaskirja, ei ole luultavaa, että Scarin olisi antanut julkaista aiheesta sellaista, joka olisi ollut vastoin hänen omia käsityksiään. Toinen historian metodeja ja luonnetta käsittelevä väitös on historian käyttöä siviilielämässä käsitellyt *De usu et applicatione historiae ad vitam civitem* (1726), respondenttina tuleva Turun Akatemian kaunopuheisuuden professori Henrik Hassel. Väitös on suora jatko Hasselin aiemmin Upsalassa puolustamalle väitökselle. Lisäksi se on painettu Upsalassa, joten Scarinilla ei ole ollut mitään tekemistä sen kanssa.

Aiheeltaan mielenkiintoinen väitöskirja on vuonna 1729 esitetty *Ossa gigantum*, respondenttina uusimaalainen Johannes Gråå. Väitös käsittelee jättiläiskertomuksia ja erityisesti, kuten otsikkokin ilmoittaa, luulöytöjä, joita usein väitettiin jättiläisten jäänteiksi. Aiheen väitökseen Scarin oli luultavasti saanut Benzeliukselta, joka viittasi samaan aiheeseen luennoillaan.²²⁰ Dedikaatioissa respondentti ilmoitetaan työn tekijäksi.

Valtio-opin ja moraalifilosofian piiriin kuuluvista Scarinin johdolla esitetyistä väitöksistä ei käytännössä voida ehdottomasti sanoa, ovatko ne respondentin vai preeseksen tekemiä. Th. Reinin mukaan suuri osa niistä oli respondenttien tekemiä.²²¹ Niissä esitetyt käsitykset valtion kehityksestä sekä hallitsijan ja kirkon asemasta ovat kuitenkin yhteneviä Scarinin historiallisissa tutkimuksissa ja käsikirjoituksissa esittämien mielipiteiden kanssa²²², joten on syytä olettaa hänen tietyin varauksin hyväksyneen niissä esitetyt asiat.

Yleisesti ottaen on siis hyvin vaikea varmasti sanoa, kuka on ollut väitöskirjojen tekijä. Historian väitöskirjat näyttävät pääosin syntyneen preeseksen ja respondentin yhteistyönä. Koska preeses oli vastuussa niiden sisällöstä, niin ei ole luultavaa, että niissä olisi esitetty jyrkästi hänen käsitystensä vastaisia näkemyksiä. Siksi tämän tutkimuksen kannalta teki-jäkysymys ei itsessään ole kovin merkityksellinen. Asian tarkastelu osoittaa ennen muuta sen, mihin aihepiireihin Scarinin mielenkiinnon kohteet ja tutkimus keskittyivät.

219 Scarinin historiallisten väitösten jakautumisesta eri ryhmiin ks. liite 7.

220 Benzelius 1762, s. 13–15.

221 Rein Th. 1908, s. 199.

222 Katso tarkemmin luvut V 3. ja V 4.

Scarin ohjasi myös joitakin sellaisia opiskelijoita, jotka eivät väitelleet hänen johdolla. Esimerkiksi Christian Limmellin Hasselin johdolla julkaistun väitöksen *De Tavastia* (1748) tekemiseen Scarin antoi tukensa. Hän kirjoitti Limmellille suosituksen Tukholmaan antikviteettiarkistoon suuntautuneelle tutkimusmatkalle. Lisäksi Scarin auttoi häntä myös lähdekirjallisuuden hankinnassa.²²³

6.2. Väitöskirjojen respondentit

Kuten edellä on tullut ilmi, väitöskirjan kirjoittaja on usein ollut oppiaineen professori yksin tai väitös on syntynyt professorin ja opiskelijan yhteistyönä, jolloin professori on tehnyt muutoksia ja lisäyksiä opiskelijoiden kirjoittamaan osuuteen. Promootion läheisyys lisäsi usein väitöskirjojen kysyntää. Tuolloin professorit työskentelivät kuumeisesti kirjoittaen nopeasti lyhyitä väitöksiä, joita he antoivat opiskelijoille väiteltäviksi.²²⁴ Tässä mielessä voidaan tarkastella sitä, kuinka Scarinin väitösten respondentit jakautuivat eri osakuntien kesken. Liitteessä 6 olevasta taulukosta voidaan havaita, että lukumääräisesti eniten respondenteja oli pohjalaisesta osakunnasta, yhteensä 25. Seuraavina olivat sveogoottilainen, turkulainen ja smoolantilainen osakunta. Tällainen vertailu antaa kuitenkin asiasta yksipuolisen kuvan, sillä osakuntien jäsenmäärät vaihtelivat, kuten sarake C osoittaa. Siksi respondenttien määrää tulee verrata osakuntien kokonaisjäsenmäärään. Tällöin voidaan sarakkeesta D nähdä, että selvästi muita enemmän respondentit hakeutuivat Scarinin luo smoolantilaisesta ja sveogoottilaisesta osakunnasta, johon kuuluivat ruotsalaiset opiskelijat. Seuraavana ryhmänä tulivat turkulainen, boreaalinen ja austraalinen osakunta eli siis länsi- ja pohjoissuomalaiset opiskelijat. Sensijaan itäsuomalaisten osuus respondenttien joukossa oli hyvin pieni.

Suurimpana syynä Scarinin respondenttien valikoitumiseen näyttää olleen ruotsalaisuus. Varsinkin länsigöötanmaalaisten määrä oli huomattava, sillä heitä respondenteista oli ainakin kahdeksan. Sveogoottilaisten osuus korostui entisestään historian väitöksissä (24,4 %). Heidän joukossaan oli kuusi länsigöötanmaalaista. Koska Scarin keskittyi erityisesti historian väitöksiin, niin on oletettavaa, että hän niiden yhteydessä on joutunut

223 Algot Scarin Johan Helinille, 4.7.1744. Scarin 1893, s. 263; Suolahti J. 1954, s. 143–145.

224 Turussa promootioita järjestettiin keskimäärin kolmen vuoden välein. Silti Scarinin väitöksistä 50 eli kaikkiaan 39,4 % pidettiin enintään neljää kuukautta ennen seuraavaa promootiota.

olemaan tiiviimmässä yhteistyössä respondentin kanssa kuin politiikan ja moraalifilosofian väitöksissä. Mahdollisesti Ruotsista ja varsinkin Länsi-Göötanmaalta tulleet opiskelijat hakeutuivat mieluummin ruotsalaisesta kotimaakunnasta kotoisin olevan kuin suomalaisen professorin alaisuuteen.

Turussa tällainen ruotsalaisten opiskelijoiden hakeutuminen omalta kotiseudulta kotoisin olleen professorin alaisuuteen oli tavallista. Esimerkiksi smoolantilaisten professorien Michael Wexioniuksen, Enevaldus Sve-toniuksen ja Petrus Hahnin respondenttien joukossa suurimpana ryhmänä olivat juuri smoolantilaisen osakunnan jäsenet.²²⁵

Tällainenkin tarkastelu on tosin hieman harhaanjohtava, sillä kaikki osakuntien jäsenet eivät suinkaan valmistuneet maistereiksi. Suomalaisissa osakunnissa valmistumisprosentti oli noin kymmenen, poikkeuksena pohjalainen osakunta, jossa se oli 21,40 %. Sen sijaan smoolantilaisesta ja sveogoottilaisesta osakunnasta lähes joka kolmas promovoitiin maisteriksi (31,73 % ja 27,23 %). Siksi on mielenkiintoista verrata eri osakunnista maistereiksi promovoitujen määriä Scarinin respondetteihin.²²⁶ Tällöin kuva muuttuu täysin. Turkulaisessa osakunnassa promovoitiin vuosina 1726–1760 maistereiksi 22 opiskelijaa. Heistä peräti 14 eli 63,64 % oli väitellyt Scarinin johdolla. Seuraavaksi suurin osuus on boreaalaisesta osakunnasta (47,62 %). Sitten seuraavat muut osakunnat suunnilleen tasavahvoin osuuksin, poikkeuksina austraalinen, satakuntalainen ja hämäläinen osakunta.

Turkulaisen osakunnan jäsenten huomattava hakeutuminen väittelemään Scarinin johdolla johtui todennäköisesti siitä, että Scarin toimi lähes koko virkakautensa kyseisen osakunnan inspehtorina. Koska inspehtorien toimeen kuului osakunnan jäsenten menestymisen seuraaminen, niin oli varsin luonnollista, että inspehtorit tarjosivat väitöksiä puolustettaviksi juuri oman osakuntansa opiskelijoille.²²⁷

Ruotsalaisuus ja toisaalta turkulaisen osakunnan jäsenyys näyttävät siis olleen pääasialliset syyt siihen, että opiskelijat väittelivät Scarinin johdolla.

225 Klinge 1987, s. 315.

226 Scarinin respondenteista olen poistanut 11 opiskelijaa, jotka eivät valmistuneet maistereiksi tai joita ei promovoitu Turussa.

227 Inspehtorien tehtävistä ks. Suolahü E. 1954, s. 122–131.

III Lähteet

1. Lähteiden käyttö Euroopassa 1600- ja 1700-luvulla

Keskiajalla ja uuden ajan alussa historiankirjoituksen vallitseva metodi oli varhaisempien kirjoitusten keskinäinen vertailu ja tämän pohjalta niiden luotettavuuden arviointi. Luotettavimpana kirjoituksena pidettiin Raamattua. Tuon ajan historiankirjoituksessa keskeistä oli Jumalan kaitselmuksen ja suunnitelman esittäminen. Kaikki muu historia oli relevanttia ainoastaan, jos se palveli ensiksi mainittua tarkoitusta.

Jo renessanssiajalla oli kukoistanut skeptinen historiankäsitelmä, jossa mahdollisuus historialliseen luotettavuuteen kiistettiin. Pyrkinessään väheksymään historioitsijoiden tutkimuksia skeptikot kehittivät erilaisia kriittisiä konseptioita, joiden lopputuloksena oli se, että historiallinen tieto oli mahdoton.

Cornelius Agrippa kuvasi historioitsijoiden paheita ja pyrki osoittamaan, että historioitsijoiden rehellisyyden normeja on vain harvoin havaittavissa. Hän totesi myös, että historian lukeminen on hyödytöntä, koska kaikki tai melkein kaikki historioitsijat ovat valehtelijoita. Agrippa esitti erilaisia syitä sille, miksi tarinat eivät ole luotettavia. Ensinnäkin jotkut historioitsijat ovat kirjoittaneet tarun vuoksi, ja joko vääristelleet totuutta niin, että se sopi yhteen tarun kanssa tai muuttaneet kaiken fiktioksi. Toiset historioitsijat ovat puolestaan olleet liian ylpeitä tunnustamaan sitä, että ovat tietämättömiä tai ylpeitä näyttämään, että ovat lainanneet tietonsa

toisilta tai että he tietävät asioista vain ylimalkaisesti. Mutta pahimmat ja halveksittavimmat historioitsijat vääristelevät historiaa omien näkemystensä mukaisesti, vaikka heille on esitetty asiakirjoja ja he muutoinkin ovat tietoisia asioiden laadusta. Jotkut ovat kirjoittaneet vääristetystä historiaa vihan tai pelon vuoksi ja jotkut toiset, kuten Orosius, ovat etsineet vain oikeutusta toimenpiteilleen kirjoittamalla historiaa kuin puolustuskirjettä. Toiset, kuten lähes kaikki kreikkalaiset historioitsijat, ovat vain ylistäneet maanmiehiään ja halveksineet muiden tekoja.

Epäily perustui siis siihen, että historiankirjoituksessa oli esiintynyt niin monenlaista valehtelemistä ja niin monta valheellisuuden muotoa, että ei ollut mitään perustaa historialliselle uskottavuudelle. Vastustettiin sitä argumenttia, että historioitsijat olivat halunneet kertoa totuuden. Näissä vastustuksissa todettiin, että kaikki tai ainakin useimmat historioitsijoista olivat maailman suurimpia valehtelijoita. Siksi historioitsija, joka valehteli yhdessä asiassa, saattoi yhtä hyvin valehdella muissakin asioissa.

1560-luvulla uusplatoninen skeptikko Francesco Patrizzi pyrki määrittelemään, oliko hyvä historioitsija ollenkaan mahdollinen. Patrizzin käsityksen mukaan hyvä historioitsija oli neutraali huomioitsija ja annalien seuraaja. Hyödyllisen historian ehto oli Patrizzin mukaan kuitenkin se, että huomioitsijalla oli sisäpiirin tietoa. Toisaalta järkevä kirjoittaja piti kuitenkin salaisuudet itsellään. Totuudenmukaisen ja opettavaisen kertomuksen käsitteet olivat siten yhteensopimattomat. Historioitsija saattoi olla joko puolueeton tai informatiivinen, mutta ei molempia yhtä aikaa.¹

1500-luvun lopulta 1700-luvulle saakka skeptikot alkoivat keskittyä yhä enemmän historian tutkimiseen. He eivät enää tarkastelleet yksinomaan historiallisen tiedon luotettavuutta, vaan he alkoivat myös hyödyntää historiantutkimusta skeptisen todistelun muotona. Tämä muutos liittyi uskonkiistoihin. Eräät keskeiset kiistakysymykset uskonpuhdistuksen ja vastauskonpuhdistuksen välillä sisälsivät yksityiskohtaisia historiallisia väitteitä ja niiden vastaväitteitä. Esimerkiksi Valla ja Erasmus vetosivat jo kauan sitten hyväksytyihin historiallisiin dokumentteihin ja todisteluihin kristinuskon alkuperästä ja luonteesta. Protestantit vetosivat alusta alkaen, ainakin osittain, historiallisiin väitteisiin. He keskittyivät alkuperäiseen Raamatun tekstiin ja alkukirkon tulkintoihin, myöhemmän kirkon vääristeilyihin ja muihin vastaaviin kysymyksiin. Tästä kritiikistä nousi esiin tietoteoreettinen ongelma, joka koski historiallista materiaalia ja sen arvoa. Lisäksi skeptikot ryhtyivät tarkastelemaan juutalais-kristillisen tradition ja historiankäsityksen autenttisuutta ja ainutlaatuisuutta. Nämä kaksi tekijää

1 Franklin 1963, s. 89–100.

tuottivat niin sanotun historiallisen pyrrhonismin, epäilyksen kaiken menneisyydestä saadun tiedon autenttisuuteen ja ihmisen kykyyn oppia historiasta.²

Tätä pyrrhonistista historiankäsitystä vastaan alkoivat erityisesti ranskalaiset oikeushistorioitsijat esittää käsityksiään, jotka olivat eräänlainen kompromissi pyrrhonistisen ja vanhan Raamattuun perustuvan historiankäsityksen välillä. Jean Bodin, joka oli keskeisin tuon ajan ranskalainen oikeustieteilijä ja -historioitsija, jakoi teoksessaan *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* historian kolmeen osaan: ihmis- luonnon- ja pyhään historiaan. Näistä ensimmäinen käsitteli ihmisen toimintaa yhteiskunnassa, toinen paljasti piilossa olevia syitä luonnossa ja selitti niiden kehitystä varhaisimmasta alusta alkaen. Pyhässä historiassa tarkasteltiin kaikkivoivan Jumalan ja kuolemattomien sielujen lujuttua ja voimaa.³ Lisäksi Bodin jakoi ihmishistorian universaaliin ja partikulaariseen historiaan. Universaalinen historia kertoi useiden ihmisten tai valtioiden teoista kokonaisuuksina, partikulaarinen historia taas yksittäisen ihmisen tai yhden kansan muistamisen arvoisista sanoista ja teoista.⁴

Bodin pyrki luomaan selvät kriteerit, joiden mukaan lähteiden ja historioiden luotettavuutta voitiin arvioida. Hän kehotti suhtautumaan varovaisesti historioitsijoiden esittämiin asioihin, varsinkin sellaisiin, joita he olivat itsessään tai maanmiehissään ihailleet ja joita he vihollisissaan olivat halveksineet. Lisäksi hän huomautti siitä, että usein oli ollut tapana kirjoittaa historiaa kuin oraatiota liittämällä siihen mukaan vain positiivisia asioita. Bodin huomautti kuitenkin, että joskus saattoi hyvä oraation kirjoittaja olla myös hyvä historioitsija. Siksi jokaisen kirjoittajan luotettavuus tuli testata tarkastelemalla, mikä oli hänen arvonsa ja asemansa hänen ystäviensä ja vihollistensa keskuudessa.⁵

Bodin kuitenkin varoitti, että historioitsijan, joka kirjoitti oman aikansa historiaa, oli vaikea pysyä totuudessa, sillä totuus saattoi vahingoittaa jonkun nimeä tai tuottaa kirjoittajalle huonon maineen. Toisaalta oli täysin sallittua, että joku hankkiakseen itselleen mainetta kirjoitti menneiden aikojen tapahtumista käytyään läpi kaikki julkiset ja yksityiset asiakirjalähteet ja hyödynnettyään vanhempia historioita.

Bodin otti kantaa myös epäuskottavien tarinoiden käyttöön historiankirjoituksessa. Tarinoita saattoi käyttää lähteenä, jos niistä poimittua

2 Popkin 1965, s. x–xi.

3 Bodin 1945, s. 15.

4 Bodin 1945, s. 17–18.

5 Bodin 1945, s. 44–45.

tietoa, vaikkakin epäuskottavaa, ei voitu todistaa vääräksi.⁶ Tietenkin oli mahdollista, että varhaisemmat historiat johdattivat kirjoittajaa harhaan. Tämä oli Bodinin mielestä ongelmallista, sillä ihmishistoriassa oli vaikeampi kuin luonnonhistoriassa havaita, oliko esitetty tieto oikea vai väärä. Siksi hän suositteli tukeutumista uudempiin tutkimuksiin, mikäli niiden kirjoittaja pystyi osoittamaan esittämilleen tiedoille kiistattomat todistukset. Paras keino oli kuitenkin kaikkien luotettavien kirjoittajien keskinäinen vertailu, jolla saatiin selville, olivatko he todella paneutuneet tutkimukseensa.⁷ Toisaalta varsinkin varhaisessa historiassa tuli luottaa oman kansan historioitsijoihin. Bodinin mukaan kreikkalaisten kertomukset roomalaisista ja kelteistä samoin kuin roomalaisten raportit kaldealaisista ja juutalaisista olivat suurelta osin virheellisiä, sillä jokainen kansa oli tietämätön toisten kansojen muinaishistoriasta.⁸

Bodinin historian metodikirjan vaikutus oli suurin Saksassa, Hollannissa ja Skandinaviassa. Tämän osoittaa jo se, että kaikki kirjasta 1500- ja 1600-luvulla otetut painokset ilmestyivät näissä maissa. Teoksen vastaanotto oli useimmiten kriittinen, sillä Bodin oli tuominnut useat näissä maissa vallitsevina olleet kansalliset traditiot, samoin kuin opin neljästä maailmanvaltakunnasta.⁹ Teoksen sisältö on kuitenkin niin moninainen ja se sisältää niin paljon yleisesti hyväksytyjä periaatteita ja historioitsijoiden ihanteita, että Bodinia voitiin ainakin valikoiden käyttää myös positiivisessa hengessä.¹⁰

Ei vielä Bodin eivätkä muutkaan hänen aikansa oikeushistorioitsijat tai skeptikot luoneet lähteiden tarkastelulle selviä menetelmiä. Varsinaisia lähdekriittisiä menetelmiä ryhdyttiin kehittämään katolisten luostariyhteisöjen piirissä vasta 1600-luvun puolivälistä lähtien. Keskeisessä asemassa tässä olivat bollandistit ja mauriinit.

Bollandistit olivat jesuiittoja ja heidän johtajanaan toimi Jean de Bolland (1596–1655). Hän alkoi vuonna 1643 julkaista Amsterdamissa lähdesarjaa *Acta Sanctorum*, jota toimitettiin vuoteen 1794 saakka. Päämääränä oli kerätä aineistoa pyhimyshistoriaa varten. Voidakseen puolustautua protestanttien kritiikkiä vastaan bollandistit välttivät apologeettista tendenssiä ja alistivat pyhimystarinat kriittiseen tarkasteluun eivätkä suinkaan hyväksyneet niitä sellaisinaan.

Varsinaisia lähdekritiikin uudistajia olivat kuitenkin mauriinit, jotka

6 Bodin 1945, s. 46–48.

7 Bodin 1945, s. 48–49.

8 Bodin 1945, s. 49.

9 Brown 1939, s. 177.

10 Ks. Ilva 1990, s. 90.

olivat benediktiiniläismunkkeja. He uskoivat vakaasti siihen, että historiallinen totuus tulee vahvistamaan katolista uskoa. Tämä käsitys perustui pitkälti siihen havaintoon, että protestanttiset puolustuskirjoitukset olivat tieteellisesti heikosti perusteltuja ja sävyllään poleemisia. Mauriinit puolestaan pyrkivät välttämään poleemisuutta ja keskittyivät tutkimukseen pysytellen arkipäivän uskonkiistojen ulkopuolella. Tämän vuoksi he eivät arvioineet lähteitä uskonnollisen tarkoituksenmukaisuuden kannalta.

Mauriinit toimivat Saint Maurin luostarissa ja heistä kuuluisin lienee ollut Jean Mabillon (1632–1704). Aikaisemmin historioitsijat olivat esittäneet lähteiden tarkastelun yleisiä periaatteita, mutta Mabillon oli sitä mieltä, että lähteitä ei tullut arvioida metafysisin eikä apriorisin periaatein. Luotettavan arvion jostakin lähteestä pystyi antamaan vain asiantuntija, joka tarkastelussaan oli ottanut huomioon joukon erilaisia tekijöitä, kuten käytetyn materiaalin, sinetin, allekirjoituksen, ortografian, osoitteen muodon, päiväyksen uskottavuuden ja koko dokumentin sisäisen uskottavuuden.

Varsinaisesti bollandistien ja mauriinien merkitys historiantutkimukselle ymmärrettiin vasta 1800-luvun alussa, kun Leopold von Ranke (1795–1886) ja muut saksalaiset historioitsijat kehittivät lähdekriittisiä menetelmiä eteenpäin. Bollandistien ja mauriinien työ ei kuitenkaan jäänyt täysin vaille vaikutusta 1600- ja 1700-luvulla, vaan heidän esittämänsä periaatteet alkoivat vähitellen voittaa alaa historioitsijoiden keskuudessa.¹¹

2. Göötiläisen historiankirjoituksen suhde lähteisiin

Göötiläistä historiankirjoitusta on yleisesti kritisoitu sen olemattomasta lähdekritiikistä. Lähteiden aitoutta ei lainkaan pohdittu, vaan mikä tahansa materiaali kelpasi historialliseksi lähteeksi, kunhan se vain edisti asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, ettei göötiläisillä historioitsijoilla olisi ollut lainkaan metodisia periaatteita. Tunnusomaisina piirteinä heidän lähteiden käytössään olivat lähdetietojen korjaaminen ja aristoteelinen päättely.

Antiikin kirjoituksissa oli runsaasti sellaista tietoa, jota göötiläiset historioitsijat eivät ristiriidattomasti voineet käyttää hyväkseen Ruotsin historian kuvauksissaan. Kertomusten yksityiskohdat olivat ristiriidassa tunnet-

11 Breisach 1983, s. 190–194; Knowles 1964, s. 221 - 222; Barnes 1963, s. 240–241; Lindroth 1975b, s. 236–237.

tujen "tosiasioiden" kanssa. Sen vuoksi oli tavallista, että näiden ristiriitaisuuksien selitettiin johtuvan kirjoittajien väärinkäsityksistä. Kun esimerkiksi Johannes Bureus todisteli, että antiikin legenda hyperborealaisista tarkoitti ruotsalaisia, ongelmaksi tuli kohta, jossa kerrottiin, että Herkules oli noutanut hyperborealaisten maasta pyhän oliivipuun. Oli kuitenkin tunnettua, ettei oliivipuita kasvanut Ruotsissa. Siksi Bureus selitti, että kyseessä oli väärinkäsitys. Todellisuudessa oli kyse merikompassista, jota oli sittemmin nimitetty oliiviksi, muistona siitä oliivinoksasta, jonka kyyhy oli tuonut Nooalle arkkiin merkiksi maan kuivumisesta.¹²

Samalla tavoin Johan Stiernhöök selitti väärinkäsitykseksi antiikista peräisen olevan käsityksen, jonka mukaan Apollo olisi ollut kotoisin Delokselta. Tosiasiallisesti hän oli hyperborealainen. Sen todisti jo se, että Apollon temppeli, jossa Apollo itse vieraili joka 19. vuosi, oli sijainnut Hyperboreassa.¹³

Myös Olof Rudbeck käytti tätä samaa metodia muokatessaan Platonin Atlantis-kertomusta Pohjolan oloihin soveltuvaksi. Platon oli kertonut, että Atlantiksella oli ollut norsuja ja ihmiset olivat siellä viljelleet viiniä. Rudbeckin mukaan todellisuudessa kyse oli ollut susista ja simasta.¹⁴

Tunnusomaista göötiläiselle historiankirjoitukselle oli myös periaate, että se mitä lähteissä ei ollut kielletty, saattoi olla totta. Tavallisia peruste-luja olivat "ei ole luultavaa" tai "on mahdollista". Kun Johannes Magnus kertoi kuningas Svartmanista, hän totesi että hänestä oli tuskin lainkaan mainintoja ruotsalaisissa historiankirjoissa. Siksi hänen oli luultavasti täy-tyntynyt olla hyvä hallitsija, sillä muutoin hän ei olisi voinut välttää tyrannin maineelta.¹⁵

Toinen tyypillinen göötiläisen historiankirjoituksen metodinen piirre oli looginen todistaminen, joka oli tieteiden eräs keskeisimpiä metodeja 1600-luvun lopulle asti¹⁶. Premisseinä käytettiin yleisesti hyväksytyjä tosiasioita ja sopivia lähdetietoja. Näistä premisseistä tehtiin sitten halutut johtopäätökset. Lähde oli arvokas, mikäli se oli sovelias tällaiseen päätte-lyyn. Esimerkiksi Turun Akatemian teologian professori Petrus Bång (1633–1696) esitti, että puut ja rauta Jerusalemin temppelin rakentamista varten oli tuotu Ruotsista. Perusteena tälle oli se, että koska Jerusalemin temppeli oli jumalanpalvelusmenojen keskus, sen rakentamiseen oli täyty-nyt käyttää parasta materiaalia. Maailman parhaat metallit ja rakennuspuut

12 Nordström 1934, s. 118.

13 Nordström 1934, s. 125.

14 Rudbeck 1937, s. 183–184.

15 Johannes Magnus 1620, s. 252.

16 Hacking 1978, s. 32–33.

olivat saatavilla ainoastaan Ruotsista. Tästä seurasi esitetty väite.¹⁷ Saavutettu tutkimustulos oli siis pätevä ja tosi, mikäli se oli muodollisesti ja loogisesti oikein johdettu.

Bång käytti myös analogiaa Aadamin ja Nooan välillä todistaakseen, että Aadamin poika Abel oli asuttanut Pohjolan ja perustanut sinne seurakunnan. Hän esitti useita yhtäläisyyksiä Aadamin ja Nooan välillä, kuten esimerkiksi että molemmilla oli ollut kolme poikaa, joista yksi oli kelvoton, molemmat olivat asettuneet aluksi asumaan Aasiaan jne. Tästä Bång päätteli, että koska Nooan poika Jaafet oli asuttanut Pohjolan, niin samoin oli Aabelkin tehnyt.¹⁸

Jos lähteissä ei kerrottu lainkaan jostakin aikakaudesta, saattoi historioitsija täyttää aukon todennäköisellä totuudella. Tähän pohjautui esimerkiksi Johannes Magnuksen laatima Ruotsin kuningasluettelo, jossa esiintyi useita nimiä, joita ei ole yhdestäkään lähteestä löydettävissä.

Humanismin aikana historiankirjoitusta ei ymmärretty tieteksi vaan se oli kaunokirjallisuutta. Siksi oli varsin yleistä liittää esitykseen dialogeja ja monologeja värittämään kertomusta, vaikka niitä ei sellaisinaan lähteissä ollutkaan. Esimerkiksi Johannes Magnus käytti tätä metodologiaa kertoessaan gööttien etelän vaellusten alkamisesta. Hän esitti suorana sitaattina kuningas Berikin ritareille pitämän puheen. Siinä Berik korosti sitä, miten tärkeää on torjua naapurikansojen puolelta uhkaava vaara.¹⁹ Samoin Johannes Magnus esitti yksityiskohtaisen kuvauksen siitä, kuinka Tanskan prinssi Gram saapui naamioituneena Upsalaan kosimaan kuningas Sigtrugin tyttäätä Groota.²⁰

Vaikka muualla Euroopassa olikin lähteisiin alettu kohdistaa aikaisempaa tarkempaa kritiikkiä, ei sellainen saavuttanut Ruotsissa jalansijaa vielä 1600-luvulla. Syynä tuskin on ollut tietämättömyys, sillä ruotsalaiset opiskelijat tekivät 1600-luvulla runsaasti opintomatkoja Keski-Eurooppaan. Lisäksi Ruotsissa toimi useita ulkomaalaisia historioitsijoita, jotka olivat saaneet koulutuksensa ulkomailla. Merkittävänä syynä gööttiläisen historiankirjoituksen lähdekriittisten metodien puutteeseen voidaan pitää sitä, että tavoiteltu Ruotsin loistavaa muinaisuutta kuvaava historia ei olisi ollut mahdollinen, jos lähdekritiikkiä olisi käytetty. Toisaalta vaatimukset tällaisen historiankuvan aikaansaamiseksi oikeuttivat pitkälti kritiikittömän lähteiden käytön ja estivät ulkomaiset vaikutteet.

17 Bång 1675, s. 129–130.

18 Bång 1675, s. 7–8.

19 Johannes Magnus 1620, s. 18–19.

20 Johannes Magnus 1620, s. 44–45.

3. Kriittisen koulukunnan lähteiden käyttö

Suurvaltakauden päätyttyä mahdollisuudet uusien kriittisempien metodien käyttöön paranivat. Valtiovalta ei enää vaatinut valtakunnan muinaisen suuruuden korostamista, vaan vaatimukset muuttuivat niin, etteivät ne suoranaisesti estäneet lähteiden kriittistä tarkastelua. Toisaalta valtiovalta ei kuitenkaan esittänyt varsinaisia kriittisyyden vaatimuksia.

Lähdekriittisten menetelmien käytön laajeneminen manner-Euroopassa asetti paineita myös ruotsalaisille historioitsijoille. Tämä tuli erityisesti näkyviin 1740-luvulla, jolloin ruotsalaiset historioitsijat ryhtyivät voimakkaasti puolustamaan perinteisiä näkemyksiään varsinkin saksalaisten historioitsijoiden esittämää kritiikkiä vastaan.²¹

Nils Eriksson on esittänyt, että "järkikritiikki" (föruftskritik) oli 1700-luvun ruotsalaisten historioitsijoiden keskeinen metodi lähteiden valinnassa ja käytössä erityisesti pakanallisen ajan osalta. Tämä kritiikin muoto oli peräisin humanismin ajalta, mutta tuli varsinkin Voltairen myötä keskeisimmäksi lähdekritiikin välineeksi valistusajan historiankirjoituksessa. Ruotsalaisessa historiankirjoituksessa jo Wilde oli esittänyt, että saagojen totuudellisuutta tuli tarkastella järjen avulla. Sen sijaan ei juuri selvitetty kysymystä, miksi jokin lähde valittiin mieluummin kuin jokin toinen.²²

Pinnallisesti tarkasteltuna näin näyttääkin olleen pitkälle asian laita. Historioitsijat vetosivat usein juuri järkeen ja järjellisyteen perustellesaan jonkin lähteen käyttökelpoisuutta tai jotain historiallista tietoa. Tästä huolimatta on kuitenkin löydettävissä tiettyjä yleisiä periaatteita, joiden mukaisesti historioitsijat arvioivat lähteitään.

Perusero göötiläisten ja kriittisten historioitsijoiden välillä oli se, että jälkimmäiset pyrkivät käyttämään Ruotsin historian esityksissään vain niitä lähteitä, joissa kerrottiin suoraan Pohjolan asukkaista. Tämä johti siihen, että antiikin historioitsijoiden teokset menettivät Ruotsin historian lähteinä sen aseman, mikä niillä 1600-luvulla oli ollut. Esimerkiksi Lagerbring totesi, että "vanhoissa kreikkalaisissa ja roomalaisissa kirjoituksissa on sangen vähän tietoja pohjoisista alueista. Sen vuoksi monet pohjoismaiset ja varsinkin islantilaiset saagakirjoittajat voivat korvata sen puutteen, joka on johtunut edellisten virheellisistä todistuksista."²³

Tämä muutos johti käytettyjen lähteiden vaihtumisen lisäksi siihen, että

21 Ks. tarkemmin luku V 2.1.

22 Eriksson 1973, s. 80.

23 Lagerbring 1769, s. 1.

enää ei halutun päämäärän saavuttamiseksi samalla tavoin kuin aikaisemmin pyritty tulkitsemaan antiikin auktorien ristiriitaisia tietoja. Keskeisiksi lähteiksi tulivat islantilaiset saagat. Niiden avulla ei enää voitu saada luotettavaa tietoa yhtä varhaisista ajoista kuin göötiläiset historioitsijat olivat esittäneet antiikin auktorien perusteella. Tämä ei kuitenkaan johtanut siihen, että olisi kiistetty tieto, jonka mukaan Pohjolan asutus oli ollut yksi maailman vanhimmista. Sen sijaan ryhdyttiin nimittämään pimeäksi ajaksi aikaa, josta tietoja ei ollut saatavissa.²⁴

Myös 1700-luvun historioitsijoilla säilyi osittain ajatus, että vanhin lähde on totuudenmukaisin. Dalin kirjoitti:

Olen kaikin tavoin pyrkinyt välttämään arvailuja. Asiat on otettu vanhimmista ja viattomimmista lähteistä, mutta lukijaa helpottaakseni olen mieluummin vedonnut uudempiin kirjoituksiin, jotka eivät ainoastaan sisällä, seuraa ja vahvista vanhoja kirjoituksia niin että niistä molemmista löytyvät samat asiat samalla vaivalla, vaan ne ovat meidän aikanamme jokaiselle helpommin saatavilla.²⁵

4. Scarinin lähteet

Scarinin ajattelussa säilyi voimakkaana se perinteinen käsitys, jonka mukaan keskeinen historiallinen lähdemateriaali oli kertova kirjallisuus, vaikka hän toki arvosti myös primäärlähteitä, kuten asiakirjoja ja lakikokoelmia. Jo göötiläisessä historiankirjoituksessa oli kiinnitetty huomiota lähteinä käytetyn kirjallisuuden luotettavuuteen. Esimerkiksi Johannes Magnus oli sitä mieltä, että historian varhaisvaiheita tutkittaessa luotettavimpia lähteitä olivat vanhimmat kirjoitukset, nimittäin heprealaiset Mooses ja Filon sekä kaldealainen Berosus.²⁶ Tämä oli kuitenkin göötiläisten historioitsijoiden ainoa asiaa koskeva argumentti, eivätkä he tarkastelleet asiaa tätä tarkemmin.

Scarini lähti historiallisten (sekundääri)lähteiden luotettavuuden tarkastelussa siitä, että tiede oli barbarian vastainen, eikä se ollut koskaan joutunut barbarian alaisuuteen. Siksi tiede ei ollut menettänyt luotettavuuttaan

24 Ks. esim. Wilde 1731, s. 41.

25 Dalin 1747, företal.

26 Johannes Magnus 1620, s. 1.

eikä hyveellisyyttään.²⁷ Tämän takia Scarin suhtautuikin yleisesti ottaen vanhoihin lähteisiin myönteisesti ja oli sitä mieltä, ettei yhtään niistä saisi hylätä suoraan, vaan "...jokainen tulee varmasti arvioida hyväksi, kunnes vastakkaista todistetaan"²⁸, jotta "...lasta ei heitetä pesuveden mukana pois"²⁹. Vanhojen lähteiden "pohjalla ilmenevä totuus maksoi vaivan".³⁰

Scarin erotti Bodinin tapaan toisistaan profaanin ja pyhän historian. Vaikka hänen professuurinsa nimessä oli mainittu historia monikossa (historiarum), hän keskittyi maalliseen universaalihistoriaan. Tarkastellessaan historian luotettavuutta Scarin tarkoitti nimenomaan ihmisten historiaa eli universaalia historiaa.³¹ Kysymyksen pyhän historian luotettavuudesta hän halusi jättää teologeille.³²

Scarin ei kuitenkaan katsonut, että historiallinen luotettavuus voisi olla täysin varmaa. Hän määritteli asian siten, että "historiassa kerrotuille asioille annetaan hyväksyntä"³³. Tämä puolestaan vaati sitä, että historioitsijalle, jonka kirjoituksia käytettiin lähteinä, tuli asettaa tiettyjä laatuvaatimuksia. Scarinin mielestä historioitsijalta vaadittiin opillista tuntemusta ja totuudellisuutta, sillä "historian perusta ja voima, ja siten koko sen sielu, on totuus. [...] Siten historioitsijan suurimpana velvollisuutena on arveltu olevan se, että hän ei koskaan halua kertoa sitä, mikä on virheelistä, eikä halua olla tuomatta esille sitä, mikä on totta."³⁴

Scarin kuitenkin myönsi, että historioitsijat usein esittivät virheellisiä asioita. Tämä johtui yleensä tietämättömyydestä ja lähteiden puutteesta. Toisaalta useimmat kansat olivat historiankirjoituksessaan esittäneet itsensä mahdollisimman iäkkäänä kansana korostaakseen omaa arvoaan. Tämä puolestaan oli aiheuttanut jatkuvia riitoja varsinkin naapurikansojen välille.³⁵

Niinpä Scarinin mukaan jokaisen historian kohdalla tuli ottaa huomioon sen "inhimillinen luotettavuus ja todennäköisyys". Scarin itse ilmoitti joutuvansa joskus turvautumaan oletuksiin, mutta sellaisissa tapauksissa hän jätti niiden todenperäisyyden arvioinnin lukijalle. Hän ei halunnut tyrkyttää niitä totuuksina. Hän esitti kolme seikkaa, joita lähteissä tuli tarkastel-

27 Scarin – Hällbergh 1748, s. 2.

28 Scarin – Hällbergh 1748, s. 14.

29 N790, s. 252, UUB.

30 N798, A, nippu 1, UUB.

31 Scarinin ajatteluun sisältyy, vaikka hän ei sitä eksplisiittisesti tuokaan esille, historian jako kolmeen osaan: pyhään, luonnon- ja universaalihistoriaan. Tämä jako esiintyi jo esimerkiksi Jean Bodinilla 1500-luvun lopulla. Ks. Bodin 1945, s. 15.

32 Scarin – Hällbergh 1748, s. 3.

33 Scarin – Hällbergh 1748, s. 3.

34 Scarin – Hällbergh 1748, s. 3–4.

35 N798, A, nippu 1, UUB.

la. "Ensiksi on kiinnitettävä huomio todistajaan eli henkilöön, joka asian on jossain määrin kertonut. Sitten on siirryttävä itse asiaan, jota esitetään ja lopuksi muotoon, jolla kukin kirjoittaja on alkanut asiaa kertoa."³⁶

Historian esitykselle ei riittänyt tapahtumasarjan eikä pelkän mielipiteen esittäminen. Scarin vaati, että historiallisista tosiasioista tehtävät johtopäätökset tuli tehdä selvästi siten, että ne eivät ainoastaan olleet ymmärrettäviä kirjoittajan oman ajan ihmisille vaan myös jälkipolville.³⁷ Kuitenkaan tällainen historiallinen todistaminen ei Scarinin mukaan voinut nousta samalle varmuuden tasolle kuin luonnontieteellinen todistaminen. Kun esimerkiksi esitettiin historiallinen väittäjä, että Kustaa II Aadolf oli vapauttanut Saksan, niin oli kuitenkin mahdollista, että asia oli saattanut olla toisinkin. Tällaista epävarmuutta ei sisällynyt luonnontieteellisiin väitteisiin, kuten esimerkiksi väitteeseen, että tulella on ominaisuus lämmittää ihmistä. Historiallinen varmuus perustui siihen, että esitetty historia oli sopusoinnussa "muistojen ja paikkojen kanssa" eli että esitetty historia ei ollut ristiriidassa vanhojen kertomusten, asiakirjojen eikä maantieteellisten seikkojen kanssa.³⁸

Historioitsijan luotettavuuden perusedellytyksenä Scarin piti sitä, että historioitsija ei ollut puolueellinen. Hänen ei tullut himoita omalle kansalteen muiden kansojen hyviä tekoja. Hänen ei myöskään tullut sekoittaa esitykseensä mitään keksittyä. Tämän viimeksi mainitun seikan Scarin selitti olevan maalareiden ja historioitsijoiden yhteisenä piirteenä, sillä heillä molemmilla oli luodessaan muotokuvaa jostakin henkilöstä tai tapahtumasta taipumus sekoittaa siihen vieraita piirteitä. Joka tällä tavalla pyrki peittämään jälkimaailmaa, hänet Scarinin mukaan oli laskettava valehtelijoiden joukkoon, eikä hänelle tullut suoda historiallista luotettavuutta. Scarin varoitteli myös historioitsijoista, jotka kansojen historiasta kirjoittaessaan olivat usein muovailleet olosuhteita, tapahtumia ja niiden syytä käyttämällä perusteluinaan kaukaisia ja salaperäisiä asioita.³⁹ Scarin huomautti kuitenkin siitä, että vaikka jonkun historioitsijan näkemykset olivat yhtenevät jonkin puolueen näkökantojen kanssa, niin hän oli kuitenkin saattanut päästä esittämiinsä tuloksiin oikean tutkimuksen kautta. Jos tämä esitetty näkemys kesti myös vertailun, ei ollut mitään syytä olla luottamatta siihen.⁴⁰

Scarin oli yhtä mieltä aikaisemman historiankirjoituksen kanssa siitä,

36 Scarin – Hällbergh 1748, s. 6; N798, A, nippu 1, UUB.

37 Scarin – Hällbergh 1748, s. 7.

38 Scarin – Hällbergh 1748, s. 8.

39 Scarin – Hällbergh 1748, s. 10–11.

40 Scarin – Hällbergh 1748, s. 12–13.

että tapahtumien silminnäkijän ja tapahtumia paikallisesti tai ajallisesti lähellä olleen henkilön kertomus tapahtumista oli luotettavampi ja turvallisempi kuin saman tapahtuman kertomus, joka perustui huhuihin tai muihin epämääräisellä tavalla hankittuihin tietoihin, vaikka lopputulos molemmissa tapauksissa olisikin ollut sama.⁴¹ Lisäksi historioitsijaa arvioitaessa tuli Scarinin mielestä hänen esitystään verrata aikalaisten todistuksiin mieluummin kuin myöhempinä aikoina eläneiden todistuksiin, sillä huhujen myötä jälkimmäiset olivat helposti saattaneet vääristyä ja "joutua harhaan totuudesta".⁴² Tällä perusteella hän puolusteli varhaisia ruotsalaisia kertomuksia. Ei johtunut esi-isistä itsestään, että ne olivat hämäreitä ja epämääräisiä, vaan myöhemmistä kirjoittajista, jotka olivat hämärtäneet alkuperäiskertomuksia.⁴³ Tämän takia hän esimerkiksi kritisoi Olof Dalinia siitä, että tämä oli tukeutunut uudempiin historiankirjoituksiin ja mieluummin ulkomaalaisiin historioitsijoihin kuin ruotsalaisiin.⁴⁴

Samanlaista varovaisuutta Scarin kehotti kohdistamaan myös itse tekstiin, varsinkin jos sen kirjoittajan "hengen taitavuus ja nuhteettomuus" eivät olleet tiedossa. Kaikkein typerimpänä Scarin piti sitä, että uskottiin kaikkia asiaa käsitteleviä tekstejä.⁴⁵ "Historioitsijan tulee omin silmin nähdä ja tuntea todisteensa, sekä tutkia niiden mainetta, sanaa ja aikaa."⁴⁶ Scarin ei käyttänyt tekstin luotettavuuden todistamiseen muuta metodia kuin eri lähteiden keskinäistä vertailua.⁴⁷ Hän selitti, että oli olemassa *factum notorium*, mitä todistettavimmin tunnettu totuus, jota ei terveellä järjellä voitu kiistää, eikä sitä voinut lainkaan epäillä.⁴⁸ Jos kuitenkin jokin, vaikka kuinka pienikin seikka historiallisessa kerronnassa herätti epäilyä, siihen tuli heti kiinnittää huomiota. Tällöin Scarinin mukaan keskeistä oli tarkastella sitä, mikä oli kirjoittajan päämäärä. Useimmiten tämä oli helppoa, sillä päämäärä oli selvästi tekstissä esillä. Toisinaan taas kertomus oli verhoutunut lähes kokonaan tarun alle, eikä sen alkuperäistä tarkoitusta ollut helppo havaita. Scarin ei pitänyt luotettavana kertojaa, joka ei sisällyttänyt kertomaansa sopivaa määrää moraalista järkeä eikä valtioviihsautta, vaan pyrki harhauttamaan lukijaa taruilla.⁴⁹

Nämä Scarinin periaatteet muistuttivat useissa kohdin Bodinin esittämiä

41 Scarin – Hällbergh 1748, s. 16.

42 Scarin – Hällbergh 1748, s. 16.

43 Scarin – Renström 1736, s. 16.

44 N799, A, nippu 1, UUB.

45 Scarin – Hällbergh 1748, s. 17.

46 N800, B, nippu 1, UUB.

47 Scarin – Hällbergh 1748, s. 20.

48 Scarin – Hällbergh 1748, s. 17–18.

49 Scarin – Hällbergh 1748, s. 18–19.

ajatuksia. Suoraa yhteyttä heidän välillään on kuitenkin vaikea todentaa, sillä Scarin ei missään vaiheessa viitannut Bodinin kirjaan. Mitään viitteitä ei myöskään löydy siitä, että mauriinien tai bollandistien ajatukset olisivat vaikuttaneet Scariniin.

Näitä muotoilemiaan historiallisten lähteiden kriteereitä Scarin sovelsi käytäntöön omassa tutkimustyössään. Periaatteessa Scarinin mukaan kertoa saattoi vain sellaisista asioista, joista oli olemassa lähdetietoja. Tämä periaate ei kuitenkaan ollut ehdoton. Scarinilla oli vakaa käsitys siitä, että suuri osa Ruotsin muinaisuutta käsittelevistä lähteistä oli aikojen kuluessa kadonnut. Siten myös osa historiallisia tapahtumia koskevista tiedoista oli vaipunut unohduksiin. Tämä ajatus antoi mahdollisuuden ainakin jossain määrin väittää, etteivät kaikki göötiläisten historioitsijoiden esittämät ajatukset ruotsalaisten muinaisesta suuruudesta olleet tarua. Scarin vetosi usein tiedon puutteeseen kertoessaan ruotsalaisten vaiheista kristinuskoa edeltävältä ajalta.⁵⁰ Päävastuun lähteiden katoamisesta hän vieritti Odinin, katolisten pappien ja munkkien sekä Kalmarin unionin aikuisten tanskalaisien hallitsijoiden harteille. Odin ja tanskalaiset hallitsijat eivät olleet halunneet säilyttää jälkipolville tietoa ruotsalaisten muinaisesta suuruudesta, vaan olivat surutta tuhonneet lähteitä. Katoliset papit ja munkit olivat toteuttaneet paavin käskyä kitkeä maasta pois kaikki pakanallisuus, eivätkä he olleet kyenneet erottamaan pakanauskontoa asioista, jotka vanhoissa kirjoituksissa olisivat olleet säilyttämisen arvoisia.⁵¹ Koska suuri osa varhaishistoriaa koskevista lähteistä oli tuhoutunut tai tuhottu, niin tämän takia historioitsijoiden täytyi turvautua muihin keinoihin saada tietoa historiasta. Keinoina olivat kronologia, geografia, genealogia ja etymologia.⁵² Näitä Scarin piti lähteiden puutetta korvaavina apukeinoina, ei suinkaan itseisarvoisina metodeina.

Tämän vuoksi Scarin ei voinut hyväksyä sitä, että Dalin oli Ruotsin historiassaan käyttänyt Anders Celsiuksen esittämää vedenvähennisteoriaa selittämään Pohjolan asuttamista. Tällaiset "fysikaaliset havainnot ja niistä tehdyt filosofiset johtopäätökset" olivat sellaisinaan sopimattomia historian tutkimukseen, vaikka niiden kanssa olisi voitukin olla yhtä mieltä. Scarinin mielestä filosofia käsittelee vain todennäköisyyksiä, ei totuutta.

Se, mikä todella on ja on ollut, täytyy tunnustaa mahdolliseksi, mutta sitä vastoin täytyy jälleen myöntää, että se mikä luonnossa ja itsessään on mahdoton, ei koskaan ole voinut olla olemassa. Siten

50 Ks. esim. Scarin – Tolpo 1750, s. 7; Scarin – Renström 1736, s. 9–15.

51 Scarin – Renström 1736, s. 27–40.

52 Scarin – Renström 1736, s. 18–19.

historia ja filosofia ovat itse perustassaan ristiriitaisia. Historioitsijoita eivät ole ne, jotka rakentavat historiassa filosofiselle melko pettäväälle ja epävarmalle perustalle. He ovat pelkkiä filosofeja, joilla ei ole historiallista uskottavuutta eikä luotettavuutta.

Vedenvähennemisteoriaa ei voitu kieltää eikä myöntää. Se oli pelkkä arvailu, joka oli johtanut luonnonhistorian tutkijat esittämään keskenään vastakkaisia mielipiteitä. Dalin olisi voinut saada erityisesti kotimaisista kertomuksista "paljon parempaa valaistusta maan ja veden luonteesta".⁵³

Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että Scarin olisi kieltänyt kaiken historiallisten lähteiden ulkopuolisen todistelun. Historioitsija ei kuitenkaan saanut jättää huomiotta luonnon voimia eikä niiden vaikutusta. Mikäli historioitsija halusi säilyttää luotettavuutensa, hänen esittämiensä todistusten tuli olla kiistämättömässä sopusoinnussa keskenään. Siten ei tullut nostaa yhtä yksittäistä todistusta, kuten Dalin vedenvähennemisteorian, muiden yläpuolelle, vaan todistukset tuli sitoa toisiinsa.⁵⁴

Scarin, samoin kuin muutkin kriittisen suunnan historioitsijat suhtautuivat epäilevästi myyttisten kertomusten todenperäisyyteen. Scarin ei tosin hylännyt näitäkään lähteitä kokonaan, vaan pyrki selittämään syitä niiden käyttöön. Esimerkiksi hän selitti, että kertomukset eräiden kuninkaiden kyvystä parantaa struumaa, olivat syntyneet poliittisista tarkoituksenmukaisuussyistä. Tähän selitykseen hän tosin liitti sen varauksen, että se piti paikkansa, jos ei tyydytty siihen, että kyseinen parantamiskyky oli johtunut jumalallisesta tahdosta.⁵⁵ Vastaavalla tavalla hän selitti useita muitakin antiikin kertomusten ja saagojen mytologisia kohtia.⁵⁶

Scarinin historiankirjoituksessa lähteiden käyttö oli siis keskeistä, eikä hänen käsitystensä mukaan historiaa voitu kirjoittaa ilman historiallisten monumenttien käyttöä.⁵⁷ Esittämällä tietyt kriteerit käytetyille lähteille ja niiden valinnalle ja edellyttämällä tiettyjä metodeja niiden analyysissä Scarin samalla rajasi ajanjakson, josta oli mahdollista saada luotettavaa tietoa.

Tarkasteltaessa sitä, miten eri historioitsijat käyttivät erilaisia lähteitä, tulee ottaa huomioon se, että eri aikoina lähdeviittausten käyttötavat ovat vaihdelleet. 1600-luvun ruotsalaisessa historiankirjoituksessa esitettiin käytetyt lähteet harvoin viitteissä. Marginaaleihin lisättiin yleensä vuosilu-

53 N799, A, nippu 1 ja nippu 2, UUB; N797, E, nippu 5, UUB; Scarin – Renmarck 1748, s. 5.

54 N797, E, nippu 5, UUB.

55 Scarin – Nordin 1734, s. 49–50.

56 Ks. luvut III 4.2. ja III 4.3.

57 Scarin – Helsingius 1734, s. 72.

kuja tai tekstin sisällön yhteenvedoja.⁵⁸ 1700-luvulla noottien ja marginaalimerkintöjen käyttö yleisty.⁵⁹ Käytäntö ei kuitenkaan ollut yhtenevää, vaan eri historioitsijoiden lähdeviitteiden määrä ja tarkkuus vaihtelivat suuresti. Esimerkiksi Dalin käytti runsaasti viittauksia, viitaten samaan teokseen useita kertoja samassa luvussa. Lagerbringillä oli sen sijaan tapana viitata kerralla laajempiin kokonaisuuksiin ja samaan lähteeseen vain pari kertaa yhdessä luvussa.⁶⁰

4.1. Raamattu

Raamattu alkoi menettää 1600-luvulla eurooppalaisten oppineiden keskuudessa asemaansa historiallisena lähteenä. Alkoi yleistyä käsitys, että Raamattu oli vain juutalaisten historiasta kertova teos. Äärimmilleen tämän ajatuksen vei Isaac de La Peyrère (1596–1676), joka esitti teoksessaan *Prae-Adamitae* (1655), ettei Aadam suinkaan ollut kaikkien ihmisten esi-isä, vaan ihmisiä oli ollut jo ennen häntä. Aadam oli ainoastaan juutalaisten esi-isä ja kaldealaisten, egyptiläisten ja kiinalaisten kulttuurit olivat vanhempia kuin juutalaisten. Siksi La Peyrère oli sitä mieltä, ettei Raamattua tullut pitää minään maailmanhistorian käsikirjana, koska siinä oli kerrottu pelkästään juutalaisten historia. Kerrotut tapahtumat, vedenpaisumus mukaan luettuna, olivat olleet vain paikallisia tapahtumia. La Peyrère oli 1600-luvun alun huomattavimpia ranskalaisia skeptikoita, mutta Popkinin mukaan hän ei kuitenkaan ollut ateisti, eikä hänen tarkoituksensa ollut kumota kristinuskon perusteita. Hän vain sovelsi Raamattuun samoja skeptisiä periaatteita, joita 1500- ja 1600-luvun uskonnollisissa oppiriidoissa oli sovellettu vastustajien näkemyksiin. Aluksi hänen teoksiaan pidettiin kuitenkin ateistisena hyökkäyksenä kristinuskoa vastaan. Tämä aiheuttikin runsaasti vastakirjoituksia seuraavan sadan vuoden aikana. La Peyrère itse joutui joksikin aikaa vankilaan ja vapautui vasta käännyttyään katolilaisuuteen.⁶¹

Monet muut esittivät epäilynsä Raamatun historiallisesta luotettavuudesta maltillisemmin. Richard Simon (1638–1712) toisti ajatuksen, ettei Raamattu ollut maailmanhistorian käsikirja, eikä sitä tullut ottaa kirjaimellisesti, vaan sitä tuli tulkita kirkollisen oppitradition avulla.⁶² Benedictus

58 Mustelin 1952, s. 73.

59 Mustelin 1952, s. 75.

60 Eriksson 1973, s. 73.

61 Popkin 1979, s. 214–228; Borst 1960, s. 1276–1277.

62 Borst 1960, s. 1292.

de Spinoza selitti, että Raamatulla ei ollut tilaa intellektuaalisessa maailmassa, koska sen väittämien totuutta ei voitu kognitiivisesti ratkaista. Raamatusta ei löytynyt yhtään sellaisia moraalisia periaatteita, jota ei olisi voitu saavuttaa filosofian avulla.⁶³

Raamatun historiallisen arvovallan mureneminen ei johtunut metodien käytössä tapahtuneista muutoksista. Keskeisinä syinä muutokseen olivat toisaalta ei-raamatullisten lähteiden enenevä käyttö, toisaalta löytöretkien myötä lisääntyneet tiedot uusista kulttuureista ja kansoista. Nämä uudet, kiistämättömät historialliset realiteetit osoittivat, ettei vanha raamatullinen historiankuva ollut pätevä.⁶⁴

Ruotsissa Raamattu oli keskeinen historiankuvaa muovaava lähde pitkään 1700-luvulle asti. Maailman luominen, vedenpaisumus, Baabelin kieltensekoitus ja Jumalan maailmansuunnitelman toteutuminen historiasa olivat seikkoja, jotka historiankirjoituksessa otettiin itsestään selvinä faktoina. Niitä ei asetettu lainkaan kyseenalaisiksi. Ruotsissa suuntaa-antava historianesitys oli 1300-luvulla ilmestyneen Mooseksen kirjojen ruotsinnos, joka loi Raamattuun pohjautuvaa historiankuvaa. Ruotsinnoksen lukujen esipuheissa ja reunaglossoissa suhteutettiin Raamatun vedenpaisumuskertomus Ruotsin ja ruotsalaisten historiaan.⁶⁵

Toinen ruotsalaisen historiankirjoituksen kannalta merkittävä teos oli Johannes Carionin *Chronica*, jossa keskiaikainen kronikkaperinne jatkui ja siirtyi sen kautta protestanttien keskuuteen. Teoksessa esitettiin Raamatun mallin mukaisesti maailmanhistorian jako neljään valtakuntaan ja korostettiin Jumalan suunnitelman toteutumista maailmanhistoriassa. Historiassa oli selkeät rajakohdat: luominen, vedenpaisumus, Jeesuksen ristiinnaulitseminen ja viimeinen tuomio. Carionin kirjaa käytettiin pitkään myös yliopistojen oppikirjana ja siten mallina ruotsalaiselle historiankirjoitukselle.⁶⁶

Gööttiläisessä historiankirjoituksessa esitys aloitettiin yleensä vedenpaisumuksesta ja maailman jaosta Nooan poikien kesken. Sen jälkeen kerrottiin, kuinka Jaafetin poika Maagog oli asuttanut Ruotsin. Ruotsalaiset polveutuivat hänestä. Tätä ei missään vaiheessa asetettu kyseenalaiseksi. Tämä ajatus oli esiintynyt jo Mooseksen kirjojen esipuheissa, Prosa-kronikassa ja myöhemmin Johannes Magnuksella sekä useimmilla 1600-luvun gööttiläisillä historioitsijoilla.⁶⁷

63 Popkin 1979, s. 234–235.

64 Klempt 1960, s. 63–64.

65 Nordström 1975, s. 59–60.

66 Lindroth 1975a, s. 279.

67 Löw 1908, s. 9; Johannes Magnus 1620, s. 1–2.

Ongelmana kuitenkin oli se, että Raamatussa ei varsinaisesti kerrottu Pohjolan asuttamisesta. Ratkaisun tähän ongelmaan toivat kuitenkin Anniuksen Berosus-tekstit, joiden avulla Raamatun kertomukset voitiin yhdistää Ruotsiin. Raamattua ja Berosusta käytettiin yleensä yhdessä. Johannes Magnus mainitsi teoksensa alussa seuraavansa kaikkein vanhimpia ja luotettavimpia kirjoittajia, nimittäin heprealaisia Moosesta ja Filonia sekä kaldealaista Berosusta. Viimeksi mainittuun hän viittasi kertoessaan maailman asuttamisesta.⁶⁸ Gööttiläisessä historiankirjoituksessa Raamattu säilyi kiistämättömänä auktoriteettina. Siihen vedottiin useimmiten yhdessä juuri Anniuksen teoksen kanssa.⁶⁹ Ruotsissa oli 1600-luvun hallitsevana teologisena suuntauksena luterilainen ortodoksia. Tämä merkitsi sitä, että ajattelussa Raamatulla oli ehdoton auktoriteettiasema, josta poikkeavia näkemyksiä ei saanut esittää. Yliopiston statuuteissakin määrättiin, että kaiken opetuksen ja tutkimuksen tuli olla sopusoinnussa Raamatun, Augsburgin tunnustuksen ja Upsalan kokouksen (1593) päätösten kanssa. Siten Raamattu asetti historiankirjoitukselle tietyt rajat ja toisaalta myös tietyt velvollisuudet. Koska maailman kielet olivat syntyneet Baabelin kieltensekoituksessa, myös kielten historiallinen tarkastelu tuli aloittaa sieltä. Samoin vedenpaisumuksen ajoitus oli tarkka, joten genealogioille oli saatavissa tarkat aikarajat.⁷⁰

Raamattu säilytti auktoriteettiasemansa myös 1700-luvun alun ruotsalaisessa historiankirjoituksessa. Käsitellessään antiikin lähteitä gööttiläinen Johan Göransson esitti, että Raamattu "voi yksin heittää yli laidan kaiken mitä nämä kreikkalaiset ovat sanoneet, jos he ovat puhuneet sitä vastaan". Lisäksi hän vaati että historiankirjoituksella tuli olla "tarkka yhteensopivuus Jumalan sanan kertomuksen kanssa, sillä se ei voi missään suhteessa olla väärä".⁷¹

Muut 1700-luvun historioitsijat eivät samalla tavalla korostaneet Raamatun arvovalta-asemaa. Björner tukeutui kirjoissaan pelkästään saagoihin ja Rudbeckiin eikä viitannut lainkaan Raamattuun. Myöskään kriittiset historioitsijat eivät enää käyttäneet Raamattua eksplisiittisesti lähteenään. Raamatulliset kiinnekohdat, varsinkin vedenpaisumus, olivat kuitenkin heidän esitystensä taustalla.⁷²

68 Johannes Magnus 1620, s. 1963.

69 Esim. Bång 1675, s. 70–71; Messenius 1700–1705, I, s. 1.

70 Lehtinen 1968, s. 168; 1655, s. 170–171.

71 Göransson 1749, Inledning, s.p.

72 Kukaan 1700-luvun alun ruotsalaisista historioitsijoista ei asettanut vedenpaisumuksen historiallisuutta kyseenalaiseksi. Pohjolan asuttamisen ajankohta suhteutettiin yleisesti siihen, vaikka sitä ei aina suoraan mainittukaan. Ks. esim. Benzelius 1762, s. 10–12; Lagerbring 1769, s. 30–31. Samoin eri kielten katsottiin

Myös Scarinille Raamattu oli varhaishistorian osalta auktoriteetti, eikä hän poikennut sen tarjoamasta perusrungosta. Hän hyväksyi historiallisiksi tosiasioiksi maailman luomisen, vedenpaisumuksen ja Baabelin kieltensekoituksen. "Taruhistorian sovittaminen Mooseksen kertomuksiin Baabelista ei ole hyödytöntä, sillä kaikkien valtioiden alkuperä on Babylonian torninrakentajissa."⁷³

Kuten edellä olen todennut, myös löytöretkien myötä tapahtunut uusien alueiden ja kansojen löytäminen johti Euroopassa Raamatun historiallisen valta-aseman murenemiseen. Scarin pyrki kuitenkin säilyttämään Raamatun uskottavuuden ja selitti uudet kansat sen pohjalta. Esimerkiksi hänen selityksensä Amerikan asuttamisesta oli sopusoinnussa Raamatun kertomuksen kanssa. Hän selitti, että Pohjois-Amerikan asukkaat olivat peräisin sellaisilta vuoristoisilta alueilta kuten Suomesta ja Skotlannista. Etelä-Amerikan asukkaat polveutuivat puolestaan foinikialaisista. Siten myös Amerikan alkuasukkaat olivat peräisin Baabelin kieltensekoituksessa syntyneistä kansanryhmistä.⁷⁴

Scarin piti täysin virheellisinä sellaisia kertomuksia, joissa tietoja vedenpaisumuksesta ei mainittu.⁷⁵ Hän ei kuitenkaan hyväksynyt Raamatun kertomuksia kirjaimellisesti, vaan selitti, että yksityiskohtaisissa kertomuksissa esiintyi runsaasti tarinoita, jotka olivat ajan myötä vääristyneet. Varsinkin vedenpaisumusta edeltäneestä tilanteesta ei voitu saada kelvollisia tietoja, sillä aina ei voitu vedota pelkästään siihen, miten järjen ja omantunnon mukaan olisi ollut oikein toimia.⁷⁶ Toisaalta Scarin ei hyväksynyt sitä, että Raamatun kertomuksia muokattiin. Hän esimerkiksi kritisoi teorioita, joiden mukaan Nooalla olisi ollut useampi kuin kolme poikaa.⁷⁷ Raamatun perusasiat olivat historiallisesti tosia, eikä niitä tullut hylätä. Jumalan vaikutus näkyi historiassa ja historian kulku eteni jumalallisen suunnitelman mukaan. Scarinin mukaan olisi ollut järjetöntä väittää muuta.⁷⁸

Silti Scarin ei ollut täysin vakuuttunut kaikista aikaisemman historiankirjoituksen hyväksymistä Raamatun kertomuksista. Hän esimerkiksi epäili kertomuksia, joissa aiheina olivat maailman jakaminen Nooan poikien kesken, Skyyytian asuttamisen varhainen ajankohta ja Baabelin tornin rakentaminen. Scarin toki hyväksyi nämä kaikki, mutta selitti niiden olevan

saaneen alkunsa Baabelin kieltensekoituksesta. Ks. esim. Wilde 1738, s. 136.

73 N790, s. 294, UUB.

74 N696, s. 27–29, UUB.

75 N790, s. 288, UUB.

76 N790, s. 293, UUB.

77 N790, s. 288, UUB.

78 N790, s. 294, UUB.

keskenään ristiriidassa. Scarin päätteli, että mikäli kaikki kansat olisivat olleet mukana Baabelin tornia rakentamassa, niin silloin myös Baabelia ympäröivät seudut olisi asutettu ensimmäisinä. Raamatussa kerrottiin kuitenkin, että Nooa jakoi maailman poikiensa kesken ja tästä oli päätelty, että Jaafetin johdolla asutettu Skyyyttia olisi maailman vanhin valtakunta. Scarin oli sitä mieltä, että tämän tulkinnan tarkoituksena oli ollut korottaa skyyyttien eli aasojen alkuperä jumalalliseksi.⁷⁹

Scarinin suhtautuminen Raamattuun oli siis pitkälle samanlainen kuin muihinkin kertoviin lähteisiin, joskaan ei ehkä yhtä kriittinen. Raamatun luotettavuuden perustana oli sen ikä. Moosesta Scarin nimitti kaikkein vanhimmaksi historioitsijaksi (*historicus omnium antiquissimus*), ja koska vanhin lähde oli luotettavin, niin Raamatun luotettavuus oli suuri.⁸⁰ Hänen suhtautumisensa Raamattuun historiallisena lähteenä ei kuitenkaan ollut yksiselitteinen. Tämän osoittaa hänen horjuva asenteensa eräisiin Raamatusta esitettyihin tapahtumiin, kuten esimerkiksi siihen, missä järjestyksessä eri alueet oli asutettu. Lisäksi Scarin rajoitti Raamatun käytön tutkimuksissaan vain välittömästi vedenpaisumuksen jälkeisten tapahtumien käsittelyyn ja muutamiin erityiskysymyksiin, kuten jättiläisongelmaan.

Gööttläisten historioitsijoiden ja Scarinin välinen ero suhtautumisessa Raamattuun lähteenä johtui ennen kaikkea uskonnollisessa ilmapiirissä tapahtuneesta muutoksesta, sillä ortodoksinen luterilaisuus alkoi menettää merkitystään. Muualla Euroopassa voimistunut sekularismi alkoi vaikuttaa myös Ruotsin valtakunnassa. Jäykkä oppi Raamatun infallibiliteetista sai tilalleen raamattukritiikin, jonka suunnannäyttäjinä olivat muun muassa Spinoza, Hobbes, Descartes, Galilei ja Machiavelli. Tosin esimerkiksi Spinozaa pidettiin Turussa aina 1760-luvulle asti virheellisenä ja ateistisena kirjoittajana, ja hänen raamattukritiikkiinsä suhtauduttiin kielteisesti. Scarinin suhtautui Raamattuun huomattavasti luottavaisemmin kuin useat muut 1700-luvun turkulaiset oppineet. Varsinkin luonnontieteissä ja erityisesti astronomiassa Raamattu oli menettänyt asemansa auktoriteettina lähes kokonaan jo 1600-luvun lopussa.⁸¹

4.2. Muinaisskandinaavinen kirjallisuus

Ruotsalaisen historiankirjoituksen keskeisimmiksi lähteiksi kohosivat 1700-luvun alkupuolella muinaislantilaiset saagat. Niiden avulla voitiin

79 N790, s. 256–257, UUB.

80 Scarin – Gråå 1729, s. 8.

81 Salminen 1987, s. 64–73; Salminen 1983, s. 59–70.

ainakin jossain määrin ylläpitää käsitystä ruotsalaisten muinaisesta suuruudesta sen jälkeen, kun lähdekriittiset menetelmät olivat vieneet pohjan pois niiltä lähteiltä, joihin göötiläinen historiankirjoitus pitkälti perusti omat käsityksensä.

Ruotsalaisessa historiankirjoituksessa käytetty muinaisskandinaavinen kirjallisuus voidaan jakaa kahteen ryhmään: muinaisskandinaaviset mytologiset runot ja muinaisslantilaiset saagat. Edellinen tarkoittaa Edda-runoja, jotka olivat syntyneet joskus 800- tai 900-luvulla. Niillä oli paljon yhtymäkohtia myöhäisempään mannergermaaniseen runouteen. Tutkijat eivät kuitenkaan ole täysin yksimielisiä Edda-runojen iästä ja alkuperästä. Eddan käsikirjoitus tuli tunnetuksi Islannin ulkopuolella vuonna 1662, kun piispa Brynjólfur Sveinsson lähetti sen kuningas Frederik III:lle Tanskaan. Sitä kutsutaan yleisesti nimillä Saemundar Edda, runo-Edda tai vanhempi Edda erotukseksi Snorri Sturlusonin Eddasta eli Snorra Eddasta. Merkittävin Edda-runoista on *Voluspa* eli näkijättären ennustus, joka sisältää mytologisen kuvauksen maailman synnystä. Eddan lisäksi on säilynyt joitakin muita vanhoja mytologisia runoja Völsungasaagassa ja Hervararsaagassa.⁸²

Scarinin mukaan Edda-runot olivat ensimmäiset ruotsalaiset kirjalliset lähteet. Ne olivat peräisin Odinin ajoilta, jolloin kirjoitustaito saapui Odinin mukana Ruotsiin, samoin kuin myös Saksaan, Tanskaan ja Englantiin. Scarin viittasi tässä Sturlusonin antamaan todistukseen. Tosin hän huomautti, että *Voluspa* ja mahdollisesti myös *Havamal*, joka myös sisältyi Eddaan, olivat peräisin varhaisemmalta ajalta. Ne oli kirjoitettu kuitenkin muualla. Säilynyt Edda oli Scarinin mukaan vain pieni jäännös laajasta mytologisesta runoudesta, joka ruotsalaisilla oli muinoin ollut.⁸³ Scarin selitti, että nämä muinaisskandinaaviset mytologiset runot, joita hän nimitti *sagoliod*eiksi, olivat "satuja pyhistä tapahtumista" eli "yleisiä huhuja", joita oli pitkään kerrottu kansan keskuudessa totuutena, vaikka niiden sepittäjästä ei ollutkaan tietoa. Tällaiset sadut eli faabelit olivat ensimmäisen historiallisen ajan, pimeän ajan, suullisia kertomuksia. Runoilijat eli skaldit, joita Scarin piti ensimmäisinä kotimaaisina historioitsijoina, käyttivät mytologisten historioidensa perustana näitä faabeleita. Skaldit kirjoittivat historioitaan niin, että ne sopivat yhteen vallitsevien olojen ja valtioiden kanssa. Tällä tavoin nämä tarinat pönkittivät valtiota.⁸⁴

Scarini ei kuitenkaan hylännyt mytologisten runojen käyttämistä historiallisina lähteinä. Tarkastellessaan ruotsalaisten muinaisuskontoa hän tu-

82 Einarsson 1957, s. 14–23.

83 N790, s. 317, UUB; Scarin – Renström 1736, s. 7.

84 N790, s. 251, UUB. Ks. myös Scarin – Renström 1736, s. 4–5.

keutui vahvasti Edda-runouteen.⁸⁵ Myös skaldien ajan poliittista ajattelua tarkasteltaessa nämä muinaisrunot olivat Scarinin mukaan antoisa lähde. Runoilijat olivat näet muokanneet niitä oman aikansa tarpeita vastaaviksi. Siten niissä esitetyt muinaisten hallitsijoiden hyveet olivat samat, joita odotettiin kirjoittamisajan hallitsijoilta.⁸⁶ Myös muut kriittiset historioitsijat käyttivät Eddaa samalla tavoin lähteenään kuvatessaan ruotsalaisten muinaisuskontoa.⁸⁷

Ruotsalaisen historiankirjoituksen kannalta edellistä merkittävämpi muinaisskandinaavinen kirjallisuuden laji oli muinaisislantilainen saagakirjallisuus. Saagat olivat alunperin ääneen luettaviksi tarkoitettuja, melkein yksinomaan tuntemattomien kirjoittajien historiallisia tai legendaarisia tapahtumia kuvaavia kertomuksia, jotka suurimmaksi osaksi oli kirjoitettu 1100–1300-luvuilla Islannissa, mutta joitakin myös Norjassa. Saagoja oli useita eri tyypejä, joista ruotsalaisen historiankirjoituksen kannalta merkittävimmät olivat kuningassaagat (konungasögur) ja muinaisaikojen saagat (fornaldarsögur).

Kuningassaagat käsittelevät yleensä Norjan kuninkaita hyvin varhaisista ajoista lähtien. Näitä saagoja oli ryhdytty laatimaan Islannissa 1000- ja 1100-luvulla. Ensimmäiset kuningassaagojen kirjoittajat olivat Saemundur Sigfússon (1056–1133) ja Ari þorgilsson (1067/8–1148), joita innoitti keskiajan Euroopan latinankielinen kronikkakirjallisuus. Merkittävin kuningassaaga on Snorri Sturlusonin (1179–1241) *Heimskringla*, joka on ehkä koko saagakirjallisuuden huipentuma. Nimi on jälkimaailman antama ja tarkoittaa Maailman piiriä. Se tulee kirjan ensimmäisen saagan, Ynglingasaagan, alkulauseesta, joka alkaa kyseisellä muinaisislantilaisella sanonnalla.

Muinaisaikojen saagat olivat sankarikertomuksia, joihin vaikutteet olivat tulleet yleisgermaanisista sankarirunoelmista. Niiden historiallinen pohja oli varsin merkityksetön. Korkeintaan osa niissä mainituista henkilöistä oli todellisia historiallisia hahmoja. Saagat sisälsivät runsaasti myytistä ainesta ja ne oli ensisijaisesti sepitetty viihdyttämistä varten. Tämän vuoksi niissä oli yleensä onnellinen loppu. Varsinkin gööttiläisessä historiankirjoituksessa niitä käytettiin runsaasti lähdemateriaalina. Näistä saagoista vanhin ja runsaimmin lähteenä käytetty oli Völsungasaaga, joka on kirjoitettu 1200-luvun puolivälissä.⁸⁸

Ruotsissa islantilaisten saagojen tuntemus oli 1600-luvun alkupuolella

85 N790, s. 274–330, UUB.

86 N790, s. 254, UUB.

87 Esim. Dalin 1747, s. 116–156.

88 Einarsson 1957, s. 110–118, 157–161.

olematonta. Johannes Messenius oli Scandia Illustratassaan ja eräissä varhaisissa tutkimuksissaan käyttänyt hyväkseen Jens Mortensenin vuonna 1594 julkaisemia osia Heimskringlasta. Mortensenin käännös oli kuitenkin niin puutteellinen, ettei Messenius voinut siihen vedoten muuttaa edeltäjiensä käsitystä Ruotsin muinaisuudesta.⁸⁹ Lisäksi Johannes Bureus ja Laurentius Bureus (1623/4 – 1665) olivat kääntäneet katkelmia saagoista, mutta he eivät olleet julkaisseet niitä.⁹⁰

Vasta kuningatar Kristiinan aikana Magnus Gabriel de la Gardien henki-
lökohtaisen kiinnostuksen myötä islantilaisten käsikirjoitusten kääntäminen ja antikvaarinen tutkimus pääsivät vauhtiin. Vuonna 1652 de la Gardie osti tanskalaisen tutkijan ja keräilijän Stephanus Stephaniuksen kirjaston, joka sisälsi lukuisia islantilaisia käsikirjoituksia, jotka hän myöhemmin 1669 lahjoitti Upsalan yliopistolle.⁹¹ Vuonna 1658 ruotsalaiset saivat sotasaaliina Tanskaa vastaan käydyssä sodassa vielä lisää käsikirjoituksia. Seuraavana kesänä nuori islantilainen Jónas Rugman saapui ruotsalaisten palvelukseen mukanaan joitakin erityisesti ruotsalaisia kiinnostavia käsikirjoituksia, kuten *Hervararsaaga* ja *Bósasaaga*. Vuonna 1662 islantilaisten käsikirjoitusten kääntäminen ja toimittaminen keskitettiin Olof Vereliuselle, tuolloiselle Upsalan yliopiston antikviteettien professorille.⁹² Lisäksi vuonna 1666 perustetun Antikviteettikollegion tehtävistä eräs oli, kuten edellä olen maininnut, islantilaisten saagojen tutkiminen.

Verelius julkaisi pääasiallisesti saagoja ja muita islantilaisia kirjoituksia, kuten *Hervararsaagan*, *Götrikin* ja *Rolfin saagan* sekä Snorri Sturlusonin *Eddan*, joka on eräänlainen erilaisten runomittojen opaskirja tuleville skaldeille. Lisäksi hän julkaisi opaskirjoja ja sanakirjoja helpottamaan saagojen lukemista. Hän ei kuitenkaan kirjoittanut laajempaa Ruotsin historiaa tämän saagamateriaalin pohjalta. Myöhemmän historiankirjoituksen kannalta keskeisin saaga, Snorri Sturlusonin *Heimskringla*, julkaistiin kuitenkin vasta vuosina 1697–1700, joten sitä ei gööttiläisessä historiankirjoituksessa ehditty juuri käyttää hyväksi.⁹³

Verelius oli ollut sitä mieltä, että saagojen takana oli suullinen traditio, josta ne oli sittemmin muokattu kirjallisiksi.⁹⁴ Rudbeck sen sijaan oli sitä mieltä, että suullinen traditio oli todellinen primäärilähde. Saagat olivat olleet olemassa jo suullisessa traditiossa siinä muodossa kuin ne oli kirjoi-

89 Gödel 1897, s. 66.

90 Andersson 1964, s. 9–10.

91 Gödel 1897, s. 91–94.

92 Andersson 1964, s. 10.

93 Lindroth 1975b, s. 277–283.

94 Verelius 1672, s. 4.

tettu.⁹⁵ Rudbeck selitti, että Mooses oli ensimmäisiä, jotka olivat kirjoittaneet menneistä tapahtumista. Mooseksella oli kuitenkin täytyntä olla apuna joitakin vanhempia kertomuksia, vaikkakin hänelle Jumalan ilmoitus oli ollut ensisijaisena perustana. Kreikkalaiset ja roomalaiset hyödynsivät vanhoja suullisia traditioita huomattavasti enemmän kuin Mooses. Herodotoksella oli Rudbeckin mukaan selviä jälkiä tällaisesta. Tällaisia suullisia kertomuksia oli löydettävissä myös Ruotsin kansalta, joka ei osannut lukea eikä kirjoittaa, mutta jonka kertomukset sopivat hyvin yhteen sen kanssa, mitä ulkomaiset kirjoittajat olivat kirjoittaneet ruotsalaisista. Missään muualla eivät nämä traditiot olleet säilyneet yhtä hyvin kuin Ruotsissa. Tämä johtui Rudbeckin mukaan siitä, että mikään vieras valta ei ollut alistanut Ruotsia alaisuuteensa, eivätkä nämä kansan traditiot olleet siksi joutuneet vieraan vaikutuksen alaisiksi.

Rudbeck oli sitä mieltä, että mitä vanhempi saaga oli, sitä arvokkaampi se oli lähteenä. Saagat saattoivat ajan myötä muuttua kateuden, tekopyhyyden tai kirjoittajan tietämättömyyden takia samalla tavalla kuin huhut kasvoivat. Saagaa ei koskaan voinut korjata nuoremmalla saagalla vaan ainoastaan samanikäisellä kirjoituksella. Rudbeck ei lainkaan hyväksynyt väitteitä mytologisen tradition virheellisyydestä. Hänen mukaansa se ei ollut sen virheellisempää kuin silloisen historiankirjoituksen muutkaan metaforiset esitykset. Hän ei myöskään ollut samaa mieltä niiden kanssa, jotka epäilivät jopa yksiselitteisiä saagoja sen takia, että ne olivat keskenään ristiriitaisia. Rudbeck piti tällaisia dokumentteja toisiaan täydentävinä, ei ristiriitaisina. Sillä vaikka kaikki neljä evankeliumia kertoivat totuuden, eivät ne olleet yksityiskohdissaan identtiset.⁹⁶

Eric Biörner oli gööttiläisen tradition kirjoittajista ainoa, jonka lähes yksinomaaisena lähdemateriaalina oli saagakirjallisuus. Hänen mukaansa useimmat skaldeista olivat olleet "paljon tietäviä, matkustaneita, vanhoja, järkeviä ja oppineita miehiä". Heillä oli ollut tiedossaan esi-isien kokemukset ja tiedot, jotka he saagojen välityksellä siirsivät lukijoilleen.⁹⁷ Biörnerin huomattava tukeutuminen saagoihin ei ollut lainkaan poikkeuksellista hänen omana aikanaan. Hänet erotti kriittisen koulukunnan historioitsijoista se, että päinvastoin kuin Scarin tai Wilde, hän luotti sokeasti saagoihin. Kaikki niissä kuvattu oli totta. Ainoa hämmentävä seikka oli se, että skaldit olivat usein pukeneet esityksensä sellaiseen

95 Vastaavan käsityksen esitti myös Lundius. Lundius 1687, s. 21.

96 Rudbeck 1937, s. 7–14.

97 Biörner 1738, s. 2–4. Myös Biörnerin aikalainen Göransson keskittyi julkaisemaan saagojen käännöksiä ja esitti niiden pohjalta Rudbeckin tapaan teorioita oppineisuuden skandinaavisesta alkuperästä. Schück 1932–1944, V, s. 61–63.

muotoon, etteivät yksinkertaiset ihmiset niitä ymmärtäneet. Totuudesta he eivät silti olleet Biornerin mukaan koskaan tinkineet.⁹⁸

Scarinin mukaan suurin osa islantilaisista saagoista oli täysin sitä samaa taikauskoa, mitä oli vanhemmissa sagoliedeissa ja Voluspassa. Ne oli kirjoitettu liioittelevalla tyyllillä mytologiselle perustalle. Kirjaimellisesti otettuna ne olivat naurettavia.⁹⁹ Scarin totesi, että sama piirre oli havaittavissa kaikkien kansojen kertomuksissa, jopa Raamatussa. Erityisesti hän kritisoi muinaissaagoja siitä, että ne olivat täysin epähistoriallisia ja siten kelvottomia käytettäviksi lähteinä. Tässä yhteydessä Scarin arvosteli voimakkaasti Saxoa niiden käytöstä. Mielenkiintoista on se, että hän vetosi todistelussaan ruotsalaisten historioitsijoiden sijasta tanskalaiseen historioitsijaan Johan Isaak Pontanukseen (1571–1639).¹⁰⁰ Esimerkiksi Hundingista ja Hadingista kertova saaga, jota Saxo Grammaticus oli runsaasti käyttänyt lähteenään¹⁰¹, oli Scarinin mukaan täysin sepitteellinen ja jo itsessään ristiriitainen.¹⁰² Kaikki saagat eivät kuitenkaan olleet tällaisia:

Joissakin saagoissa on kuitenkin vanhaa yksinkertaisuutta ja historiallista rehellisyyttä ilman naamiota. Näin on esimerkiksi sukusaagoissa, Knytlinga-saagassa ja Heimskringlan viimeisissä kertomuksissa. Kun verrataan näiden saagojen perusteita, havaitaan, että myös ne ovat olleet riippuvaisia sagoliedeista ja taruista sekä pakanallisesta mytologiasta, mutta enimmäkseen kerrottavien tapahtumien aikana tai pian niiden jälkeen eläneiden vanhojen suullisista kertomuksista.¹⁰³

Juuri Heimskringlaan Scarin luotti suuresti. Yhdessä Eddan kanssa se oli hänen mielestään Ruotsin historiassa kaikkein luotettavin lähde kristinuskon maahantuloa edeltävältä ajalta.¹⁰⁴ Islantilaiset papit, kuten Saemundur ja Ari sekä laamanni Snorri Sturluson olivat karsineet skaldirunoista niiden liiallisen taruaineksen. Silti heitäkään ei Scarinin mukaan tullut hyväksyä kirjaimellisesti, varsinkaan niiltä osin, missä he olivat kertoneet jumalista

98 Biorner 1738, s. 74–78.

99 Scarin – Renström 1736, s. 6–7.

100 N790, s. 358, UUB. Vastaavanlaista todistelua Scarin käytti Tukholmassa vuonna 1743 pitämässään luennossa, jossa hän asettui vastustamaan Tanskan kanssa suunniteltua unionia. Hän vetosi tanskalaisiin historioitsijoihin, ennen muuta Holbergiin, todistaakseen kuinka huonoja kokemuksia ruotsalaisilla on Kalmarin unionin ajan liitosta tanskalaisten kanssa. A^oIV 32, HYK. Ks. myös Hultin 1909, s. 139.

101 Einarsson 1957, s. 158.

102 N790, s. 349, UUB.

103 N790, s. 318–319, UUB.

104 Scarin – Hallenius M. 1732, s. 1–2.

ja sankareista. Toisaalta saagojen myyttiset ainekset paljastivat sen, kuinka vähän "taikauskoisten pakanoiden keskuudessa inhimillinen järki oli kyennyt vastustamaan viettelystä ja epäuskoa". Yhteiskunnallisten seikkojen lisäksi skandinaaviset tarinat olivat Scarinin mielestä merkittäviä, koska ne olivat vanhimpia maantieteellisiä kuvauksia Pohjolasta. Vaikka ne olivat sisällöltään epätäydellisiä, niin kertoessaan Taur-vuoristosta ja sitä halkovista joista ja järvistä ne olivat paljon parempia kuin muiden kansojen tarinat, joissa maa yleensä kuvattiin tasaiseksi ja kulmikkaaksi.¹⁰⁵

Scarini ei pitänyt luotettavina Snorriin esityksestä poikkeavia, muista saagoista löytyviä tietoja muinaiskuninkaista. Silti hän käytti niistä esitettyjä kertomuksia lähteinä valtiomuotoa koskevassa tutkimuksessaan. Esimerkiksi tarkastellessaan perinnöllisen kuninkuuden alkuperää hän selitti, että jo varhaisessa vaiheessa oli vallinnut vanhimmanoikeus valtaistuihin. Esimerkin hän otti Ruotsin muinaishistoriasta:

Erityisesti meidän Gorimme esimerkki vahvistaa, että Ruotsissa ja Tanskassa Logen ja Hlerin jälkeläisistä ensimmäisinä suotiin kuninkaan titteli Blot Maderille Mikil Thorin pojalle, joka polveutui suoraan Karesta, Forniotrin esikoisesta.¹⁰⁶

Tämä oli Scarinille pätevä todistus, vaikka kertomuksessa esiintyvät kuninkaat olivat tarua, eikä heistä ollut olemassa lainkaan historiallisia todisteita.

Snorri Sturlusonin Heimskringla oli lähes ainoa saaga, jota Scarini käytti lähteenään kuvatessaan Ruotsin kristinuskon tuloa edeltävää aikaa.¹⁰⁷ Myös Arin kirjoittamat saagat olivat Scarinin mukaan alunperin olleet luotettavia nimenomaan genealogiansa vuoksi, mutta myöhemmin ne olivat kopioitaessa vääristyneet, joten niiden luotettavuus oli kärsinyt.¹⁰⁸ Ynglinga-kuninkaiden ajan kuvauksessa Snorri oli Scarinin päälähteenä ja auktoriteettina. Muu lähdemateriaali toimi lähes yksinomaan sitä tukevana todistuksena.

Snorri oli siis Scarinin historiankirjoituksessa korvannut suurella määrällä sen aseman, joka gööttiläisessä historiankirjoituksessa oli ollut antiikin auktoireilla ja goottilaisella historiankirjoituksella. Tosin Scarini ei hyväksynyt ihan kaikkea sitä, mitä Snorri kertoi, vaan karsi runsaasti myyttistä ainesta. Esimerkiksi Snorri kertoi kuningas Aunista, joka 60-vuotiaana

105 N790, s. 252–256, UUB.

106 N790, s. 306, UUB.

107 Esim. N790, s. 317–363, UUB.

108 N790, s. 346, UUB.

järjesti suuren veriuhrin saadakseen elää vanhaksi. Hän uhrasi poikansa Odinille ja sai näin toiset 60 vuotta elinaikaa. Myöhemmin hän uhrasi edelleen seitsemän muuta poikaansa ja saavutti näin 200 vuoden iän. Lopulta svealaiset kieltäytyivät uhraamasta Aunin viimeistä poikaa.¹⁰⁹ Scarin oli sitä mieltä, että tarina oli myyttinen eikä perustunut tositapahtumiin. Ihminen ei voinut elää yli luonnollisen rajansa. Lisäksi Scarin vetosi kronologiaan todeten, etteivät Aunin 200 ikävuotta sopineet siihen kronologiaan, jonka saagat muutoin Ruotsin hallitsijoista antoivat. Kertomuksen uskottavuutta vähensi myös se, että vastaavanlaisia kertomuksia oli Scarinin mukaan useilla muillakin pakanakansoilla. Tässä yhteydessä hän kritisoi Torffaeusta siitä, että tämä oli liian sinisilmäisesti uskonut kaiken, mitä Snorri oli kertonut. Scarin selitti, että kertoessaan Aunista Snorrin tarkoituksena oli ollut esittää moraalinen opetus. "Vaativuuteen ja puolueettomuuteen ei voida päästä muuten kuin vahvistamalla epävakainta tahtoa ja levotonta kaipuuta jumalallisella ja ikuisella olemuksella."¹¹⁰

Wildeen verrattuna Scarinin suhtautuminen Snorriin oli kriittisempää. Scarinin käsikirjoituksissa esiintyvä Ynglinga-kuninkaiden ajan historia perustui Wilden esitykseen, joka puolestaan oli melko suora kopio Snorrin Heimskringlan ensimmäisestä osasta. Scarin ei ollut kuitenkaan kopioinut suoraan Wildeltä, vaan oli karsinut runsaasti hänen tekstiään. Wilde oli toistanut kaikki Snorrin esittämät kertomukset eri Ynglinga-kuninkaista, kun taas Scarin oli poistanut lähes kaikki yksityiskohtaiset tapahtumatiedot. Hän esitti hallitsijoista vain heidän sukulaisuussuhteensa ja käydyt sodat.¹¹¹ Wilde puolestaan toisti varsin runsaasti Snorrin kertomia tapahtumia. Esimerkiksi Scarinilta puuttui täysin Wilden esittämä kertomus kuningas Fjolnen kuolemasta. Tämä oli humalassa luiskahtanut pimeässä sima-ammeeseen ja hukkunut.¹¹²

Snorrin kuningassaagat kuvasivat etupäässä Norjan historiaa. Tämä ei kuitenkaan ollut Scarinin mukaan mikään syy väheksyä niiden arvoa Ruotsin historian tutkimisessa. Norjan ja Ruotsin olot ja yhteiskunnallinen rakenne olivat olleet niin suuresti toistensa kaltaisia, että se, mitä saagoissa kerrottiin Norjan hallintojärjestelmästä, voitiin vaivatta siirtää Ruotsiin. Scarin tekeutui Snorri Sturlusonin tekstiin käsitellessään jaarlien asemaa ja velvollisuutta aseistaa sotilaita armeijaan. Snorri oli kertonut, että Norjassa jokaisen jaarlin tuli varustaa 60 miestä kuninkaan armeijaan ja jokaisen

109 Sturluson 1961, s. 17.

110 N790, s. 355, UUB.

111 N790, s. 349–351, UUB; Wilde 1743, s. 123–195.

112 Sturluson 1961, s. 7; Wilde 1743, s. 131.

hersen¹¹³ 20 miestä. Näitä lukuja Scarin ei siirtänyt sellaisinaan Ruotsiin, vaan piti niitä suuntaa antavina. Koska Ruotsissa provinssit olivat laajempia kuin Norjassa, niin Scarin oletti, että kyseiset miesluvut olivat olleet vastaavasti suurempia. Sturluson oli kertonut, että jaarlien ja hersien valta oli ollut kuningas Haraldin aikana suurempi kuin muinaisten kuninkaiden. Tämän johdosta Scarin kysyikin, kuinka paljon rikkaampia ja mahtavampia olivatkaan Ruotsin jaarlit olleet.¹¹⁴

Scarin käytti saagoja lähteinään varsin runsaasti verrattuna siihen, miten niitä oli varhaisemmassa ruotsalaisessa historiankirjoituksessa käytetty. Hänelle oli tyypillistä Ruotsin ja Norjan historian rinnastaminen. Jo aikaisemmin oli tällaisia rinnastuksia käytetty, mutta niitä ei ollut mitenkään problematisoitu, kuten Scarin teki. Tämä ei kuitenkaan vähentänyt saagojen lähdearvoa. Pikemminkin niiden merkitys 1700-luvulla kasvoi. Syynä tähän oli se, että saagojen avulla päästiin eroon perinteisistä tanskalaisista lähteistä, erityisesti Saxo Grammaticuksesta. Tämän sidonnaisuuden Saxoon ruotsalaiset ja norjalaiset historioitsijat olivat kokeneet kahleeksi, sillä Saxon teoksessa heidän kotimaittensa menneisyys oli kuvattu barbaarisena. Siksi he niin innokkaasti takertuivat uuteen lähdemateriaaliin.¹¹⁵

Vaikka saagojen laajin hyväksikäyttö ajoittui 1700-luvulle, niin se ei merkitse sitä, että se olisi ollut kriittiselle koulukunnalle tyypillinen piirre. Tämän osoittaa Biörnerin tuotanto. Kyse on siitä, että materiaali oli tuolloin tutkijoiden saatavilla.

Ruotsissa saagojen käyttöarvoa ei vähentänyt se, että ne 1700-luvulla muualla Euroopassa yleisesti luokiteltiin epäilyttäviksi.¹¹⁶ Hyppy Nooasta aloitetusta kuningashistoriasta pelkkään kristillisen ajan historiaan olisi ollut liian suuri. Siksi saogat toimivat eräänlaisena "pehmeänä laskuna".

Muihin aikalaisiinsa verrattuna Scarin suhtautui saagoihin varsin kriittisesti. Wildeen verrattuna hän karsi runsaasti saagojen yksityiskohtaisia tapahtumahistoriallisia tietoja pois. Samoin hänen näkemyksensä oli paljon varauksellisempaa kuin esimerkiksi Sven Lagerbringin, joka 1760-luvulla ilmestyneessä Ruotsin historian ensimmäisessä niteessä varauksettomasti hyväksyi saagojen kertomukset. Lagerbring vetosi siihen, että Liviuksen Rooman historiaa pidettiin yleisesti luotettavana, vaikka Livius oli kertonut erittäin varhaisista tapahtumista. Miksi siis ei Snorrrin kertomuksiin voitu luottaa yhtä paljon? Lagerbring ei myöskään asettanut kyseen-

113 herse = eräänlainen paikallinen päällikkö Norjassa, jolla on ollut sekä maallista että hengellistä valtaa. Termi on ajoittain virheellisesti liitetty Ruotsin historiaan.

114 N798, A, nippu 12, UUB; N791, s. 364–365, UUB.

115 Johannesson K. 1978, s. 8–9.

116 Eriksson 1973, s. 55.

alaiseksi Odinia edeltävän ajan kuvauksia, joita Scarin puolestaan ei juuri lainkaan käyttänyt omissa tutkimuksissaan. Lagerbring vetosi *Fundin No-regur* -saagaan, jossa kerrottiin kuningas Forniotrista ja hänen seuraajistaan.¹¹⁷ Kyseinen saaga ei kuulunut Scarinin käyttämään lähdemateriaaliin. Lagerbringin perustelut saagojen luotettavuudesta olivat pitkälti samanlaiset kuin Scarinin. Saogat perustuivat varhaisempiin kertomuksiin siten, että niiden syntyäika oli lähellä kerrottavaa aikaa, joten kertomusten laatijoilla oli selkeä kuva tapahtumista. Toisaalta Lagerbring myönsi, että saagoissa, samoin kuin muissakin vanhoissa kertomuksissa, oli mukana myyttistä ainesta, kuten tarinoita jättiläisistä ja ihmeellisistä eläimistä. Hän ei kuitenkaan Scarinin tavoin selittänyt, että niissä olisi mitään poliittisia tai vastaavia tendenssejä. Esimerkiksi Lagerbring sanoi, että Snorri Sturluson oli elänyt vapaassa tasavallassa, joten tällä ei ollut ollut mitään syytä lisätä saagoihin omia näkemyksiään.¹¹⁸

Lagerbring oli viimeinen merkittävä ruotsalainen historioitsija, joka tukeutui lähes kokonaan saagoihin. Johan Ihre kielsi 1780-luvulla kokonaan saagojen historiallisen luotettavuuden. Hänen vaikutuksestaan saogat katosivatkin historioitsijoiden lähteistöistä.¹¹⁹

Vaikka saogat menettivätkin merkityksensä mannereurooppalaisen historian tutkimuksen lähteinä, niin ne saivat 1750-luvulta lähtien osakseen kasvavaa huomiota kaunokirjallisuudessa. Kirjallisuudessa muinaisia skandinaaveja ei kuitenkaan enää kuvattu ihanteellisesti, vaan he olivat viljejä barbaareja, jotka olivat kylmän ilmaston karaisemia, eivätkä siksi antaneet tunteiden vaikuttaa itseensä. He nauttivat sodista eivätkä pelänneet kuolemaa. Vasta kristinuskoon kääntymisen jälkeen he saivat aikaan itsenäistä kulttuuria.¹²⁰

4.2.1. Suomalainen kansanrunous

Suomalaista kansanrunoutta Scarin ei pitänyt historiallisena lähteenä. Hänen mukaansa suomalaiset kansanrunot eivät olleet verrattavissa skaldirunouteen, sillä suomalaiset saattoivat luotettavasti löytää tietoja menneisyydestään ainoastaan naapurikansojen historian kirjoituksesta, sillä heiltä, vaikka muutoin olivatkin älykäästä kansaa, olivat puuttuneet kotimaiset kirjoittajat.¹²¹

Muutaman kerran Scarin viittasi suomalaisiin kansanrunoihin väi-

117 Lagerbring 1769, s. 2–8.

118 Lagerbring 1769, s. 2–4.

119 Lindroth 1978, s. 606–607, 682.

120 Blanck 1911, s. 52.

121 Scarin – Renström 1736, s. 16; Scarin – Fontenius 1737, s. 43, 47, 51.

töskirjoissaan, mutta silloinkin kielteiseen sävyyn. Piispa Henrikin syntyperää tarkastellessaan hän siteerasi Henrikin surmavirttä: "Caswoi ennen caxi lasta / Toinen caswoi calimasta / Toinen Ruotsisa yleni / Toinen hämehen HENRICHI / Toinen Erich Cuningas." Scarin ei kuitenkaan luottanut runon antamiin tietoihin. Hän selitti, että "runon kirjoittaja, kuka hän sitten oli ollutkaan, olisi varmaan varovaisemmin sepitellyt ja valehdellut, mikäli hän olisi voinut ennakolta tietää, että hänen sepityksensä vanhanaikaisuus joskus ajan kuluessa olisi paljastuva".¹²² Samanlainen kielteinen käsitys hänellä oli Henrikin surmanvirren kohdasta, jossa kerrottiin piispa Henrikin luiden kuljettamisesta Nousiaisiin.¹²³

Kuten jo aikaisemmin olen maininnut, Mynämäen historiaa koskevassa väitöskirjassa on suomalaista kansanrunoutta lähdemateriaalina, mutta väitös tuskin on Scarinin itsensä kirjoittama. Siinä on käytetty suomalaisia sananlaskuja, kuten "Coto coreambi caikia callemmita caupungeita"¹²⁴, kuvaamaan suomalaisten isänmaanrakkautta.

4.3. Antiikin kirjallisuus

Gööttiläisen historiannäkemyksen erään keskeisen lähderyhmän muodostivat antiikin kirjoittajien kertomukset skyyteistä. Varsinkin 1500-luvulla ja 1600-luvun alussa, jolloin islantilainen saagamateriaali ei ollut vielä ruotsalaisille historioitsijoille tuttua, antiikin kirjallisuuden merkitys oli suuri, eikä se vähentynyt koko gööttiläisellä ajalla. Kirjallisuusvalikoima oli kuitenkin suppea. Tavallisesti historioitsija toisti edeltäjiensä käyttämiä sitaatteja. Poikkeuksena oli Olof Rudbeck, joka Atlanticassaan kävi läpi suuren määrän antiikin kirjallisuutta ja vertasi sen antamaa kuvaa saagojen kertomuksiin ruotsalaisten menneisyydestä.

Johannes Magnus käytti antiikin kirjoittajia lähteinään kertoessaan skyyteistä, ulkomaisista gööttikuninkaista sekä ajasta, joka välittömästi seurasi vedenpaisumusta. Eniten hän viittasi Josephukseen, Dionus Graecukseen, Paulus Orosiukseen, Justinukseen ja Straboon.¹²⁵ Lähes poikkeuksetta hänen viittauksensa olivat positiivisia. Ainoastaan silloin kun hän vertasi eri kirjoittajien tietoja keskenään, hän ilmoitti olevansa eri mieltä

122 Scarin – Fontenius 1737, s. 5–6.

123 Scarin – Sundin 1748, s. 25.

124 Scarin – Hallenius G. 1738, s. 2.

125 Kolmessa ensimmäisessä luvussa Johannes Magnus viittasi heihin seuraavasti: Josephus s. 2, 4, 29, 78, Dionus Graecus s. 12, 17, 25, 29, 36, 37, 78, Paulus Orosius s. 25, 29, 82, 92, Justinus s. 29, 35, 86, 89, 90 ja Strabo s. 35, 89, 92, 94, 96. Lisäksi hän viittasi enintään kolme kertaa 19 muuhun antiikin kirjoittajaan.

jonkun kirjoittajan kanssa.¹²⁶ Toisin sanoen hän aikansa tavan mukaisesti vertaili kirjallisia lähteitä toisiinsa pyrkien sen avulla saamaan niistä luotettavaa tietoa.

Antiikin lähteiden käyttö säilyi 1700-luvulla varhais historian esityksissä, mutta koska itse muinaishistorian osuus historiantesityksissä supistui, niin myös antiikin kirjallisuuden osuus kokonaisuudessaan väheni. Käytetty kirjallisuus säilyi pitkälti samana kuin göötiläisessä historiantekijöiden kirjallisuudessa, mutta siihen suhtauduttiin entistä kriittisemmin.

Dalinin runsaimmin käyttämiä antiikin lähteitä olivat Herodotos, Strabo, Justinus ja Livius, mutta hän käytti niiden rinnalla runsaasti myös oman aikansa tutkimuksia.¹²⁷ Dalin, Scarin ja Wilde pyrkivät osoittamaan oppineisuutensa runsailla lähdeviitteillä. Lagerbring puolestaan edusti aivan toisenlaisia lähteiden käyttöä. Hän perusti esityksensä vain muutamiiin lähteisiin. Antiikin kirjoittajista hän viittasi oikeastaan vain Pytheas Marselleiläiseen, jonka kertomuksen ympärille hän rakensi kokonaan kuvauksensa Pohjolan varhaisoloista.¹²⁸

Scarin käytti antiikin kirjallisuutta lähteenään skyyttalaisen varhais historian ja muinaisen geografian tarkastelussa. Muihin Ruotsin historian alueisiin tästä kirjallisuudesta ei Scarinin mukaan saatu tukea. Scarin ihmetteli esimerkiksi sitä, että roomalaiset kirjoittajat eivät olleet lainkaan maininneet Odinin yllyttäneen gööttejä roomalaisia vastaan. Selitykseksi tähän hän esitti, että roomalaiset eivät olleet olleet kiinnostuneita rajaseutujensa tapahtumista.¹²⁹ Antiikin kirjallisuuteen sopi sama periaate kuin faabeleihin: niiden esittämään tietoon oli aikojen kuluessa sekoittunut runsaasti taruainesta, aina sen mukaan miten kirjoittajien intressit olivat vaatineet. Erityisesti antiikin kertomuksiin Scarin pyrki soveltamaan *De fide historica* -väitöksessä esittämää lähdekriittisiä näkemyksiä. Polybiosta Scarin kritisoi siitä, että tämä oli nostanut oman kansan ylistämisen etusijalle esityksessään.¹³⁰ Tällainen ylistäminen oli peittänyt varsinaisen asiatiedon lähes näkymättömiin. Siksi Scarin suositteli käytettäväksi mahdollisimman vanhoja antiikin kirjoittajia, kuten Hesiodosta ja Homeroista.¹³¹ Hän itse ei kuitenkaan juuri käyttänyt kumpaakaan omista kirjoituksissaan, vaan turvautui myöhäisempiin kirjoittajiin. Straboa Scarin puo-

126 Ks. esim. Johannes Magnus 1620, s. 35, 36, 78.

127 Eriksson 1973, s. 75.

128 Lagerbring 1769, s. 31; Eriksson 1973, s. 78.

129 N798, A, nippu 4, UUB.

130 N790, s. 324, UUB.

131 N790, s. 259, UUB.

lestaan arvosteli siitä, että hän oli sotkenut historialliseen kerrontaansa orfilaista mytologiaa, joka oli Jumalan sanan vastaista.¹³²

Skyyttien varhaishistoriassa Scarin käytti lähteenään ennen muuta Herodotoksen *Historia*-teosta. Useimmiten hän hyväksyi Herodotoksen antamat tiedot, varsinkin ne, mitä esitettiin skyyttien elinoloista.¹³³ Sen sijaan kaikki luonnottomuudet, kuten arimaspien yksisilmäisyyden, hän kiisti virheellisenä tietona. Hän ei kuitenkaan väittänyt, että Herodotos olisi valehdellut kertoessaan uskomattomista asioista. Scarin pyrki selittämään tällaiset tiedot erehdyksiksi tai väärinymmärtämisiksi. Esimerkiksi Herodotoksen teoksen tieto arimaspien yksisilmäisyydestä johtui siitä, että hän oli skyytin kieltä taitamattomana tulkinnut väärin kyseisen kansan skyytin-kielisen nimen.¹³⁴ Scarin kiisti Herodotoksen tiedot myös silloin, kun ne olivat ristiriidassa sen käsityksen kanssa, että skyytit olivat yksi maailman vanhimpia kansoja.¹³⁵ Muita antiikin kirjoittajia, kuten Straboa, Scarin käytti yleensä vain vahvistamaan Herodotoksen tai Raamatun esittämiä tietoja.¹³⁶

Skandinavian varhaisten olojen tutkimisessa Scarin käytti saagojen ohessa hyväkseen Tacituksen teosta *Germania*. Vaikka Tacitus olikin kirjassaan selittänyt lähinnä germaanien elämää, niin sen tiedot voitiin Scarin mielestä siirtää melko suoraan koskemaan myös Pohjolan asukkaita, aivan kuten hän oli siirtänyt saagojen Norjasta kertovat tiedot koskemaan myös Ruotsia. Esimerkiksi kertoessaan kuningas Visburin ajasta Scarin todisti oikeaksi Snorrin kertomukset, että miehet olivat antaneet vaimoilleen häyön jälkeen lahjan vetoamalla Tacituksen kertomukseen germaanien tavasta antaa huomenlahja.¹³⁷ Vastaavanlaista vertailua Tacituksen ja saagojen välillä Scarin esitti myös tutkimuksessaan, joka käsitteli jumalille osoitettuja uhreja.¹³⁸ Eräässä yhteydessä Scarin nimittikin Tacitusta Pohjolan luonnon ja kansan erinomaisuutta korostavan käsityksen "esitaistelijaksi ja edelläkävijäksi".¹³⁹ Hän viittasi myös siihen, että roomalaiset olivat kutsuneet kaikkia lännessä ja pohjoisessa asuneita kansoja gallialaisiksi ja germaaneiksi, joten puhuessaan Germaniasta he olivat sisällyttäneet käsitteeseen myös Ruotsin.¹⁴⁰

132 N790, s. 294, UUB.

133 Esim. N790, s. 258, UUB.

134 N790, s. 261–262, UUB.

135 N790, s. 265, UUB.

136 Esim. N790, s. 256c, 259, UUB.

137 N790, s. 350, UUB.

138 Scarin – Skaren 1744, s. 28.

139 Scarin – Starckou 1740, s. 5.

140 N798, A, nippu 1a, UUB.

Eräät Scarinin väitöskirjat, jotka käsittelivät ruotsalaisten muinaisia tapoja, perustuiivat pitkälti juuri Tacituksen antamiin tietoihin, täydennettyinä saagojen tiedoilla. Esimerkiksi väitöksestä *De poena homicidii veterum, praecipue Sveonum* Scarin kirjoitti Helinille, että "eräs nuori ruotsalainen on vastaanottanut kyseisen väitöksen työstämisen, ja sen tarkoituksena on mieluiten Tacituksen avulla osoittaa, että meidän pohjoinen kansamme ei ole rankaissut miestappoa kuolemalla vaan karjasakoilla".¹⁴¹

Tacituksen Germania ei ollut juuri kuulunut göötiläisen historiankirjoituksen lähteisiin. Tämä saattoi osittain johtua siitä, että teoksessa pohjoiset kansat kuvattiin melko barbaarisiksi, eivätkä tällaiset kuvaukset sopineet yhteen historiankirjoitukselle asetettujen tavoitteiden kanssa. Toisaalta Tacituksen historia käsitteli kristillisen ajanlaskun alkuaikoja, kun taas göötiläiset historioitsijat keskittyivät paljon varhaisempaan aikaan.

1700-luvulla Tacituksen merkitys ruotsalaisen historiankirjoituksen lähteenä sen sijaan lisääntyi. Tämä johtui siitä, että ruotsalaisten historioitsijoiden muiden lähteiden avulla muodostama kuva Pohjolan asukkaiden elinoloista vastasi nyt paremmin sitä, mitä Tacitus oli esittänyt germaaneista. Lisäksi saksalaisessa historiankirjoituksessa pyrittiin osoittamaan germaanien vanhemmuus suhteessa ruotsalaisiin vetoamalla juuri Tacitukseen. Ruotsalaiset historioitsijat puolestaan pyrkivät todistamaan, että Skandinavian asutus oli vanhempaa kuin Saksan. Tämän he tekivät osoittamalla, että Tacituksen kuvaus germaaneista sopi yhteen sen kanssa, mitä saagojen perusteella tiedettiin Pohjolan asukkaista hieman varhaisemmalta ajalta.

4.4. Goottilainen historiankirjoitus

Ruotsin historiankirjoituksessa käytetty goottilainen lähteistö voidaan jakaa kahteen ryhmään. Toisen ryhmän muodostaa Jordanes, todennäköisesti itägoottilaista sukua ollut munkki 500-luvulta. Hän kirjoitti kirjan *Getica*, joka on referaatti Cassiodoruksen kadonneesta goottien historiasta.¹⁴² Toisen ryhmän muodostavat länsigoottilaiset ja espanjalaiset historioitsijat, joista merkittävimmät olivat Isidorus Sevillalainen (n. 560–636) ja Rodericus Toletanus (1171–1247).

Tällä keskiaikaisella goottilaisella kirjallisuudella oli keskeinen asema göötiläisessä historiankirjoituksessa tarkasteltaessa gööttien eri puolilla

141 Algot Scarin Johan Helinille 26.3.1730. Scarin 1893, s. 243.

142 Nordström 1975, s. 134.

Eurooppaa, Aasiaa ja Afrikkaa tekemiä urotekoja. Isidorus Sevillalaiseen vedottiin Mooseksen kirjojen ruotsinnoksen esipuheissa kerrottaessa gööttien varhaisvaiheista. Mahdollisesti myös Rodoricus Toletanus on ollut ruotsinnoksen tekijän innoittajana.¹⁴³ Tärkeämpi lähde oli kuitenkin Jordanes. Johannes Magnus viittasi lähes yksinomaan häneen kertoessaan ensimmäisistä ulkomaalaisista gööttikuninkaista. Hän käytti Jordanesta kuitenkin vain runkona omassa esityksessään. Siinä missä Jordanes vain niukkasanaisesti mainitsi henkilöitä tai tapahtumia, Johannes Magnus esitti asian laveasanaisesti.

Siirryttäessä 1700-luvulle suhtautuminen Jordanekseen säilyi ruotsalaisessa historiankirjoituksessa yhtä luottavaisena. Benzelius luotti täysin Jordanekseen eikä arvostellut häntä. Päinvastoin Geticaan vedoten hän usein kumosi muiden historioitsijoiden näkemyksiä goottien varhaisvaiheista. Toisin kuin gööttiläiset historioitsijat Benzelius pitäytyi kuitenkin varsin suuressa määrin vain Jordaneksen antamaan tietoon. Hän ei esimerkiksi missään vaiheessa vedonnut gööttiläisiin historioitsijoihin saadaksen goottivaelluksista sellaisia lisätietoja, joita ei ollut Jordaneksella.¹⁴⁴

Myös Scarin luotti Jordaneksen antamiin tietoihin ja selitti niiden varmasti todistavan Pohjolan vanhasta asutuksesta ja varsinkin siitä, että gootit olivat lähtöisin Pohjolasta. Hän piti itsestään selvänä sitä, että Jordaneksen esittämä kuvaus Scandzan saaresta tarkoitti Skandinaavia. Scarin pyrki myös esittämään Geticassa esitettyjen nimien vastaavuudet hänen omana aikanaan.¹⁴⁵ Hän käytti kuitenkin Jordanesta lähteenään melko vähän, sillä goottien historia ei ollut kovin keskeisessä asemassa hänen tuotannossaan.¹⁴⁶ Mutta käsitellessään goottien historiaa hän tukeutui lähes yksinomaan Jordanekseen.

4.5. Kirjalliset primäärilähteet

Vaikka kirjallisten sekundäärilähteiden merkitys Scarinin tutkimusmateriaalissa olikin keskeinen, niin hän käytti hyväkseen myös asiakirjamateriaalia. Hän ei varsinaisesti tehnyt eroa primääri- ja sekundäärilähteiden välillä, vaan käytti molempia yhtäläisesti ja pitkälti samalla tavalla. Hän sovelsi primäärilähteisiin samaa arviota kuin saagakirjallisuuteen. Niiden luotettavuus historiallisina lähteinä perustui siihen, että ne olivat syntyneet joko

143 Nordström 1975, s. 60, 74.

144 Benzelius 1762, s. 65–116.

145 Scarin – Edblad 1753, s. 3; ks. myös Scarin – Haartman 1741, s. 10–11.

146 Ks. tarkemmin luku V 2.2.

välittömästi tai hieman kerrottujen tapahtumien jälkeen. Tämä periaate tulee esille varsinkin lakikokoelmien yhteydessä.

Scarinin käyttämät primäärilähteet voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään, lakikokoelmiin ja valtiollisiin asiakirjoihin. Niiden käyttötavat erosivat jonkin verran toisistaan. Muiden lähteiden, kuten kirjeiden yms., käyttö oli melko satunnaista. Väitöskirjoissa julkaistiin vain muutamia yksittäisiä kirjeitä. Esimerkiksi Venersborgin historiassa julkaistiin erään Anders Laurentius Grotten vuonna 1648 kirjoittama kirje, jossa tämä kuvaasi maanvyörymää ja sen aiheuttamaa tulvaa.¹⁴⁷

4.5.1. Maakuntalait

Maakuntalakeja oli Ruotsissa alettu 1600-luvulla julkaista historioitsijoiden ja oikeustieteilijöiden käyttöön. Ensimmäisinä (1607) ilmestyivät Uplannin ja Itä-Göötanmaan lait. Pian tämän jälkeen Jonas Bure julkaisi Helsinglannin lain, ja vuosisadan loppuun mennessä kaikki vanhat Ruotsin maakuntalait oli julkaistu sekä ruotsiksi että latinaksi.¹⁴⁸

Samaan aikaan manner-Euroopassa heräsi kiinnostus oikeushistoriaan. Esimerkiksi Hugo Grotius ja Hermann Conring pyrkivät löytämään kansallisen oikeuden lähteitä. Yleisenä piirteenä 1600-luvun eurooppalaisessa historiatiiteessä oli oikeustieteen ja historian yhteenliittyminen, joka johtui toisaalta kirkko- ja sekulaarihistorian erottautumisesta toisistaan ja toisaalta siitä, että kansalliset tarinat syrjäyttivät teologien aikaisemmin suosimat universaalihistoriat. Oikeushistorian suosion kasvu johti puolestaan lähdejulkaisujen syntyyn ja samalla lähdekriittisten menetelmien kehittämiseen.¹⁴⁹

Ruotsissa lakikokoelmien käytön historiantutkimuksessa aloitti Johannes Loccenius, jonka merkittävin teos on *Antiquitatum sveogothicarum libri tres* (1647). Siinä hän pyrki muun muassa lakien avulla luomaan kuvan Ruotsin yhteiskunnan kehityksestä.¹⁵⁰ Kansainvälistä kuuluisuutta herätti 1600-luvun lopulla Johan Stiernhöökin teos *De jure sveonum et gothorum vetusto* (1674), jossa esitettiin Ruotsin lakien historia. Teos ei ollut kuitenkaan luonteeltaan antikvaarinen, vaan sen päätarkoitus oli auttaa lukijaa lakihistorian avulla ymmärtämään oman aikansa lainkäyttöä.

Scarin käytti Ruotsin vanhoja maakuntalakeja lähteinään Ruotsin valtiomuotohistoriaa käsittelevässä käsikirjoituksessaan. Esikuvana hänellä oli

147 Scarin – Carlander 1748, s. 101–102.

148 Lindroth 1975b, s. 308.

149 Krieger 1965, s. 170–176.

150 Schüek 1932–1944, III, s. 264–265.

ilmeisesti Jacob Wilden *Historia pragmatica*, mutta varsinaisesti Scarin aloitti siitä, mihin Wilde oli lopettanut. Lait olivat Scarinin mielestä merkittäviä historiallisia lähteitä, koska varhaisempien aikojen historialliset kertomukset eivät itsessään olleet kovin luotettavia. Pakana-aikana ne olivat tarujen "saastuttamia" ja kristinuskon Ruotsiin tulon jälkeen niitä olivat kirjoittaneet kirkonmiehet, joten niiden luotettavuus oli epävarmaa. Sen sijaan kirjoitettuja lakeja tutkimalla voitiin valaista uskottavasti varsinkin valtiota ja sen historiaa. Siksi lakeja tuli käyttää lähteinä mieluummin kuin historiallisia kertomuksia. Tuli tarkastella erilaisten lakien tyyliä, sanamuotoa ja ikää sekä verrata niitä kuninkaallisiin käskyihin. Siten voitiin saada esille se, millainen hallintomalli lain laatimisaikana oli ollut.¹⁵¹

Scarin ei asettanut kyseenalaisiksi lakitekstien luotettavuutta historiallisten olojen kuvaajina. Hänelle niissä esitetyt asiat olivat historiallisia tosiasioita. Lakien esittämät tiedot kuninkaan, jaarlien ja valtion virkamiesten oikeuksista ja velvollisuuksista vastasivat tosiasiallista tilannetta. Scarin esimerkiksi totesi, että norjalaisissa lähteissä oli kerrottu, että jaarlit eivät saaneet tehdä sotaretkiä valtakunnan rajojen ulkopuolelle ilman kuninkaan lupaa. "Että näin oli laita myös Ruotsissa, sen todistavat lait." ¹⁵² Toisin sanoen hän oli sitä mieltä, että lait vastasivat oman aikansa käytäntöä. Mikäli lait kuitenkin olivat ristiriidassa muiden luotettavien lähteiden kanssa, ei se merkinnyt sitä, että jompikumpi lähderyhmä olisi ollut epäluotettava. Esimerkiksi edellä mainitusta jaarlien sodankäynnistä Scarin totesi, että vanhan ja keskiajan historia on täynnä esimerkkejä jaarlien johtamista sotaretkistä. Siksi oli epävarmaa ajoittaa ne kieltävä laki sille ajalle, jolloin retkiä kerrottiin tehdyn.¹⁵³ Laki oli pätevä historiallinen lähde, mutta se piti osata ajoittaa oikein.

4.5.2. Asiakirjalähteet

Scarinin asenne valtiollisiin ja kirkollisiin asiakirjoihin ei ole kovin selvä. Toisaalta hän selitti, että mitä vanhempi jokin lähde oli ja mitä lähempänä kerrottavaa tapahtumaa se oli syntynyt, sitä luotettavampi se oli. Siten voisi kuvitella, että Scarinille primäärilähteiden merkitys oli suuri. Toisaalta hän kuitenkin käytti niitä varsin säästeliäästi. Hänen väitöskirjoissaan poliittiset ja kirkolliset asiakirjat olivat vain sekundäärilähteiden tietoja täydentävinä osasina. Asiakirjojen käyttö rajoittui yksinomaan paikallishistorioihin ja keskiaikaa koskeviin väitöskirjoihin. Ilmeisenä selityksee-

151 N798, A, nippu 12, UUB.

152 Ks. esim. N798, A, nippu 13, UUB.

153 ibid.

nä tähän on se, että primäärilähteiden saanti Turkuun oli 1700-luvun alkupuolella vaikeaa, eikä niiden vähäinen käyttö suinkaan merkinnyt kiinnostuksen puutetta. Päinvastoin Scarin usein pyysi kirjeissään tietoja vanhoista asiakirjoista. Tässä suhteessa hänelle oli suurta hyötyä kirjeenvaihdosta Antikviteettiarkiston sihteerin Johan Helinin kanssa. Häneltä Scarin pyysi useaan otteeseen tietoja tutkimusaiheisiinsa liittyvistä vanhoista asiakirjoista ja usein Helin myös täytti Scarinin pyynnöt. Pietarinpenninkejä käsittelevissä väitöksissä Scarin kiitteli Heliniä pariin otteeseen paavinkirjeiden kopioiden lähettamisestä.¹⁵⁴ Samoin hänen muutamat matkansa Tukholmaan johtuivat nimenomaan siitä, että hän halusi kerätä Antikviteettiarkistossa asiakirjoista tietoja. Yhtään yhtenäistä, pääasiallisesti primäärilähteisiin perustuvaa tutkimusta Scarin ei kuitenkaan julkaissut. Laajimmin hän käytti niitä pietarinpenninkejä käsittelevän väitöskirjansa kolmannessa osassa.¹⁵⁵

Varsinaisten primäärilähteiden, kuten valtiollisten ja oikeudellisten asiakirjojen, luotettavuutta Scarin ei problematisoinut. Sen sijaan hän ei pitänyt soveliaana siteerata historiallisia dokumentteja historiallisissa esityksissä. Tällainen kuului hänen mukaansa enemmän oikeustieteeseen kuin historiaan. Scarin antoi kuitenkin kiitosta niille historioitsijoille, jotka näin olivat tehneet, sillä siten oli säilynyt monen sellaisen asiakirjan sisältö, joka itse oli tulipalossa tai muussa onnettomuudessa tuhoutunut.¹⁵⁶

Myös Scarin itse julkaisi historiallisia dokumentteja muutamissa väitöksissään, ennen muuta paikallishistorioissa. Ne olivat tosin usein respondenttien tekemiä, mutta todennäköisesti Scarin antoi heidän käytettäväkseen julkaistavaksi tarkoitetut asiakirjakopiot. Lisäksi on syytä muistaa, että preeses oli vastuussa väitöskirjan sisällöstä, joten asiakirjatekstien suoralla siteeraamisella on ollut Scarinin hyväksyntä. Esimerkiksi Oulun kaupungin historiassa julkaistiin kaupungin perustamisasiakirja kokonaisuudessaan. Respondentti Johannes Snellman oli todennäköisesti itse hankkinut tekstin käyttöönsä, koska väitöksessä mainittiin, että se oli lähetetty kaupungin arkistosta väitöksessä käytettäväksi.¹⁵⁷ Vastaavasti Naantalın luostarin perustamisasiakirja julkaistiin Naantalın luostaria käsittelevässä väitöksessä.¹⁵⁸

Myös keskiajan historiaa käsittelevissä väitöksissään Scarin käytti jonkin verran asiakirjoja. Erona paikallishistorioihin oli se, että näissä väitök-

154 Scarin – Peithzius 1739, s. 49; Scarin – Huss O. 1740, s. 14.

155 Scarin – Huss, O. 1740.

156 Scarin – Hällbergh 1748, s. 21–23.

157 Scarin – Snellman J. 1737, s. 14–18.

158 Scarin – Rancken 1744, s. 12–19.

sissä Scarin usein lainasi tekstit jo valmiiksi julkaistuista kokoelmista, eikä hän sen vuoksi julkaissut niitä täydellisinä. Vedotessaan Ruotsin keskiaikaisiin tapahtumiin hän käytti pääasiallisesti kahta lähdejulkaisua: Johan Peringskiöldin teosta *Monumentorum sveo-gothicorum*¹⁵⁹, josta ehti ilmes-tyä kaksi osaa vuosina 1710 ja 1719, ja Eric Benzeliuksen nuoremman teosta *Monumenta vetera ecclesiae sveogothicae*¹⁶⁰ (1709–1713).

Vaikka Scarin ei katsonut lähteiden sananmukaisen siteeraamisen kuu-luvan historiankirjoitukseen, hän itse julkaisi asiakirjatekstejä, jotka hän oli, ainakin oman ilmoituksensa mukaan, saanut suoraan arkistoista. Täl-lainen oli esimerkiksi paavi Innocentius III:n kirje (1216), jossa paavi kehotti Upsalan hiippakunnan asukkaita maksamaan määrätynä aikana veron paaville yhtä halukkaasti kuin aikaisemminkin. Scarin ilmoitti saa-neensa tekstin antikviteettiarkiston sihteeriltä, Johan Heliniltä.¹⁶¹ Samassa väitöksessä hän julkaisi myös paavi Leo X:n kirjeen (1513), joka hänen mukaansa "tuskin aikaisemmin on nähnyt julkisen valon".¹⁶²

4.6. Esineelliset lähteet

Ruotsissa oli 1600-luvulla kiinnitetty runsaasti huomiota riimukiviin ja niiden tutkimiseen. Tuolloin kirjattiin muistiin toista tuhatta kiveä tai ki-venkappaletta ja onnistuttiin tulkitsemaan suuri osa niiden kirjoituksista. Riimukiviin kohdistunut huomio oli etupäässä antikvaarista. Kiviä ja niiden kirjoituksia ei juuri käytetty historiankirjoituksen lähdemateriaalina. Samoin oli laita muidenkin esineellisten lähteiden käytössä. Pääpaino oli lähteiden keräämisessä ja julkaisemisessa. Merkittävänä poikkeuksena oli Olof Rudbeck, joka Atlanticassaan pyrki todistamaan hypoteesejään myös esineellisten muinaismuistojen vertailulla.¹⁶³ Yhtään systemaattista ana-lyysyä ei niistä kuitenkaan esitetty. Sama tendenssi jatkui 1700-luvulla, vaikkakin tuolloin ryhdyttiin jossain määrin entistä tarkemmin analysoi-maan varsinkin riimukiviä.¹⁶⁴

159 Ks. esim. Scarin – Huss O. 1740, s. 10, 11, 15, 18, 19; Scarin – Fontenius 1737, s. 21; Scarin – Tolpo 1750, s. 60.

160 Ks. esim. Scarin – Huss O. 1740, s. 11, 13; Scarin – Peitzelius 1739, s. 49; Scarin – Tolpo 1750, s. 36–37.

161 Scarin – Peithzius 1739, s. 33.

162 Scarin – Peithzius 1739, s. 50. Ks. myös paavi Innocentius IV:n kirje kuningas Eerik XI:lle, Scarin – Huss O. 1740, s. 22–23.

163 Ks. Rudbeck 1938.

164 Tästä esim. Biörnerin ja Anders Celsiuksen kiista Helsinglannin riimukirjoituksista. Ks. Schück 1932–1944, IV, s. 599–618.

Scarinia on joskus luonnehdittu antikvaariseksi historioitsijaksi.¹⁶⁵ Hän olikin kiinnostunut ja myös huolissaan esineellisten muinaismuistojen säilymisestä. Kuten jo aiemmin totesin, hänen kiinnostuksensa kohdistui Turun tuomiokirkon hautamonumentteihin. Hän halusi, että ne piirrettäisiin, jotta ne tulisivat laajojen tutkijapiirien käytettäviksi. Vastaavasti hän pyrki saamaan piispa Henrikin haudan piirretyksi. Kuitenkaan nämä pyrkimykset eivät toteutuneet. Näiden muutamien tapausten lisäksi Scarin ei muutoin systemaattisesti harrastanut muinaismuistojen keräämistä.

Tutkimuksissaan Scarin käytti jonkin verran esineellisiä lähteitä, vaikkakin niiden merkitys oli vähäinen. Paikallishistoriallisissa väitöskirjoissaan hän kiinnitti tai kiinnitytti huomiota sinetteihin. Ahvenanmaan historiassa hän julkaisi maakunnan sinetin ja yritti tulkita sen tekstiä. Aikaisemmin hän oli kirjeitse keskustellut Helinin kanssa sinetin eri tulkinnoista ja pyrkinyt osoittamaan, että sinetti esitti Norjan Olavi Pyhää.¹⁶⁶ Vastaavasti hän julkaisi Naantalın sinetin¹⁶⁷ sekä toisaalla Venersborgin, Grotten ja Venehäradin sinetit¹⁶⁸, mutta niistä hän ei esittänyt minkäänlaisia tulkintoja.

Laajimmin Scarin käytti esineellisiä lähteitä hyväkseen Turun tuomiokirkon historiassa, josta kuitenkin, kuten edellä olen jo todennut, julkaistiin vain kahdeksan sivua. Kirjeiden perusteella voidaan päätellä, että hän pyrki tutkimaan ja kuvaamaan tuomiokirkon hautamonumentteja samaan tapaan kuin Mynämäen historiaa koskevassa väitöksessään. Turun tuomiokirkon muinaismuistojen selvitys on kuitenkin saattanut olla paljon yksityiskohtaisempi kuin paikallishistorioista on nähtävissä. Ensinnäkin kyseessä oli Scarinin koko Turun ajan kestänyt hanke, jonka materiaali oli hänen saatavillaan. Toiseksi tutkimuksen kohteena oli vain yksi rakennus eikä koko paikkakunta kuten paikallishistorioissa.

Joitain viitteitä Scarinin tutkimustuloksista antaa hänen kirjeensä (1752) Gustaf Fredrik von Rosenille. Kirjeessään Scarin pyysi, että Rosen edistäisi hanketta Turun tuomiokirkon hautamonumenttien piirtämisestä ja julkaisemisesta. Perusteluina Scarin esitti muutamien sukuhautojen, kuten Tavastien ja Tottien, kuvaukset ja selosti niiden historiaa. Hän kuvaili esimerkiksi piispa Maunu Tavastin hautaa siten, että piispan maalliset

165 Ks. esim. Viikki 1963, passim; Hultin 1906, s. 133.

166 Scarin – Hallborg 1730, s. 73; Algot Scarin Johan Helinille 6.1.1730 ja 12.2.1730. Scarin 1893, s. 237–239.

167 Scarin – Rancken 1745, s. 15.

168 Scarin – Carlander 1748, s. 104. Väitöksessä *De urbe Uloa* ei julkaistu Oulun vaakunasta kuvaa, mutta sen sijaan sanallinen kuvaus, jossa selitettiin vaakunaan sisältyvää symboliikkaa. Scarin – Snellman J. 1737, s. 19.

jäännökset olivat saaneet maata rauhassa samassa kuorissa Flanderista tuodun mustan marmoripaaden alla aina vuoteen 1681 saakka, jolloin tulipalo vahingoitti hautaa pahasti. Haudassa olleet kirjoitukset olivat kuitenkin Scarinin tiedossa, joten hän esitti von Rosenille, että haudalle hankittaisiin uusi paasi, johon kirjoitukset kaiverrettaisiin. Scarinin motiivit näyttävät siten olleen puhtaasti antikvaariset, tarkoituksena tietojen tallentaminen jälkipolville siltä varalta, että itse monumentit tuhoutuisivat.¹⁶⁹

Paikallishistorioihin liittyi olennaisena osana muinaisjäänteiden kuvaileminen. Kuten edellä olen todennut, tällaiseen valtiovalta oli kehottanut papistoa jo 1600-luvulla. Myös Scarinilla tämä työ oli puhtaasti antikvaarista ja kuvailevaa. Siten hän jatkoi 1600-luvulla Ruotsissa vallitsevaksi tullutta antikvaarista linjaa. Nämä paikallishistorioissa esitetyt, etupäässä kirkkojen kuvaukset olivat todennäköisesti respondenttien tekemiä, mutta tästä huolimatta niissä on näkyvissä selvä yhdenmukaisuus. Tämä johtunee siitä, että Scarin on neuvonut respondenteja siinä, miten kuvaukset piti tehdä. Tällaiset ohjeet löytyvätkin eräästä hänen sisarenpojalleen Asmund Carlanderille lähettämästään kirjeestä, johon edellä viittasin.

5. Yhteenveto

Ruotsalaisen historiankirjoituksen varhaishistoriallisten lähteiden käyttö muuttui selvästi 1700-luvun alussa. Antiikin kirjallisuuden merkitys väheni ja islantilaisten saagojen käyttö lisääntyi. Kyse ei ollut pelkästään saagojen saatavuuden paranemisesta, vaikka myös sillä oli osittain merkitystä. Tästä hyvänä esimerkkinä oli Biörnerin tuotanto. Tärkeämpi syy muutokseen oli se, että lähteiden arvioinnissa ja valinnassa sovellettiin aikaisempaa kriittisempiä metodeja. Varsinkin Scarinilla oli tässä nähtävissä selvä Jean Bodinin metodisten periaatteiden vaikutus, vaikkakaan ei välttämättä suora. Toisaalta vaikutteet ovat saattaneet osittain tulla myös skeptisistä historiankäsityksistä.

Kriittisen asennoitumisen myötä goottilaisen historiankirjoituksen merkitys väheni, vaikkakaan itse lähteitä, varsinkaan Jordanesta, ei asetettu kyseenalaisiksi. Merkityksen heikkenemiseen vaikutti myös se, että gootti-vaellukset eivät enää kiinnostaneet historioitsijoita. Myös Raamatun käyt-

169 Algot Scarin Gustaf Fredrik von Rosenille 4.8.1752. Scarin 1893, s. 305–310.

tö historiallisena lähteenä väheni. Tähän vaikutti voimistuva raamattukriittikki ja siitä johtunut Raamatun arvovallan väheneminen tieteissä. Kuitenkaan raamatullista historiankuvaa ei muutoksen mukana hylätty. Toisaalta kriittiset metodit loivat käsityksen, jonka mukaan kovin varhaisista historiallisista tapahtumista ei voitu saada luotettavaa tietoa. Tästä syystä historioitsijat eivät enää tarkastelleet tapahtumia, jotka seurasivat heti vedenpaisumusta. Tässä Raamatun käyttö lähteenä oli aiemmin ollut olennaista.

Ruotsissa kriittisten periaatteiden soveltaminen lähteiden tarkasteluun tuli mahdolliseksi sen jälkeen, kun Ruotsin suurvalta-aseman romahtaminen muutti historiantutkimukseen kohdistuneita odotuksia ja vaatimuksia. Vaatimus loistavan menneisyyden esittämisestä ei enää estänyt lähdekriittikkiä. Toisaalta Ruotsissa ei kuitenkaan kokonaan haluttu luopua ylevästä menneisyydestä. Tämä puolestaan hieman rajoitti esimerkiksi saagojen kriittistä tarkastelua. Tässä suhteessa Scarin oli useita aikalaisiaan kriittisempi.

IV Kieli historian tutkimus- kohteena

1. Kielten historia Euroopassa 1600-luvulla

1400- ja 1500-luvulla lisääntyneen kielitieteellisen tutkimuksen myötä vakiintui käsitys, että heprea oli se alkukieli, jota ihmiset olivat puhuneet ennen Baabelin kieltensekoitusta. Muut maailman kielet olivat joko syntyneet Baabelissa tai polveutuneet siellä syntyneistä kielistä. Nämä Raamattuun perustuvat käsitykset alkoivat joutua kritiikin kohteiksi 1600-luvun alussa. Rationalistit ryhtyivät epäilemään, olivatko ihminen, hänen kielenensä ja maailmansa lainkaan Jumalan luomia. Ihmisen mystinen alkuperä, heprealainen alkukieli ja ihmissuvun monogenesis asetettiin kyseenalaisiksi.¹ Uudet kielitieteelliset tutkimukset ja uusien kielten löytyminen johtivat siihen, että raamatullinen selitys Baabelin kieltensekoituksessa syntyneestä 72 kielestä asetettiin kyseenalaiseksi. Esimerkiksi Ranskassa Denis Pétau (1583–1652) ei voinut ymmärtää, kuinka moiseen lukumäärään oli päästy. Myöskään Samuel Bochart (1599–1667) ei uskonut tuohon lukumäärään. Hänen mukaansa Raamatussa ei ollut kerrottu kaikista kansoista. Tässä hän viittasi erityisesti amerikkalaisiin kieliin.²

Arvostelun kohteeksi joutui myös käsitys hepreasta alkukielenä. Vakiintunut käsitys oli, että Jumala oli puhunut Aadamille paratiisissa ja antanut

1 Agrell 1955, s. 8–9; Borst 1960, s. 1264–1265.

2 Borst 1960, s. 1266, 1278.

hänelle kielen. Aadam oli nimennyt maailman valitsemalla tarvitsemansa sanat heprean kielestä. 1600-luvulla esitettiin kuitenkin ajatus siitä, ettei Jumala olisikaan antanut paratiisissa ihmisille valmista kieltä, vaan kieli oli ihmisten itsensä kehittämä. Esimerkiksi Descartes selitti, että kieli oli olosuhteiden tuote.³

Kielten kehityksestä esitettiin myös päinvastaisia, nationalistisia näkemyksiä. Useat historioitsijat pyrkivät todistamaan yleensä oman äidinkielenensä heprean tilalle alkukieleksi. Ehkä merkittävin tämän suunnan historioitsija oli flaamilainen Joannes Goropius Becanus, joka teoksessaan *Origines Antwerpianae* (1569) todisti, että muinainen kimbrin kieli oli ollut Aadamin käyttämä kieli. Kimbrit eivät olleet olleet mukana Baabelin tornin rakentamisessa, ja siksi he olivat välttyneet kielitensekoitukselta.⁴

Tietenkään nämä uudet käsitykset eivät kokonaan syrjäyttäneet vanhoja, vaan useat oppineet esittivät koko 1600-luvun ajan ja pitkälle 1700-luvulle asti tiukasti Raamatun mukaisia ajatuksia kielten synnystä ja kehityksestä. Tämä mielipiteiden jakautuminen seurasi pitkälti kirkollista jakaumaa. Katolisten oli helpompi irtautua raamatullisista käsityksistä kuin esimerkiksi luterilaisten, joille Raamattu oli tärkein elämänopas.⁵ Tämä jako tuli selvästi näkyviin Englannissa, jossa historiankirjoitusta käytettiin uskonnollisten kiistojen apuneuvona. Varsinkin puritaanit pitivät tiukasti kiinni vanhatestamentillisestä historiankuvasta, kun taas anglikaanit ja presbyteerit ainakin jossain määrin pitivät Raamatun kertomuksia riittämättöminä. Anglikaanien keskuudessa alkoi 1600-luvun loppua kohden yhä enemmän voittaa alaa luonnollisiin ja rationaalisiin syihin perustuva käsitys kielten synnystä ja kehityksestä. Silti raamatulliset selitykset kielten historiasta säilyivät Englannissa pidempään kuin useimmissa manner-Euroopan maissa.⁶ Samoin Saksassa erityisesti pietistien keskuudessa raamatullisella kielten historialla oli vankka kannatus vielä 1700-luvun alkupuolella.⁷

2. Alkukielen ongelma Ruotsissa

Myös luterilaisessa osassa Eurooppaa suosittiin ajatusta Jumalan valitusta

3 Borst 1960, s. 1264, 1273.

4 Grafton 1990, s. 116; Borst 1960, s. 1215–1219.

5 Borst 1960, s. 1276.

6 Borst 1960, s. 1318–1324, 1334.

7 Borst 1961, s. 1464–1472.

kansasta ja ikivanhasta alkukielestä. Ruhtinaan alaisen valtionkirkon aseman lujittaminen ja 30-vuotinen sota innostivat siihen. Näiden ajatusten suosimisella oli kaksinainen puolustuksellinen tehtävä. Toisaalta se toimi vieraita kirkkoja vastaan ja toisaalta myös uusia ajatuksia vastaan.⁸

Ruotsissa ei ennen 1700-lukua juuri esitetty epäilyjä raamatullista kielten historiaa kohtaan.⁹ Tosin ruotsalainen versio oli luonnollisesti osittain kansallisesti väritynyttä, kuten muuallakin Euroopassa. Laurentius Petri Gothus (n. 1530–1579) esitti vuonna 1559 ilmestyneessä kirjassaan, että Ruotsissa oli aina puhuttu göötin eli ruotsin kieltä, joka oli maailman vanhimpia kieliä. Sen todistivat ruotsin kielen yksinkertaisuus ja arvokkuus. Muut göötiläiset kielet, kuten saksa, englanti ja tanska, olivat siitä kehittyneitä murteita. Lisäksi Gothus esitti, että useat ruotsin kielessä esiintyvät jumalten nimet ja muut sanat olivat suoraan peräisin hepreasta eivätkä kreikasta tai latinasta.¹⁰

Goropiuksen vaikutus alkoi näkyä ruotsalaisessa historiankirjoituksessa 1600-luvun alkupuolella. Hänen vaikutuksestaan Johannes Bureus ryhtyi tutkimaan hyperborealaislegenda ja siihen liittyviä kielten historian ongelmia. Hän ei tosin julkaissut asiasta mitään erityistä, mutta hänen omistamansa Goropiuksen teos on säilynyt, ja siihen hän on kirjoittanut huomautuksia teoksesta. Bureus ei hyväksynyt Goropiuksen käsitystä siitä, että kimbrien kieli olisi ollut alkukieli. Hän esitti argumentteja sekä heprean että ruotsin kielen puolesta, mutta ei ottanut selkeää kantaa asiaan.¹¹

Toinen 1600-luvun alkupuolen ruotsalainen kielten historiaan keskittynyt tutkija oli Georg Stiernhielm. Hän suunnitteli lähes koko tutkijanuran ajan kokoavansa kielten historiaa käsittelevät ajatuksensa teokseen, jonka nimeksi piti tulla *Runa Suetica*. Hän painatti 1650-luvun alussa suunnitelmansa, kirjan disposition, jonka kappaleita hän lähetti eurooppalaisille tiedemiehille. Itse teosta hän ei saanut koskaan valmiiksi.¹² Suunnitelma on kuitenkin selkeä. Siinä Stiernhielm on esittänyt keskeiset kielten historiaa koskevat näkemyksensä. Hän lähti liikkeelle yleisesti hyväksytyistä teoriasta, jonka mukaan kaikki olemassaolevat ja muinaiset kielet ovat voineet kehittyä vain yhdestä alkukielestä, jonka hän selitti olleen skyytin kielen. Se oli alku niin itäisille, pohjoisille kuin läntisillekin kielille. Skyyttalaista alkuperää oleviksi kansoiksi Euroopassa Stiernhielm selitti germaanit, gallialaiset, espanjalaiset, britit ja umbrit, jotka olivat olleet

8 Borst 1960, s. 1334.

9 Ks. Agrell 1955, s. 65–71.

10 Nordström 1922, s. 245–246.

11 Schück 1932–1944, I, s. 94–98.

12 Lindroth 1975b, s. 270.

Italian ensimmäisiä asukkaita. Näiden kaikkien kielenä oli ollut aluksi skyytin kieli.¹³

Toinen keskeinen idea, jonka parissa Stiernhielm työskenteli, oli ajatus, että äänneillä on tietty luonnollinen sisältönsä. Sanoissa nämä äänneiden eri merkitykset sulautuvat yhteen muodostaen näin sanan merkityksen. Stiernhielm oli sitä mieltä, että nämä äänneet ja sanojen merkitykset olivat olleet alkukielessä sopusoinnussa. Jos pyrittiin konstruoimaan tämän periaatteen mukaisesti luonnolliset sanat, hänen mukaansa oli mahdollista saada selville alkukieli, jonka olisi pitänyt olla skyytin kieli. Tämä ajatus äänneiden luonnollisesta sisällöstä ei ollut uusi, vaan se oli peräisin antiikin ajoilta ja esiintyi muun muassa Platonilla. Renessanssin myötä ajatus tuli uudelleen tunnetuksi ja sitä sovelsivat muun muassa Pico della Mirandola ja Jacob Böhme.¹⁴

Suurvaltakauden lopulla alettiin Ruotsissa epäillä sitä, oliko yleensä mahdollista selvittää alkukielen ongelmaa. Haquin Spegel (1645–1714) asetti kyseenalaiseksi sekä heprean ensisijaisuutta korostaneen ortodoksisen kieliteorian että göötiläisen Stiernhielmin teorian skyytin kielen ensisijaisuudesta. Ruotsin kielen sanakirjansa esipuheessa hän totesi:

On mieletöntä sanoa, että niillä kielillä, joita pidetään alkukielenä, ei olisi mitään yhteistä heprean kanssa tai että jotain hepreasta olisi sekoittunut toiseen kieleen. Yhtä mieletöntä on selittää kaikki sanat väännöksen ja muutoksen kautta heprean kielestä syntyneiksi. Mutta mielettömimmältä näyttää se kuvitelma, että todistettaisiin heprean kielen tulleen jostakin toisesta kielestä, joka vielä on käytössä ja jota siten pidetään kaikkein vanhimpana.¹⁵

Myös toinen karoliinisen ajan kirkonmies Jesper Swedberg (1653–1735) arvosteli kriittisesti alkukielen teorioita. Teoksessaan *Schibboleth* hän muun muassa esitti luettelon ruotsin kielen vierasperäisistä sanoista. Tässä yhteydessä hän esitti kritiikkiä niitä kohtaan, jotka pyrkivät todistamaan, että oma äidinkieli on kaikkien kielten alkukieli.

Väitettäisiinkö siksi itsepäisesti ja puolustettaisiin joukkoa epävarmoja alkuperiä, kyettäisiinkö tekemään lapin kielestä hepreaa ja hepreasta lapin kieltä, eikä tiedettäisi mikä kieli oli ensimmäinen

13 Georg Stiernhielm a.a., s.p.

14 Åkerman 1991, s. 94–95; Katz 1981, s. 133–134.

15 Spegel 1712, esipuhe s.p.; ks. myös Agrell 1955, s. 129. Myös Rudbeck esitti, että ei ole mitään syytä olettaa, että joko heprea tai skyytin kieli olisivat välttyneet Baabelin kielitensekoitukselta. Rudbeck 1937, s. 30.

maailmassa. Turhaa! ... Sellaista ei tehdä, vaikkakin siitä huolestuneena nähdäänkin vaivaa.¹⁶

Swedberg ei silti hylännyt ajatusta, että heprea oli maailman vanhin kieli. Hänen mukaansa se oli ollut Baabelin kieltensekoitusta edeltänyt alkukieli, josta kaikkiin kieliin oli jäänyt jäänteitä. Mitä vanhempi joku kieli oli, sitä lähempänä se oli hepreaa. Hänen kritiikkinsä kohde oli pikemminkin kritiikitön etymologian¹⁷ käyttö, jonka avulla pystyttiin "yhdestä sanasta tekemään mitä haluttiin, kunhan joku kirjain tai yhdenmukaisuus oli olemassa arvausten perustaksi".¹⁸

Eric Benzelius oli saanut huomattavia vaikutteita Leibnizilta. Tämä näkyy sekä hänen historiallisissa että kielitieteellisissä käsityksissään. Hän ei luennoillaan kritisoinut aikaisempaa kielten historian tutkimusta, vaan jätti omassa esityksessään pohdinnat alkukielestä kokonaan syrjään ja poh-ti ainoastaan Pohjolan ensimmäisten asukkaiden kieltä.¹⁹

Myös Dalin sivuutti alkukielen ongelman. Hän huomautti kuitenkin, että vanha skyytin eli keltin kieli oli yksi maailman vanhimpia kieliä, "jonka rinnalla kreikkaa ja latinaa voidaan pitää jos ei tyttärinä niin ainakin pik-kusiskoina". Skyytin kielestä olivat kehittyneet ruotsin, norjan, tanskan, saksan, hollannin ja englannin kieli sekä osittain myös ranska, italia ja espanja.²⁰ Myös Lagerbringillä säilyi ajatus skyytin kielen korkeasta iästä. Mutta toisin kuin Dalin hän selitti, että suomalaiset ja suomen kieli olivat skyyttalaista alkuperää.²¹

Scarlin hyväksyi käsityksen siitä, että oli ollut olemassa tietty alkukieli, josta muut kielet olivat kehittyneet. Alkukielen ongelma oli hänelle kuitenkin toisarvoinen asia:

On turhaa kiistellä vedenpaisumuksen jälkeisestä ensimmäisestä tai toisesta kielestä. Eihän ole varmaa, että se kieli olisi ollut ainoa. Tämä on yhtä turhaa kuin se, että kielten sekoitus kiistettäisiin, tai että ensimmäistä kieltä etsittäisiin syntyneiden uusien kielten jou-kosta.²²

16 Swedberg 1716, s. 116–117; ks. myös Agrell 1955, s. 131.

17 Etymologialla tarkoitettiin 1600- ja 1700-luvun historiantutkimuksessa lähinnä sanojen alkuperän tutkimusta. Käytän tässä tutkimuksessa termiä "etymologia" juuri kyseisessä merkityksessä.

18 Swedberg 1716, s. 115, 117.

19 Benzelius 1762, s. 16–18.

20 Dalin 1747, s. 230.

21 Lagerbring 1769, s. 45–46.

22 N790, s. 301, UUB.

Tästä huolimatta Scarin piti itsestään selvänä sitä, että skyytin kieli oli yksi vanhimmista Baabelin kieltensekoituksessa syntyneistä kielistä. Samoin hän oli sitä mieltä, että kieltä tutkimalla voitiin saada tietoa kansojen historiasta. Samansukuisten sanojen esiintyminen eri kansojen kielissä osoitti jonkinlaista vuorovaikutussuhdetta kansojen välillä. Scarin tarkasteli erityisesti eri kansojen jumalien nimityksiä.

...sillä *Suante* merkitsee slaavin kielessä pyhää samoin kuin skyytin kielen *ve*. Siten *SuantoVile* merkitsee pyhää älykkyyttä, *BaroVile* pelkkää älykkyyttä ja *HarVile* korkeaa älykkyyttä eli viisautta...²³

Jumalten nimien samankaltaisuuden ei siis välttämättä tarvinnut olla etymologinen, vaan se saattoi olla sisällöllinen. Kun *SuantoVile* oli muodostunut slaavin ja skyytin kielisten sanojen yhdistämisestä (*Ve* ja *Vile* olivat rinnakkaismuotoja), niin oli syytä olettaa, että kyseiset kansat olivat olleet vuorovaikutuksessa keskenään. Siksi niiden asuma-alueiden oli jossain vaiheessa täytynyt olla lähellä toisiaan, ja toisen kansan oli täytynyt saada vaikutteita toiselta. Scarin ei varsinaisesti esittänyt mitään metodologiaa sille, miten saadaan selville, kumpi kansa oli saanut vaikutteita toiselta. Kuitenkin hän useimmiten esitti, että skyytit olivat olleet antavana osapuolena ja siten taustalla vaikutti hypoteesi skyytin kielen korkeasta iästä.

3. Kielitiede göötiläisen historiankirjoituksen metodina

Ruotsalaisessa historiankirjoituksessa ei vielä 1500-luvulla käytetty suoranaista vertailevaa etymologista tutkimusta, vaan harjoitettiin ainoastaan kielihistoriallista vertailua tai yksittäisten sanojen vertailua ilman varsinaisia sanojen johtamisia. Olaus Magnus käsitteli teoksessaan *Historia de gentibus septentrionalibus* (1555) italian kielen göötiläisiä lainasanoja ja etsi göötin ja italian kielen yhtäläisyyksiä. Hän pyrki osoittamaan, että gootit olivat lähtöisin Skandinaviasta.²⁴ Johannes Magnus puolestaan esitti vain yksittäisiä nimivertailuja, esimerkiksi, että Maagogin toisen pojan nimi oli Göthar, ja että häntä kutsuttiin myös nimellä Gogus tai Goye.

23 N790, s. 274, UUB.

24 Olaus Magnus 1976, IV, s. 305–307.

Hänen nimensä mukaan nimitettiin gööteiksi sitä kansaa, jota hän hallitsi.²⁵

Kielitieteellisen metodin käyttö historiantutkimuksessa oli yleisesti hyväksyttyä. Kielen avulla voitiin valaista kansojen alkuperää. Ruotsissa tämän metodin käyttö huipentui Olof Rudbeck vanhemman tutkimuksissa, mutta se säilytti asemansa aina 1750-luvulle asti. Rudbeck kehitteli laajan teorian siitä, miten sanat muuttuvat siirtyessään kielestä toiseen. Hän esitti kolme eri siirtymistapaa. Ensiksi sanat saattoivat lyhentyä tai pidentyä, kuten esimerkiksi nimi *Tioderik*, joka on lyhentynyt muotoon *Dirk* tai sanapari *hafwer-har*. Toisaalta sanoihin saatettiin lisätä yksittäisiä kirjaimia²⁶, kuten *Knut* ja *Canutus*. Kolmantena ja tärkeimpänä tuli kirjainten vaihtuminen, permutaatio. Näistä Rudbeck esitti laajan taulukon, jossa hän esitti mahdolliset permutaatiot. Tällaisia olivat mm. *jette-jelte*, *namn-nafn* ja *foot-food*. Varsinkin viimeisen esimerkin kaltaiset eroavuudet, joissa soinnilliset ja soinnittomat konsonantit erottivat kieliä toisistaan, osoittivat Rudbeckin mukaan kielten läheistä sukulaisuutta. Konsonanttien lisäksi myös kaikki vokaalit ja diftongit olivat vaihdettavissa. Kielissä esiintyi myös lainasanoja, jotka olivat siirtyneet sotien, kaupankäynnin ja ihmisten vaeltamisen myötä kielestä toiseen. Nämä eivät osoittaneet kielten välistä sukulaisuutta.

Rudbeckin esittämät permutaatioäännöt sisälsivät useimmat niistä säännöistä, jotka sisältyivät myöhemmin Jacob Grimmin teorioihin, jotka suurelta osin ovat vielä nykyisinkin hyväksytyjä. Rudbeck esitti kuitenkin vielä runsaammin sellaisia sääntöjä, joille ei löydy nykyisen kielitieteen mukaista perustetta. Käytännössä hän pystyi sääntöjensä avulla muokkaamaan sanoja loputtomasti päästäkseen haluamaansa lopputulokseen.²⁷

Kun oli osoitettu, että jokin sana esiintyi useassa kielessä, niin sen alkuperää tuli tarkastella siltä perustalta, kuinka luonnollista ja muuhun kieleen sopivaa sen käyttö oli. Tämä oli erityisen merkittävää nimien tutkimisessa. Esimerkkinä Rudbeck esitti nimen *Venus*, jota yleisesti pidettiin latinalaisena sanana. Cicero oli esittänyt sen johtuvan sanomuodoista *veniendo* 'tuleva' tai *venire* 'tulla'. Rudbeck kuitenkin oli sitä mieltä, että tällä perusteella olisi kaikkia jumalia tai asioita, jotka tulivat tai olivat tulevia, täytyntä kutsua nimellä *Venus*. Tämän tilalle hän esitti göötin kielen sanaa *wen*, joka luontevasti soveltui jumaluuden alkuperäksi, ja joka

25 Johannes Magnus 1620, s. 5.

26 Tarkastelun kohteena olevana aikakautena tutkijat eivät erotelleet toisistaan kirjaimia ja äänteitä. Sen vuoksi he tarkastelivat kirjainten vaihtelua, ei äänteiden. Agrell 1955, s. 29.

27 Agrell 1955, s. 114–117.

oli yleisessä ja monimuotoisessa käytössä kielessä, kuten sanat *wenskap*, *wenlig*, *owen*, *wenadis* ja *owenligen* osoittavat. Täten nimi *Venus* oli göötiläistä alkuperää.²⁸

Rudbeckin kielitieteellinen metodi ei hänen omiana aikanaan ollut poikkeuksellinen, vaan vastaava metodi oli yleisesti hyväksytty. Poikkeuksellista Rudbeckillä oli sen sijaan sen laaja ja systemaattinen käyttö. Hän saattoi loppuun edeltäjiensä keskeneräiset aikaansaannokset, ja hänen esitystään pidettiin kaikenkattavana.²⁹

4. Etymologinen metodi kriittisessä koulukunnassa

Göötiläisessä historiankirjoituksessa käytettyä etymologista metodia kohtaan ryhdyttiin esittämään kritiikkiä välittömästi 1700-luvun alussa. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että etymologia metodina olisi kokonaan hylätty. Esimerkiksi Haquin Spegel suhtautui Rudbeckin teorioihin yleensä kielteisesti. Hän ei kuitenkaan täysin hylännyt mahdollisuutta löytää kielten välisiä sukulaisuussuhteita. Hän piti selvänä, että ruotsin kielessä on tiettyjä sanoja, jotka olivat kreikkalaista alkuperää. Etymologisiin todisteluihin hän kuitenkin suhtautui varauksellisesti ja piti parempana välttää niitä.³⁰

Myöhemmin 1700-luvulla etymologisen todistelun käyttö historian-tutkimuksessa väheni. Sitä pidettiin göötiläiseen tutkimustraditioon kuuluvana, ja siksi siitä pyrittiin tietoisesti pääsemään eroon. Esimerkiksi Johan Ihre rajoitti suuresti etymologian käyttöä tutkimuksessaan. Hän vertasi ruotsin kieltä ainoastaan muinaisruotsiin ja muihin germaanisiin kieliiin eikä hyväksynyt sen vertailua latinaan eikä kreikkaan.³¹

Benzelius oli läheisessä suhteessa Olof Rudbeckiin ja häneltä Benzelius sai vaikutteita varsinkin permutaatioiden käsittelyyn. Hän esitti luettelon permutaatiiosääntöjä, jotka sisälsivät yhtä lukuun ottamatta kaikki Grimmin säännöt. Silti myös hänellä oli runsaasti muita sääntöjä. Rudbeckistä poiketen hän ei kuitenkaan soveltanut näitä sääntöjä kovin rohkeasti eikä pyrkinyt niiden avulla selvittämään kansojen, vaan ainoastaan eri paikan-

28 Rudbeck 1937, s. 15–25. Vastaava etymologia esiintyi jo Stiernhielmillä. Ståhle 1951, s. 83.

29 Lindroth 1975b, s. 284.

30 Agrell 1955, s. 130.

31 Eriksson 1973, s. 90.

nimien alkuperää.³² Kuitenkin Benzelius piti varmempana seurata vanhimpien historioitsijoiden todistuksia, kuin perustaa näkemykset etymologioihin, sillä nimien samankaltaisuudet johdattivat helposti harhaan.³³

Olof Dalin esitti vielä varsin runsaasti etymologisia todisteluja. Hän ei kuitenkaan pitänyt oikeana selittää paikan ja kansojen nimiä henkilöiden nimistä syntyneiksi:

...kaikki erisnimet eli omat nimet ovat muodostuneet appellatiiveista eli yleisistä sanoista (allmänna ord). Vaikuttaa aina epäilyttävältä selittää paikkojen ja koko kansan nimet henkilöistä, kuten Sverje Svenistä, Upsala Ubbesta jne.³⁴

Dalin ei esittänyt mitään selkeitä sääntöjä, joiden mukaan hän tarkasteli kielten kehitystä, vaikka merkkejä etymologisista säännönmukaisuuksista onkin havaittavissa.

Dalinin lähtökohta Ruotsin historiassa oli se, että Pohjola oli varsin myöhään paljastunut veden alta. Siksi hän piti Ruotsin varhaishistoriaa varsin merellisenä. Todennäköisesti tästä johtui myös se, että hänen esittämänsä etymologiset todistelut usein liittyivät mereen ja merenkäyntiin. Esimerkiksi nimen *Sverige* hän esitti syntyneen nimestä *Siö-rike* tai *Sui-rike*. Samalla tavoin hän selitti *Skandinavia*-nimen alkuperän.

Samasta syystä meidän maatamme kutsuttiin muinoin Scaniaksi, Scandinaviaksi tai Scanziaksi, ja Scanes-öeniksi, sillä vanhassa kielessä Skane on vene eli alus, jota vanhan Pohjolan asukkaiden on täytynyt välttämättä käyttää enemmän kuin muiden kansojen voidakseen liikkuu saariemme välillä.³⁵

Dalin rajoittui käyttämään etymologista todistelua kuitenkin vain Pohjolan paikannimiin, eikä pyrkinyt sen avulla todistamaan kansojen alkuperää eikä niiden välisiä sukulaisuussuhteita.

Lagerbringillä etymologisen todistelun osuus oli jo olematonta. Hän esitti historiategoksessaan vain pari nimivertailua. Esimerkiksi hän esitti, että nimet Hunestad ja Huneberg vanhojen historioiden ohessa todistivat hunnien muinoin asuneen Skandinaviassa.³⁶ Toisaalta hän useissa kohdin kritisoi varhaisempien historioitsijoiden etymologisia todisteluja. Hän ei

32 Agrell 1955, s. 134–143.

33 Benzelius 1762, s. 69.

34 Dalin 1747, s. 76.

35 Dalin 1747, s. 53–55.

36 Lagerbring 1769, s. 321–322.

nähnyt mitään syytä selittää Suomi-nimeä syntyneeksi sanasta 'suomus', sillä miksi suomalaiset olisivat ryhtyneet nimittämään itseään niin vähäpätöisen asian perusteella.³⁷ Samaten hän ei hyväksynyt nimien Gästrike ja Jetterike samastamista, vaikka sellaiseen johtopäätökseen olikin helppo päätyä, "sillä sanojen alkuperän selittämiseksi ei ole vaikeaa löytää perustetta, jos poistetaan ja lisätään, mitä halutaan".³⁸ Lagerbring vaati etymologian tueksi muita lähteitä, jotta historianesitys olisi pätevä. Hän ei esimerkiksi voinut hyväksyä saksalaisten etymologisia todisteluja Odinin saksalaisuudesta. "Sellaiset kielipiilliset ja etymologiset salaisuudet ovat sokeita oppaita historiassa, kun niiltä puuttuvat vanhojen ja luotettavien historiankirjoittajien kunnolliset todistukset."³⁹

5. Scarinin suhde etymologiaan

Scarinin suhtautui etymologiseen todisteluun pääosin myönteisesti. Tutkimuksessa oli aiheellista tarkastella tärkeimpiä nimiä etymologisesti.⁴⁰ Tarkoitus oli "tutkia tarkoin ihmiskielen kaikki piilopaikat ja saattaa päivänvaloon se, mitä totuutta sanoissa esiintyy".⁴¹ Etymologian avulla voitiin saada tietoa silloin, kun saatavilla ei ollut kirjallisia lähteitä.⁴² Scarin suhtautui kuitenkin varauksellisesti etymologian yksinomaiseen käyttöön varsinkin muinaisten "barbaaristen" kielten käsittelyssä, sillä tiedot niistä ja niiden sanastoista olivat usein puutteellisesti säilyneitä. Muinaisista kielistä oli hankalaa saada varmoja tutkimustuloksia. Scarinin mukaan etymologioiden avulla voitiin tutkia ainoastaan ihmisten ja paikkojen nimiä, mutta nimiä ei kuitenkaan saanut vertailla miten tahansa. Jos jotain väitettä ei voitu perustella luonnon avulla eikä etymologinen todistelu sitä valaissut, niin se oli yhtä vääriä, "kuin sairaiden unien kaupittelu totuudksi-na."⁴³

Etymologista todistelua oli lähes kaikissa Scarinin luennoissa, mutta sen määrä lisääntyi ajan myötä. Samaa ei voi sanoa etymologian käytöstä hänen väitöskirjoissaan. Voidaan sanoa, että etymologioiden määrä ei li-

37 Lagerbring 1769, s. 45.

38 Lagerbring 1769, s. 307.

39 Lagerbring 1769, s. 54.

40 Scarin – Hallborg 1730, s. 21.

41 Scarin – Carlander 1747, s. 4.

42 Scarin – Kiellgren 1732, s. 2; Scarin – Helsingius 1734, s. 72.

43 Scarin – Carlander 1747, s. 3–4.

sääntynyt. Etymologista todistamista oli merkittävästi Scarinin 11 väitöskirjassa ja väitöskirjat jakaantuivat tasaisesti koko hänen professorikaudekseen. Myöskin itse todistelun määrä pysyi samana. Varhaisissa 1730-luvulla Ahvenanmaasta ja varjageista tehdyissä väitöksissä oli omat etymologiset osansa⁴⁴, jotka myöhemmistä väitöksistä puuttuivat. Silti vuoden 1747 väitökset vaaneista ja askmanneista sisälsivät varsin laajoja etymologisia todisteluja.⁴⁵

Luentokäsikirjoituksissaan Scarin esitti yllättävän vähän etymologista todistelua. Vain kahdessa luennossa, pimeän ajan katsauksessa ja latinankielisessä Benzeliukseen perustuvassa luennossa, hän käytti runsaammin etymologioita, kun taas taruajan ja historiallisen ajan esityksissä niitä ei ole juuri ollenkaan.

1600- ja 1700-luvun historiankirjoituksiin kuuluivat olennaisena osana Ruotsin ja sen eri osien nimien alkuperän etymologiset selitykset. Myös Scarin tutki paikannimiä toistuvasti, mutta esitti eri aikoina samoista nimistä erilaisia selityksiä. Latinankielisessä luennossaan Scarin esitti tulkintoja Ruotsin valtakunnan eri osien nimien, samoin kuin eräiden muiden keskeisten paikannimien alkuperästä. Hän ei kuitenkaan esittänyt etymologisia todisteluketjuja, vaan pyrki todistamaan pelkästään nimien alkuperän vetoamalla ei-kielilitieteellisiin seikkoihin. *Skandinavia*-nimeä hän perusteli seuraavasti:

Mistä on peräisin nimi Scandinavia?

Scandinavia-nimi on kaukaisten kirjoittajien, kuten Ptolemaioksen, Jordaneksen, Pliniuksen ja Strabon välityksellä levinnyt laajalle. Jordanes historiassaan, ja sen mukaisesti Grotius, ovat selittäneet nimen tulevan sanasta Skantz, koska alueen asukkaat asuivat tuhoa tuottavilla kallioilla. Toiset selittivät nimen tulevan sanoista Skanö ja Scapha bää, ikään kuin veneiden saari, koska meidän esi-isämme olivat matkustaneet aluksilla. Me kuitenkin olemme sitä mieltä, että nimi on syntynyt Göötanmaan provinssin nimestä Scania, Skåne. Näet samalla tavalla Finlandia on saanut nimensä vähäpätöisestä Turun läänin Fenningiasta...⁴⁶

Scarin siis selitti *Skandinavia*-nimen muodostuneen *Skånesta*. Vastaa-
vuuksien etsiminen muualta, kuten vetoaminen *Fenningia*-nimen muuttamiseen koko Suomen nimitykseksi, oli hänelle tyyppillistä. Samaa metodia hän käytti myös muualla.

44 Scarin – Hallborg 1730, s. 21–33; Scarin – Helsingius 1734, s. 23–35.

45 Scarin – Carlander 1747, s. 9–28; Scarin – Chydenius 1747, s. 7–8, 13–20.

46 N790, s. 3, UUB.

Vastaavalla tavalla Scarin esitti analogisia esimerkkejä muualta selittäessään Sveogothian nimen alkuperää. Hän selitti, että Sveogothia oli saanut nimensä siitä, että Svethia oli aseiden avulla valloittanut Gothian. Tähän johtopäätökseen hän oli tullut nimen rakenteen ja hallitsijan tittelin, *rex Svecorum, Gothorum, Vandalorumque* perusteella. Vastaavan esimerkin hän esitti Ranskasta, missä kuningas oli käyttänyt titteliä *Rex Galliae et Navairae etc.*, koska gallialaiset olivat valloittaneet Navarran. Scarinin mukaan esitetyn kaltaisia titteleitä ei olisi voitu käyttää, jos kyseessä olisi ollut jonkinlainen sopimukseen perustuva valtioliitto. Tästä hän esitti esimerkkinä sen, kuinka Englannin ja Skotlannin yhdistymisen jälkeen maalle annettiin täysin uusi nimi, Iso-Britannia.⁴⁷

Skandinavia-nimen alkuperän selitys oli Scarinilla kuitenkin poikkeuksellinen sen vuoksi, että hän sai sen pohjaksi toisen paikannimen. Toisaalta Scarinin esitys on lähes sanatarkka kopio Benzeliuksen luennoista⁴⁸, mutta Benzelius mainitsi sanan Skåne tarkoittavan venettä ja saarta (båt-ön). Mahdollisesti tämä tulkinta esiintyi Scarinillakin, mutta säilyneistä muistiinpanoista tämä kohta on jäänyt pois.

Scarin selitti useimmiten paikannimet henkilönimistä syntyneiksi, ja silloin lähes aina Odinista tai tämän sukulaisista, siis niistä henkilöistä, jotka mainittiin Snorri Sturlusonin Heimskringlassa. Siten *Gothia* oli tullut Odinin lisänimestä *Gauthe* eikä suinkaan Jaafetin pojanpojan nimestä *Gethar*, kuten gööttiläisessä traditiossa oli usein väitetty. Samoin *Sigtuna* oli muodostunut Odinin pojan nimestä *Siggur*.⁴⁹ Gööttiläisessä historiankirjoituksessa paikannimet selitettiin useimmiten Nooan jälkeläisten nimien pohjalta. Esimerkiksi Johannes Magnus esitti, että Upsala ja Sigtuna olivat saaneet nimensä perustajiensa, Maagogin pojanpoikien, Ubben ja Siggen mukaan.⁵⁰ Aina Scarin ei kuitenkaan hyväksynyt edes Odinista lähtöisin olevaa etymologiaa. *Atlantis*-nimestä hän esitti vain eri hypoteeseja, mutta ei itse esittänyt mitään tulkintaa.⁵¹ Hän esitti, että toiset olivat pitäneet nimen alkuperänä *Atlas*-vuorta, toiset, kuten Rudbeck, puolestaan Odinin poikaa *Atleria*. Scarin viittasi ainoastaan Eckmanin väitökseen *De origine Svio:Gothorum*, josta saattoi lukea lisää kyseisestä asiasta.⁵²

Tässä varhaisessa latinankielisessä luennossaan Scarin selitti *Svethia*-ni-

47 N790, s. 2, UUB.

48 Ks. Benzelius 1762, s. 1.

49 N790, s. 1–2, UUB.

50 Johannes Magnus 1620, s. 5–6.

51 Tämän periaatteenhan hän esitti *De fide historica* -väitöksessään noudatettavaksi silloin, kun hän ei ollut varma asiasta. Ks. luku III.4.

52 N790, s. 2, UUB.

men alkuperäksi nimen *Svitur* eli *Svidur* eli *Sigur*, joilla nimillä Odinia oli kutsuttu. Tulkintansa perustaksi hän esitti jälleen muita vastaavia esimerkkejä siitä, kuinka maa oli saanut nimensä valloittajiensa mukaan, kuten Assyria nimestä Assyr, Englanti angleista ja Ranska frankeista. Scarin ei hyväksynyt tulkintaa, että Sverige olisi tullut sanasta *svedja* 'kasketa', koska myös muualla oli aikoinaan kaskettu, ja siksi myös monia muita paikkoja olisi pitänyt kutsua Swerigeksi, mikäli nimi olisi perustunut kaskeamiseen.⁵³ Perustelu oli siis samanlainen kuin Rudbeckillä Venus-nimessä.

Vuonna 1732 Scarin kuitenkin esitti, että nimet *Svedioter*, *Svithioder* ja *Svithiod* olivat muodostuneet sanasta *swedia*, koska noiden alueiden asukkaat heti paikalle saavuttuaan raivasivat tiheät metsät ja tekivät alueesta hakkaamalla ja polttamalla viljelyyn sopivan. Yhtään luotettavaa argumenttia Scarin ei löytänyt Johannes Magnuksen sille väitteelle, että ruotsalaiset olivat saaneet nimensä ensimmäisen kuninkaanra Saenin mukaan.⁵⁴

Myöhemmässä, 1730-luvun lopulta tai 1740-luvulta peräisin olevassa, luennossaan Scarin esitti toisenlaisen tulkinnan valtakunnan nimen alkuperästä:

Nimi *Swerike* syntyi kristinuskon myötä Hampurista ja Bremenistä kotoisin olevien pappien murteesta. Se muuttui sitten Kalmarin unionin aikana muotoon *Swerige*. Mutta vanhemmista monumenteista voidaan lukea nimi *Swidiod*, joka alunperin tarkoitti Odinin ja hänen aasojensa *ödeä* eli haltuun otettua maata ja aluetta, joka oli Ruotsi ilman Göötanmaata, mutta ajan mittaan sillä tarkoitettiin molempia. Koko suurta Skyyttiaa kutsuttiin myös nimellä Swidiod lisäksi *hin mikla*, joka käsitti maailman koko pohjoisosan mukaan lukien suuren osan itäisiä ja läntisiä maita. *Suidr* tarkoittaa säyseää, sävyisää, ja sana on korkeimman jumalan nimissä. Sen olivat omaksuneet kaikki Skyyttian kuninkaat yhdessä Odinin kanssa vanhan poliittisen tavan mukaisesti, ja näin nimi oli siirtynyt maahan ja kansaan. Onhan ilmoitettu, että kansa on ollut muihin kansoihin verrattuna säysein ja sävyisin tai sitten jumalan oma kansa.⁵⁵

Yhteistä tämän ja 1720-luvun tulkinnan kanssa oli se, että Scarin selittäes-

53 N790, s. 1, UUB; ks. myös E⁶V 23, s. 297–299, HYK.

54 Scarin – Kiellgren 1732, s. 1–4.

55 N790, s. 317, UUB.

sään nimien alkuperäksi historian henkilöt selitti ne Odinin aikana vaikuttaneiksi.

Scarin esitti myös neljässä väitöksessään etymologioita, jotka perustuvat saagojen esittämiin tietoihin. Väitökset eivät kuitenkaan sijoitu ajallisesti pelkästään Scarinin virkakauden alkupuolelle. Vuoden 1730 Ahvenanmaata käsittelevässä väitöksessä *Aland*-nimen alkuperäksi on selitetty goottilainen alanien kansa, joka puolestaan oli saanut nimensä Skyyttian Alanijoesta.⁵⁶ Oulun paikallishistoriassa (1737) nimen *Ulea* esitettiin syntyneen joko nimestä *Oulas* tai *Oulerus*.⁵⁷ Mynämäen historiassa (1738) puolestaan esitettiin *Karjala*-nimen alkuperäksi Odinin poika *Kari*.⁵⁸ Myöhäisessä (1752) *Attaulfia* käsittelevässä väitöksessä sellaiset nimet kuin *Attaulf*, *Atteman* ja *Atland* selitettiin Odinin lisänimestä *Atin*.⁵⁹ Kolme ensimmäistä olivat paikallishistorioita, joista ei voida sanoa, onko Scarin itse kirjoittanut niissä esiintyneet etymologiat.

Toinen tapa, jota Scarin käytti sekä myöhemmissä luennoissaan että useissa väitöksissään, oli johtaa nimet appellatiiveista. Tämä oli tapa, jota muun muassa Benzelius ja Dalin olivat ehdottaneet. Tällainen oli esimerkiksi jo edellä esitetty selitys 'swedja' – Swedia, Swea. Tällaisissa tapauksissa Scarinilla oli tapana esittää väitteidensä tueksi runsaasti esimerkkejä. Esimerkiksi kansannimen *armaspit* etymologiaksi hän esitti luennoillaan seuraavaa:

Arimaspin nimen tulkinta on vain myyttinen ja mystinen, vaikka se esitetäänkin historiallisena ja etymologisena, koska se on ollut kätkeytynä tarujen alle. Sillä Arima on vielä nykyäänkin alueen nimi suuressa Permiassa ja sen asukkaita kutsutaan nimellä ar, kuten Schonström kertoo. Vanhoissa historioissa ja maantieteellisissä esityksissä ilmoitetaan useimmin, että arit ovat olleet indoskyyttejä ja heidän maansa Aria eli Ariana. Ariman ja kansan Arimer ovat maininneet jo Hesiodos Theogoniassa ja Homeros Iliassa. Strabo mainitsee niiden olleen samoja kuin Arimer, Aramaer ja Aramder, ja joihin Scheringham vielä laskee mukaan arimaspit ja sanoo, että heillä sama esi-isä Aram. Sattumalta on joitakin kertoja tätä samaa Aramia Arhielmin mukaan kutsuttu myös nimellä Arild. Tähän perustuu sanonta: från Arilds tid.⁶⁰

56 Scarin – Hallborg 1730, s. 21–24.

57 Scarin – Snellman J. 1737, s. 8–9.

58 Scarin – Hallenius G. 1738, s. 39.

59 Scarin – Edblad 1753, s. 15.

60 N790, s. 262–263, UUB.

Scarinille oli tyypillistä vyöryttää esille runsaasti esimerkkejä varhaisemmasta kirjallisuudesta, kuten tässä tapauksessa Arima-pohjaisista nimistä. Esittämistään asioista hän ei kuitenkaan ilmaissut omaa näkemystään. Useimmiten jää epäselväksi se, hyväksyikö hän esittämiään tulkintoja. Tässä yhteydessä hän myös esitti kreikan kieleen pohjautuvia etymologioita sanalle *arima*, mutta totesi, että puhdasta ja aitoa alkuperää tuli kuitenkin etsiä mieluummin skyytin kuin kreikan kielestä.⁶¹

Tämä pyrkimys osoittaa skyytin, göötin tai ruotsin kieli lähtökieleksi sanojen etymologisessa todistelussa oli Scarinille tyypillinen piirre. Se perustui hänen käsitykseensä ruotsalaisten menneisyydestä yleensä, jota käsittelen jäljempänä V pääluvussa. Esimerkiksi erään sanomalehtikollegionsa alussa hän esitti, että sana *aviisi* on tullut sanonnasta *af visa* 'tehdä tunnetuksi' ja samalla kiisti sen, että sanan alkuperä olisi ranskaa.⁶² Samoin hän eräässä väitöksessään pohti sanan *signum* alkuperää ja päätyi siihen, että se oli peräisin göötin kielen sanasta *signa* 'pyhittää jumalalle', 'julistaa jumalaksi' (*consecrare*). Hänen mukaansa tästä sanasta olivat syntyneet useat erisnimet kuten *Signiautr*, *Signiutr* ja *Signhildir*.⁶³

Alueellisista pikkukuninkaista käytetty nimitys *jarl* oli osoituksena Scarinin tavasta tutkia sanojen alkuperää. Scarin hylkäsi vääränä tapana, "turhana saivarteluna", että nimen alkuperäksi selitettiin sana *karl*, joka tarkoitti urheata miestä (*en tapper man*). Nimitystä *karl* oli hänen mukaansa käytetty vanhoissa laeissa ja asetuksissa yleisesti kuninkaan luottomiehistä (*kgns Tromän*), eikä nimityksellä ollut ollut mitään alueellisen käskynhaltijan erityismerkitystä. Tittelin varsinaista alkuperää Scarin ei esittänyt, vaan sen sijasta hän esitti useita esimerkkejä sen varhaisesta käytöstä Ruotsin vanhimmissa lakikokoelmissa. Niissä se oli esiintynyt muodossa *Jal* tai *Jalborn* ja tarkoittanut henkilöä, joka oli arvoasteikossa kuninkaasta seuraavana. Scarin vetosi tässä sekä Eddaan että Vereliuksen *Hervarar-saagan* tekemiin kommenteihin.⁶⁴

1740- ja 1750-luvun väitöksissä Scarin lisäsi runsaasti esimerkkejä, joilla hän pyrki todistamaan hypoteesinsa oikeaksi. Yleensä oli kuitenkin kyseessä vain muutama erillinen nimi, yleensä kansan nimi, jota hän pyrki todistamaan oikeaksi. Väitöksessään vaanien (*vanorum*) muinaisuudesta Scarin pyrki osoittamaan, että sana *van* tarkoitti vettä, ja että sillä siten oli sama alkuperä kuin latinan sanalla *aqua* 'vesi'. Nimi perustui siihen, että

61 N790, s. 263, UUB.

62 N696, s. I, UUB.

63 Scarin – Snellman G. 1746, s. I.

64 N798, A, nippu 12, UUB; N791, s. 363–364, UUB.

vaanit, jotka olivat asuttaneet Göötanmaan, olivat eläneet merellisessä ympäristössä.⁶⁵ Muinaisten goottien siirtokunnan, Askmannian, nimen Scarin selitti muodostuneen sanasta *ask*, joka merkitsi saarnia, mutta myös laivaa ja erityisesti merirosvolaivaa. Nimi kuvasi sitä, että siirtokunnan asukkaat harjoittivat merenkulkua.⁶⁶ Näissä molemmissa tapauksissa Scarin selitti nimen perustaksi veteen liittyvän sanan. Hänellä oli siis samanlainen tendenssi kuin Dalinilla.

Kansojen alkuperän tutkimisessa Scarin korosti sitä, että tuli pyrkiä etsimään todistuksia muualta kuin kielen piiristä. Tärkeämpinä selityskkeinoina olivat vanhan geografian, ensimmäisten asukkaiden keskuudessa tapahtuneiden muutosten ja maiden välisten rajojen selvittäminen.⁶⁷

Scarin esitti niin niukasti selkeitä etymologioita, että niiden perusteella hänen käyttämiään periaatteita on vaikea rekonstruoida. Pimeää aikaa käsittelevässä luennoissaan hän poikkeuksellisesti mainitsi yhdestä konsonanttipermutaatiosta käsitellessään nimien *Serapis* ja *Zoroaster* alkupe-
rää.

...ulkomaalaisten *Sar* ei voi olla mikään muu kuin Thargetauksen nimi, joka oli geettien Thor Herodoksella tai Tharanes, jolla nimellä häntä on keltoskyyttien keskuudessa kutsuttu, koska he ovat vääntäneet riimun *þ* *s*:ksi, vaikka se muutoin on *th*, *t* tai *d*. Se on muinoin ollut jopa *tsh*, joka äänne vielä tänään on sanassa *Tshar*, ja se viittaa, kuten näkyy, vanhan Thorin uudelleentulemiseen hänen jälkeläisissään.⁶⁸

Näet [*Zoroaster*] on yhtä kuin nykyinen *Gottlieb* eli *Theophilus*, joka on lähtöisin Thorista, ukkosen jumalasta eli itse salamasta ja nimestä *Ast*, *Astar*, joka merkitsee rakkautta, mistä myös rakkauden nimi *Astarte*, *Astar-hete*, rakkauden kiima. Mutta riimu *þ* on muuttanut kirjaimeksi *z*, jonka äänne eli ääntäminen muinoin on ollut *tsh* tai *tzh*, kuten varmasti on sanoissa *Serapis*, *Suitzeri* ja *Tzhar*.⁶⁹

Tässä Scarin esitti permutaatiösääntöjä: *tsh-s*, *tsh-z* ja *t-d*. Jo aiemmin esitetystä *Svethia*-sanana etymologiassa olivat permutaatiot *d-th* ja *t-th*.

Etymologioinnin vähyys Scarinin luennoissa saattoi johtua siitä, että teksti oli tarkoitettu puhuttaviksi. Laajojen etymologioiden muistiinmer-

65 Scarin – Carlander 1747, s. 10–12.

66 Scarin – Chydenius 1747, s. 14–15.

67 N790, s. 317, UUB.

68 N790, s. 283, UUB.

69 N790, s. 285, UUB.

kitseminen olisi ollut melko hankalaa. Toisaalta laajojen etymologioiden puuttuminen myös väitöskirjoista kertoo siitä, miten Scarin suhtautui niiden käyttöön historiallisena menetelmänä. Hän pyrki aina todistamaan historiaa jollakin muulla tavalla. Silloin kun hän joutui turvautumaan etymologioihin, hän useimmiten perusteli niitä muuten kuin kielitieteellisin perustein. Scarinilla oli kuitenkin luennoillaan ja väitöskirjoissaan tapana esittää aina uuden asian käsittelyn alussa jonkinlainen etymologia käsiteltävän asian keskeisille termeille. Hän ei kuitenkaan luennoillaan jatkanut kielitieteellistä tarkastelua pidemmälle, vaan todistus jäi irralliseksi huomautukseksi. Kyse oli pikemminkin joko pinttyneestä tavasta tai varsinkin väitöskirjoissa oppineisuuden osoittamisesta kuin siitä, että hän olisi pitänyt etymologista todistelua tärkeänä historian tutkimuksen metodina.

6. Yhteenveto

Kielten historian tarkasteleminen ja etymologisen metodin käyttö siis vähenivät 1700-luvun kriittisten historioitsijoiden tutkimuksissa. Syynä tähän oli kielten alkuperää käsittelevien uusien teorioiden vaikutus, jossa välittäjänä Ruotsiin toimi Benzelius. Myös uskonnollisen ilmaston vapautuminen vähensi Raamatun arvovalta-asemaa, joskin raamatullinen perustulkinta kielten synnystä säilyi suurelta osin muuttumattomana. Yksityiskohtaista kielten historiaa ei kuitenkaan enää 1700-luvulla juuri esitetty. Katsottiin, että enää ei voitu saada varmuutta alkukielestä, mutta kukaan ei myöskään asettanut hepreaa mahdollisena alkukielenä kyseenalaiseksi.

Silti etymologian käyttöä ei kokonaan hylätty historiallisena metodina. Tähän oli syynä jonkinlainen halu säilyttää ruotsalaisesta menneisyydestä ainakin jotakin loisteliasta. Etymologian käytöllä voitiin todistaa historiallisesti tosiksi tietyt, halutut perusoletukset ruotsalaisesta muinaisuudesta, kuten skyyttalainen alkuperä ja goottien vaellushistoria, joista enemmän myöhemmissä luvuissa V.2.1. ja V.2.2.

Scarin käytti etymologiaa laajemmin kuin useimmat muut kriittisen koulukunnan historioitsijat. Syinä tähän olivat Scarinin opiskeluaikanaan saamat huomattavat vaikutteet, esimerkiksi Olof Rudbeck nuoremmalta⁷⁰, ja erityisesti 1740-luvulta lähtien saksalaisten historioitsijoiden esittämä

70 Schybergson 1891, s. 31.

V Historiankuva

1. Historian periodisointi

Keskiajan maailmankronikoissa oli maailmanhistoria yleisesti jaettu kuu-teen raamatulliseen aikakauteen. Näin olivat tehneet esimerkiksi Augustinus ja Isidorus Sevillalainen. Tämä jako oli peräisin myöhäisjuutalaisesta apokalyptiikasta, josta varhaiskristityt olivat sen omaksuneet. Siinä rajakohdat olivat Aadam, Nooa, Abraham, David, Babylonian vankeus, Kristus ja Kristuksen uudelleentuleminen.¹

Uskonpuhdistuksen aikoihin tämä käsitys alkoi väistyä. Melanchthon ei hyväksynyt sitä, vaan omaksui ns. Vaticinium Eliae -spekulaation. Se oli lähtöisin Talmudista profeetta Eliaan ennustuksesta, todennäköisesti 2. vuosisadalta jKr. Sen mukaan maailmanaika kestää 6000 vuotta ja jakautuu kolmeen 2000 vuoden pääjaksoon: 1) aika ennen lain säätämistä, 2) jumalallisen lain aika ja 3) Messiaan aika. Tuolloinen rabbiininen ajanlasku alkoi vuonna 3761 eKr. Siten viimeisen, Messiaan maailmankauden eli 2000-vuotisen maanpäällisen valtakunnan olisi pitänyt alkaa vuonna 240 kristillisen ajanlaskun mukaan. Kun Messiaasta ei kuitenkaan ilmestynyt, syntyi oppi, jonka mukaan Messias oli rangaistukseksi juutalaisen kansan runsaista synneistä päättänyt viivyttaa tulemistaan ja siten lyhentää maanpäällisen valtakunnan aikaa. Melanchthon omaksui tämän rabbiinisen ajattelun, mutta muutti sitä siten, että Messias oli tullut maan päälle ajallaan vuonna 4000 jälkeen maailman luomisen. Ensimmäinen aikakausi alkoi

1 Klempt 1960, s. 23; Breisach 1983, s. 87.

maailman luomisesta, jolloin myös kirkko (ecclesia) perustettiin. Toinen aikakausi alkoi Abrahamin kutsumisesta ja kesti Kristuksen syntymään, josta alkoi kolmas, viimeinen aikakausi.² Tämä aikakausijako koski kirkkohistoriaa. Profaanihistoriassa Melanchthon käytti Danielin kirjaan perustuvaa jakoa neljään valtakuntaan: kaldealais-assyrialaiseen, persialaiseen, kreikkalais-roomalaiseen ja germaaniseen. Nämä jaottelut levisivät kaikkialle luterilaiseen maailmaan Melanchthonin muokkaaman Johannes Carionin *Chronica* kautta. Teosta käytettiin runsaasti oppikirjana muun muassa Ruotsissa. Luterilaisen maailman käytetyin historian oppikirja 1600-luvulla oli Johannes Sleidanuksen vuonna 1556 ilmestynyt *De quatuor summis imperiis*, joka sisälsi vastaavan periodisoinnin.³

Myös ruotsalaisessa historiankirjoituksessa Raamattu oli poikkeuksetta kronologinen perusta aina 1800-luvun alkuun asti, vaikkakaan periodisointia ei aina otettu suoraan siitä. Maailman luominen, vedenpaisumus, Babelin kieltensekoitus ja Kristuksen syntymä olivat tärkeimmät ajalliset kiinnekohdat. Esitetyt erot johtuivat siitä, miten nämä ajankohdat määriteltiin. Esimerkiksi Johannes Magnus esitti vedenpaisumuksen tapahtuneen vuonna 1656 maailmanluomisen jälkeen, kun taas Olof Rudbeck ja Scarin ajoittivat sen vuoteen 1650.⁴

Melanchthonin ja Carionin esittämä periodisointi esitettiin myös ruotsalaisessa historiankirjoituksessa. Esimerkiksi Jonas Magni (1583–1651) jakoi kirjassaan *Synopsis Historiae Universalis* kirkkohistorian kolmeen 2000 vuoden pituiseen osaan. Profaanihistorian hän taas jakoi Melanchthonin tapaan neljään maailmanvaltakuntaan: babylonialaiseen, persialaiseen, kreikkalaiseen ja roomalaiseen.⁵

Olof Rudbeck puolestaan esitti *Atlanticassa* vanhimman historian jaottelun kuuteen kauteen: kulta-aika (gyllende tijden), hopea-aika (silfvertiden), kiviaika (steentiden), kupari- eli saarniaika (koppar- eller askeålderen), Giödingz-aika (Giödingz-ålderen) ja rauta-aika (järn-ålderen).⁶ Ajatus varhaisesta kulta-ajasta oli ollut melko yleinen ruotsalaisessa historiankirjoituksessa aina Johannes Magnuksesta lähtien.⁷ Muuten Johannes Magnuksen kronologia perustui pelkästään kuninkaiden hallituskautiin. Huomionarvoista gööttiläisessä historiankirjoituksessa on se, että silloin kun kyse oli profaanihistoriasta, periodisoinnissa ei käytetty saman-

2 Klempt 1960, s. 23–25.

3 Breisach 1983, s. 166; Lindroth 1975a, s. 279; Lindroth 1975b, s. 265.

4 Johannes Magnus 1620, s. 1; Rudbeck 1950, s. 18; N790, s. 255, UUB.

5 Löw 1908, s. 98–99.

6 Rudbeck 1947, s. 135–169.

7 Johannes Magnus 1620, s. 1; ks. luku V 4.

laista perustaa, kuin esimerkiksi Carion oli käyttänyt. Ilmeisenä syynä tähän oli se, että kyseistä periodisointia oli vaikeaa soveltaa Ruotsin historiaan, josta göötiläiset historioitsijat kirjoittivat. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että heiltä olisivat puuttuneet edellä mainitut historian taitekohdat.

Algot Scarin jakoi historian kolmeen aikakauteen: pimeään aikaan (mörka tiden), taruaikaan (fabeltiden, mythologiska tiden) ja historialliseen aikaan (historiska tiden).⁸ Tämän jaottelun hän oli omaksunut Jacob Wildeltä, mutta se oli peräisin jo antiikin ajoilta. Esimerkiksi Marcus Terentius Varro (116–27 eKr.) oli jakanut historian pimeään, myyttiseen ja historialliseen aikaan. Varro perusti jaottelunsa lähinnä lähdemateriaalin saatavuuteen. Pimeältä ajalta ei varsinaisesti ollut saatavissa tietoja. Myyttisestä ajasta kertoivat erilaiset tarinat. Vasta historialliselta ajalta oli olemassa kirjoitettuja lähteitä.⁹ Scarinin jaottelulla oli samanlaiset perusteet. Pimeällä ajalla kansan keskuudessa oli liikkunut tarinoita varhaisilta ajoilta, mutta niitä ei sellaisenaan ollut enää saatavilla. Ainoat tiedot tuolta ajalta olivat saatavissa myöhemmän ajan tarinoista. Taruajalla runonlaulajat eli skaldit olivat laatineet runoja eli faabeleita oman aikansa tapahtumista ja vielä tuolloin tiedossa olleiden pimeän ajan kertomusten pohjalta. Näillä runoilla oli usein poliittinen tarkoitus. Myös tämä vaikutti siihen, ettei pimeältä ajalta voitu saada varmoja tietoja.

Pimeän ajan muuttumisen taruajaksi Scarin ajoitti Odinin aikaan eli 2. vuosisadalle eKr., jolloin kirjoitustaito tuli Ruotsissa tunnetuksi. Pimeä aika vastasi Scarinilla siten eräässä mielessä esihistoriallista aikaa. Vaikka skaldirunoutta olikin säilynyt taruajalta, niin runoista saadut tiedot olivat sattumanvaraisia ja useimpia ihmisiä koskevat tiedot olivat useimmiten "hautautuneet tuntemattomuuteen ja unohdukseen".

Scarinin mukaan historiallinen aika alkoi kuningas Ingjaldin hallituskaudesta 600-luvulta. Tuolloin lähteistö muuttui. Taruajan lähteet olivat olleet lähes yksinomaan skaldirunoja, kun taas historialliselta ajalta on käytettävissä myös erilaisia lakikokoelmia ja hallinnollisia asiakirjoja. Tuon ajan kirjoituksiinkaan ei Scarinin mielestä kuitenkaan voitu täysin luottaa.¹⁰

Vastaavan kolmijaon 1700-luvun alkupuolen historioitsijoista esitti Scarinin lisäksi vain Wilde. Vuosisadan alun vallitsevana tapana oli jakaa historia kahteen osaan, siten että rajakohta oli kristinuskon tulo Ruotsiin. Anders Rhyzelius kirjassaan *Mnemonicæ Historiæ Sviogothicæ epitome*

8 Scarin – Renström 1736, s. 3.

9 Bollerup 1973–1974, s. 145.

10 N790, s. 251, 253, UUB.

jakoi kristillisen ajan vielä katolisten ja evankelisten kuninkaiden mukaan. Elisaeus Hyphoff laajalle levinneessä historiassaan *Kort Inledning Til Den Gamla och Nya Svenska Historien*¹¹ (1731) jakoi Ruotsin historian pelkästään pakanallisten ja kristillisten kuninkaiden mukaan. Olof Dalin kehitti tätä jaottelua jakamalla Ruotsin historian kolmeen osaan: pakanalliseen, katoliseen ja evankeliseen aikaan. Myöhemmät 1700-luvun historioitsijat omaksuivat tämän Dalinin periodisoinnin.¹²

Myös Scarin jakoi käsikirjoituksissaan Ruotsin myöhemmän historian kolmeen osaan samaan tapaan kuin Dalin. Laajassa Ruotsin valtiomuodon historiassaan hän jakoi esityksensä C II:een ja C III:een, joista edellinen käsitteli pimeää aikaa ja jälkimmäinen taru- ja historiallista aikaa. Jälkimmäisen osan hän jakoi neljään lukuun, joiden otsikot olivat:

Om gamla republigus (!) i I, II, III perioderne
Om medelrepubl:s form i IV perioden
Om republ:s formen i V perioden
Om VI periodens reg. form

Ensimmäinen luku kattoi ajanjakson Odinin maahantulosta kristinuskon vakiintumiseen 1100-luvulla. Toinen luku käsitti katolisuuden ajan ja kaksi viimeistä lukua ajan uskonpuhdistuksesta eteenpäin.¹³ Eräässä toisessa käsikirjoituksessaan Scarin esitti, että

varsinainen historiallinen aika Ruotsissa alkaa 12. vuosisadalla jKr., jolloin kristinuskko oli omaksuttu koko valtakunnassa, mutta se jaetaan edelleen keskiajan ja uudemman ajan historiaan, edellinen vuodesta 1150 ja Pyhästä Eerikistä vuoteen 1521 ja Kustaa Vaaasaan...¹⁴

Scarinin jaottelu noudatti ajallisesti täysin edellä esittämäni uskonnolliseen tilanteeseen perustuvaa jaottelua, jota käytti esimerkiksi Rhyzelius. Erona oli se, että Scarin perusti jaottelunsa ensisijassa hallitsijan vallassa tapahtuneisiin muutoksiin eikä uskonnollisiin muutoksiin. Lisäksi hänen käyttämänsä termit "keskiaika" ja "uudempi aika" olivat harvinaisia ruotsalaisessa historiankirjoituksessa 1700-luvun alkupuolella. Joskus niitä tosin käytettiin. Keskiaika-termiä käytettiin 1750-luvulla katolisesta kirkosta

11 Hyphoffin teos on suurelta osin plagiaatti Eric Benzeliuksen historian luennoista 1710-luvulta. Bollerup 1946, s. 97.

12 Bollerup 1973–1974, s. 148–149.

13 N791, s. 1–63, UUB.

14 N790, s. 324, UUB.

puhuttaessa ja vanhaa aikaa rinnakkaisterminä yleisemmälle pakana-ajalle (hedniska tiden, hedendomens tid, hednaåldern).¹⁵

Scarin siis perusti kronologisen jaottelunsa hallitsijan ja alamaisten välisissä suhteissa tapahtuneisiin muutoksiin, joiden pohjalta hän teki yksityiskohtaisemman jaottelun kuin edellä esittämäni kolmijako. Siten Ruotsin historia jakaantui seitsemään hallitusmuotoon eli vallankumousjaksoon (revolutions epoque). Vallankumouksella ei tarkoitettu mitään äkillistä täydellistä muutosta, vaan uuden ajanjakson alkua. Tällainen revolution-termin käyttö oli varsin yleistä 1700-luvulla ennen vuotta 1789.¹⁶ Scarin omaksui tämän jaottelun Wildeltä soveltaen sitä koko Ruotsin historiaan. Wilde puolestaan oli lopettanut esityksensä Ynglinga-kuninkaiden ajan loppuun 600-luvulle jKr.

Tämän Scarinin Wildeltä omaksuman jaottelun mukaan ensimmäinen hallitusmuoto oli talonpoikaishallinto (husståndets regements-form), joka oli muodostunut noin vuonna 400 eKr., jolloin kuningas Forniotr hallitsi Ruotsissa. Tuolloin talonpojat hallitsivat perheitään ja karjaansa "luonnollisella kohtuudella" ja lähes rajoittamattomalla vallalla, jota kirjoitetut lait eivät säädelleet, vaan toisen ylivalta tunnustettiin keskenään tasavertaisten osapuolten kesken. Ihmiset elivät lähinnä metsästyksellä ja kalastuksella, eikä niiden harjoittamiselle asetettu juuri rajoituksia. Kuninkaan valta oli rajoitettua. Se perustui talonpoikien suostumukselle ja yhteiselle sopimukselle.

Hallitusmuodon toinen vallankumousjakso (regements-formens andra revolutions epoque) alkoi vuosien 120–115 eKr. tienoilla, kun Odínin luomassa hallintomallissa hallitsijan valta oli edelleen varsin rajoitettu, ei yksinomaan sopimuksen perusteella, vaan myös jumalallisten lakien nojalla. Talonpoikaisvalta ei näyttänyt Odinin valtaantulon myötä lainkaan vähentyneen, vaan se päinvastoin kasvoi. Talonpoikaisjohtajista, herttuista, jaarleista ja pikkukuninkaista tuli melko itsenäisiä alueidensa valtiaita, joilla oli lainkäyttövalta ja läänitysoikeus. Silti heidän yläpuolellaan oli kuningas, jolla oli jumalallinen valta puolellaan, sillä keskeisenä elementtinä Odinin luomassa hallintomallissa oli fabellära.

Kolmas hallitusmuoto tuli pikkukuninkaiden aseman lakkauttamisen myötä vuoden 650 jKr. tienoilla. Tuomiovalta siirtyi pikkukuninkailta laamanneille ja samalla kuninkaan valta rajoittui, koska se sidottiin lakiin.

15 Bollerup 1973–1974, s. 152–153.

16 Cohen 1976, s. 263.

Paikalliset mahtimiehet säilyttivät kuitenkin alueillaan jonkinlaiset valtaoikeudet, kuten läänitysoikeudet ja tietyt verotulot.

Siirtyminen neljänteen hallitusmuotoon ei tapahtunut nopeasti, vaan hitaan kehityksen kautta. Kyseessä oli kristinuskon maahantulo ja roomalaiskatolisen kirkon vaikutuksen lisääntyminen Ruotsissa. Wilden mukaan muutos alkoi Olavi Sylikuninkaan aikana ja huipentui Maunu Eerikinpojan holhoojahallituksen kautena vuonna 1319, jolloin valtaa piti Mathias Kettilmundinpoika. Scarin sen sijaan selitti, että tämän neljännen periodin alku voitiin ajoittaa vasta 1100-luvulle, jolloin Ruotsin kuningas virallisesti tunnusti paavin vallan ja papisto sai kuninkaasta itselleen suosijan. Tunnusmerkkinä tälle ajalle oli paavin vallan kasvu yli kuninkaan vallan. Sekä kuningas että laamannit hoitivat yhä perinteisiä tehtäviään, mutta säätyjen merkitys väheni ja papiston merkitys korostui. Kirkolliset lait syrjäyttivät vanhat lait, joten muille säädyille kuin papistolle ei käytännössä jäänyt sanansijaa.

Paavin valta huipentui Kristian II:n toimeenpanemaan Tukholman verilöylyyn. Sitoutuminen paavin valtaan oli heikentänyt valtiota, koska yksinkertainen kansa oli saatu palvomaan Jumalan sijasta paavia ja siirtämään suunnattomia omaisuuksia kirkolle. Sen vuoksi Vesteråsin valtiopäivillä vuonna 1527 kaikki säädyt yhteisesti päättivät muuttaa hallitusmuotoa. Valtaneuvostolle annettiin valta huolehtia valtion asioista kirjoitettujen lakien mukaisesti. Päätöksen mukaan kuninkaan tuli hallita lakien ja valtaneuvoston ohjeiden mukaisesti.

Kuudes hallitusmuodon muutos tapahtui Kaarle XI:n aikana vuonna 1680, jolloin kuningas julistettiin itsevaltiaaksi. Hänen yläpuolellaan oli vain Jumala, eikä hänen tarvinnut ottaa huomioon säätyjen mielipiteitä. Seitsemäs hallitusmuodon muutos tapahtui vuonna 1718, jolloin kuninkaan toiminta alistettiin takaisin säätyjen valvontaan.

Ruotsin valtiomuodon historiaa käsittelevässä käsikirjoituksessa Scarin käytti tätä hallitusmuodon muutoksiin perustuvaa kronologiaa, joka alunperin oli siis Jacob Wilden esittämä. Väitöskirjoista nämä jaottelut sen sijaan kokonaan puuttuivat. Hallitusmuotojen muutoksiin perustuvan jaottelun rinnalla Scarin esitti myös toisen periodisoinnin, jonka hän oli myös omaksunut Wildeltä. Se puolestaan perustui valtaistuimen perimys- ja vaalioikeudessa tapahtuneisiin muutoksiin, joita oli ollut Ruotsin historiassa yhteensä 12. Vaasa-sukua edeltävästä ajasta Wilde oli erottanut seitsemän eri perintöoikeuskautta, jotka käytännössä kattoivat eri hallitsijasuvut. Vaasa-suvun aikana muutokset olivat koskeneet etupäässä naispuolisten jälkeläisten oikeutta valtaistuimeen. Tämä jaottelu oli Wilden mielestä välttämätön historian ymmärtämisen kannalta. Tuli ymmärtää ne

tapahtumat, jotka olivat muuttaneet hallitsijan oikeutta valtaistuimeen. Ruotsin historiassa tarkastelun kohteeksi tulivat pääasiallisesti vaali- ja perimysoikeuden muutokset, sillä Ruotsilla ei koskaan ollut ollut hallitsijaa, joka valloituksen kautta olisi tullut valtaistuimelle. Valtaistuimen perimys-oikeus oli voinut laillisesti perustua vain vaaliin, jossa valta annettiin jollekin suvulle. Kansan vaalioikeus oli myös vaihdellut eri aikoina ja ollut joskus laajempi, joskus rajoitetumpi. Perimys- ja vaalioikeus olivat toisiinsa sidoksissa ja muutokset toisessa vaikuttivat myös toiseen. Scarin korosti vielä sitä, että historiallisten muutosten ymmärtämisen avulla voitiin verrata menneitä aikoja nykyaikaan ja siten esittää ennusteita yhteiskunnallisesta kehityksestä (*prognostica politica*).¹⁷

Tämä periodisointi hallitusmuotojen ja perimys- ja vaalioikeuksien muutosten mukaan perustui Pufendorfin luonnonoikeusajatteluun ja sen soveltamiseen historianesityksessä. Scarin ja Wilde olivat Ruotsissa ainoat 1700-luvun alkupuolen historioitsijat, jotka sovelsivat historiankirjoitukseensa laajasti valtio-opillisia ajatuksia. Siksi juuri he käyttivät edellä mainittuja jaotteluja. Kyseinen jaottelu erotti heidät selvemmin kuin muut kriittiset historioitsijat göötiläisestä historiankirjoituksesta. Sen avulla he heti esityksensä alussa toivat esille sen, etteivät he hyväksyneet ajatusta hallitsijan ikimuistoisesta jumalallisesta asemasta.¹⁸

Scarin näyttää käyttäneen erilaisia periodisointeja runsaammin kuin muut hänen aikalaisensa, Wildeä lukuun ottamatta. Wildeltä Scarin näyttääkin omaksuneen kaikki käyttämänsä jaottelut. Kyse ei kuitenkaan ole ollut orjallisesta kopioinnista, vaan Scarin sovelsi ja jonkin verran myös modifioi Wilden jaotteluja. Merkille pantavaa on muutos verrattuna göötiläiseen historiankirjoitukseen. Göötiläisten historioitsijoiden periodisoinnin perustamana oli joko raamatullinen tai kuninkaiden hallituskausiin perustuva periodisointi. Toisin sanoen heidän jaotteluissaan näkyi voimakas teologian ja kuningaskeskeisen ajattelun vaikutus. Kriittisten historioitsijoiden ja varsinkin Scarinin ja Wilden historian periodisoinnilla ei enää ollut uskonnollista perustaa, vaikka jako pimeään, taru- ja historialliseen aikaan olikin pitkälle yhtenevä varhaisemman uskonnollisen jaottelun kanssa. Tämän muutoksen voidaan selittää johtuneen teologian vaikutuksen vähenemisestä. Toisaalta kuninkaiden hallituskausiin perustuvan jaottelun muuttuminen eri hallitusmuotoihin perustuvaksi jaotteluksi heijasteli yhteiskunnallisessa ajattelussa tapahtunutta muutosta. Suurvalta-aikana oli tärkeää esittää kuninkuus muuttumattomana, kun taas 1700-luvulla sääty-

17 Wilde 1738, s. 47–87; N800, A, nippu 1, UUB.

18 Hallitsijan asemasta tarkemmin luvussa V 4.

jen hallitessa oli tarpeellista osoittaa, että kuninkaan valta ja valtaoikeudet olivat historian kuluessa useaan kertaan muuttuneet.

2. Ruotsin varhaishistoria

2.1. Skyyttalainen traditio

2.1.1. Skyyttalaisen tradition synty

Göötttiläisen historiankirjoituksen käsitykset ruotsalaisten alkuperästä perustuivat pääosin kahteen eri lähteeseen: Raamattuun ja antiikin kirjoittajien kertomuksiin skyyteistä. Raamatussa kerrotaan, mitkä kansat kustakin Nooan pojasta ja heidän pojistaan polveutuvat, mutta ruotsalaisia kiinnostaneesta Jaafetin pojasta, Maagogista, polveutuneista kansoista ei mainita mitään.¹⁹ Hesekielin kirjassa kerrotaan kuitenkin Maagogin maasta, joka sijaitsee jossakin pohjoisessa, ja josta Googin johdolla tullaan hyökkäämään Israelin kimppeen, mutta huolimatta hyökkääjien runsaslukuisuudesta heidät tullaan lyömään takaisin.²⁰

Yleinen käsitys on, että näillä hyökkääjillä on tarkoitettu skyyttejä, Mustanmeren pohjoispuolelta kotoisin ollutta villiä, vähän tunnettua barbaarikansaa, josta antiikin kirjoittajat usein kertoivat. Skyytit katosivat historiasta noin 300-luvulla eKr., mutta maantieteellisenä käsitteenä Skyytia sen sijaan säilyi. Roomalaiskaudella se sai laajemman merkityksen, jolla viitattiin epämääräisiin ja tuntemattomiin Itä-Euroopan ja Pohjois-Aasian alueisiin. Juutalainen historioitsija Flavius Josephus (37–100 jKr.) rinnasti teoksessaan *Antiquitates Judaicae* Maagogin jälkeläiset skyytteihin ja tämän käsityksen omaksui myöhemmin kirkkoisä Hieronymus (k. 420).²¹

Milanon piispa Ambrosius esitti 300-luvun lopulla Raamatun kertomuksen pohjalta toisenlaisen tulkinnan. Kirjoituksessaan *De fide* (n. 377) hän rinnasti Maagogin jälkeläiset gootteihin. Ambrosius omisti kirjoituksensa keisari Gratianukselle, joka juuri oli valmistautumassa sotaretkeen gootteja vastaan. Vetoamalla Raamatun profetiaan Ambrosius saattoi

19 1. Moos. 10.

20 Hes. 38, 39.

21 Nordström 1975, s. 64–65.

osoittaa keisarille, että gootit murskattaisiin edessä olevan sotaretken aikana, vaikka heillä oli lukumäärältään ylivoimainen armeija.²²

Länsigoottilainen Isidorus Sevillalainen maksui nämä molemmat käsitykset ja rinnasti keskenään skyytit ja gootit. Hän mainitsi, että vanhat kirjoittajat olivat käyttäneet heistä myös nimitystä geetit. Häneltä ei löydy kuitenkaan mitään mainintaa siitä, että gootit olisivat olleet lähtöisin Pohjolasta. Tämä traditio on peräisin Italiasta ja se on säilynyt Jordaneksen kirjoituksissa (n. 550).²³ Sen liitti espanjalaiseen historiankirjoitukseen Rodoricus Toletanus, joka laajassa teoksessaan *De rebus Hispaniae* siteerasi runsaasti Jordanesta.²⁴

2.1.2. Skyytit ja ruotsalaiset

Ajatukset Maagogin jälkeläisistä esiintyivät ensimmäistä kertaa ruotsalaisessa kirjallisuudessa 1330-luvulla. Tuolloin ilmestyi Mooseksen kirjojen ruotsinnos, johon oli liitetty kunkin kirjan alkuun selitysosia. Ensimmäisen Mooseksen kirjan selityksessä kerrotaan maailman jakamisesta Nooan poikien kesken. Isidorukseen vedoten siinä esitetään, että Jaafetin pojanpojasta (!) Maagogista olivat polveutuneet göötit eli ruotsalaiset ja heistä useimmat eurooppalaiset kansat. Siten Ruotsi oli vanhin valtakunta ja asuinseutu Välimeren tällä puolen. On mahdollista, että Toletanus on ollut se lähde, joka varsinaisesti oli innoittanut tämän selitysosan kirjoittajaa, sillä Isidorukselta ei tällaisia tietoja ole.²⁵

Laajempaa julkisuutta nämä käsitykset ruotsalaisten menneisyydestä saivat Baselin kirkolliskokouksessa vuonna 1434. Siellä Växjön piispa Nicolaus Ragvaldi piti oraation, jossa hän esitti käsityksensä goottien pohjoisesta alkuperästä ja esitti yhteenvedon heidän uroteoistaan eri puolilta Eurooppaa ja Aasiaa. Lopuksi hän toi esille sen, että Ruotsi oli maailman vanhin valtakunta ja siksi sille kuului kunniapaikka kirkolliskokouksessa.²⁶

Kirjalliseen muotoon nämä ajatukset tulivat proosakronikassa. Sen mukaan Jaafetista olivat polveutuneet *sithe* (*scythae*) ja *getae* (*gothae*), joita kauan oli kutsuttu gööteiksi eli gooteiksi, ja joita nyt kutsuttiin ruotsalaisiksi. Jaafetin pojan nimi oli Maagog ja tämän poika oli Gog. Gog oli asunut Ruotsissa ja hänen mukaansa olivat göötit saaneet nimensä. Kronikan kirjoittaja viittasi Isidorukseen ja 1200-luvulta peräisin olevaan Bart-

22 Nordström 1975, s. 65.

23 Aihetta käsitellään luvussa V 2.2.

24 Nordström 1975, s. 66–72.

25 Nordström 1975, s. 60, 74.

26 Nordström 1975, s. 75–77.

holomaeus Anglicuksen teokseen *De proprietatibus rerum* sekä Adam Bremeniläisen teokseen *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* (n. 1070), jota näin ensi kertaa käytettiin ruotsalaisten lähteenä.²⁷

1460-luvulta on peräisin Ericus Olain teos *Chronicon regni Gothorum*, jonka Johannes Messenius julkaisi vuonna 1615 ja joka ilmestyi Johan Sylviuksen ruotsinnoksena vuonna 1678. Ruotsin asuttamisesta Ericus Olai kertoi, että Jaafetin jälkeläiset tulivat Pohjolaan Skyytiasta, ja että nimi *Suecia* oli väännös nimestä *Scythia*. Samaa kansaa kutsuttiin jostain syystä myös geeteiksi, ja nimitys muuttui sittemmin gööteiksi. Alkuaikoina Ruotsia eivät hallinneet kuninkaat vaan papit kuten muinaisessa Israelissa.²⁸

Perusteokseksi tämän göötiläisen näkemyksen leviämisessä muodostui Johannes Magnuksen kirja, joka pitkälti poliittisista syistä ruotsinnettiin vuonna 1620 nimellä *Swea och Götha Crönika*. Ruotsinnos saavutti laajemmat lukijapiirit kuin latinankielinen alkuperäisversio. Kirjassaan Johannes Magnus esitti selkeän kuvauksen ruotsalaisten varhaisvaiheista alkaen vedenpaisumuksesta ja maailman jakamisesta Nooan poikien kesken. Tässä hän ilmoitti lähteenään olleen Berosuksen, siis Anniuksen julkaisun. Lisäksi hän viittasi Josephukseen kertoessaan, että Maagog oli skyyttien esi-isä.²⁹ Göötiläinen näkemys perustui pitkälti hypoteesiin, jonka mukaan göötit, geetit, gootit ja skyytit olivat yksi ja sama kansa. Tämä sama ajatus esiintyi useimmilla 1600-luvun ruotsalaisilla historioitsijoilla.³⁰

Käsitys ruotsalaisten polveutumisesta Maagogista ja heidän skyyttalaisesta alkuperästään säilyi vallitsevana ruotsalaisessa historiankirjoituksessa koko 1600-luvun.³¹ Esimerkiksi Olof Rudbeck esitti *Atlantica*-teoksessaan perinteisen göötiläisen käsityksen Pohjolan asuttamisesta. Hän jakoi Euroopan kansat varhaisvaiheessa kolmeen ryhmään: kreikkalaisiin, kelttiläisiin ja skyyttalaisiin kansoihin. Hän oli sitä mieltä, että slaavit eivät alunperin olleet asuneet Euroopassa. Skyytit Rudbeck rinnasti göötteihin ja selitti, että kielellisesti skyytit ja kreikkalaiset olivat paljon lähempänä toisiaan kuin kelttejä.³²

Jo 1600-luvulla skyyttalaista traditiota kohtaan esitettiin myös kritiikkiä. Stiernhöök esitti teoksensa *De jure Sveonum et Gothorum vetusto* (1674) ensimmäisessä kappaleessa oman tulkintansa ruotsalaisten varhais-

27 Nordström 1975, s. 92–93.

28 Nordström 1975, s. 99, 102.

29 Johannes Magnus 1620, s. 1–3.

30 Ks. esim. Stiernhielm a.a., s.p.; Lundius 1687, s. 2.

31 Esim. Baazius 1642, s. 24.

32 Rudbeck 1937, s. 41–91.

historiasta. Hän hyväksyi aikalaisensa tavoin ajatuksen, että Ruotsi oli jo varhain asutettu idästä päin, ja että ruotsalaiset olivat alistaneet valtansa alle useimmat Euroopan kansat. Hän selitti ruotsalaisten esi-isien olleen kuitenkin pelkästään gööttejä, ei geettejä, skyyttejä tms. kuten tuolloin yleensä esitettiin. Hän epäili myös sitä, että geeteillä ja gooteilla ylipäänsä olisi ollut sama alkuperä. Stiernhöökin esikuvana oli Olaus Petri, joka myös oli kiistänyt göötiläiset käsitykset muinaishistoriasta. Lisäksi 1600-luvun alussa useat ulkomaiset historioitsijat kuten Philip Cluverius ja Johan Isaak Pontanus, olivat kiistäneet sen, että geeteillä ja gooteilla olisi ollut jotain yhteyksiä Skandinavian kanssa.³³

Eric Benzelius nuorempi oli ensimmäisiä historioitsijoita, joka asetti edellä esitetyt göötiläiset tulkinnat kyseenalaiseksi tai ainakin selitti niiden olevan sellaisia, ettei niitä voitu kunnolla tutkia. Hän ei esittänyt todistelua siitä, kuka oli ruotsalaisten kantaisä, vaan kertoi, että asia on kiistanalainen. Silti hän kallistui Jaafetin kannalle. Nooasta lähtevää kansojen alkuperän tulkintaa Benzeliuskaan ei asettanut epäilyksenalaiseksi.³⁴ Hän ei varsinaisesti kertonut skyyteistä ja heidän suhteestaan Pohjolan ensimmäisiin asukkaisiin, mutta toisaalta hän ei myöskään missään yhteydessä kiistänyt, että tällaista suhdetta ei olisi ollut.

2.1.3. *Scarin ja skyyttalainen traditio*

Varhaisessa väitöskirjassaan *De Sveonum in Livonis meritis* (1732) Scarin totesi, että Raamatusta, johon useat historioitsijat olivat viitanneet, ei ole yhtään luotettavaa argumenttia Maagogin jälkeläisistä, sillä Raamatussa oli pakanat jätetty kokonaan mainitsematta. Sama koski vanhoja skandinaavisia historioita, annaaleja. Vaikka eräissä niistä Ruotsia on kutsuttu Manheimiksi, niin kovin paljoa ei annalien kertomusten varaan voitu rakentaa. Tämän vuoksi oli turvaututtava etymologioihin. Skyyttiongelmaa Scarin ei juuri käsitelty, vaan mainitsi ainoastaan skyyttien korkeasta iästä, mutta ei rinnastanut heitä lainkaan ruotsalaisiin.³⁵

Samoilta ajoilta ovat peräisin tuntemattoman opiskelijan tekemät muistiinpanot Scarinin luennoista, joiden pohjana olivat Benzeliuksen 1710-luvulla Upsalassa pitämät luennot.³⁶ Luennoissaan Scarin kiisti sen, että Pohjola olisi ollut maailman vanhin asuinseutu. Raamattuun vedoten hän esitti, että ensiksi oli asutettu Siinai heti vedenpaisumuksen jälkeen. Tä-

33 Stiernhöök 1981, cap I; Almqvist 1946, s. 136–137.

34 Benzelius 1762, s. 13.

35 Scarin – Kiellgren 1732, s. 2–5.

36 ks. Urpilainen 1990, s. 200–208.

män jälkeen Scarin viittasi Rudbeckin tekemiin mullan paksuuden mittauksiin ja esitti niiden perusteella, että Pohjola oli asutettu jo varsin varhain.³⁷ Myöskään tässä luennossa hän ei käsitellyt skyyttien ja ruotsalaisten välistä suhdetta.

Myöhemmin 1740-luvulla Scarin ei enää pitänyt Raamattuun perustuvaa käsitystä maailman asuttamisesta ongelmallisena. Laajimmin hän käsitteli asuttamista väitöskirjassaan *De gentis Vanorum priscis et hodiernis in Westrogothia sedibus I* (1747) ja myös 1740-luvun luentokäsikirjoituksissaan. Lyhyitä mainintoja on lisäksi useissa muissakin hänen väitöskirjoissaan.³⁸

Scarin perusti 1740-luvun alusta lähtien Ruotsin historian luentonsa Jacob Wilden teoksiin, varsinkin hänen kommentaariateokseensa Samuel Pufendorfin teoksesta *Inledning till swänska historien*. Scarinin käsitykset eivät ratkaisevasti eronneet Wilden näkemyksistä. Luennoissaan Scarin tukeutui nyt entistä tiukemmin Raamatun kertomuksiin. Kaikki ihmiset polveutuivat Nooasta ja hänen pojistaan siten, että pohjoisten kansojen esi-isä oli joko Jaafet tai Seem tai sitten molemmat. Tästä asiasta ei Scarinin mukaan voitu kuitenkaan olla varmoja.³⁹ Pohjoisten alueiden asuttaminen voitiin esittää ainoastaan yleispiirteissään.

Meidän vuoristolaistemme (bergboers) ikää ei voi epäillä kukaan, joka tietää mitä vanhimmat kirjoittajat ovat kirjoittaneet ensimmäisistä vedenpaisumuksen jälkeisistä asuinpaikoista. Strabolta ja Tacitukselta voidaan oppia, jos halutaan kuvitella, että 60 vuotta oli kulunut, kun Haam yhdessä jo runsaslukuisen joukkonsa kanssa uskaltautui tasangolle Siinailla, eteläisessä maailman osassa. Kuinka paljon runsaslukuisempi silloin Nooan, Seemin ja Jaafetin joukon on täytynyt olla Taurin eli Araratin vuoriketjulla, koska he joutuivat odottamaan, että tasanko pohjoisessa maailman osassa oli kuivunut? Kuivuminen on epäilemättä pohjoisessa kestänyt kauemmin kuin etelässä. Siten on tarve pakottanut Nooan, Seemin ja Jaafetin joukot etsiytymään ja asettumaan asumaan kuiville vuorille, jotka levittäytyivät itään, länteen ja pohjoiseen, kammoamatta kylmyyttä tai kuumuutta. Tuolloin heidän täytyi elättää itsensä kalastuksella ja ennen muuta metsästyksellä, minkä vuoksi heidän ensimmäisiä asuinpaikkojaan kutsuttiin nimellä *skalle*, ja he elivät samalla tavalla kuin lappalaiset tänään, ja koska he olivat tottuneet

37 N790, s. 3, UUB.

38 Esim. Scarin – Starckou 1740, s. 1; Scarin – Sundin 1745, s. 2–3; Scarin – Snellmann G. 1746, s. 4–5; Scarin – Renmarck 1748, s. 5; Scarin – Bilmark 1750, s. 2–3.

39 N790, s. 325, UUB.

puhtaaseen vaikkakin kylmään ilmaan, he arvostivat sitä enemmän kuin mitään muuta.⁴⁰

Tämän mukaan Jaafet ja/tai Seem joukkoineen olivat vaeltaneet siis heti maan kuivuttua pohjoiseen ja asuttaneet aluksi vuoret. Vaikka Scarin ei ollutkaan varma siitä, kumpi Nooan pojista oli ruotsalaisten kantaisä, niin tavallisimmin hän kallistui Jaafetin kannalle.⁴¹ Tässä suhteessa ei Scarinin käsitys poikennut aikaisemmasta 1600-luvun käsityksestä, joskaan hän ei ollut samalla tavoin ehdoton jommankumman kantaisän puolesta kuten aiemmat historioitsijat.

Väitöksissään Scarin toi 1740-luvulla entistä korostuneemmin esiin ruotsalaisten skyyttalaisen alkuperän. Väitöksessään *De gentis Vanorum* hän esitti, että skyyttien kansan alkuperää oli tutkittu ja selitetty niin paljon, ettei asiasta juuri oltu erimielisiä. Skyytit olivat siirtyneet idästä pohjoiseen ja levittäytyneet sieltä myöhemmin kaikkiin maailman kolkkiin. Tämä varmuus koski kuitenkin vain skyyttien ja muiden kansojen alkuperää. Sen sijaan Scarin ei hyväksynyt historioitsijoiden esittämiä laajoja hallitsijoiden genealogioita, sillä vedenpaisumuksen jälkeisinä aikoina ihmiset olivat keskittyneet vaelluksiin ja valloituksiin, eikä heillä siksi ollut jäänyt aikaa kirjallisten muistomerkkien luomiseen.⁴²

Scarinin näkemykset skyyttien iästä olivat nyt myös muuttuneet. Hän hyväksyi sen tulkinnan, että Maagogista polveutuvat skyytit olivat maailman vanhin kansa. Heidän asuinseutunsa Kaspienmeren ympäristössä oli ollut maailman ensimmäinen asuttu seutu vedenpaisumuksen jälkeen. Sieltä asutus oli levittäytynyt muualle. Tästä oli johtunut se, että useat kielet olivat hyvin paljon toistensa kaltaisia. Koska skyytit ennen muuta olivat olleet Pohjolan asukkaiden esi-isiä, Scarin ei voinut hyväksyä varsinkaan tanskalaisten ja saksalaisten historioitsijoiden esityksiä, joissa joko tanskalaiset tai saksalaiset oli asetettu skyyttien perillisiksi. Scarin viittasi erityisesti Olof Rudbeckiin, joka oli kumonnut nämä ulkomaiset väitteet.⁴³

Keskeiseksi lähteekseen Scarin ilmoitti Raamatun, jonka perusteella voitiin saada tietoja eri kansojen vaelluksista, ei ainoastaan syyrialalaisten ja assyrialalaisten muutoista, vaan myös Kreikkaan, Italiaan ja pohjoiseen suuntautuneista muuttoliikkeistä.⁴⁴ Näitä tietoja ei kuitenkaan ole Raama-

40 N790, s. 323, UUB.

41 Ks. myös N798, B, nippu 1, UUB.

42 Scarin – Carlander 1747, s. 5.

43 Scarin – Carlander 1747, s. 6–7.

44 Scarin – Carlander 1747, s. 7.

tussa⁴⁵, vaan ne perustuivat Anniuksen julkaisuihin⁴⁶, jotka 1700-luvulla oli yleisesti tunnustettu väärennöksiksi, ja joihin myös Scarin muissa yhteyksissä oli kohdistanut kritiikkiä.⁴⁷ Tässä yhteydessä Scarin viittasi myös Pliniukseen ja Orosiukseen.

Scarinin käsitys skyyteistä muuttui ajan myötä enemmän gööttiläisen näkemyksen kaltaiseksi. Useimmiten hän kuitenkin puhui skyyteistä Pohjolan asukkaiden (septentriones) esi-isinä, ei niinkään ruotsalaisten. Kyse on ennen muuta siitä, että Scarinin suhtautuminen historiallisiin lähteisiin ei enää ollut yhtä kriittinen kuin aiemmin. Osittain tähän vaikutti se, että Benzeliuksen vaikutus väheni ja Jacob Wilden vaikutus lisääntyi.

Muutos näyttää tapahtuneen 1740-luvun alussa, jolloin Scarin alkoi yhä enemmän kiinnittää huomiota tähän asiaan. Eräässä väitöskirjassaan hän esitti, että historian tutkimuksen erityinen tehtävä oli tutkia sellaisia muinaisia tapahtumia, joista ei ollut säilynyt lähdetietoja, mutta joista kuitenkin oli myöhemmissä kirjoituksissa paljon kerrottu. Näin voitiin oikaista esiintyneet vääristymät ja ehkäistä tutkimukselle mahdollisesti hyödyllisten asioiden hylkääminen.⁴⁸ Scarin oli näet joutunut tilanteeseen, jossa hän ei ainoastaan kritisoinut vanhaa käsitystä, vaan joutui myös puolustautumaan uusia, hänen mielestään liian pitkälle meneviä näkemyksiä vastaan.

Olof Dalinin suhtautui skyytteihin jo toisin kuin edeltäjiensä. Vaikka hän käsitteli teoksessaan *Svea rikes historia* skyyttejä varsin laajasti, niin kyse ei ollut loistavan menneisyyden kuvauksesta. Etupäässä kreikkalaisiin lähteisiin nojautuen hän kuvasi skyytit yksinkertaista ja onnellista elämää viettäneeksi paimentolaiskansaksi, joka alunperin asui Kaspian- ja Mustanmeren pohjoispuolisilla seuduilla. Myöhemmin tämä kansa joutui naapurikansojen hyökkäysten kohteeksi ja monivaiheisten tapahtumien jälkeen se joutui siirtymään pohjoisemmille alueille, aina Skandinaviaan asti.

Dalinin perusolettamukset säilyivät kuitenkin pitkälle samanlaisina kuin aikaisemmilla historioitsijoilla. Hän rinnasti skyytit ja geetit, ja selitti heidän olevan yhtä pohjoisen kansan (nordiskt folk) kanssa.⁴⁹ Skyytit olivat myös erittäin vanha kansa, mutta Dalin ei pyrkinyt esittämään heitä maailman vanhimpina, vaan lähes yhtä vanhoina kuin egyptiläiset. Skyytit olivat jakautuneet useaan heimoon, joista puhtaaimmin skyyttalaisena, esi-

45 Ks. 1. Moos. 10.

46 Nordström 1975, s. 127–128.

47 ks. esim. Scarin – Renström 1736, s. 19.

48 Scarin – Carlander 1747, s. 2.

49 Dalin 1747, s. 17.

isä Nooan perintöä parhaiten vaalivina, säilyivät paimentolaisskyytit (herde-scyther), joista Pohjolan asukkaat sittemmin polveutuivat.⁵⁰

Sven Lagerbring puolestaan totesi, että "Johannes Magnukselle on toki suotavaa se, että hän vannottaa meille Nooan pojanpojan Maagogin saapuneen matkoillaan Ruotsiin. Mutta meille on yhtä sallittua olla uskomatta sitä." Lagerbringin mielestä mitkään lähteet eivät antaneet asiasta riittävää varmuutta.⁵¹ Hänen lähteinään olivat lähes yksinomaan islantilaiset saogat. Koska ne eivät kertoneet mitään ruotsalaisten alkuperästä, hän ei myöskään siitä puhunut.

2.1.4. Pohjolan asuttaminen

Johannes Magnus oli esittänyt, että Sveanmaa, Göötanmaa ja Suomi oli asutettu vuonna 88 vedenpaisumuksen jälkeen, siis 104 vuotta ennen kuin Italia. Nooan pojanpoika Maagog oli ensin hallinnut Skyytian niitä Euroopan puoleisia alueita, joita nyt kutsutaan Suomeksi. Sitten hän oli purjehtinut suuren ihmisjoukon kera "Råfwelske Botnen" yli Göötanmaahan, joka oli osa Skandinaavia. Tämän muuton hän esitti järjestäytyneeksi vaellukseksi. Nämä ihmiset kutsuivat itseään omalla kielellään gööteiksi. Johannes Magnus huomautti, että kyseinen Maagog ei ollut sama, josta Berosus oli kertonut, että Nimrod oli lähettänyt hänet Caelosyyriaan.⁵²

Johannes Magnus ei kertonut lainkaan Pohjolassa vallinneista luonnonoloista. Sen sijaan hän kuvasi yksityiskohtaisesti gööttien kuninkaita ja heidän toimiaan. Göötit muodostivat pian Pohjolaan saapumisensa jälkeen järjestäytyneen yhteiskunnan: kuningas Ubbe perusti Upsalan ja kuningas Sigge Sigtunan.⁵³ Tämä Johannes Magnuksen käsitys säilyi pääpiirteissään muuttumattomana ja vallitsevana ruotsalaisessa historiankirjoituksessa aina 1700-luvun alkuun saakka. Pieniä täsmennyksiä ja muutoksia muun muassa asuttamisen ajankohtaan ja kuninkaiden nimiin esitettiin⁵⁴, mutta

50 Dalin 1747, s. 23, 49–55.

51 Lagerbring 1769, s. 30.

52 Johannes Magnus 1620, s. 3–5.

53 Johannes Magnus 1620, s. 5–6.

54 Messenius esitti Scandia Illustratan ensimmäisessä osassa, että Nooan neljäs poika Thuiseon asutti Pohjolan vuonna 193 vedenpaisumuksen jälkeen. Mutta 11. osassa hän aloitti Pohjolan historian Maagogin pojista. Ajatusta siitä, että Maagog itse olisi asuttanut Pohjolan, Messenius ei suoraan hylännyt, mutta hän ei voinut myöskään yhtyä siihen, koska hänellä ei ollut käytössään lähteitä asiasta. Messenius 1700–1705, I, s. 1; XI, s. 4–5; Schück 1920, s. 300–303; Petrus Bång esitti, että Maagog saapui Pohjolaan "pian ensimmäisen vedenpaisumuksen jälkeisen vuosisadan lopun jälkeen". Bång 1675, s. 62. Anders Rhyzelius puolestaan selitti, että ei voida saada luotettavaa varmuutta sille, milloin ensimmäiset asukkaat saapuivat Pohjolaan, mutta hän piti luultavana, että se tapahtui muutama vuosisata

useissa tapauksissa Johannes Magnuksen esitys hyväksyttiin sellaise-
naan.⁵⁵

Baazius perusteli ruotsalaisten varhaista Pohjolaan muuttoa alueen luon-
non otollisuudella. Vesistöissä oli runsaasti kalaa ja vuorissa metalleja,
kuten rautaa, kuparia, lyijyä ja hopeaa. Puista, kuten tammesta ja pyökistä,
saatiin satoa. Lisäksi hunajaa oli runsaasti tarjolla.⁵⁶

Rudbeck oli jakanut Euroopan kansat kolmeen ryhmään: kreikkalaisiin,
kelttiläisiin ja skyyttalaisiin kansoihin. Skyytit hän rinnasti göötteihin.
Skyytin kieltä puhuva kansa, siis ruotsalaiset, oli asuttanut Pohjolan noin
200 vuotta vedenpaisumuksen jälkeen. Rudbeck ei asettanut Pohjolan en-
simmäisten asukkaiden kansallisuutta tai kieltä kyseenalaiseksi.⁵⁷ Hän ei
kuitenkaan kiinnittänyt juuri lainkaan huomiota itse Pohjolan asuttami-
seen, vaan keskittyi pikemminkin sen todisteluun, että Pohjolan asutus oli
erittäin vanhaa. Samaa linjaa jatkoi Eric Biörner, jonka keskeinen tarkaste-
lukohde oli ruotsalaisen ja germaanisen asutuksen ajallinen suhde. Saksas-
sa esimerkiksi Leibniz oli 1600-luvun lopulla esittänyt, että germaanit
olivat saapuneet idästä Tonavaa seurailleen nykyiseen Saksaan ja levittäyty-
neet sitten pohjoiseen asuttaen Skandinavian. Biörner ei voinut hyväksyä
tätä selitystä, vaan selitti Saksan asuttamisen tapahtuneen pohjoisesta kä-
sin. Hän vetosi tässä toisaalta antiikin auktoreihin, kuten Tacitukseen,
toisaalta Rudbeckiin.⁵⁸

Samuel von Pufendorf esitti tätä perinteistä gööttiläistä näkemystä vas-
taan oman, varsin omintakeisen teoriansa Pohjolan asuttamisesta. Hänen
mukaansa oli vaikea kuvitella, miksi ihmiset olisivat kulkeneet lämpimäm-
pien ja muutenkin miellyttävämpien seutujen läpi ja asettuneet asumaan
kylmään Pohjolaan. Hän kuitenkin esitti saattavan olla mahdollista, että
ihmiset ensimmäisillä retkillään pohjoiseen olivat kiinnittäneet huomionsa
auringon aseman muutoksiin sekä päivien ja öiden erilaisiin pituuksiin.
Siksi he olivat uteliaisuuttaan vaeltaneet niin pitkälle pohjoiseen kuin
mahdollista nähdäkseen, mistä nämä muutokset johtuivat. Siten he olivat
saattaneet vaeltaa läpi Tatarian, Venäjän ja Suomen ja saavuttaneet vihdoin
Pohjanlahden pohjoiset alueet. Kun he olivat oppineet tuntemaan keskiyön
auringon ja kaamoksen, he olivat kääntyneet takaisin kohti etelää, mutta
tällä kertaa Pohjanlahden länsirannikkoa pitkin. Sitten he olivat saapuneet

vedenpaisumuksen jälkeen. Rhyzelius 1752, s. 1.

55 Ks. esim. Loccenius 1662, cap. I; Stiernhielm 1685, s. 1–2; Paulinus 1636, s. 53–54;
Baazius 1642, s. 24–25.

56 Baazius 1642, s. 52; ks. myös Paulinus 1636, s. 57–58.

57 Rudbeck 1937, s. 41, 48.

58 Biörner 1737, s. 10–11.

Uplantiin, jonne he olivat asettuneet asumaan, osaksi sen vuoksi, että seutu siellä oli miellyttävää, osaksi siksi, että heillä ei ollut laivoja, joilla olisivat päässeet Itämeren yli.⁵⁹ Omaperäistä ja göötiläiselle näkemykselle vierasta tässä Pufendorfin selityksessä oli se, että sen mukaan göötit olivat asuttaneet Ruotsin vahingossa, koska he eivät laivattomina päässeet sieltä pois. Toisin sanoen heitä ei ollut sinne houkuteluttu alueen erinomaisuus.

Scarin oli samaa mieltä göötiläisten historiankirjoittajien kanssa siitä, että Pohjola oli asutettu pian vedenpaisumuksen jälkeen. 1730-luvun luennoissaan hän oli Benzeliusta seuraten hyväksynyt Rudbeckin olettamuksen, että asuttaminen oli tapahtunut noin 200 vuotta vedenpaisumuksen jälkeen.⁶⁰ Muissa yhteyksissä hän ei kuitenkaan määrittänyt tarkkaa ajankohtaa tälle tapahtumalle. Ajoitus oli Scarinin mukaan kuitenkin kiistämätön tosiasia. Sen todistivat oikeaksi vanhat kertomukset ja useiden uudempien ulkomaalaisten kirjoittajien todistukset.⁶¹

Ulkomaisissa tutkimuksissa oli asetettu kyseenalaiseksi se, että Pohjola olisi asutettu ensimmäiseksi vedenpaisumuksen jälkeen, sillä paljon miellyttävämpiä seutujakin olisi tuolloin ollut tarjolla. Vuoden 1736 väitöksessään Scarin oli esittänyt, että Pohjolan ensimmäiset asukkaat asuivat kaukana muusta maailmasta lukuisten virtojen ja jylhien vuorien takana. He olivat eläneet onnellista ja yksinkertaista elämää ilman huolia. Tässä yhteydessä hän oli myös todennut göötiläisyydestä poiketen, että maahanmuuttajien määrä oli ollut vähäinen ja nämä olivat vähitellen lisääntyneet uusilla asuinseuduillaan.⁶²

Scarin ei kuitenkaan esittänyt vielä 1730-luvulla ajatuksiaan Pohjolan luonnon otollisuudesta, vaan siihen hän kiinnitti huomionsa vasta 1740-luvulla. Hänen mukaansa oli epävarmaa tehdä johtopäätöksiä muinaisista kansoista ilmaston ja lämpötilan perusteella. Hän selitti vuonna 1740 ilmestyneessä väitöskirjassaan tällaisten näkemysten johtuneen siitä, että ihmiset, jotka olivat tottuneet lämpimään ilmanalaan, eivät voineet ymmärtää pohjoisia oloja.⁶³ Jumala näet oli asettanut jokaiselle alueelle niin paljon hyvää, että ihmiset ja eläimet saattoivat siellä elää. Siksi kerskailu

59 Löw 1908, s. 137–138.

60 N790, s. 3, UUB; vrt. Benzelius 1762, s. 12–13.

61 Ks. esim. Scarin – Starckou 1740, s. 1.

62 Scarin – Renström 1736, s. 9–11.

63 Scarin kritisoi tässä yhteydessä Hallen yliopiston professoria Hieronymus Gundlingia. Anders Wilde otti asian esille isänsä Jacob Wilden teoksen *Sueciae Historia Pragmatica* ruotsinnoksen esipuheessa. Hän piti Scarinin Gundlingia vastaan esittämää kritiikkiä esimerkkinä siitä, miten piti suhtautua ulkomaalaisten yrityksiin esittää Ruotsin menneisyyttä halventavia näkemyksiä. Samassa yhteydessä Anders Wilde kohdisti ankaran kritiikin Olof Dalinin teokseen *Swea Rikes Historia*. Wilde 1749, Företal.

lempeämmällä ilmastolla ja luonnon runsaudella oli useimmiten perustetonta, sillä kaikkea sitä, mitä ihminen tarvitsi elämiseensä, kuten puita, riistaeläimiä ja mineraaleja, oli Scarinin mukaan Pohjolassa riittämiin. Toisaalta oli mahdollista, että aikana, jolloin kaikki alueet olivat olleet asumattomia, osa luonnonvaroista oli ollut piilossa, ja siksi lämpimämpi ilmanala oli ollut houkuttelevampi. Pohjolan runsaat kala- ja riistavarat korvasivat kuitenkin kylmyyden tuomat haitat. Tosin alussa metsänriistaa oli ollut vähän, ennen kuin se oli ehtinyt vedenpaisumuksen jälkeen lisääntyä. Scarin kehui erityisesti merestä saatavaa punalihaista lohta. Lisäksi hän korosti runsaiden metsävarojen merkitystä. Niiden avulla ei ainoastaan ollut voitu torjua kylmyyttä, vaan ne olivat olleet tarpeellisia myös esimerkiksi vuorityölle. Scarin toi esille myös göötiläisen historiankirjoutuksen suosiman ajatukset siitä, että kylmä ilmanala ja kunnollinen ruokavalio loivat edellytykset terveelliselle ja reippaalle elämälle, kun taas etelän lämpö veltostutti ihmisiä ja lämmössä sikisi runsaasti erilaisia tauteja.⁶⁴

Tämä ajatus kylmän ilmanalan terveellisyydestä oli peräisin antiikista. Jo Herodotos esitti, että ne Euroopan kansat, jotka elivät vuoristoilla, karuilla ja korkeilla seuduilla sekä runsasvetisillä mailla, joissa vuodenaikojen vaihtelut olivat suuret, kasvoivat pitkiksi ja olivat työteliäitä ja urhoollisia. Tähän liittyi myös ajatus pohjoisten alueiden asukkaiden hedelmällisyydestä, jolla roomalaiset olivat selittäneet esimerkiksi sitä, miksi germaaniheimot olivat niin runsaslukuisia.⁶⁵

Scarín palasi aiheeseen vuonna 1747 väitöksessään *De gentis Vanorum*, jossa hän toisti useimmat edellä esitetyt näkemykset. Hän suuntasi kritiikkinsä saksalaisten näkemyksiin, joiden mukaan skyytit olivat asuttaneet ensin Saksan, josta he olivat levittäytyneet Alppien yli Italiaan ja sitten pahamaineiseen Pohjolaan. Vedoten luonnonvaroihin ja ihmisten sopeutumiskykyyn Scarin selitti saksalaisten esitysten olevan "arvottomia ja köykäisiä kuin höyhen". Lisäksi hän vetosi siihen, että ruotsalaiset saattoivat omaa menneisyyttään tutkiessaan nojautua omiin ikivanhoihin kirjoittajiinsa, kun taas saksalaiset joutuivat turvautumaan ulkomaalaisten kertomuksiin.

Tässä väitöskirjassa Scarinin esitys poikkesi kuitenkin yhdessä kohden hänen aikaisemmista näkemyksistään. Hän kertoi, että alkuaikoina Pohjolan ankara ja hedelmätön ilmanala saattoi vain kitsaasti pitää yllä elämää. "Suot olivat läpipääsemättömiä ja metsät ja erämaat luoksepääsemättö-

64 Scarin – Starckou 1740, s. 1–5, 14; N798, A, nippu 2, UUB.

65 Weibull 1957, s. 171–176.

miä."⁶⁶ Kyse ei ollut kuitenkaan siitä, että Scarin olisi pitänyt Pohjolan oloja muita alueita huonompana, vaan selitti, että karu luonto on täällä tehnyt ihmiset kestäviksi.⁶⁷

Myös 1740-luvun luonnoissaan Scarin esitti, että Jaafetin jälkeläiset olivat eläneet alunperin lappalaisten tapaan harjoittaen metsästystä, kalastusta ja kiertelevää elämää. He olivat asustelleet aluksi vuorilla, sillä alavat maat olivat olleet vedenpaisumuksen jäljiltä vielä liian kosteita. Scarin totesi myös, että heillä ei ollut ollut riittävää suojaa kylmyydeltä eikä kuumuudelta.⁶⁸

Tämä selitys poikkesi useimmista gööttiläisistä esityksistä, joiden mukaan Jaafetin johtamat skyytit olivat olleet kehittyneitä kansaa, jolla oli ollut järjestäytynyt yhteiskunta, joka oli edellyttänyt maanviljelyä ja kaupankäyntiä. Scarinin mukaan loistavan muinaisuuden korostaminen oli johtunut "sokean intohimon ja liian naurettavan mustasukkaisuuden voimakkaasta vaikutuksesta".⁶⁹ Tosin gööttiläisessä traditiossa oli myös esitetty, että heti vedenpaisumuksen jälkeen oli vallinnut kultakausi, jolloin ihmiset olivat eläneet yksinkertaista elämää. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut samanlaista primitiivistä elämää kuin Scarin esitti, vaan ideaalista olotilaa, jossa ihmiset olivat eläneet luonnonmukaisessa hyveellisyydessä ilman kirjoitettuja lakeja.⁷⁰

Scarinilla ei siis ollut enää ihanteellista kuvaa skyyttien varhaisvaiheesta. Hänellä säilyi kuitenkin tiettyssä määrin positiivinen käsitys Pohjolan karuista oloista. Olof Dalin ei sen sijaan enää esittänyt lainkaan tätä gööttiläistä primitiivisyyden ihannoitua, vaan hänen esityksensä oli täysin päinvastainen. Pohjolan ensimmäisten asukkaiden elinoloista hän kertoi:

Saaret ja luodot olivat paksun metsän sekä terävien ja korkeiden villikasvien peittämiä, ja ne olivat täynnä villieläimiä ja petolintuja. Ei ollut mitään muita hedelmiä (kuten alussa useimmissa paikoissa Euroopassa) kuin ne, jotka luomisesta olivat peräisin. Mitään muuta irtainta ei heillä ollut kuin se, minkä he olivat tuoneet mukanaan idästä. Täällä ei ajateltu sitä, mikä olisi herkullista ja kaunista: täällä oli kyse elämän ylläpitämisestä kylmyyttä ja nälkää vastaan. Var-

66 Scarin – Carlander 1747, s. 28–29.

67 Ks. myös Scarin – Chydenius 1747, s. 2; Scarin – Edblad 1753, s. 6. Eräessä vuodelta 1748 olevassa väitöskirjassa vedotaan kuitenkin laidunten viljavuuteen ja riistan yltäkylläisyyteen todisteltaessa Skandinavian varhaista asuttamista. Scarin – Renmarck 1748, s. 5.

68 N790, s. 323, UUB.

69 N790, s. 326, UUB.

70 Esim. Johannes Magnus 1620, s. 3.

min ravinto oli riista ja kala, kun taas pieniä karjalaumoja, joihin kaikki rikkaus oli sidottu, ei voitu hyödyntää kuin hyvin säästäväisesti...⁷¹

Pohjolan ensimmäisten asukkaiden elinolot eivät siis Dalinin mukaan olleet suotuisat. Hänen kuvauksensa oli paljon karumpi kuin Scarinin.

Edellä kuvaamani Scarinin esittämät göötiläiset ajatukset Pohjolan luonnon hyvyydestä ja rikkauksista eivät olleet poikkeusilmiö ruotsalaisessa kirjoittelussa 1700-luvun puolivälissä, johon ajankohtaan keskittyi merkantilistinen kirjoittelu ja aktiivisin toiminnan kausi Ruotsissa. Merkantilistinen hyötyajattelu yhdistyi erinomaisesti göötiläisen ajattelun kanssa. Tämä oli esiintynyt jo 1690-luvulla Urban Hiärnellä, mutta 1700-luvun puolivälissä ajatus sai uutta voimaa. Ruotsi oli täynnä piilossa olevia rikkauksia, jotka odottivat löytäjiään ja käyttäjiään. Samoin Pohjolan ilmasto pidettiin epätavallisen otollisena. Esimerkiksi Pehr Gadd esitti, että kylmyys suojaasi ihmisiä tarttuvilta taudeilta ja teki heidät kestäviksi. Maan lumi ehkäisi ravintopitoisten aineiden katoamisen tuulen mukana ja sulava lumi muutti mädäntyneet lehdet ja neulaset mullaksi. Metsät vilisivät hyödyllistä riistaa ja vesistöt kuhisivat lohia sekä muita arvokaloja, runsashelmisiä simpukoita, ostereita ja hummereita. Ihmiset saattoivat iloita myös siitä, mistä Ruotsin ilmasto heidät vapautti. Se suojaasi heidät polttavalta auringolta, kun taas lämpimämmässä maissa kansan, joka oli veltostunut kuumuudessa, täytyi suuren osan vuodesta polskutella kaiket päivät vesiasioissa. Ruotsalaisten ei tarvinnut pelätä villieläimiä, kuten tiikereitä tai leijonia. Gadd haaveili, että kun erämaat ja aavikot muutettaisiin viljelymaiksi sekä inhottavat suot ojitettaisiin ja muutettaisiin kukkiviksi niityiksi, viheriöiviksi kedoiksi, viljaviksi pelloiksi, hedelmällisiksi tarhoiksi ja tuuheiksi metsiksi. Näin luotaisiin aivan uusi isänmaa, paljon hedelmällisempi kuin entinen, leudompi ilmastoltaan, kaikin puolin miellyttävämpi, rikkaampi ja kykenevämpi ylläpitämään ja synnyttämään useampia miljoonia ihmisiä enemmän.⁷²

Pohjolan asuttamisajankohdasta käytiin, kuten aiemmin olen jo maininnut, vilkas oppiriita sen jälkeen, kun Dalin oli esittänyt Ruotsin historiansa ensimmäisen osan alussa teorian, että Ruotsi oli ollut varsin pitkään veden alla. Tästä syystä Ruotsi oli voitu asuttaa vasta 6. vuosisadalla eKr. Scarinin kanta Dalinin hypoteesiin oli jyrkän kielteinen. Jo aiemmin olen maininnut, että Scarin piti virheellisenä sitä, että Dalin oli perustanut väitteensä luonnontieteelliseen hypoteesiin ja sen avulla siirtänyt syrjään kaikki

71 Dalin 1747, s. 56–57.

72 Johannisson 1988, s. 109–111; Johannisson 1991, s. 537–542.

vastakkaiset historialliset todistukset. Scarin ei sinänsä arvostellut itse vedenvähenemisteoriaa, jonka Anders Celsius oli esittänyt vuonna 1743. Celsius oli kuitenkin Scarinin mukaan käsitelty teoriaa koko ajan hypoteesina, mutta Dalin oli omaksunut sen kiistämättömänä tosiasiana. Hän oli pitänyt vedenvähenemistä perustana vaikka se itsessään oli johtopäätös. Tästä syystä teoriaan ei Scarinin mukaan voitu nojautua.

Scarin väitti, että Dalinin esitys oli myös ristiriidassa Raamatun kanssa. Jos Dalinin esitys veden vähenemisnopeudesta olisi pitänyt paikkansa, niin silloin Kölivuorten korkeimmat huiput olisivat voineet olla veden alla aikaisintaan 10750 vuotta ennen vedenpaisumusta. Toisaalta jos vedenpinta olisi laskeutunut siten, kuin Dalin oli esittänyt, niin Scarinin mukaan Kristuksen syntymän aikoihin esimerkiksi Betlehemin olisi pitänyt olla veden alla. Siten vedenvähenemisteorian avulla saatettiin asettaa jopa Vaapahtajan syntymä kyseenalaiseksi.

Scarin ei hyväksynyt selityksiä, joita oli esitetty vedenvähenemisen aiheuttajasta. Hänen mielestään esimerkiksi valtameren pohjassa olevia reikiä tai veden kasaantumista päiväntasaajalle ei voitu todistaa. Vaikka hän piti kiinni raamatullisesta selityksestä, hän ei silti täysin tyrmännyt vedenvähenemisteoriaa. Hän ilmoitti, että "vältän mielelläni uusia kiistakysymyksiä, enkä syvenny luonnon salaisuuksiin, enkä tee epävarmoista mahdollisuuksista totuuksia".⁷³

2.1.5. Pohjolan ensimmäiset asukkaat

Gööttiläisessä historiankirjoituksessa Pohjolan ensimmäisten asukkaiden kansallisuutta ei asetettu kyseenalaiseksi. Pohjolan olivat asuttaneet Maagog seuralaisineen, ja he olivat olleet skyyttejä eli gööttejä eli ruotsalaisia. Suomalaisten asema oli hieman epäselvä. Johannes Magnus ei varsinaisesti puhunutkaan suomalaisten alkuperästä. Ensimmäisen kerran hän mainitsi heidät kertoessaan, että Ruotsin viides kuningas Sigge perusti Sigtunan kaupungin suojellakseen seutuja suomalaisten, eestiläisten ja muiden itämaalaisten hyökkäyksiltä.⁷⁴ Stiernhielm selitti, että suomalaiset olivat alunperin geettejä, jotka olivat sekoittuneet kreikkalaisten kanssa. He olivat väistyneet voimakkaampien kansojen tieltä pohjoista kohti ja saapu-

73 N799, A, nippu 1, UUB. Vuonna 1730 Scarinin *De Alandia* -väitöksessä oli tosin käsitelty vedenvähenemistä. Itse ilmiötä pidettiin historiallisesti toteennäytettynä. Selitykseksi viitattiin Urban Hiärnen (1641–1724) teoriaan, jonka mukaan Itämeri oli aikoinaan ollut sisämeri, mutta myöhemmin vesi oli päässyt virtaamaan Tanskansalmien kautta, josta aiheutui vedenpinnan lasku Ruotsin ja Suomen rannikoilla. Scarin – Hallborg 1730, s. 18–20; Frängsmyr 1991, s. 442.

74 Johannes Magnus 1620, s. 6; ks. myös Loccenius 1670, s. 96; Messenius 1700–1705, I, s. 1.

neet lopulta Suomeen.⁷⁵ Rudbeck puolestaan esitti, että suomalaiset polveutuivat Jaafetin nuorimmasta pojasta Mesekistä ja poikkesivat ulkonäöltään huomattavasti gööteistä. Hän ei laskenut heidän kuuluvan skyytteihin.⁷⁶ Suomessa Michael Wexionius-Gyldenstolpe puolestaan selitti, että suomalaiset polveutuivat Jaafetin neljännessä pojasta, Samothesesta, ja että he olivat sarmaatteja eivätkä skyyttejä.⁷⁷ Näille kaikille tulkinnoille on yhteistä se, että niissä suomalaiset on erotettu skyyteistä, jotka asuttivat Pohjolan ensimmäisenä.

Nämä käsitykset säilyivät Ruotsissa vallitsevina koko 1600-luvun. Muualla oli kuitenkin jo tuolloin alettu esittää asiasta toisenlaisia näkemyksiä. Ruotsalaisen historiankirjoituksen kannalta erityisen merkittäviä olivat Leibnizin esittämät teoriat, sillä hänen ajatuksensa kulkeutuivat Ruotsiin Eric Benzeliuksen nuoremman välityksellä. Leibniz esitti tutkimuksessaan *De origine germanorum*, että Skandinavian olivat alunperin asuttaneet suomalais-lappalaiset heimot, jotka olivat tulleet maahan idästä päin, ja että saksalainen kolonisaatio oli ajanut heidät vuorille ja metsiin. Germaanit puolestaan olivat kotoisin Mustanmeren seuduilta ja siirtyneet Tonnavaa seuraten Saksaan ja sieltä edelleen Tanskaan ja Ruotsiin. Leibniz perusti teoriansa ennen muuta kielellisiin todistuksiin.⁷⁸

Leibniz käsitteli samoja asioita myös kirjeenvaihdossaan tanskalaisen Otto Sperlingin kanssa. Kirjeessään tälle Leibniz totesi, että Skandinavia oli asutettu Saksasta käsin, ja että islantilaisten saagojen luotettavuus ei ollut kovin suuri. Saagat olivat usein hyvin nuoria ja täynnä seipitettyjä kertomuksia, joten niihin voitiin luottaa vain niissä tapauksissa, kun ne olivat yhteneviä Saxon kanssa.

Eniten Benzeliuksen käsityksiin Skandinavian ensimmäisistä asukkaista vaikutti Leibnizin tutkielma *Brevis designatio meditationem de originibus gentium ductis potissimum ex indicio linguarum*, joka painettiin vuonna 1710 teoksessa *Miscellanea Berolinensia*. Siitä, että kaikki erisnimet ja paikannimet olivat kerran olleet appellatiiveja, ja että sama nimi esiintyi eri kielissä, Leibniz teki sen johtopäätöksen, että kaikki kielet voitiin johtaa yhteisestä alkukielestä. Kuitenkin vasta tutkielmansa lopussa Leibniz tuli ruotsalaisia vaivanneeseen ongelmaan. Hän otti uudelleen esille kysymyksen Skandinavian ensimmäisistä asukkaista, kysymyksen siitä, miten he olivat sinne tulleet ja mitä kautta. "Kaikki vanhimmat kansainva-

75 Setälä 1892, s. 227.

76 Rudbeck 1947, s. 177, 590–592; Rudbeck 1937, s. 278.

77 Wexionius-Gyldenstolpe 1650, lib. II, cap. VIII.

78 Leibniz 1768a, s. 199; Ekenvall 1953, s. 21–27. Leibnizin suomen kieltä koskevista tutkimuksista tarkemmin, ks. Setälä 1892, s. 234–247.

ellukset on suoritettu maitse; sillä suuri väenpaljous kulki hitaasti ja oli vaikeata matkustaa meritse, miten paljon Tacitus toista väittääkin." Leibniz jatkoi: "En näe mitään epäilystä sille, että germaaninen kansa on ensin kulkenut Jyllannista ja Baltian rannikolta saarille, joita nyt kutsutaan tanskalaisiksi ja sieltä itse Skandinaviaan, ja asettunut asumaan miellyttävämälle rannikkoseudulle, sen jälkeen kun he ovat ajaneet suomalais-lappalaiset karummille seuduille. Ruotsin, norjan ja tanskan kielet polveutuvat näet saksasta, kuten italia, espanja ja ranska katsotaan polveutuvan latinasta." Pohjolan kielet ovat siis saksalaisperäisiä murteita. Leibniz selitti Skandinavian saaneen nimensä lähinnä Saksaa olevan alueen, Scanian eli Skånen, mukaan. Nimi Sverige, sen latinankielinen muoto Suedia, Suecia, tuli verbistä svedja 'kasketa', joka vahvisti käsitystä Saksasta tulleesta kolonisaatiosta. Leibniz ei kieltänyt sitä, että siirtolaisuutta oli tapahtunut myös Pohjolasta Saksaan päin, mutta selitti sen tapahtuneen vasta myöhemmin.⁷⁹

Ajatus suomalaisista Pohjolan vanhimpina kansana sai kannatusta myös Suomessa. Isaak Björklund (1676–1740), joka vuodesta 1734 lähtien toimi Turussa toisena teologian professorina, oli vuonna 1716 kuunnellut Ruotsin historian Benzeliuksen luentoja. Vuonna 1730 hän pyysi Benzeliukselta lisätietoja suomalaisista, jotta "ne voitaisiin julkaista väitöskirjassa nuorisolle opastukseksi".⁸⁰ Tämä Björklundin tarkoittama väitöskirja oli Mattias Halleniuksen Henrik Hasselin johdolla vuonna 1732 esittämä *De Borea-Fennia*. Siinä Hallenius käsitteli aihetta laajasti tukeutuen Benzeliuksen esittämiin ajatuksiin. Hän käytti perusteluinaan suomen ja muinaisen göötin kielen vertailua ja Skandinavian finn-alkuisia paikannimiä.⁸¹ Benzelius oli näet aiemmin luennoillaan pitänyt erityisen merkittävänä seikkana finn-alkuisia paikannimiä, joita oli kaikkialla Pohjolassa. Myös Vermlannin suomalaisperäinen asujaimisto hänen mukaansa todisti, että suomalaiset olivat aikoinaan asuttaneet Pohjolan.⁸²

Scarinille oli tyypillistä, että hän pyrki löytämään totuuden siemenen kaikenlaisten tarinoiden takaa. Siksi hän tarkasteli luennoillaan yksityiskohtaisesti muinaisskandinaavista tarustoa, kuten esimerkiksi sen kuvauksia Pohjolan varhaisista asukkaista. Hän piti pitkälle taruna saagoissa esitettyjä kertomuksia Pohjolan ensimmäisistä asukkaista. Saagojen mukaan täällä olisivat ensimmäisinä asuneet thussit (thussar) ja jotunit (jotuner), jotka olivat olleet Ymerin jälkeläisiä. Heistä oli polveutunut koko jättiläis-

79 Leibniz 1768b, s. 188–189; Ekenvall 1953, s. 29–32.

80 Isak Björklund Erik Benzeliukselle 5.1.1730. G 19:11b, UUB.

81 Hassel – Hallenius 1732, s. 37–49.

82 Benzelius 1762, s. 17–18.

ten suku. Nämä erotettiin Borin eli jumalan lapsista ja ihmissuvusta eli Askin ja Emblan jälkeläisistä. Scarin ei pitänyt tätä tarinaa kotimaisena, vaan selitti sen olevan peräisin Mustanmeren seuduilta ja Pohjolaan se oli tullut Odinin aasojen mukana. Tarinan tarkoituksena oli ollut vahvistaa käsitystä hallitsijoiden jumalallisesta alkuperästä. Alkuperänsä takia tarina ei siis myöskään voinut antaa varmoja tietoja Pohjolan asuttamisesta. Sitä voitiin käyttää ainoastaan tutkittaessa pimeän ajan ihmisten uskomuksia.⁸³

Scarinin mukaan osa tästä tarinasta oli kuitenkin totuudenmukaista, nimittäin siinä esiintyvät kansojen nimet. Scarin selitti, että Ruotsi oli asutettu kolmessa jaksossa. Ensimmäisiä asukkaita olivat olleet thussit eli vuorten asukkaat. Toisena olivat etelästä pohjoisen tasangoille levittäytyneet jotunit. Kolmantena ja viimeisenä olivat saapuneet skyytit Odinin johdolla 2. vuosisadan lopulla ennen ajanlaskun alkua. He eivät olleet tulleet etsimään varsinaisesti uusia asuinalueita, vaan yllyttämään paikallisia asukkaita roomalaisia vastaan.⁸⁴

Myös Dalin esitti, että Pohjola oli asutettu kolmessa aallossa. Ensin 6. vuosisadalla eKr. paimentolaisskyyttien kuningas oli lähettänyt naiset ja lapset pohjoiseen sotaa pakoon. Myöhemmin, vuoden 400 eKr. tienoilla, olivat saapuneet meriteitse Ruotsiin vodinit eli budinit, jotka myös olivat skyyttejä. Viimeisinä olivat saapuneet neurit, joista suomalaiset, eestiläiset ja lappalaiset olivat polveutuneet.⁸⁵

Thussit olivat Scarinilla luultavasti samoja kuin Herodotoksen mainitsemat agrippilaiset⁸⁶, joiden Scarin tulkitsi olleen lappalaisia. Hän selitti myös, että arimaspit ja bjarmit olivat olleet samaa kansaa kuin agrippilaiset. Perusteluna sille, että arimaspit, agrippilaiset ja bjarmit ovat olleet lappalaisia, Scarin vetosi siihen, että kaikilla näillä kansoilla kerrottiin olleen kuuluisia tietäjiä. Lappalaiset olivat aina olleet kuuluja tietäjiä, ja naapurikansat olivat lähettäneet lapsiaan heidän luokseen saamaan oppia. Scarinin mukaan tämä oli ollut käytäntönä vielä katolisena aikana.⁸⁷ Herodotoksen mainitsemien gryppien (gryper) kohdalla Scarin ei enää ollut yhtä varma siitä, että he olisivat olleet lappalaisia, mutta piti kuitenkin varmana, että he olivat asuneet nykyisessä Lapissa. Tämän todistivat kertomukset siitä, että he olivat harjoittaneet tuottoisaa kaivostoimintaa, mikä ei olisi käynyt päinsä muualla kuin Pohjolassa.⁸⁸

83 N790, s. 253, 320, UUB.

84 N790, s. 324, UUB.

85 Dalin 1747, s. 47–52.

86 Herodotus 1963, IV:23.

87 N790, s. 264, UUB.

88 N790, s. 262, UUB.

Yleisesti ottaen Scarin oli sitä mieltä, että kertomukset muinaisista kansoista olivat hyvin epäselviä. Niissä esiintyi runsaasti tulkinnanvaraisuuksia, ja kansojen nimet olivat kirjoittajilla muuttuneet ajan myötä. Scarin oli pyrkinyt ratkaisemaan nämä lähteissä esiintyvät epäselvyydet identifioimalla eri kansat yhdeksi ja samaksi skyyttien kansaksi.

Sijoittaessaan nämä kansat Pohjolaan Scarin samalla esitti ajatuksen, etteivät Pohjolan alkuperäiset asukkaat olisi olleet ruotsinkielisiä. Scarinin ajatus oli samankaltainen kuin Leibnizin esittämä tulkinta, jota Eric Benzelius esitti luennoillaan Upsalassa myöhemmin 1710-luvulla. Näitä luentoja myös Scarin oli todennäköisesti seurannut.

Toisin kuin Benzelius Scarin ei esittänyt kielellisiä perusteluja, vaan sen sijasta pyrki paikallistamaan alkuperäisväestön tarkemmin. Thussit olivat asuneet Norlannissa Uumajan seuduilla. Heistä itään olivat asuneet ensin kimbrit Kemijoen seuduilla ja edelleen idempänä jotunit. Thussien ja jotunien sekoituksessa heistä syntyivät arimaspit. Kimbrien eli Ymerin suvun asumisesta Pohjanlahden perukassa todistivat Scarinin mukaan sellaiset paikannimet kuin *Kim*, *Sim*, *Isma* ja *Umea* eli *Ymea*.⁸⁹

Varhaisemmassa 1730-luvulla pitämässään luennossa Scarinin näkemykset Skandinavian asuttamisesta olivat samanlaiset kuin Benzeliuksen näkemykset. Molemmat viittasivat Olof Rudbeckin todisteluun, joka perustui mullan paksuusmittauksiin. Sen mukaan Skandinavia oli asutettu noin 200 vuotta vedenpaisumuksen jälkeen. Tässä yhteydessä molemmat tuomitsivat Petrus Bångin teorian vedenpaisumusta edeltäneestä Ruotsin historiasta mielikuvituksellisina ja huvittavina. Scarin ei myöskään hyväksynyt Johannes Magnuksen laskelmia siitä, että Pohjola olisi asutettu vuonna 80 vedenpaisumuksen jälkeen.⁹⁰

Erityisen kunniakkaana Scarin piti sitä, että vierasmaalaiset eivät koskaan olleet valloittaneet Ruotsia, vaan päinvastoin ruotsalaiset olivat levittäytyneet yli koko Euroopan. Hän ei löytänyt yhtään perustetta saksalaisten väitteelle, että Ruotsi olisi asutettu Saksasta käsin. Toisaalta Scarin selitti Benzeliuksen tapaan, että Odin saapui aasoiheen Ruotsiin 2. vuosisadalla eKr. Tonavaa seuraten Mustalta mereltä Saksan ja Tanskan kautta. Scarin väitti kuitenkin, että Odin oli niiden goottien jälkeläinen, jotka Abrahamin aikoihin olivat muuttaneet Ruotsista pois. Toisin sanoen Pohjolassa oli jo varhaisessa vaiheessa ollut ruotsalaisasutusta. Benzelius oli Leibnizin tutkimuksiin vedoten esittänyt, että Pohjolan alkuperäiset asukkaat olivat olleet suomalaisia ja lappalaisia. Ruotsalaiset, tai ainakin ruotsin kieli,

89 N790, s. 327, UUB.

90 N790, s. 3, UUB; E^öV 23, s. 310–311, HYK; Benzelius 1762, s. 12–13.

olivat tulleet maahan vasta Odinin aasojen invaasion myötä. Hän todisteli asiaa sillä, että kun aasat saapuivat Pohjolaan, niin he saagojen mukaan tapasivat kansan, joka puhui täysin erilaista kieltä kuin he. Paikalliset asukkaat omaksuivat kuitenkin pian uuden kielen.⁹¹

Benzeliuksen näkemystä ei suinkaan yleisesti hyväksytty 1700-luvun alun ruotsalaisessa historiankirjoituksessa. Esimerkiksi Jacob Wilde ja Olof Dalin olivat sitä mieltä, että skyytit olivat asuttaneet Ruotsin idästä-päin. Tosin Dalin ajoitti skyyttien maahan tulon varsin myöhäiseksi eli 6. vuosisadalle eKr. Toki esiintyi myös Benzeliuksen mukaisia käsityksiä. Jo vuonna 1716 Elias Brenner oli eräässä kirjeessään Benzeliukselle esittänyt ajatuksen, että suomalaiset olivat ensimmäisinä asuttaneet Pohjolan. Myös Lundin yliopiston professori Arvid Möller esitti vuonna 1756 eräässä kirjassaan vastaavia ajatuksia.⁹²

Myös Sven Lagerbring yhtyi teoksessaan *Swea rikes historia* (1769–1786) Benzeliuksen siihen käsitykseen, että Skandinavian ensimmäiset asukkaat olisivat olleet suomalaisia ja lappalaisia. Hän perusteli näkemystään sillä, että ensimmäisten tunnettujen Pohjolan kuninkaiden nimet (Forniother, Nor, Kari, Gore) olivat suomalaisperäisiä. Samoin useita muinaisia paikannimiä oli mahdotonta selittää göötin kielen perusteella, mutta suomen kielen avulla ne tulivat ymmärrettäviksi. Lagerbring selitti, että suomalaiset olivat skyyttalaista alkuperää, mutta oli mahdollista, että heihin oli sekoittunut jonkin verran heprealaisia. Tästä johtuivat myös yhtäläisyydet suomen ja heprean kielen välillä.⁹³

Scarin yhtyi 1730-luvun luennoissaan osittain Benzeliuksen kantaan. Hän näet siteerasi Benzeliuksen näkemystä Pohjolan varhaisimmista asukkaista ja esitti, että Ruotsin alkuperäiset asukkaat (aborigines) olisivat olleet suomalaisia, joita vieläkin tavattiin Bohuslänistä ja Kølivuoristosta. Scarin esitti selityksenä sen, että tultuaan maahan Odin karkotti pois suomalaiset, jotka vastustivat hänen uskontoaan, ja he hakeutuivat karuille vuoristoseuduille. Vertailukohteina hän mainitsi vastaavanlaiset tapahtumat Englannista ja Espanjasta.⁹⁴ Vastaavaa selitystä ei löydy Benzeliukselta, mutta ajatus lienee molemmilla ollut sama. Molempien esitykset sisälsivät tulkinnan, että mitään varsinaista ruotsalaista kansaa ei olisi koskaan tullut Pohjolaan, vaan että täällä alunperin asui suomea puhuva kansa, joka Scarinin mukaan oli skyyttalaista alkuperää. Odinin maahantulon seurauksena tämä alkuperäinen kansa oli jakautunut kahteen osaan: niihin jotka

91 E⁵V 23, s. 312–314, HYK; Benzelius 1762, s. 16–18.

92 Setälä 1892, s. 259–271.

93 Lagerbring 1769, s. 41–46.

94 N790, s. 14, UUB.

olivat omaksuneet sekä aasojen kielen että uskonnon, ja joihin aasat myöhemmin sulautuivat, sekä niihin jotka eivät olleet omaksuneet uusia vaikutteita, vaan olivat väistyneet syrjäseuduille. Edellisistä oli tullut ruotsalaisia ja jälkimmäisistä suomalaisia.

Myöhemmässä luennoissaan Scarin ei esittänyt näin jyrkkää kantaa, vaan totesi, että kun Odin oli saapunut Pohjolaan, niin hänen skyyttalainen kielensä oli eronnut alkuperäisasukkaiden kielestä vain muutamissa sanoissa, ja kielet olivat olleet oikeastaan göötin kielen eri murteita. Tässä yhteydessä Scarin ei enää puhunut suomen kielestä Pohjolan alkuperäiskielenä, vaan hän kertoi erikseen suomen, eestin, liettuan ja tataarikielen sukulaisuudesta.⁹⁵ Hieman myöhemmin hän kuitenkin totesi, että suomalaiset olivat epäilemättä Pohjolan ensimmäisiä asukkaita. Siihen löytyivät todisteet niin ruotsalaisesta traditiosta kuin Tacitukseltakin. Vanhoissa kertomuksissa useasti mainitut scritofinnit Scarin identifioi lappalaisiksi. Perusteluina hän esitti molempien elintapojen samankaltaisuuden.⁹⁶

Myöhäisissä 1750-luvun luennoissa Scarinin kanta Pohjolan ensimmäisiin asukkaisiin oli jo täysin yksiselitteinen. He olivat olleet suomalaisia. Vuoden 1758 sanomalehtikollegiossa hän vertasi Amerikan alkuasukkaita suomalaisiin, jotka olivat joutuneet vetäytymään vuorille, kun ruotsalaiset perustivat ensimmäisiä siirtokuntia Pohjolaan.⁹⁷ Väitöskirjoissa ajatus suomalaisista Pohjolan vanhimpina asukkaina esiintyi Scarinilla jo varhain. Vuonna 1726 Scarinin johdolla esitettiin, että otaksuma suomalaisista Skandinavian ensimmäisinä asukkaina oli erittäin uskottava.⁹⁸

Islantilaisten saagojen myötä oli tullut ajatus, että Pohjolan alkuperäisasukkaat eivät olisi puhuneet ruotsia eli göötin kieltä. Tämä kuitenkin soti perinteistä göötiläistä historianäkäsitystä vastaan, ja siksi Eric Biörner uhrasi paljon vaivaa kumotakseen nämä uudet ajatukset. Hän arveli, että Odin aasoineen oli mahdollisesti puhunut jotain muuta kieltä kuin göötin kieltä, tai eri göötin murretta, ja että tulijat olisivat omaksuneet alkuperäisväestön kielen eikä päinvastoin. Perusteluina hän esitti, että oli todennäköisempää, että pieni joukko omaksui suuren kansan kielen kuin päinvastoin. Biörner vertasi tilannetta siihen, kun roomalaiset olivat valloittaneet Germanian. Tuolloinkaan ei alistettu kansa omaksunut valloittajan kieltä.⁹⁹

95 N791, s. 331, 348, UUB.

96 N791, s. 332, UUB.

97 N696, s. 29, UUB.

98 Scarin – Escholin 1726, s. 1.

99 Biörner 1737, s. 28–34.

2.2. Goottilainen traditio

Toinen göötiläisen historiankirjoituksen keskeinen traditio oli goottilainen traditio. Siinä goottien historia yhdistettiin Ruotsin historiaan. Varsinkin länsigoottien, mutta myös itägoottien, selitettiin olleen ulkomailla vaikuttaneita gööttejä. Tämä oli keskeisin teema jo Nicolaus Ragvaldin oraatiossa vuonna 1434¹⁰⁰ ja se sisältyi useimpiin Ruotsin historian esitykseen aina 1700-luvulle asti.

Tässä luvussa tarkastelen goottivaellusten syntyä ja luonnetta, joiden esittäminen muuttui 1700-luvun alussa. Sen sijaan goottien historiaa en käsittele, sillä sen esityksissä tapahtuneet muutokset olivat luonteeltaan ensisijaisesti määrällisiä.

Käsitys siitä, että gootit olivat lähtöisin Skandinaviasta, muodostui keskiajalla yleiseksi käsitykseksi Jordaneksen *Getica*-teoksen kautta. Jordanes ei todennäköisesti itse ollut keksinyt ajatusta, sillä kuten aiemmin olen jo maininnut, hänen teoksensa oli Cassiodoruksen sittemmin kadonneen teoksen osittainen lyhennelmä. Jordanes viittasi teoksessaan usein myös Ablabiuksen teokseen, joka on kadonnut. Todennäköisesti myös se on sisältänyt selityksen goottien skandinaavisesta alkuperästä.¹⁰¹ Tosin jo aikaisemmin oli esitetty käsityksiä, että gootit olivat lähtöisin kaukaa pohjoisesta, mutta vasta Jordanes ilmoitti tarkasti heidän lähtöpaikkansa.¹⁰²

Jordaneksen goottiteoria ei tullut heti hyväksytyksi eikä tunnetuksi. Esimerkiksi 500-luvun lopun historioitsijat kuten Gregorius Toursilainen ja Isidorus Sevillalainen eivät maininneet sitä historioissaan.¹⁰³ 700- ja 800-luvulta lähtien teoria vähitellen alkoi yleistyä historiankirjoitukseen. Tässä yhteydessä ei ole kuitenkaan tarpeen yksityiskohtaisesti tarkastella Jordaneksen ajatuksen leviämistä eikä muuttumista. Rolf Hachmann on esittänyt aiheesta laajahkon selvitykseen.¹⁰⁴ Jordaneksen teosta käytettiin myöhäiskeskiajan saksalaisen, ranskalaisen, espanjalaisen ja myös norjalaisen historiankirjoituksen lähteenä, joko suoraan tai välillisesti muiden lähteiden kautta.¹⁰⁵ Varhaisista Jordaneksen ajatusten esittäjistä on kuitenkin syytä mainita Paulus Diaconus (n. 720 – n. 797), joka pääteoksessaan *Historia Langobardorum* esitti langobardien olleen kotoisin Skan-

100 Ragvaldi 1991, s. 297–301.

101 Hachmann 1970, s. 15–17, 35–59.

102 Weibull 1957, s. 176–177.

103 Hachmann 1970, s. 17–18.

104 Ks. Hachmann 1970, s. 19–35.

105 Weibull 1957, s. 163; Svennung 1967, s. 69–70.

dinaviasta.¹⁰⁶ Hän oli Jordaneksen ohella ruotsalaisten historioitsijoiden runsaimmin käyttämä lähde gootihistorian tutkimuksessa.

Nicolaus Ragvaldi väitti ensimmäisenä ruotsalaisena, että itä- ja länsigootit olivat lähtöisin Ruotsista. Hän rinnasti keskenään gootit ja göötit. Goottien lisäksi vandaalit, langobardit, hunnit ja saksit polveutuivat ruotsalaisista. Vaikka tätä kaikkea ei löydykään Jordaneksen teoksesta, niin Ragvaldin esittämät tiedot esiintyivät myöhemmissä keskiaikaisissa Jordanekseen pohjautuneissa historioissa.¹⁰⁷ Tästä Ragvaldin käsityksestä muodostui keskeinen teema, jota myöhemmissä Ruotsin historioissa säännöllisesti käsiteltiin useiden vuosisatojen ajan.

Johannes Magnus jakoi historiateoksensa luvut hallitsijoiden mukaisesti, jotka hän lisäksi jakoi kotimaisiin ja ulkomaisiin kuninkaisiin. Kirjan 24 luvusta 17 käsittelee ulkomaisia eli goottilaisia kuninkaita. Vastaavanlaisessa suhteessa esittivät 1600-luvun historioitsijat goottilaiset ja ruotsalaiset hallitsijat.

1700-luvulla goottilaisen historian osuus asteittain väheni, mutta ei suinkaan täysin kadonnut. Eric Benzelius nuorempi uhrasi vielä noin 40 prosenttia luennostaan goottien esittelyyn. Sen sijaan Jacob Wilde, Olof Dalin ja Sven Lagerbring enää vain mainitsivat asiasta, kuitenkin hylkäämättä täysin goottien ja ruotsalaisten välistä yhteyttä.

Scarin hyväksyi myös goottilaisen historian osaksi Ruotsin historiaa. Tosin hänen kirjoituksensa gooteista ajoittuvat varsin myöhäiseen ajankohtaan. Varsinaisesti hänen johdollaan goottingelmaa käsiteltiin ainoastaan väitöksissä *Cogitationes subitaneae circa migrationes gentium, quatenus div. providentiae fatisq. rerumpub. illustrandis inserviunt* (1741) ja *De Attaulfo, Westrogothorum in Hispania primo rege* (1753), joista vain jälkimmäinen todennäköisesti on Scarinin kirjoittama. Tämän väitöksensä alussa Scarin pyrki kumoamaan epäilyt goottien skandinaavisesta alkupe­r­ästä. Lisäksi aihetta sivuavassa väitöksessään *De Askmannis, ultima, in exteris, Scandianorum colonia* (1747) hän käsiteli asiaa lyhyesti. Väitös oli tarkoitettu ensimmäiseksi osaksi, mutta toista osaa ei koskaan julkaistu. Varhaisemmissa esityksissään Scarin ei kiinnittänyt gooteihin juuri lainkaan huomiota. Esimerkiksi 1730-luvun Ruotsin historian luennoissaan, jotka perustuivat Benzeliukseen, Scarin jätti systemaattisesti pois kaikki ne kohdat, joissa Benzelius oli käsitellyt goottilaista historiaa. Myöhemmissä käsikirjoituksissa on yksi suppea esitys goottien historiasta, jossa hän kävi lyhyesti läpi itä- ja länsigoottien historian pääkohdat.¹⁰⁸ Sen sijaan koko

106 Hachmann 1970, s. 24–27.

107 Ragvaldi 1991, s. 300; Weibull 1957, s. 160–162.

108 N797, B, UUB. Goottien historian osuus noin 30 sivua.

Scarinin virkakauden ajan lukuisissa väitöksissä on viittauksia goottien historiaan ja goottien skandinaaviseen alkuperään.¹⁰⁹ Lisäksi Scarin ilmoitti lukuvuoden 1730 – 1731 luentoilmoituksessa luennoivansa yksityisesti sekä kotona olleiden että ulkomaille siirtyneiden sveogoottien kansan historiaa.¹¹⁰ Siten hänellä näyttää olleen muuttumaton kanta goottivaellusten historiallisuuteen ja niiden asemaan osana Ruotsin historiaa.

2.2.1. Goottivaellusten alku

Jordanes oli kertonut, että gootit lähtivät Scandzan saarelta, koska väestö lisääntyi niin runsaasti, ettei elintilaa riittänyt kaikille. Tämä saari sijaitti pohjoisessa vastapäätä Vistula-jokea, joka virtasi Sarmatian vuorilta ja oli Germanian ja Skyytian rajalla. Scandza oli sitruunanlehden muotoinen pitkä saari. Sen itäisessä osassa oli valtava järvi, josta joki virtasi valtameren.¹¹¹ Kuningas Filimer päätti, että Scandzan asukkaiden tuli siirtyä aseistautuneena joukkona, lapset ja vaimot mukanaan, uusille alueille. Etsiessään uusia asuinpaikkoja he saapuivat Skyytiaan ja levittäytyivät sieltä kohti länttä.¹¹²

Tämä selitys goottivaellusten syystä ei tyydyttänyt Johannes Magnusta, koska sen mukaan Skandinavia ei olisi ollut niin erinomainen asuinpaikka kuin hän halusi esittää sen olevan. Kuitenkaan hän ei täysin hylännyt Jordaneksen selitystä. Johannes Magnus kertoi, kuinka göötit olivat asuttaneet Tanskan saaret sen jälkeen, kun väestö oli ruotsalaisten kuudennen kuninkaan Eerikin aikana lisääntynyt niin paljon, että jouduttiin etsimään uusia asuinseutuja.¹¹³ Mutta varsinaisen ulkomaille suuntautuneen vaelluksen syyt olivat aivan toiset. Nämä vaellukset aloitti 14. Svean- ja Göötanmaan syntyperäinen ja ensimmäinen ulkomaalainen kuningas Berik vuonna 835 vedenpaisumuksen jälkeen. Alkuperäinen tarkoitus oli kukistaa uhkaavat naapurit kuten liivinmaalaiset, suomalaiset, kuurinmaalaiset ja eestiläiset. Johannes Magnukselle oli tärkeää osoittaa, että valloitusten perussyi oli gööttien urhoollisuudessa ja miehisyudessa eikä suinkaan Skandinavian luonnon niukkuudessa.¹¹⁴ Tämä oli sopusoinnussa hänen edellä esitettyjen Pohjolan luontoa koskevien näkemystensä kanssa. Jor-

109 Esim. Scarin – Welinus 1729, s. 17; Scarin – Hallborg 1730, s. 22; Scarin – Bilmark 1750, s. 3; Scarin – Tolpo 1750, s. 3–4; Scarin – Sundberg 1751, s. 2–3.

110 Rv. Acad. IV, HYK.

111 Jordanes 1961, III: 16–18.

112 Jordanes 1961, IV: 25–27.

113 Johannes Magnus 1620, s. 8.

114 Johannes Magnus 1620, s. 18–19. Ks. myös Lundius 1687, s. 46–47. Messenius esitti sen sijaan Jordaneksen näkemyksen, että ravinnon niukkuus oli aiheuttanut ensimmäisen maastamuuton. Messenius 1700–1705, I, s. 2–3.

daneksen ajatus Scandzasta kansojen kohtuna sopi hyvin myös göötiläiseen käsitykseen ruotsalaisista maailman vanhimpana kansana.

Goottivaellusten ajoittaminen varhaiseen ajankohtaan aiheutti tiettyjä ongelmia. Antiikin lähteet kertoivat gooteista vasta 200-luvulta jKr. lähtien. Jordaneksen teos oli ainoa lähde, jossa selostettiin goottien varhaisemmista vaiheista. Jordaneksen kertomus oli kuitenkin varsin suppea, eikä se siksi riittänyt Johannes Magnuksen tarkoituksiin. Johannes Magnus ratkaisi asian rinnastamalla toisiinsa gootit, skyytit ja geetit. Hän tulkitsi, että antiikin kirjoittajien esittämät kertomukset skyyteistä ja geeteistä tarkoittivat todellisuudessa gootteja. Näin hän sai käyttöönsä tarvitsemansa tiedot, joiden avulla hän kykeni esittämään aukottoman goottien historian.¹¹⁵

1700-luvulla goottilaisten valloitusten synnyn kuvaukset muuttuivat merkittävästi kahdessa kohdassa. Ensinnäkin valloitusten alkamisajankohda siirtyi paljon myöhäisemmäksi ja toiseksi tapahtumalle esitettiin aikaisemmasta poikkeavia syitä. Useimmat historioitsijat luopuivat myös siitä ajatuksesta, että Pohjola on vagina gentium ja goottien ainoa alkukoti.

Dalinin mukaan goottien muuttoliikkeen Pohjolasta pois aloitti Odin, joka 2. vuosisadalla eKr. saapui Skyytiasta Skandinaviaan yllyttämään paikallisia asukkaita sotaretkeen Roomaa vastaan. Tämä ei kuitenkaan ollut ainoa syy. Lähtijät toivoivat runsaita sotasaaliita ja parempia asuinseutuja itselleen, sillä Pohjola ei enää kyennyt antamaan riittävästi ravintoa lisääntyvälle väestölle. Tämä tulkinta oli lähes identtinen Jordaneksen esityksen kanssa. Sen sijaan Dalin totesi, etteivät kaikki gootit suinkaan olleet lähtöisin Pohjolasta, vaan vaeltajiin yhtyi runsaasti kansaa kaikkialta Suur-Skyytiasta eli Suithioth hin Miklasta, joka ulottui Pohjolasta Mustallemerulelle asti.¹¹⁶

Lagerbring esitti asiasta samanlaisen epäilevän kannan. Hän ei pitänyt Jordaneksen kertomusta Pohjolasta vagina gentiumina mahdollisena, koska hän ei voinut ymmärtää sitä, miten Pohjola olisi voinut tuottaa niin runsaasti väkeä. Hänen mukaansa ei kuitenkaan voitu sulkea pois sitä mahdollisuutta, että Pohjolassa asutus olisi aikaisemmin ollut tiheämpää,

115 Nordström 1975, s. 159.

116 Dalin 1747, s. 291–292. Tähän seikkaan oli jo varhain kiinnitetty huomiota ulkomailla. Espanjalainen Alfonso de Cartagena oli teoksessaan *Regum Hispaniae anacephalaeosis* (1456) asettanut epäilyksenalaiseksi käsityksen, että gootit polveutuivat yksinomaan gööteistä. 'Gothia' oli niin pieni maa, ettei se ollut voinut tuottaa niin suurta väenpaljoutta. Sen vuoksi Alfonso selitti, että gootit polveutuivat kaikista 'Tanskan kuninkaan alaisista maista' eli Tanskasta, Ruotsista, Norjasta, Gothiasta ja tietyiltä niiden ympärillä olevilta alueilta. He olivat saaneet vain nimensä Gothian mukaan. Nordström 1944–1945, s. 270–273.

ja ruokavarojen loputtua asukkaiden olisi täytynyt lähteä etsimään uusia asuinalueita. Lagerbring selitti, että Johannes Magnuksen kertomukseen goottien vaelluksista oli syynä se, että sekä Johannes Magnus että Jordanes olivat sekoittaneet keskenään skyytit, gootit ja göötit. Tämä oli anteeksiantettavaa. Lagerbring ajoitti goottivaellukset alkaneeksi Kristuksen syntymän aikoihin. Hän yhtyi Dalinin käsitykseen siitä, että gootit olivat lähteneet liikkeelle Pohjolasta, mutta ruotsalaisiin göötteihin oli matkan varrella liittynyt runsaasti muita gööttejä Tanskasta ja Saksasta.¹¹⁷

Scarinin näkemys goottivaellusten ajankohdasta oli samanlainen kuin hänen aikalaistensa käsitykset. Hän piti asiaa erittäin keskeisenä historian tutkimusongelmana ja valitteli sitä, että asiaan ei ollut riittävästi kiinnitetty huomiota. Goottiongelma liittyi Scarinilla läheisesti Pohjolan asuttamiskysymykseen, jota olen tarkastellut skyyttalaista traditiota käsittelevässä luvussa. Scarin kritisoi erityisesti Cluverusta, joka oli halunnut sijoittaa goottien alkukodin 'omalle puolelleen Germanian merta' ja väittänyt göötin kielen syntyneen siellä.¹¹⁸

Scarin todisteli, että Scandza ei voinut tarkoittaa mitään muuta kuin Skandinaavia. Esimerkiksi Vistula-joki oli yhtä kuin Veiksel ja Jordaneksen kertoma iso järvi oli Vänern. "Jordanes tuo totisesti esille siinä määrin tarkasti asian ja paikan ulkonäön, vangiten lauseisiinsa lähes joen pauhuan, ettei juuri kukaan epäile, että tämän Scandian kuvaus ei näytä olevan riittävä ja laaja."¹¹⁹

Goottivaellusten ensisijaisena syynä Scarin piti Odinin Ruotsissa harjoittamaa kiihotustoimintaa. Tälle kiihotukselle göötit olivat otollista kansaa, sillä heidän kotiseutunsa karuus oli tehnyt heidät sitkeiksi ja kyllin voimakkaiksi kestäämään sotien rasitukset.¹²⁰ Lisäksi hän oli yhtä mieltä Dalinin kanssa siitä, että Skandinavian luonto ei tyydyttänyt kaikkia, vaan gootit halusivat löytää myös hedelmällisempiä asuinseutuja.¹²¹ Tämän lisäksi Scarin esitti Wilden tekstin pohjalta vaelluksille toisenkin syyn. Ruotsissa vallitsi perintöoikeus, jonka mukaan vanhin poika peri isänsä aseman. Siksi nuorempien täytyi joko alistua vanhimman veljensä vasalleiksi tai lähteä pois maasta. Jälkimmäinen vaihtoehto oli suositumpi.¹²²

Scarin pyrki kumoamaan mielestään virheellisen käsityksen siitä, että ulkomaille lähteneet göötit olisivat olleet kansansa pohjasakkaa ja moraa-

117 Lagerbring 1769, s. 541–549.

118 Scarin – Edblad 1753, s. 1. Ks. myös Scarin – Chydenius 1747, s. 3.

119 Scarin – Edblad 1753, s. 3–4. Ks. myös Scarin – Haartman 1741, s. 9–11.

120 Scarin – Edblad 1753, s. 6–7.

121 N797, F, nippu 4, UUB.

122 N790, s. 327, UUB.

lisesti arveluttavaa väestöä. Hänen mielestään lähtijät olivat olleet gööteistä urhoollisimpia ja taitavimpia taistelijoita. Lisäksi retket olivat hyvin organisoituja. Vaeltavien gööttien julmuus ei myöskään ollut tuomittavaa, sillä se kuului tuon ajan tapoihin.¹²³

Scarin ei hyväksynyt sitä Dalinin käsitystä, etteivät kaikki gootit olisi olleet lähtöisin Skandinaviasta. Hän piti tällaista tulkintaa liian jyrkkänä. Tosin hän ei sitä täysin tyrmännyt, vaan selitti, että gootit olivat pääasiallisesti Skandinaviasta lähtöisin. Väitteelle oli Scarinin mukaan olemassa selvät todisteet: 1) Goottien kuninkaiden nimet olivat Ruotsissa yleisiä, kuten Erik, Alarik, Thiodrik, Thormod, Algoth, Atholph jne, 2) goottilainen hopearaamattu oli kirjoitettu puhtaasti göötin kielellä, 3) Italian ja ranskan kieli sisälsivät runsaasti ruotsin kielen sanoja ja 4) vielä etelässä ollessaankin gootit saivat johtajansa Skandinaviasta.¹²⁴ Näin Scarin selitti, että gootit olivat ainakin suurelta osin Skandinaviasta lähtöisin, ja että he säilyttivät kontaktit kotimaahansa. Oli kuitenkin mahdollista, että useat eri kansat olivat kertomuksissa sulautuneet yhden nimen alle. Siten goottien joukossa saattoi olla muitakin kuin vain gööttejä.¹²⁵

Goottivaelluksia koskevien käsitysten muutos näyttää johtuneen pitkälti uusien lähteiden käytöstä. Vaellusten uusi ajoitus ajanlaskun alun tienoille oli sopusoinnussa saagakirjallisuudesta saatavien tietojen kanssa. Lisäksi uusi ajoitus ei vaatinut skyyttien ja geettien rinnastamista gootteihin. Käsitykset vaellusten syistä muuttuivat todennäköisesti sen takia, että kuten edellä on jo mainittu, myös käsitykset Pohjolan muinaisista luonnonoloista muuttuivat. Silti varsinkin Scarinilla säilyi vaelluksista kertomisen funktio. Kertomuksilla goottivaelluksista voitiin ylistää muinaisten ruotsalaisten urheutta ja hyveellisyyttä.

2.3. Hyperborealainen traditio

Gööttiläiseen historiäkäsitykseen kuului olennaisena osana myös se ajatus, että muinaiset göötit olivat olleet henkisesti korkealla tasolla, ja ajatus että heidän tieteensä ja taiteensa olivat olleet jo varhain korkealle kehittyneitä. Tällainen ajattelu oli yhteistä humanismin ajan patrioottiselle historiankirjoitukselle.¹²⁶ Nämä väitteet kehittyivät Ruotsissa 1600-luvun alussa sellaisiksi, että kaiken antiikin Kreikan ja Rooman sivistyksen katsottiin

123 Scarin – Chydenius 1747, s. 25–27.

124 N797, F, nippu 4, UUB.

125 Scarin – Haartman 1741, s. 14–15.

126 Ks. esim. John Balen esittämät teoriat Englannin varhaishistoriasta.

olevan lähtöisin Pohjolasta. Yleisesti nämä väitteet todistettiin vetoamalla kreikkalaisiin tarinoihin hyperborealaisista, joilta kreikkalaiset olivat saaneet sivistyksensä. Hyperborealaiset rinnastettiin ruotsalaisiin.

Kertomukset hyperborealaisista olivat peräisin antiikista, todennäköisesti 6. vuosisadalta eKr. Hecataeuksen mukaan hyperborealaiset asuivat Karhun tähtikuvion alla, pohjatuulen yläpuolella. He asuivat saarella, joka oli isompi kuin Sisilia. He palvoivat Apolloa, jolle he olivat rakentaneet temppelinsä. Kaikki hyperborealaiset olivat Apollon pappeja, ja Apollo itse vieraili heidän luonaan joka seitsemäs vuosi. Heillä oli oma kielensä ja omat kuninkaansa.¹²⁷

Roomalaisessa historiankirjoituksessa hyperborealaislegenda esitettiin sangen harvoin, mutta maantieteellisissä kuvauksissa hyperborealaiset mainittiin usein ja heidät sijoitettiin epämääräisesti pohjoiseen Rifeisten vuorten toiselle puolen. Keskiajan kartoissa ja ensyklopedioissa heidät yleensä mainittiin, mutta laajemmin heitä ei käsitelty.¹²⁸ 1500-luvulla eurooppalaiset tutkijat alkoivat kuitenkin kiinnostua hyperborealaislegendasta. Esimerkiksi Abrahamus Ortelius esitti käsityksen, että Rifeiset vuoret olivat yhtä kuin Kõliviiret. Hieronymus Cardanus puolestaan samaisti Rifeiset vuoret ja Lapin tunturit.¹²⁹

Ruotsissa Magnus-veljekset eivät kiinnittäneet hyperborealaislegendaan lainkaan huomiota. Ensimmäisenä Ruotsissa asiaa tarkasteli vasta Johannes Bureus, joka sai asiaan herätteen flaamilaiselta Joannes Goropius Becanukselta, joka oli sijoittanut hyperborealaiset Amerikkaan.¹³⁰ Bureus vastusti jyrkästi tällaista ajatusta ja pyrki antiikin maantieteellisiin kirjoituksiin vedoten todistamaan, että Hyperborea oli sijainnut Ruotsissa. Tästä ajatuksesta seurasi se johtopäätös, jonka mukaan kreikkalaiset olivat saaneet tietensä hyperborealaisilta eli ruotsalaisilta.¹³¹ Tätä ajatusta kehitteli edelleen Johannes Stiernhielm, joka esitti ajatuksiaan postuumina ilmestyneessä tutkimuksessaan *De Hyperboreis Dissertatio* (1685) ja Runa Suetihica -teoksen luonnoksessaan. Edellisessä hän yksityiskohtaiseksi osoitti, ettei Diodorus Siculuksen kertomus hyperborealaista voinut tarkoittaa muita kuin ruotsalaisia.¹³²

Hyperborealaisen tradition ajatuksista tarkastelen seuraavaksi kolmea

127 Nordström 1934, s. 106–107.

128 Nordström 1934, s. 108–109.

129 Nordström 1934, s. 111.

130 Bureus ei julkaissut aiheesta mitään merkittävää, mutta hän teki omistamaansa Becanuksen teoksen kappaleeseen laajoja reunahuomautuksia, joita Johan Nordström on selostanut kirjassaan *De yverbornes ö*.

131 Nordström 1934, s. 114–115.

132 Tutkimus sisältyy teokseen: Georg Stiernhielm, *Anticluverius*, s. 129–169.

tutkimukseni kannalta keskeistä osa-alueetta: kirjoitustaidon keksimistä, tieteiden kehitystä ja lainlaadintaa.

2.3.1. Kirjoitustaito

Ruotsalaisia historioitsijoita kiehtoivat jo varhain riimukirjoitukset, joita Ruotsissa oli säilynyt varsin runsaasti. Koska riimukirjaimet poikkesivat selvästi latinalaisista kirjaimista, oli helppoa olettaa niiden olevan vanhempia, kuten Johannes Magnus esitti. Tällä hän pyrki osoittamaan, että göötit olivat kirjoitustaitoisia ja sivistyneitä jo silloin, kun latinalaiset olivat vielä karkeiden barbaarien tasolla. Hänen väitteensä ei suinkaan tarkoittanut sitä, että riimukirjoitus olisi ollut maailman vanhinta. Hän selitti riimukirjoitusten merkityksen olevan siinä, että riimukiviin oli kai-verrettu tietoja esi-isien uroteoista ikuiseksi muistoksi jälkipolville. Koska riimukirjoitukset olivat vanhempia kuin latinalaiset tekstit, Johannes Magnus saattoi osoittaa, että ruotsalaisten historia oli vanhempaa kuin roomalaisten.¹³³

1600-luvulla ruotsalaisilla historioitsijoilla ei kuitenkaan enää ollut asiasta yhtä maltillista käsitystä kuin Johannes Magnuksella oli ollut. Erityisesti Stiernhielm väitti, että riimukirjoitus oli maailman vanhinta¹³⁴, ja saman käsityksen esittivät myös muut historioitsijat¹³⁵. Baazius puolestaan selitti, että riimukirjoitus oli erittäin vanhaa ja sukua heprealaiselle kirjoitukselle. Riimujen muoto oli yksinkertainen ja riimut olivat yhdenmukaisia useimpien itämaisten kansojen kielten kirjainten kanssa.¹³⁶

Myös Rudbeck tulkitsi edeltäjiensä tapaan, että riimukirjoitus oli maailman vanhinta. Hänen todistuksensa oli kaksiosainen. Ensiksi hän määrittä riimukivien iän käyttäen samaa mullanpaksuusmittauksen menetelmää, jolla hän oli määritellyt Pohjolan asuttamisen ajankohdan. Lopputulokseksi hän sai, että riimukivet on pystytetty 400 tai 500 vuotta vedenpaisumuksen jälkeen.¹³⁷

Toiseksi Rudbeck tarkasteli riimukirjoituksen ikää vertaamalla riimukirjaimia muinaisiin joonialaisiin aakkosiin. Hän totesi molempien olleen varhaisvaiheessa hyvin samankaltaisia, joten niillä täytyi olla keskinäinen

133 Johannes Magnus 1620, s. 6–7.

134 Stiernhielm a.a., s.p.

135 Messenius esitti, että Thuiscon, jota hän piti Pohjolan asutuksen perustajana, oli antanut pohjoisille asukkaalle kirjoitustaidon alkeet. Heiltä sen olivat myöhemmin omaksuneet muut kansat, kuten roomalaiset. Messenius 1700–1705, I, s. 2. Lundius esitti, että jo ruotsalaisten vanhimmilla esi-isillä oli ollut kirjallisuutta. Kreikkalaiset olivat omaksuneet kirjoitustaidon heiltä. Lundius 1687, s. 62.

136 Baazius 1642, s. 25.

137 Rudbeck 1937, s. 525–526.

yhteys. Hän kuitenkin kiisti sen ajatuksen, jonka kreikkalaisista tarinoista helposti sai, ajatuksen että hyperborealaiset olisivat omaksuneet kirjoitusmerkit kreikkalaisilta. Diodorus Siculus oli näet kertonut, että kreikkalaiset matkustivat hyperborealaisten luokse ja ripustivat heidän temppeleinsä kalliita lahjoja, jotka oli koristeltu kreikkalaisella kirjoituksella. Perusteluna päinvastaiselle tulkinnalle Rudbeck esitti periaatteen, että yksinkertaisempi on aina vanhempaa. Kreikkalaiset aakkoset olivat koukeroisempia kuin karut ja yksinkertaiset riimumerkit. Siksi oli selvää, että kreikkalaiset olivat omaksuneet kirjoituksensa hyperborealaisilta.¹³⁸ Lisäksi Rudbeck tulkitsi gööttiläisellä tavalla antiikin kertomuksen siitä, kuinka Herkules oli varastanut hesperidien omenat Hyperboreasta. Hän selitti hedelmien olleen kirjaimia. Siten Herkules oli tuonut kirjoitustaidon hyperborealaisilta kreikkalaisille.¹³⁹

Useimpien ruotsalaisten historioitsijoiden, myös gööttiläisten, käsitys riimukirjoitusten iästä muuttui 1700-luvun alussa.¹⁴⁰ Sekä Biörner että Göransson tulkitsivat, että riimukirjoitukset olivat peräisin Odin nuoremman eli Odin II:n ajoilta, siis 2. vuosisadalta eKr. Tosin Biörner ei sulkenut pois mahdollisuutta, että ne olisivat sitäkin vanhempia.¹⁴¹ Tämä näkemys perustui islantilaisiin saagoihin, ennen muuta Snorri Sturlusonin.

Eric Benzelius esitti luennoillaan Rudbeckin aiemmin esittämän kannan riimukirjoituksen ja muinaisen joonialaisen kirjoituksen samankaltaisuudesta, mutta hän päätyi itse päinvastaiseen johtopäätökseen. Riimukirjoitus oli kehittynyt muinaisesta joonialaisesta kirjoituksesta. Skyytit olivat omaksuneet sen kreikkalaisilta, joilla oli ollut siirtokuntia Mustallamerellä. Pohjolaan kirjoitustaito oli kulkeutunut Odinin mukana. Vaikka Benzelius ei voinutkaan hyväksyä gööttiläisten riimujen länmääritystä, hän ei myöskään kannattanut ajatusta, että riimut olisivat peräisin vasta kristilliseltä ajalta.¹⁴² Nämä Benzeliuksen käsitykset olivatkin vallitsevina ruotsalaisessa historiankirjoituksessa koko 1700-luvun alkupuoliskon. Esimerkiksi Dalinin käsitys on lähes identtinen Benzeliuksen esityksen kans-

138 Rudbeck 1937, s. 527–542.

139 Rudbeck 1937, s. 542–545.

140 Jo Loccenius esitti, etteivät riimukirjoitukset olisi olleet niin vanhoja kuin gööttiläiset historioitsijat väittivät. Niiden tarkkaa ikää hän ei kuitenkaan määrittänyt. Hän totesi ainoastaan, että kirjoitukset olivat syntyneet ennen 4. vuosisataa jKr. Loccenius 1670, s. 100–102.

141 Biörner 1748, s. 30; Göransson 1749, s. 55.

142 Benzelius 1762, s. 54–56.

sa.¹⁴³ Myös Lagerbring hyväksyi saman näkemyksen, vaikkakin hän olikin sitä mieltä, että asiasta ei voida olla täysin varmoja.¹⁴⁴

Scarín oli aikalaistensa kanssa samaa mieltä siitä, että kirjoitustaito oli tullut tunnetuksi Ruotsissa Odinin maahantulon yhteydessä, samoin kuin oli tapahtunut Saksassa, Tanskassa ja Englannissa. Ei ollut kuitenkaan varmaa todistusta siitä, että riimukirjoitus tai jokin muu kirjoitustapa olisi ollut tunnettu Ruotsissa jo ennen Odinia. Tosin lapinrumpujen merkit olivat riimuja vanhempia, mutta ne olivat astrologisia merkkejä eivätkä varsinaista kirjoitusta. Scarín kuitenkin huomautti, että tämä skyyttien kirjoitustapa oli peräisin paljon varhaisemmalta ajalta.¹⁴⁵ Hän yhtyi siihen Benzeliuksen ajatukseen, että riimukirjoitus oli kehittynyt joonialaisesta kirjoituksesta, tai ainakin niillä oli ollut yhteinen alkuperä. Kirjoituksen tarkkaa alkuperää ei ollut kuitenkaan mahdollista määritellä. Scarín kiisti jyrkästi gööttiläisen käsityksen siitä, että riimukirjoitus olisi ollut peräisin heti vedenpaisumuksen jälkeiseltä ajalta.¹⁴⁶

Scarínin mukaan Odin toi Ruotsiin tavan pystyttää riimukiviä, sillä tapa kuului Odinin fabelläraan. Todisteeksi siitä, että tämä tapa ei ollut ollut käytössä aikaisemmin, Scarín esitti, että jotuneilla, thusseilla ja heidän jälkeläisillään ei ole koskaan ollut riimukiviä. Hän myös toisti Benzeliuksen näkemyksen siitä, että riimukivet eivät voineet olla peräisin vasta kristilliseltä ajalta. Riimukivissä esiintyvä ristisymboli, jolla kyseistä väitettä oli perusteltu, oli hänen mukaansa pakanoiden yleisesti käyttämä merkki suuresta jumalallisesta vallasta.¹⁴⁷

2.3.2. Tieteiden kehitys

Muinaisen gööttiläisen suuruuden ajatukseen liittyi keskeisenä käsitys, jonka mukaan muinaiset göötit olivat myös oppineisuudessa olleet korkealla tasolla. Johannes Magnus edusti myös tässä maltillista tulkintaa samalla tavoilla kuin käsityksessään kirjoitustaidon iästä. Hän esitti, että oppineisuus oli muinaisten gööttien keskuudessa ollut hyvin arvostettua. Oppineita viisaita oli kunnioitettu jopa jumalina tai heille oli annettu yhteiskunnassa sama asema kuin kuninkaille. Oppineet olivat hankkineet gööteille mainetta ympäri maailmaa. Johannes Magnus rinnasti gööttiläisen ja antiikin kreikkalaisen kulttuurin ja esitti, että gööttien viisaus oli

143 Dalin 1747, s. 232.

144 Lagerbring 1769, s. 4.

145 N790, s. 317, UUB.

146 N790, s. 9, UUB; Scarín – Renström 1736, s. 13–15.

147 N790, s. 323, UUB.

ollut lähes samanlaista kuin kreikkalaisten.¹⁴⁸ Hän ei kuitenkaan väittänyt, että kreikkalaiset olisivat saaneet sivistyksensä skyyteiltä, vaan päinvastoin skyytit olivat omaksuneet kreikkalaisen sivistyksen jo varhaisessa vaiheessa.¹⁴⁹

1600-luvulla käsitys skyyttien ja siten myös ruotsalaisten sivistyksen alkuperästä muuttui. Hyperborealaislegendan avulla pystyttiin osoittamaan, että ruotsalaiset olivatkin olleet kulttuurin alalla antavana eivätkä saavana osapuolena. Stiernhielm esitti, että Germanian keskuspaikkana oli muinoin ollut Scythia Europae Minor eli Scandian niemimaa. Sieltä eivät olleet kotoisin ainoastaan useat kansat, vaan myös jumalat, riitit ja jumalanpalvelusmenot. Tämän hyperborealaisten saaren eli niemimaan ensimmäiset asukkaat olivat olleet ruotsalaisia. Kreikkalaiset olivat muinoin olleet yhteydessä hyperborealaisten kanssa, ja heiltä kreikkalaiset olivat saaneet jumalansa. Antiikin kirjoittajat olivat kuitenkin kertoneet, että kreikkalaiset olivat saaneet hienostuneisuutensa, runottarensa, runoutensa ja jumalansa Traakkiasta. Stiernhielm selitti tämän johtuneen siitä, että traakkialaiset ja geetit olivat osa samaa skyyttien kansaa kuin hyperborealaisetkin.¹⁵⁰

Kaikki eivät toki edes 1600-luvulla hyväksyneet sitä ajatusta, että Ruotsi oli kulttuurin kehto. Johannes Loccenius selitti, että muinaisilla gööteillä oli ollut varsin selkeä käsitys luonnonilmiöistä, esimerkiksi planettojen liikkeistä. Samoin he olivat kunnostautuneet runoudessa, mistä osoituksena olivat vanhat saogat. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt korkeaa sivistystä. Göötit olivat olleet enemmän kiinnostuneita sodankäynnistä kuin kirjasisivistyksestä. Toisaalta Loccenius kuitenkin myönsi, että gööteillä olisi ollut edellytyksiä korkeaan sivistykseen, sillä muinaiset kirjoittajat olivat kuvanneet heidät älykkääksi kansaksi.¹⁵¹

Usko gööttien varhaiseen korkeaan oppineisuuteen menetti kannatustaan 1700-luvulle tultaessa. Eric Benzelius esitti luennoillaan suurin piirtein kaikki tämän käsityksen kumoavat väitteet, joita myös kriittisen koulukunnan historioitsijat myöhemmin teoksissaan esittivät. Benzelius selitti, että ruotsalaisten esi-isiltä ei kannattanut odottaa sellaista oppineisuutta, mitä oppineisuudella Benzeliuksen omana aikana tarkoitettiin. He olivat tulleet liian kauaksi pohjoiseen, jotta tieteet, *bonae artes*, olisivat olleet nopeasti heidän saatavillaan. Tieteiden leviämistä idästä ja etelästä

148 Johannes Magnus 1620, s. 7, 37, 94–95; ks. myös Baazius 1642, s. 29.

149 Johannes Magnus 1620, s. 93.

150 Stiernhielm a.a., s.p.

151 Loccenius 1670, s. 106–112.

pohjoiseen hidastivat sodat ja muut vaikeudet, "samoin kuin ne vielä tänäänkin ovat sivistyksen esteinä".¹⁵²

Astronomiassa Benzelius tulkitse gööttien kuitenkin jo hyvin varsin varhain saavuttaneen varsin korkean tason. Tämä johtui siitä, että gööttien tekemät merimatkat vaativat tietoa tähdistä, sillä kompassin käyttö ei muinoin ollut vielä tunnettua. Tämä argumentti esiintyi myös muilla 1700-luvun alun kriittisillä historioitsijoilla, joiden eräänä perusväittämänä oli, että göötit olivat eläneet kiinteässä yhteydessä mereen.¹⁵³ Vanhimmat luonnontieteelliset selitykset Benzelius löysi saagoista ja varsinkin *Voluspasta*, jossa oli esitetty maailman syntytarina.¹⁵⁴

Scarin ei aikalaistensa tavoin selittänyt, että ruotsalaisilla olisi muinoin ollut korkea tieteellinen taso. Väitöksessään *Origines academiarum* (1735) hän käsitteli tieteiden ja oppilaitosten syntyä. Siinä hän esitti, että vanhimmat sivistyksen lähteet ovat löydettävissä Egyptistä, Israelista ja Kreikasta. Viimeksi mainittu saa kaiken kunnian akatemioiden synnyinseutuna.¹⁵⁵ Scarin ei ryhtynyt lainkaan pohtimaan sitä mahdollisuutta, että ruotsalaisilla olisi varhain ollut omaa syvällistä tieteellistä oppineisuutta.

Myöhemmin vuonna 1750 Scarin esitti jo Johannes Magnuksen esittämän ajatuksen, jonka mukaan Skandinavian muinaiset asukkaat olivat olleet enemmän kiintyneitä aseellisiin valloitusretkiin kuin rauhallisempaan tieteiden tarkasteluun ja opiskeluun. Vetoamalla mm. Tacitukseen, Adam Bremeniläiseen ja Olaus Petriin hän hylkäsi sen käsityksen, että göötit olisivat omistautuneet tieteiden ja taiteiden harjoittamiseen. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että Scarin olisi täysin hylännyt ajatuksen muinaisten skandinaavien korkeasta henkisestä tasosta. Hän selitti, että heillä olisi ollut mahdollisuus saavuttaa korkea sivistystaso. Tästä olivat todisteina kansanomaiset kertomukset, sananlaskut, nimistö ja käsitykset eri asioista. Ne todistivat muinaisten ihmisten ajatuksen voimasta ja terävä-älyisyydestä. Scarin oli sitä mieltä, että ruotsalaisten esi-isien elämä ja tavat eivät olleet täysin irti barbariasta, eivätkä esi-isät olleet kovin kiintyneitä nöyrään opiskeluun eivätkä kirjallisten taitojen harjoittamiseen. Silti Pohjolan asukkaat olivat jo pakanallisena aikana omaksuneet tieteiden harjoittamisen, sillä sotaisuudestaan huolimatta he kunnioittivat oppineisuutta. Hallitsijat olivat myös tietäjiä ja toimivat uskonnollisten menojen johtajina ja tuomareina oikeudenkäynneissä. Heillä oli myös tietoja astronomiasta, fysiikasta, ruonoudesta ja lääketieteestä, joita he opettivat isänmaan nuor-

152 Benzelius 1762, s. 44; vrt. Dalin 1747, s. 229; Lagerbring 1769, s. 449.

153 Benzelius 1762, s. 44; Dalin 1747, s. 238.

154 Benzelius 1747, s. 44, 49.

155 Scarin – Wassman 1735, s. 4–8.

risolle ja varsinkin hallitsijoiden pojille. Sen sijaan filosofian harrastus oli gööteille vierasta, mikä johtui ennen muuta uskonnon vahvasta asemasta. Toisin sanoen gööteillä oli jo pakanallisena aikana ollut järjestettyä opetusta, vaikka tiedot siitä olivatkin kristinuskon myötä vaipuneet unohduksiin.¹⁵⁶ Varsinaisia kouluja ei Scarinin mukaan Ruotsissa kuitenkaan ollut ennen kristillistä aikaa. Mitkään lähteet eivät ainakaan tukeneet tällaista väitettä.¹⁵⁷

2.3.3. Lainlaadinta

Johannes Magnuksen historian tarkoituksena ei ollut ainoastaan osoittaa muinaiset göötit sotataidoiltaan ja oppineisuudeltaan eteviksi, vaan Johannes Magnus tahtoi kuvata göötit myös moraalisesti korkeatasoiseksi kansaksi. Tämän tarkoituksen vuoksi hän pyrki liittämään skyytit eli göötit antiikin Kreikan filosofiseen perintöön. Hän kertoi 600-luvulla eKr. vaikuttaneesta gööttien lainlaatijasta ja opettajasta Zalmoxiksesta (Zamolxis), joka oli alunperin ollut Pythagoraan pojan orja. Vapauduttuaan Zamolxis oli palannut kotimaahansa Skyyttiaan ja nähtyään maanmiestensä alhaisen moraalisen tason hän oli ryhtynyt opettamaan heitä Pythagoraan oppien mukaisesti. Siten hän loi gööteille moraalissäännöt, joita he noudattivat vuosisatojen ajan.¹⁵⁸

Tämä kertomus Zalmoxiksesta muodostui erääksi gööttiläisen historiankirjoituksen perusosaksi. Erityisesti korostettiin sitä, että Zamolxis oli kirjoittanut skyyttien ensimmäiset lait, jotka olivat olleet esikuvina muille kansoille.¹⁵⁹ Lisäksi kerrottiin, että hän oli tuonut skyyteille opin sielun kuolemattomuudesta. Tämän tarinan avulla voitiin antaa sellainen kuva, että vaikka muinaiset skyytit olivat olleet epäjumalanpalvojia, niin heidän uskossaan oli kuitenkin ollut jonkin verran "oikean uskon" elementtejä.¹⁶⁰

Ruotsissa tarina Zalmoxiksesta asetettiin kuitenkin jo 1600-luvulla epäilyksenalaiseksi. Kritiikki perustui siihen, että antiikin kirjoittajat olivat kertoneet Zalmoxiksen olleen geetti. Oikeushistorioitsijana tunnettu Johan Stiernhöök asetti teoksessaan *Om Svears och Götars forna rätt* kyseenalaiseksi sen, oliko Zalmoxiksella ylipäänsä ollut mitään yhteyttä göötteihin. Hänen mukaansa Zamolxis oli ollut ainoastaan geettien opettaja. Hänen

156 Scarin – Tolpo 1750, s. 2–6. Samantapainen ajatus esiintyi Scarinilla jo vuonna 1736. Ks. Scarin – Renström 1736, s. 14–15.

157 Algot Scarin Johan Helinille 24.2.1744. Scarin 1893, s. 260.

158 Johannes Magnus 1620, s. 93.

159 Ks. esim. Lundius 1687, s. 2, 92.

160 Esim. Baazius 1642, s. 28.

historiallisuuttaan Stiernhöök ei kuitenkaan epäillyt. Kuitenkin oli hyvin epävarmaa, olivatko geetit ja göötit olleet missään yhteydessä keskenään, puhumattakaan siitä, että he olisivat olleet yksi ja sama kansa. Lakien kirjoittajan henkilöllisyydestä oli hänen mukaansa vaikeaa saada luotettavia tietoja.¹⁶¹

Loccenius puolestaan ei maininnut lainkaan Zamolxista, kun hän kertoi Ruotsin lakien alkuperästä. Hän oli sitä mieltä, että yhteiskunta ei voinut pysyä pystyssä ilman järjestystä, ja että lakeja oli ollut olemassa yhtä kauan kuin valtiokin oli ollut olemassa.¹⁶² Ruotsin laki oli siis vanha, vaikkakaan "sitä ei voi sanoa kaikkein vanhimmaksi". Vaikka vanhin säilynyt lakikokoelma olikin Uplannin laki, niin Loccenius selitti sillä olleen edeltäjiä.¹⁶³

Eric Benzelius oli täysin hylännyt ajatuksen Zamolxiksesta ja varhaisista lakikokoelmista. Hän tulkitsi ensimmäisen ruotsalaisen lakikokoelman olevan peräisin 6. tai 7. vuosisadalta jKr. Kokoelman oli koonnut Uplannin laamanni *Viger Spa*.¹⁶⁴ Benzelius siis hyväksyi vain säilyneet lakikokoelmat tulkintansa perustaksi. Hän ei myöskään ryhtynyt pohtimaan mahdollisten aikaisempien, kirjoittamattomien lakien olemassaoloa.

Kukaan 1700-luvun kriittinen historioitsija ei pitänyt Zamolxiksia ruotsalaisen lain kirjoittajana.¹⁶⁵ Kaikki eivät myöskään omaksuneet Benzeliuksen tiukkaa, kirjallisiin lähteisiin perustuvaa esitystä Ruotsin oikeushistoriasta. Tarkastellessaan Ruotsin valtiojärjestelmän historiaa ja tässä yhteydessä lakien historiaa Wilde piti lähtökohtanaan saagoja. Niiden mukaisesti hän esitti, että Odin oli tuonut Ruotsiin mukanaan fabelläran ja tämä oli merkinnyt maan oikeusjärjestyksen muodostumista. Wilde piti saagojen antamaa kuvausta Odinin fabellärasta kuitenkin niin taruihin verhoutuneena, ettei se riittänyt luotettavan historianesityksen pohjaksi. Siksi hän aloitti oman esityksensä ensimmäisistä kirjoitetuista laeista eli *Viger Spasta*.¹⁶⁶

Dalin oli sitä mieltä, että Ruotsin vanhimmilla asukkailla ei ollut ollut kirjoitettua lakia, mutta perheiden päämiehet sovelsivat toimissaan tiettyjä

161 Stiernhöök 1981, s. 4–8.

162 Johannes Magnus oli selittänyt, että välittömästi vedenpaisumuksen jälkeen oli vallinnut kulta-aika, jolloin ihmiset olivat eläneet luonnonmukaisesti ilman kirjoitettuja lakeja. Johannes Magnus 1620, s. 1–2.

163 Loccenius 1670, s. 49.

164 Benzelius 1762, s. 34, 44.

165 Dalin tosin ei kieltänyt täysin Zamolxiksen osuutta ruotsalaisten oikeuskäytännön syntyyn. Hän esitti, että muinaiset ruotsalaiset ovat kertoneet saaneensa lakinsa mm. Zamolxikselta. Dalin itse ei ottanut kantaa siihen, oliko tämä väite tosi vai ei. Dalin 1747, s. 188–189.

166 Wilde 1731, s. 67.

oikeudellisia peruskäsityksiä ja muistisääntöjä, jotka olivat peräisin Skyyttian itäosista.¹⁶⁷ Muista kriittisistä historioitsijoista poiketen Dalin kuvasi Zamolxiksen ennen muuta skyyttien varhaiseksi johtajaksi. Hän ei kuitenkaan esittänyt tätä moraaliopin luoja, vaan skyyttien kuninkaana ja "isänä".¹⁶⁸ Dalinin esityksessä oli siis säilynyt göötiläisten historioitsijoiden näkemys Ruotsin lain varhaisesta alkuperästä, vaikkakaan hän ei esittänyt siitä samanlaista yksityiskohtaista tietoa, kuin aiemmin oli tehty. Dalin perusti näkemyksensä saagoihin väittäessään Ruotsin ensimmäisen kirjoitetun lain olevan peräisin Odinin maahantulon ajoilta, 2. vuosisadalta eKr.¹⁶⁹

Scarinin kanta Ruotsin oikeushistoriaan oli yhtenevä aikalaisten käsitysten kanssa. Ruotsalaisten lait olivat peräisin Odinin fabelläraasta, joskin myös paikalliset perinnäiset oikeuskäsitykset olivat jonkin verran säilyneet. Esimerkiksi kuninkaiden harjoittama oikeudellinen valta oli saanut alamaisten hyväksynnän ja siten säilynyt Odinia edeltävältä ajalta. Yleisesti ottaen Odinin fabellära oli kuitenkin se perusta, johon ensimmäiset sekä ruotsalaiset että länsimaiset kirjoitetut lait pohjautuivat. Ensimmäisenä lakikokoelmana Scarin piti Benzeliuksen tapaan Viger Span kokoamaa Uplannin lakia.¹⁷⁰

2.4. Yhteenveto

Scarin perusti historiankuvansa pitkälti islantilaisten saagojen esittämiin tietoihin. Tämän vuoksi hän hylkäsi suuren osan göötiläisen historiankirjoituksen esittämästä tapahtumahistoriasta. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että Scarin olisi kokonaan muuttanut niitä käsityksen perusteita, jotka Ruotsin menneisyydestä historiankirjoituksessa vallitsivat. Ruotsi oli edelleen ikivanha valtakunta ja sen asukkailla oli loistava menneisyys. Tämä ajatus säilyi Scarinilla, vaikka hänen lähdekriittisten periaatteidensa mukaan tuolta ajalta ei voitu saada yksityiskohtaisia ja historiallisesti luotettavia tietoja.

Professorikautensa alussa Scarinin näkemykset olivat varsin uusia ja Ruotsin oloissa jopa radikaaleja. 1740-luvulle tultaessa Scarin useiden muiden ruotsalaisten historioitsijoiden kanssa joutui kuitenkin puolustus-kannalle muinaishistoriaa koskevien näkemyksiensä takia. Tällöin Scari-

167 Dalin 1747, s. 198.

168 Dalin 1747, s. 23–26.

169 Dalin 1747, s. 189.

170 N790, s. 10, 328, 345, UUB.

nin katsomukset muuttuivat vanhoillisemmiksi, esimerkiksi kysymyksessä valtakunnan iästä. Tänä aikana häntä pidettiin turvallisen perinteisenä historiankirjoittajana. Tähän viittaa se, että kun pappissäätö vuoden 1748 valtiopäivillä esitti Dalinin Ruotsin historian sensurointia, se samalla ehdotti työryhmää tutkimaan Dalinin teosta. Yhdeksi työryhmän jäseneksi esitettiin Scarinia. Esitystä ei kuitenkaan hyväksytty.

Ruotsin muinaishistoriaa koskevista gööttiläisistä käsityksistä 1700-luvun kriittiset historioitsijat suurelta osin hylkäsivät hyperborealaisen tradition. Ruotsalaisia pidettiin nyt sivistystä vastaanottavana osapuolena. Ainoastaan astronomian alalla ruotsalaisia heidän merenkäyntinsä ansiosta pidettiin melko edistyneitä. Keskeisenä syynä hyperborealaisen tradition hylkäämiseen oli ensinnäkin lähteiden puuttuminen, joka koski erityisesti lakien historiaa. Toiseksi saagojen nousu keskeiseksi lähdemateriaaliksi aiheutti sen, että niiden antama kuva Odinin osuudesta ruotsalaisten sivistäjänä syrjäytti aikaisemmat käsitykset. Lisäksi käsitys, että geetit olivat olleet eri kansa kuin gootit tai skyytit, aiheutti sen, että Zamolxis menetti asemansa ruotsalaisten ensimmäisenä opettajana.

Scarinin näkemys poikkesi jossain määrin muiden aikalaishistorioitsijoiden käsityksistä. Lähteisiin perustuvan historian osalta hän oli muiden kanssa samoilla linjoilla, mutta esittämällä, että osa lähdemateriaalista oli aikojen kuluessa tuhoutunut, hän esitti oletuksia, jotka lähenivät gööttiläistä historiankirjoitusta. Hän ei kuitenkaan hyväksynyt gööttiläistä perusajatusta, jonka mukaan Ruotsi oli maailman sivistyksen kehto. Hänellä, kuten myös Wildellä, säilyi jossain määrin gööttiläinen käsitys ruotsalaisten moraalisesta hyvydestä. Tämä ilmeni kuitenkin vain välillisesti siinä, että hän rinnasti skyyttien ja kreikkalaisten moraaliopilliset ajatukset. Siten ruotsalaiset eivät edes moraaliopissa olleet muinoin olleet muiden esikuvia. Kuitenkin se, että he olivat omaksuneet moraalin omilta esi-isiltään eivätkä kreikkalaisilta, sisälsi ajatuksen, etteivät ruotsalaiset muinoin ole olleet täysin barbaareja.

Goottilainen traditio, päinvastoin kuin hyperborealainen, säilyi 1700-luvulla ruotsalaisessa historiankirjoituksessa. Vaikka goottien urotekojen laaja esittely korvautuikin lyhyellä historiallisten tapahtumien luetteloinnilla, niin itse esittämisen funktio säilyi ennallaan. Kertomuksilla gooteista ja goottivaelluksista korostettiin Ruotsin muinaista merkittävää asemaa Euroopan historiassa. Kertomusten avulla myös ylistettiin muinaisten ruotsalaisten urhoollisuutta ja voimaa.

Kaiken kaikkiaan muinaishistoriaa koskevan historiankuvan muutokseen vaikutti 1700-luvulla se, että Ruotsin menneisyyttä ei enää tarvinnut esittää loisteliaana. Tämä johti kriittisten metodien hyväksyntään ja

metodit puolestaan määrittivät pitkälti esitettyä historiankuvaa. Käytetyt metodit sallivat kuitenkin tietynasteisen loistavan menneisyyden esittämisen, sillä varsinkin islantilaisia saagoja ja Jordaneksen goottien historiaa pidettiin luotettavina lähteinä.

3. Uskonnot

3.1. Muinainen oikea uskonto

Ruotsalaisen historiankirjoituksen eräänä keskeisenä tarkastelun kohteena ovat olleet myös ruotsalaisten muinaiset uskonnolliset olot. Koska göötiläisessä historiankirjoituksessa yleisesti katsottiin, että Ruotsi oli maailman vanhin valtakunta, ei ollut yllättävää, että ruotsalaisten kristillisyyttä pyrittiin ulottamaan mahdollisimman kauas menneisyyteen. Johannes Magnus esitti myös tässä kysymyksessä tulinnan, jota göötiläisessä historiankirjoituksessa seurattiin. Välittömästi vedenpaisumuksen jälkeen ihmiset olivat jo eläneet Jumalan pelossa. "Silloin eli jokainen mies rauhassa ja onnellisuudessa, silloin ei tapahtunut mitään väkivaltaa eikä epäoikeudenmukaisuutta, vaan jokaisella oli oikeudenmukainen rakkaus." Tätä aikaa Johannes Magnus kutsui kulta-ajaksi. Mutta 4. vuosisadalla vedenpaisumuksen jälkeen tuo kulta-aika päättyi ja kansa vajosi epäjumalanpalvelukseen. Esimerkiksi Upsalaan rakennettiin pakanatemppeleitä, jonka seinät ja pylväät kimaltelivat kullasta. Myös katto oli kultaa ja temppeleitä ympäröi paksu kultaketju. Tämä temppeleitä oli rakennettu ruotsalaisia ja lähellä olevia kansoja varten.¹⁷¹ Johannes Magnus selitti, että kristinuskon oli saapunut Ruotsiin vuonna 852, jolloin ruotsalaiset "alkoivat tuntea todellisen Jumalan ja hänen lähettämänsä pojan Jeesus Kristuksen ja ryhtyivät odottamaan ikuista elämää".¹⁷² Tuolloin Ansgar saapui Ruotsiin ja käännösi osan ruotsalaisista. Erityisesti Johannes Magnus korosti sitä, että tämä tapahtui ennen tanskalaisten kääntymistä.¹⁷³

Ajatus ruotsalaisten varhaisesta oikeasta uskosta muodostui dogmiksi eikä siitä juuri poikettu 1600-luvulla. Esimerkiksi Johannes Loccenius esitti, että Nooan jälkeläiset toivat Ruotsiin oikean jumalanpalveluksen, joka kuitenkin vähitellen katosi ja korvautui Aasiasta tulleella epäjumalan-

171 Johannes Magnus 1620, s. 11.

172 Johannes Magnus 1620, s. 134.

173 Johannes Magnus 1620, s. 480.

palvonnalla.¹⁷⁴ Vastaavasti Baazius selitti, että sveoگوoteilla oli aluksi oikea usko, mutta sitten he muiden kansojen tavoin luopuivat siitä. Epäjumalanpalvontaa varten he noin vuonna 246 vedenpaisumuksen jälkeen Ubben hallituskaudella rakensivat pakanatempppelin Upsalaan.¹⁷⁵ Eräänlaisena poikkeuksena voidaan mainita turkulainen Petrus Bång, joka ei kylläkään kiistänyt Johannes Magnuksen antamia tietoja, vaan esitti, että Ruotsissa oli harjoitettu oikeaa jumalanpalvontaa jo ennen vedenpaisumusta. Hänen mukaansa Aadamin poika Aabel oli perustanut Ruotsiin "antediluviaalisen" kirkon, jota Adam itse oli matkustanut katsastamaan.¹⁷⁶ Eräällä tavalla ruotsalaisten varhaisen oikean uskon käsitystä vahvisti se göötiläisten historioitsijoiden suosima ajatus, että oppi sielun kuolemattomuudesta oli ollut skyyttien vallitseva oppi. Zamolxis oli opettanut sen heille.¹⁷⁷

Käsitys ruotsalaisten varhaisesta oikeasta uskosta säilyi jossain määrin 1700-luvulle tultaessa. Göötiläisyyden kannattaja Anders Rhyzelius esitti asiasta täysin Johannes Magnuksen mukaisen selityksen.¹⁷⁸ Myös Eric Benzeliukselta on löydettävissä samanlaisia tulkintoja, vaikka hän tosin selitti, ettei asiasta voitu saada varmuutta, mutta hän ei toisaalta myöskään kiistänyt varhaisen uskon mahdollisuutta.¹⁷⁹ Dalin ei historiassaan maininnut asiasta varsinaisesti mitään, mikä onkin ymmärrettävää, sillä hän aloitti esityksensä Pohjolan asuttamisesta 500 vuotta eKr. Silti myös hän esitti ajatuksen ihmisen suhteesta yhteen Jumalaan. Hän kertoi, että perhepäällä "oli tosin vain muutama alamainen, mutta yläpuolellaan hänellä oli vain Jumala".¹⁸⁰ Sen sijaan Lagerbring ei enää lainkaan pohtinut Pohjolan asukkaiden alkuperäistä uskontoa.

Myöskään Scarin ei esittänyt missään käsitystä ruotsalaisten muinaisesta oikeasta uskosta. Silti hän selitti, että kaikilla kansoilla oli tieto Jumalasta, mutta he olivat Hänet hylänneet.¹⁸¹ Mahdollisesta varhaisesta oikean uskon ajasta ei Scarin omien periaatteidensa mukaisesti olisi voinutkaan saada tietoa. Toisaalta hän oli sitä mieltä, että ruotsalaiset olivat jo varhaisista ajoista lähtien harjoittaneet epäjumalanpalvelusta, jonka keskuspaikana oli ollut Upsala. Hän ei kuitenkaan hyväksynyt Johannes Magnuksen,

174 Loccenius 1728, s. 30.

175 Baazius 1642, s. 61; ks. myös Messenius 1700–1705, I, s. 1; Paulinus 1636, s. 122.

176 Bång 1675, s. 26–29, 75–76.

177 Esim. Lundius 1687, s. 159.

178 Rhyzelius 1752, s. 2.

179 Benzelius 1762, s. 36.

180 Dalin 1747, s. 60–61.

181 Scarin 1736, s. 154–155; Tämä käsitys perustui Paavalin Roomalaiskirjeeseen, johon myös Baazius oli vedonnut. Room.1:9; Baazius 1642, s. 60.

Baaziuksen eikä Rudbeckin käsitystä pakanatempelin iästä, sillä heidän ilmoittamanaan ajankohtana Upsalaa ei Scarinin mukaan ollut vielä edes perustettu.¹⁸²

3.2. Pakanauskonto

Pakanauskonnon käsittely lisääntyi ruotsalaisessa historiankirjoituksessa varsinkin sen jälkeen, kun Edda tuli tutkijoiden käytettäväksi 1670-luvulla. Tosin antiikin kirjoittajilta ja goottilaisilta historioitsijoilta oli jo aikaisemmin saatu tietoja pakanaudesta. Suhtautuminen pakanauteen ei ollut negatiivista, vaan huomio kiinnitettiin Ruotsin ja varsinkin Upsalan keskeiseen asemaan koko Pohjois-Euroopan pakanauskontojen kulttipaikkana.¹⁸³ Erityisesti Olof Rudbeck keskittyi tarkastelemaan sitä, miten muut kansat olivat omaksuneet uskonnolliset käsityksensä ja jumalansa ruotsalaisilta. Tässä hän käytti apunaan etymologista todistelua, jonka avulla hän selitti ruotsalaisten jumalien ja ensimmäisten kuninkaiden nimet antiikin jumalien nimien alkuperäksi.¹⁸⁴

Eric Benzelius esitti luennoillaan ajatuksen, että tietyt pakanalliset riitit eivät kristinuskon myötä olisi täysin kadonneet, vaan ne olivat säilyneet kristinuskon sisällä tai sen liepeillä. Esimerkkinä tällaisesta hän mainitsi pakanalliset eläinuhrit, jotka hän rinnasti esimerkiksi talonpoikaistolla säilyneeseen jouluporsaan syömistapaan. Tätä hän piti jäänteinä pakanallisista tavoista, vaikka jouluporsaan syötiin ei enää liittynytkään pakanallista taikauskoa.¹⁸⁵ Samoin Dalin huomautti, että yksi tapa ruotsalaisten pakanauskonnossa oli yhteistä kristinuskon kanssa, nimittäin lapsen kastaminen. Hän ei kuitenkaan pohtinut, oliko tämä tavan siirtymistä vai oliko kyseessä pelkkä sattuma.¹⁸⁶

Scarini tarkasteli luennoillaan ja useissa väitöskirjoissaan Pohjolan muinaista pakanauskontoa ja perusti näkemyksensä ennen muuta Eddaan ja Snorri Sturlusoniin. Odinin Ruotsiin tuoman fabelläran avulla hallitsija pystyi ylläpitämään valtaansa, sillä opin mukaan kuninkuus oli jumalallista alkuperää. Scarinin mukaan Odinin päätarkoitus fabelläran levittämisessä oli ollut vallantavoittelu. Uskonnon avulla voitiin helposti pitää kesyt-

182 N797, E, nippu 1, UUB.

183 Esim. Johannes Magnus 1620, s. 11.

184 Rudbeck 1937, s. 427–495; ks. myös Göransson 1749, s. 5–12.

185 Benzelius 1762, s. 40.

186 Dalin 1747, s. 190–191.

tömät pakanat kurissa. Samalla tavalla katolinen kirkko myöhemmin hankki itselleen maallista valtaa uskonnon varjolla.¹⁸⁷

Juuri tämä vallantavoittelu uskonnon varjolla oli syynä siihen, että Scarin suhtautui varsin negatiivisesti fabelläraan. Odin oli käyttänyt hyväkseen ihmisten yksinkertaisuutta ja taikauskoisuutta nostattaakseen itsensä jalustalle. Ihmisille uskoteltiin, että Odin saattoi poissaolevanakin tuoda apua ja lievitystä hätään. Tässä suhteessa Scarin ei kuitenkaan pitänyt kristinuskoa sen parempana. Kristillinen kirkko oli samanlainen kuin fabellära, vaikka koko kristillinen maailma perustuikin jumalalliseen armoon ja jumalallisen olennon ilmoitukseen. Kristilliset valtiot olivat fabelläraa vastaavalla tavalla käyttäneet Jumalaa ja uskontoa poliittisen vallan välineenä. Vallanpitäjien todelliset tarkoitukset verhottiin kristillisen kirkonkin piirissä uskonnollisen kaavun alle. Tämä ei ollut Scarinin mukaan tapana vain kristillisen kirkon piirissä, vaan vastaavanlainen käytäntö oli ollut hyvin yleistä aina ja kaikkialla muidenkin uskontojen piirissä. Sekä paaveihin että myös islamin uskossa Muhammediin oli liitetty jumalallinen valta ja pyhyys. Siten kristinuskoko ei käyttönsä puolesta juuri eronnut fabellärasta. Tämän vuoksi Scarin oli sitä mieltä, että ei ollut mitään syytä aliarvioida tai hylätä fabelläraa eikä sen merkityksen tutkimista historiatieteessä.¹⁸⁸

Scarin ei selittänyt vastaavuutta fabelläran ja kristinuskon kesken ainoastaan siinä, miten niitä oli käytetty maallisen vallan hyväksi. Lisäksi hän oli Benzeliukselta omaksunut käsityksen, jonka mukaan tietyt pakanalliset riitit olivat siirtyneet kristinuskoon. Tämän käsityksen Scarin toi esille useissa väitöskirjoissaan, joista eniten huomiota herätti vuonna 1732 ilmestynyt *Apotheoseos veteris et recentioris parallelismum exhibens*. Tästä asiasta syntyneitä oppiriitaa Scarinin ja Daniel Jusleniuksen välillä olen jo edellä selostanut. Myös muissa väitöksissään Scarin käsitteli samaa teemaa. Varhaisimmat viitteet löytyvät jo hänen Upsalassa puolustamastaan väitöksestä, jonka aiheena oli Gudhemin luostari.¹⁸⁹ Väitöksessä *Scandinorum seqvioris aevi religionem signorum militarium* (1751) selitettiin sotaviirien käyttöä uskonnollisina symboleina ja esitettiin, että tapa oli peräisin pakanuuden ajoilta ja siirtynyt sittemmin kristityille, erityisesti katolilaisille.¹⁹⁰

Scarinin perusteesi Apotheoseos-väitöksessä oli, että useat pakanalliset riitit olivat säilyneet kristityillä osittain taas tapojen sitkeyden vuoksi ja

187 N798, A, nippu 17, UUB; N791, s. 379–380, UUB.

188 N790, s. 333–334, UUB.

189 Scarin 1974, s. 41, 45.

190 Scarin – Sundberg 1751, s. 2.

osittain sen takia, että ihmistä viehätti seremonioiden ulkoinen koreus.¹⁹¹ Tällaisina riitteinä Scarin mainitsi esimerkiksi lehtojen pyhittämisen, joka pakana-aikana useilla kansoilla oli ollut tavallista. Lappalaiset olivat muun muassa palvoneet pitkiä mäntyjä jumalina. Samoin ruotsalaiset olivat pyhittäneet puita. Vaikka kristityt alussa olivat pyrkineet tuhoamaan tällaisia palvontapaikkoja, niin Scarinin mukaan kansa vieläkin piti varsinkin erikoisen näköisiä tammia jumalallisina. Pakanallista alkuperää oleva tapa oli myös se, kun kansa pystytti kesällä portin tai oven eteen kaksi mäntyä. Lisäksi Scarin mainitsi pakanallisten tapojen siirtyminä porsaan teurastamisen jouluna, siltojen rakentamisen sielun pelastamiseksi ja kasteen ulkoiset muodot, joihin myös Dalin kiinnitti huomionsa.

Väitöksen keskeisin teesi oli kuitenkin se, että sekä pakanoilla että katolisella kirkolla oli käytössä tapa korottaa vainajat jumaliksi. Scarin muun muassa esitteli eri kansojen jumalaksi korotettuja ihmisiä. Heitä oli ollut Egyptissä, Persiassa, Roomassa, Ruotsissa ja Suomessakin. Katolisella kirkolla puolestaan olivat pyhimykset ja autuaat. Scarinin mukaan sekä pakanauskonnoissa että katolilaisuudessa jumalaksi korottamisen perusteet olivat samanlaiset. Kun yhteisölle palveluja tehneitä henkilöitä korotettiin jumaliksi, pyrittiin muita ihmisiä kannustamaan samanlaisiin tekoihin. Näille jumalille pyhitettiin temppeleitä ja alttareita, heidän jäännöksiään kannettiin paikasta toiseen, heidän kunniaukseen järjestettiin seremonioita, heille uhrattiin kalleuksia ja heille määriteltiin omat vaikutusalueensa. Käytännössä katolisella kirkolla oli useita eriasteisia jumalia samalla tavoin kuin pakanauskonnoissakin.¹⁹² Tämä ajatus tapojen jatkuvuudesta oli luonteenomainen piirre koko Scarinin tuotannossa. Scarin pyrki esittämään historiassa esiintyville tavoille vastaavuuksia varhaisemmilta ajoilta. Esimerkiksi kirkon keskiajalla keräämät pietarinpenningit hän selitti suoraksi jatkoksi pakana-aikana kerätyille veroille. Paavi käytti samaa vero-oikeutta, jota jo roomalaiset olivat käyttäneet. Kansa oli siten tottunut verojen maksuun eikä vastustanut paavin verotusoikeutta.¹⁹³

191 Scarin – Kraftman 1732, s. 1–2.

192 Scarin – Kraftman 1732, s. 4–12. Tämän saman seikan Scarin toi esille kolme vuotta myöhemmin väitöskirjassaan *Homagium dissertatione historico-politica delineatum*. Scarin – Braxer 1735, s. 15–16.

193 Scarin – Huss J. 1737, s. 3–4, 7. Samaa papiston verotusoikeuden ja oman oikeudenkäytön polveutumista pakana-ajalta Scarin käsitteli jo aikaisemmin vuonna 1729. Scarin – Gudseus 1729, s. 16–18. Vuonna 1744 hän palasi aiheeseen kymmenysveroa käsittelevässä väitöskirjassaan. Siinä hän esitti, että vastaavanlaista veroa kerättiin pakana-aikana uhrilahjaksi Odinille. Scarin – Skaren 1744, s. 27–28.

3.3. Kristinuskon tulo Ruotsiin

Kristinuskon myöhäinen tulo Ruotsiin vaivasi gööttiläisiä historioitsijoita. Ihmeteltiin sitä, minkä vuoksi Ruotsissa oli harjoitettu pakanallista uskontoa vielä silloinkin, kun muihin Euroopan maihin oli jo omaksuttu kristinusko. Eräänlaisena ratkaisuna tähän ongelmaan esitettiin, että tosiasiallisesti ruotsalaiset olivat saaneet tiedon Kristuksesta jo varhain apostolien aikana. Esimerkiksi Paulinus Gothus esitti Raamattuun vedoten, että Ruotsi oli yhtä lailla kuin muutkin alueet tullut apostolien opetustyön kohteeksi silloin kun apostolit vaelsivat eri suunnille. Saatanan onnistui kuitenkin estää se, että ruotsalaiset olisivat luopuneet pakanajumalistaan.¹⁹⁴ Myös Baazius esitti samanlaisen tulkinnan.¹⁹⁵ Hän pyrki myös osoittamaan, että ruotsalaiset eivät olleet missään vaiheessa täysin kadottaneet käsitystä todellisesta Jumalasta. Nimivertailun avulla hän selitti, että ruotsalaisten palvomien jumalten nimet olivat heprealaista alkuperää, ja näin hän todisti, että pakanajumalien kultti itseasiassa muistutti todellista jumalanpalvelusta.¹⁹⁶

Vielä 1750-luvulla Anders Rhyzelius esitti vastaavanlaisen selityksen. Hän ei tosin väittänyt apostolien käyneen Ruotsissa, vaan esitti, että ruotsalaiset olivat sota- ja kaupparetkillään joutuneet etelässä kosketuksiin kristittyjen kanssa. Samoin heidän etelässä asuneet goottisukulaisensa, jotka olivat kääntyneet kristinuskoon 300- ja 400-luvulla, olivat välittäneet pohjoiseen tietoa oikeasta uskosta. Siten kristinuskon opit olivat melko varhain tulleet ruotsalaisten tietoon ja sekoittuneet pakanauskontoon.¹⁹⁷

Kriittisen suuntauksen historioitsijat eivät sen sijaan hyväksyneet näitä teorioita, vaan pitivät niitä epäluotettavina. Benzelius pohti tätä kysymystä varsin laajasti¹⁹⁸, mutta esimerkiksi Scarin mainitsi asiasta vain eräässä väitöksessään ohimennen. Hänelle, samoin kuin muille kriittisille historioitsijoille, oli itsestään selvää, että kristinusko oli saapunut Ruotsiin Ansgarin mukana.¹⁹⁹

194 Paulinus 1636, s. 124. Ks. myös Messenius 1700–1705, I, s. 57–58.

195 Baazius 1642, s. 74.

196 Baazius 1642, s. 63.

197 Rhyzelius 1752, s. 4.

198 Benzelius 1762, s. 136–140.

199 N790, s. 93, UUB; Scarin – Tolpo 1750, s. 21. Dalin tosin totesi, että ruotsalaiset olivat ennen Ansgarin tuloa pitkällä Konstantinopoliin suuntautuneilla matkoillaan törmänneet kristinuskoon, mutta todenneet pakanauskonnon paremmaksi. Dalin 1747, s. 484–485.

3.4. Kristinusko ja valtio

Ruotsalaisessa historiankirjoituksessa oltiin 1600- ja 1700-luvulla lähes yksimielisiä siitä, millaista kristinusko oli Ruotsiin tullessaan. Yleinen käsitys oli se, että kristinusko sakramenteineen tuolloin 800-luvulla edusti puhdasta kristillisyyttä. Vasta 1200-luvulla uskontoon liitettiin sille vieraita aineksia, kuten esimerkiksi paavin erehtymättömyys ja se, etteivät maallikot saaneet osallistua ehtoollisviinin nauttimiseen.²⁰⁰ Poikkeuksena tietenkin oli Johannes Magnus, joka katolilaisena kirjoitti katolisen ajan kirkosta erittäin positiivisesti.²⁰¹

Scarin ei suhtautunut Ruotsin kristinuskon alkuaikaan myönteisesti. Hänen mielestään katolisen kirkon tavoitteena oli heti alusta lähtien ollut pelkästään maallisen vallan saaminen itselleen. Kirkon toiminta oli pääsyyntä Ruotsin valtiomuodossa tapahtuneeseen muutokseen 1000- ja 1100-luvulla, jolloin siirryttiin demokratiasta aateliston oligarkiaan, ja syynä koko siihen sairauteen, joka tuolloin vallitsi kristillisessä maailmassa. Tällä sairaudella Scarin tarkoitti sitä, että papisto kaappasi itselleen vallan ja kumosi aiemmin vallitsevana olleen kuninkaan ja kansan väliseen luottamukseen perustuneen suhteen. Vastaavanlainen tilanne oli Scarinin mukaan syntynyt, kun Odin saapui Pohjolaan ja fabelläraasta tuli valtionuskonto.²⁰² Ruotsissa kirkon salaisena tavoitteena oli heti alusta lähtien ollut saada valtaistuimelle sellainen hallitsija, jonka myötävaikutuksesta papisto pääsisi valtaan. Tämän jälkeen kuninkaiden valta voitaisiin kumota ja siirtää paaville. Kirkon vallan kasvu oli tapahtunut hitaasti. Aluksi ruotsalaiset eivät Scarinin mukaan olleet tätä lainkaan ymmärtäneet, vaan papit olivat saaneet tehdä vapaasti työtään. Kirkon vallananastus oli lopulta toteutunut 12. vuosisadan puolivälissä, kun kuningas oli tunnustanut paavin ylivallan.²⁰³

Samanlaista korostusta ei löydy Benzeliukselta. Hänen sympatiansa 1000- ja 1100-luvun kirkkohistoriassa olivat papiston puolella. Hän oli sitä mieltä, että Ruotsiin etupäässä Englannista lähetetyt papit olivat tehneet uhrautuvaa työtä käännyttäessään pakanoita uskoon. Hän kritisoi ennen muuta ruotsalaista aatelistoa, joka ei ollut ollut halukas luopumaan perinteisestä pakanauskostaan, vaan käyttäytyi papistoa kohtaan väkivaltaisesti.

200 Ks. esim. Benzelius 1762, s. 140–142; Dalin 1750, s. 12.

201 Johannes Magnus 1620, s. 562.

202 N798, A, nippu 17, UUB; N791, s. 379–380, UUB.

203 N798, A, nippu 17, UUB; N791, s. 381, UUB. Myös Rhyzelius oli sitä mieltä, että ensimmäisten kristittyjen opettajien motiivina ei ollut ollut ainoastaan kristillisen opin viljely eikä pakanoiden käännyttäminen vaan myös Pohjolan kuningaskuntien liittäminen paavin vallan alaisuuteen. Rhyzelius 1752, s. 6.

Eräänä syynä Benzeliuksen näkemykseen oli hänen kirkollinen taustansa. Hän oli lähtöisin pappissuvusta ja kohosi arkkipiispaksi. Tosin Benzeliukseen ei voinut kieltää sitä, että jotkut papit olivat toimillaan tavoitelleet omaa eivätkä kirkon etua. Silti hänen esityksensä yleissävy oli kirkkoa kohtaan myönteinen.²⁰⁴

Yllättävää on se, että Benzelius ei lainkaan arvostele 1200-1500-lukujen katolista kirkkoa. Hän yksinkertaisesti vain totesi kirkon vallan kasvun, kirkollisen verotuksen lisääntymisen ja papiston määräysvallan kasvun maallisista asioista päätettäessä. Sen sijaan hän syytti tanskalaissyntyisiä hallitsijoita 1300- ja 1400-lukujen kurjista oloista.²⁰⁵

Dalin sen sijaan ei pitänyt katolisen papiston toimintaa hyväksyttävänä. Hän selitti, että vaikka taikausko ja pimeä pakanuus olikin valitettavaa, niin sen sijalle asetettu kristinusko oli ajoittain hyvin vahingollista kansalle. Pakanat olivat epäjumaliseen ainakin eläneet maan vanhojen lakien mukaisesti, mutta kristityt sen sijaan eivät näyttäneet välittäneen laeista.²⁰⁶ Kun kirkko oli päässyt Ruotsissa valtaan, niin hovi joutui täysin "papiston kahleisiin ja oli tuskin muuta kuin sen työkalu".²⁰⁷

Scarin oli sitä mieltä, että katolinen kirkko oli suurelta osin syyllinen Ruotsin myöhäiskeskiajan alemmuudentilaan. Wildestä poiketen hän ajoitti neljännen hallitusmuotokauden alun 12. vuosisadalle, jolloin Ruotsin hallitsija virallisesti tunnusti paavin ylivallan ja papisto siten sai kuninkaasta itselleen puolustajan. Kuninkaan avulla papisto nousi valtakunnassa todelliseen valtaan. Tähän asemaanhan se oli salassa pyrkinyt jo 800-luvulta lähtien yrittäen kumota kuninkaan tuomiovallan ja aikonut asettaa paavin hänen tilalleen. Scarinin mukaan Ruotsin kuninkaat eivät alussa ymmärtäneet sitä, että papisto toimi itse asiassa Hampurin arkkipiispan alaisuudessa, välitti hänelle kaikki tiedot Ruotsin hallinnosta ja noudatti hänen päätöksiään.²⁰⁸

Keskeistä Scarinin katoliseen papistoon kohdistamassa arvostelussa oli se, että hänen näkemystensä mukaan papeille olisi kuulunut sama alamaisasema valtiossa ja samat velvollisuudet kuningasta kohtaan kuin muillekin kansalaisille. Koska papisto asetti maan lakien ja alamaisille kuuluvien velvollisuuksien edelle kristillisyyden, syntyi 1000-luvulla sitä vastaan reaktio, jossa piispa murhattiin ja papistoa tukenut kuningas Inge joutui pakenemaan maasta. Konfliktin syynä Scarin piti nimenomaan papiston

204 Benzelius 1762, s. 162–169.

205 Benzelius 1762, s. 208–240.

206 Dalin 1750, s. 74.

207 Dalin 1750, s. 90.

208 N798, A, nippu 16, UUB; N791, s. 381, UUB.

asenteita, jotka vierottivat pakanat pois kristinuskosta.²⁰⁹ Benzeliuksen ei vastavassa tilanteessa pitänyt yksinomaan papistoa syyllisenä, vaikka myönsikin, että pappien toimintaa leimasi ahneus. Osasyiksi Ingen Etelä-Ruotsiin siirtymiseen hän esitti sen, että Uplannin väestö ei halunnut luopua pakanauskonnostaan.²¹⁰

Scarinin kriittinen asenne katolisen kirkon valta-yrityksiä kohtaan ei johtunut yksinomaan luterilaisen historiankirjoituksen yleisestä penseydestä katolilaisuutta kohtaan. Asenteeseen vaikutti myös hänen käsityksensä kirkon roolista valtiossa yleensä. 1700-luvulla oli akateemisessa keskustelussa asiasta vallinnut kaksi peruskäsitystä, territoriaalinen ja kollegiaalinen. Territoriaalisen käsityksen mukaan kirkko oli vapaiden, tasa-arvoisten ihmisten muodostama yhteisö valtion sisällä. Sillä ei saanut olla valtion lainsäädännöstä irrallaan olevaa kirkko-oikeutta, vaan kirkko oli alisteinen valtiovallalle. Kirkko oli verrattavissa muihin yhteiskunnan sisällä toimiviin yhteisöihin. Territoriaalisen käsityksen johtavia esittäjiä olivat muun muassa saksalaiset Christian Thomasius, Justus Henning Böhm ja Johann Franz Buddeus. Kollegiaalisessa näkemyksessä kirkkoa pidettiin omana itsenäisenä ja erityisenä yhteisönä, jolla oli omat sääntönsä, jotka olivat peräisin Jumalalta. Se oli siten maallisen lainsäädännön yläpuolella.²¹¹

Scarini edusti territoriaalista näkemystä²¹² ja siihen perustui hänen esittämänsä arvostelu katolisten pappien erioikeuksia kohtaan. Keskiajan katolisen kirkon valta-yritykset olivat siten territoriaalisen näkemyksen mukaan kielteisiä.

Territoriaalinen näkemys ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että kirkolle ei olisi annettu mitään merkitystä yhteiskunnassa. Aina 1760-luvulle asti Ruotsissa oli vallitsevana käsitys, jonka mukaan uskonto oli valtiota eniten yhdistävä tekijä. Ilman sitä yhteiskunta olisi joutunut sekasortoon.²¹³ Myös Scarini kannatti tätä ajatusta esittäessään, että yhtenäinen uskonto yhdisti yhteiskuntaa.²¹⁴

Gööttiläisen ja kriittisen historiankirjoituksen uskonnollisia oloja koskevissa käsityksissä oli kahdenlaisia eroja. Toisaalta muinaisen suuruuden korostaminen 1600-luvulla ilmeni siinä, että pyrittiin selittämään ruotsalai-

209 N798, A, nippu 19, UUB; N791, s. 384–387, UUB.

210 Benzeliuksen 1762, s. 155, 163.

211 Brohed 1973, s. 189–195; Normann 1963, s. 10–12.

212 Edellä mainituista territoriaalisen näkemyksen edustajista Scarini käytti useissa väitöskirjoissaan lähteenään varsinkin Buddeusta. Esim. Scarini – Hedman 1738, Scarini – Degermann 1738, Scarini – Munselius 1738.

213 Brohed 1973, s. 75.

214 Scarini – Åberg 1752, s. 10.

silla olleen oikea usko välittömästi vedenpaisumuksen jälkeisinä aikoina. Tällainen käsitys puuttui kriittisiltä historioitsijoilta. Toisaalta uskonollisten olojen vapautuminen 1700-luvulle tultaessa oli todennäköisesti syy siihen, että enää ei kristinuskoa ja pakanauskontoa pidetty täysin toisilleen vastakkaisina.

Jälkimmäinen ero tuli erityisen selvästi näkyviin Scarinin tuotannossa. Ajatus pakanuuden ja kristinuskon riittien välisestä jatkuvuudesta oli yksi keskeisiä teemoja läpi koko hänen tuotantonsa. Tästä johtui se, että hän ei samalla tavoin tehnyt jyrkkää eroa pakanauskonnon ja kristinuskon välillä kuin 1600-luvulla puhdasoppisuuden kaudella oli tehty. Scarinilla ei kuitenkaan kyse ollut kristinuskon väheksymisestä tai kritiikistä, sillä hänen tarkastelunsa kohteena ei ollut itse uskonto, vaan kirkko, nimenomaan katolinen kirkko.

4. Hallitsijan valta

Scarinin professuuriin kuului myös valtio-opin eli politiikan opetus. Siitä ehkä johtui se, että hänen historiankirjoituksessaan korostui huomattavasti yhteiskuntakehityksen ja erityisesti hallitsijan aseman historiallinen tarkastelu. Hänen lisäksi kriittisen historiankirjoituksen edustajista ainoastaan Jacob Wilde käsitteli laajemmin näitä kysymyksiä.

Suurvalta-ajan Ruotsissa hallitseva yhteiskuntateoria oli ollut kolmisäätyoppi, joka oli yleisesti hyväksytty luterilaisissa maissa 1500–1600-luvulla. Tämän opin mukaan Jumala oli säätänyt ihmisten keskuuteen kolme säätyä eli hierarkiaa: hengellisen, maallisen ja huoneenhallituksen (status ecclesiasticus, politicus et oeconomicus). Näillä säädyillä oli kullakin omat tehtävänsä. Hengellisen hallituksen tuli julistaa Jumalan sanaa, jakaa sakramenteja ja hoitaa jumalanpalvelusta. Maallinen hallitus eli esivalta ylläpiti ulkoista rauhaa ja järjestystä sekä rankaisi lainrikkoojia. Lisäksi sen tuli valvoa puhdasta oppia ja jumalanpalvelusta, ehkäistä vääriä oppeja ja epäjumalanpalvelua sekä edistää sanan julistamista. Kolmas sääty, huoneenhallitus, tarkoitti perhettä tai päivittäistä kutsumustyötä sen eri muodoissaan. Tämä sääty hoiti kaikki tuotannolliset tehtävät. Kolmisäätyopin olennaisena osana oli esivallan totteleminen. Huoneenhallituksessa lapset olivat isänsä alaisia, vaimo aviomiehensä ja palvelija isäntänsä. Maallisessa hallituksessa alamaisten puolestaan tuli totella hallitsijaa. Koska Jumala

oli säätänyt tämän järjestyksen, niin ihmiset eivät voineet sitä muuttaa. Siten sen vastustaminen oli samalla Jumalan vastustamista.²¹⁵

Kolmisäätyopin keskeinen johtopäätös oli se, että hallitsija oli saanut valtansa joko välittömästi tai välillisesti Jumalalta. Siten myös kuninkaan vastustaminen oli rikos Jumalaa vastaan. Kuninkaan valta ei kuitenkaan ollut absoluuttinen, vaan sitä rajoitti Jumalan sana.²¹⁶

Tämä teokraattinen valtiokäsitys oli vallitsevana koko Ruotsin suurvaltakauden ajan, mutta erityisesti Kaarle XI:n ja XII:n itsevaltiuden aikana vuosina 1680–1718. Sen innokkaimpia kannattajia eivät suinkaan olleet teologit vaan juristit ja valtio-oppineet, jotka hyödynsivät opin tiettyjä osia omissa valtapyrkimyksissään.²¹⁷

Gööttiläinen historiankirjoitus oli sopusoinnussa kolmisäätyopin kanssa. Historioitsijat esittivät kuninkaan aseman itsestään selvänä, ikuisena ja muuttumattomana. Hallitsija oli yhteiskuntarakennelman huipulla ja johti sieltä valtakuntaa. Kuninkaita oli aina ollut olemassa. Tämä näkyi selvästi Maagogista alkavissa kuninkaiden hallituskausiin perustuvissa kronologioissa.

Nooa oli jakanut maailman poikiensa kesken ja tälle jaolle oli siten Jumalan siunaus. Selittämällä ja perustelemalla hallitsijaluettelot alkaviksi Nooan pojista aina oman aikansa hallitsijaan asti historioitsija pystyi osoittamaan, että hallitsijan vallalle oli jumalallinen perusta. Tämä tapa ei ollut vallitsevana ainoastaan ruotsalaisessa historiankirjoituksessa, vaan sitä käytettiin kaikkialla Euroopassa 1500- ja 1600-luvulla.²¹⁸

Hallitsijan valta oli siis muuttumaton ja ikuinen. Tosin kuninkaita silloin tällöin syöstiin vallasta ja sodat muuttivat hetkellisesti tilanteita, mutta perustaltaan yhteiskunnan rakenne oli vakaa. Tosin välittömästi vedenpaisumuksen jälkeen oli ollut aika, jolloin ihmiset olivat olleet "hienostumattomia ja yksinkertaisia". Johannes Magnuksen mukaan ihmiset elivät aluksi luonnonmukaisesti ilman kirjoitettua lakia. Tuolloin oli toki ollut kuninkaita, mutta heidän asemansa perustui jumalalliseen lakiin, ei kirjoitettuun. Kun kuningas Ninus 250 vuotta vedenpaisumuksen jälkeen ryhtyi sotaan naapureitaan vastaan, loppui kulta-aika ja muodostui järjestäytynyt yhteiskunta, jonka toimintaa säätelivät kirjoitetut lait.²¹⁹

Esimerkiksi Daniel Juslenius esitti tutkimuksessaan *Aboa vetus et nova*, että Suomessa oli välittömästi asuttamisen jälkeen vallinnut monarkia. Se

215 Normann 1948, s. 5–9; Lindberg 1980, 113–119.

216 Brohed 1973, s. 20. Kolmisäätyopista ks. tarkemmin Kuoppala 1963, s. 15–58.

217 Lindberg 1980, s. 113–114, 119.

218 Borst 1960, passim.

219 Johannes Magnus 1620, s. 1–2.

näet oli entisajan kansojen vanhin ja yleisin hallitusmuoto. Kaikki kansat olivat aina olleet kuninkaan vallan alla, erityisesti "muinaisajalla". Monarkki oli ollut rajaton itsevaltiast, sillä sana *ruhtinas* merkitsi juuri itsevaltiasta. Suomalaisten esi-isät olivat halunneet naapurikansojen esimerkin mukaisesti elää mieluummin kuningasvallan kuin muun hallitusmuodon alaisina.²²⁰

Koska yhteiskunta oli muuttumaton, niin sen rakenne oli aina ollut samanlainen. Siksi gööttiläiset historioitsijat muinaista yhteiskuntaa kuvaessaan siirsivät oman aikansa yhteiskuntarakenteen menneisyyteen. Kuninkuutta ei kuitenkaan tulkittu absoluuttiseksi, vaan kuningas oli osittain riippuvainen alamaisistaan. Kuningas valittiin ainakin ajoittain vaaleilla.²²¹ Yleensä kuninkuuden yksinvaltaisuutta ei tuotu esille yhtä korostuneesti, kuin Juslenius oli sen tehnyt, mutta kuninkaanvaltaa ei myöskään esitetty rajoitettuna. Itse kuninkuutta ei kuitenkaan asetettu kyseenalaiseksi. Vielä Eric Biörner esitti, että kuninkaanvalta oli peräisin Jumalalta, joka myös suojeli hallitsijoita.²²²

Tämä käsitys hallitsijan vallan jumalallisesta alkuperästä oli yleisesti hyväksytty gööttiläisessä historiankirjoituksessa, ja sitä esitettiin vielä 1700-luvun puolivälissä, jolloin akateemisessa tutkimuksessa siitä oli yleisesti jo luovuttu. Mutta käsitys ei liittynyt pelkästään gööttiläiseen historiankirjoitukseen, vaan se oli myös aikaansa sidoksissa. Vaikka Eric Benzelius edustikin kriittistä historiannäkemyä, niin kuninkaan vallasta hän oli oman aikansa eli suurvaltakauden käsityksen kannalla. Hän esitti, tosin epäsuorasti, että Ruotsissa on aina vallinnut monarkia. Kerrottuaan ensin Pohjolan asuttamisesta ja pohdittuaan sitä, keitä ensimmäiset asukkaat olivat olleet, hän aloitti varsinaisen historiaosuuden selittämällä, että Ruotsi oli muinoin jaettu neljään kuningaskuntaan. Hän antoi ymmärtää, että kuninkuus oli Ruotsin alkuperäinen yhteiskuntamuoto. Hän ei lainkaan pohtinut hallitsijanvallan alkuperää eikä sen rajoja.²²³

Vaikka teokraattinen kolmisäätyoppiin perustuva yhteiskuntakäsitys olikin Ruotsissa 1600-luvulla vallitsevana, niin myös uudet ajatukset alkoivat levitä. Luonnonoikeudellista yhteiskuntateoriaa oli Ruotsissa alettu opettaa jo 1660-luvulla. Syynä ei ollut teoreettinen kiinnostus vaan virkamieskoulutus, jonka tuli antaa hyvä poliittinen ja juridinen perusta. Merkittävien opettajien oli Samuel von Pufendorf, joka hoiti luonnonoikeuden professuuria Lundissa 1670-luvulla. Aluksi kiinnostuksen kohteena oli

220 Juslenius 1987, s. 52–53.

221 Esim. Johannes Magnus 1620, s. 28, 30, 74.

222 Biörner 1748, s. 34. Ks. myös Loccenius 1670, s. 38–39.

223 Benzelius 1762, s. 22–24.

"kansanoikeus", se osa luonnonoikeutta, joka sisälsi säännöt valtioiden väliseen kanssakäymiseen sodan ja rauhan ajaksi. Ruotsille oli tärkeää, että sen diplomaatit ja sotapäälliköt tunsivat nämä säännöt. Vähitellen luonnonoikeuden tutkiminen yleisenä valtioteoriaana valtion ja oikeuslaitoksen virkoja varten muodostui keskeiseksi. Se syrjäytti Aristoteleen, roomalaisen oikeuden ja teokraattisen valtiokäsityksen, ja siitä tuli yhtenäinen, kaikenkattava yhteiskuntateoria.²²⁴

Pufendorfin mukaan vedenpaisumuksen jälkeen oli todennäköisesti ollut olemassa vain patriarkaalisia perheyhteisöjä, mutta sitten "rosvot" liittyivät yhteen ja hankkivat itselleen vallan ylitse muiden. Puolustautuakseen rosvoja vastaan ihmiset liittyivät naapuriensa kanssa yhteen ja yhteisellä päätöksellä luovuttivat vallan jollekin sopivaksi katsomalleen henkilölle, joka älyltään ja sotakuntoisuudeltaan oli muiden yläpuolella. Näin tapahtui eri puolilla ja ensimmäiset valtiot olivat hyvin pieniä. Näistä muodostui valloitusten tai joidenkin muiden syiden kautta vähitellen suurempia valtioita.²²⁵

Valtion muodostuminen vaati kuitenkin tietyn väestöpohjan. Pufendorfin mukaan ihmiskunta ei voinut elää kunniaa, rauhassa ja turvallisesti ilman vakiintunutta valtiota sen jälkeen, kun se oli lisääntynyt tarpeeksi. Valtio puolestaan olisi ollut mahdotonta ilman ylintä hallitsijaa.²²⁶ Hallitsijan johtama järjestäytynyt valtio oli Pufendorfin mukaan Jumalan tahdon mukainen, mutta Jumala ei ollut suoraan antanut valtaa hallitsijalle. Hänen tahtonsa ilmeni luonnonoikeudessa, ja luonnonoikeuden mukainen rauha ja järjestys eivät voineet esiintyä ilman valtiota (*sine societate civili*).²²⁷

Vaikka valtio olikin Jumalan tahdon mukainen, niin hallitsijan valta ei ollut riippuvainen yksinomaan Jumalasta. Pufendorfin mukaan hallitsijan valta perustui sopimukseen, jonka tämä oli tehnyt kansansa kanssa. Sopimusteoreettisissa näkemyksissä voidaan erottaa kolme eri käsitystä. Thomas Hobbes oli selittänyt, että yhteiskunnan muodostumiseen oli tarvittu vain yksi sopimus, *pactum*, jolla valta oli kokonaan ja peruuttamattomasti siirtynyt kansalta hallitsijalle. Tavallisempi näkemys oli "kaksisopimus-teoria", jossa ensimmäisellä sopimuksella (*pactum unionis*) yksilöt yhdistyivät. Toisella sopimuksella (*pactum subjectiones*) he luopuivat alkupe-
räisestä tasa-arvoisuudestaan ja vapaudestaan ja valitsivat hallitsijan. Tätä teoriaa esittivät muun muassa Christian Wolff, J.H.Böhmer ja Christian

224 Lindberg 1980, s. 121.

225 Pufendorf 1688, s. 4-5; Löw 1908, s. 137-138.

226 Pufendorf 1934, s. 684.

227 *ibid.*

Nettelblatt. Pufendorf sen sijaan selitti, että yhteiskunnan muodostumiseen tarvittiin kaksi sopimusta ja yksi dekreetti. Sopimukset olivat samat kuin kaksisopimusteoriassa, mutta niiden välissä oli dekreetti, jolla määrättiin hallitusmuoto (forma regiminis). Tämän Pufendorfin mallin avulla voitiin Ruotsissa vapaudenajalla perustella säätyjen tiettyjä päätöksiä, joilla hallitsijan asemaa muutettiin.²²⁸

Silti Pufendorf ei pitänyt täysin mahdottomana ajatusta, että kuninkuus oli kehittynyt perheenisän asemasta siten, että perheyhteisö oli vähitellen kasvanut niin, että siihen kuului useita perheitä, jotka olivat alistuneet perheenpään vallan alaisuuteen. Tämä valta oli sitten kaikkien suostumuksella siirtynyt pojalle ja täten perheenpään asema oli muodostunut perinnölliseksi. Silti hallitsijan valta perustui ennen muuta luonnonoikeuteen.²²⁹

Pufendorfin historialliset ja luonnonoikeudelliset käsitykset olivat Ruotsissa 1700-luvun alussa tapahtuneen hallitsijan aseman uudelleenarvioinnin kannalta erittäin merkityksellisiä.²³⁰ Suuren Pohjan sodan myötä romahtanut Ruotsin suurvalta-asema poisti historioitsijoilta tarpeen ja velvollisuuden esittää itsevaltainen kuninkuus ikuisiksi Jumalalta saaduksi asemaksi. Sen sijaan säätyjen tekemä kuninkaan vallan kaventaminen loi paineita sille, että hallintojärjestelmä piti historiassakin esittää muuttuvana järjestelmänä. Vuoden 1719 hallitusmuoto perustui luonnonoikeudellisille periaatteille, ja tämä tosiasia vaiensi teokraattisen valtioteorian puolustajat. Vapauden ajalla luonnonoikeudelliset opit samastettiin enenevässä määrin hallitusmuotoon ja sensuurin avulla estettiin kaikki siihen kohdistuva kritiikki.²³¹ Tähän tarpeeseen sopivat hyvin Pufendorfin sopimusteoreettiset ajatukset. Niiden avulla voitiin osoittaa, että säädetyt olivat käyttäneet luonnollista oikeuttaan vähentäessään hallitsijan valtaa eivätkä suinkaan olleet nousseet Jumalaa vastaan.

Kriittisessä historiankirjoituksessa tuli selvästi näkyviin luonnonoikeudellinen yhteiskuntakäsitys. Vaikka säädetyt eivät suoranaisesti vaatineetkaan historioitsijoita kirjoittamaan niille edullisesti, niin ne eivät aina suvainneet kritiikkiä itseään kohtaan. Esimerkiksi Eric Biörner joutui aateliston kritisoiaksi esitettyään erään kirjansa esipuheessa vuonna 1737 aatelistosta sellaisia käsityksiä, jotka eivät aatelistoa miellyttäneet.²³² Sen

228 Brohed 1973, s. 22–23; Segerstedt 1971, s. 21.

229 Pufendorf 1934, s. 688.

230 Brohed 1973, s. 18.

231 Widmalm 1991, s. 206.

232 Kiiästasta tarkemmin Schück 1932–1944, IV, s. 343–352.

sijaan Scarinin historiallisia näkemyksiä kohtaan säädyt eivät koskaan esittäneet kritiikkiä.

Scarini oli Pufendorfin tavoin sitä mieltä, että yhteiskunta perustui kahteen sopimukseen ja yhteen dekreettiin. Tämä oli kuitenkin teoreettinen ajatusmalli. Scarini korosti voimakkaasti sitä, että sopimusteoria ei perustunut mihinkään historialliseen tapahtumaan. "Ristiriitainen, hyvin epävarma ja tuskin todistettavissa oleva sekä yleisesti ottaen epätosi" oli käsitys, että ihmiset olisivat vapaaehtoisesti sopimukseen perustaan muodostaneet järjestäytyneen yhteiskunnan sitä edeltäneiden vaeltavaan elämään perustuneiden perheyhteisöjen tilalle. Käsitys piti paikkansa korkeintaan joistakin harvoista yhteiskunnista. Sopimusteoria näet edellytti, että ihmisten olisi pitänyt luopua "luontaisesta seurallisuudesta ja myötäsytymisestä voimakkaasta kademiellisyydestään toisiaan kohtaan". Lisäksi ihmisten olisi pitänyt siirtyä erillisiin talouksiin perustuvasta elintavasta kyläasumisen ja muiden yksinkertaisten yhteisöjen ohi suoraan hyvin järjestäytyneeseen "porvarilliseen yhteiskuntaan". Tämä ei Scarinin mielestä sopinut yhteen ihmisen mielenliikkeiden eikä järjen kanssa. Ei ollut luultavaa, että näin olisi tapahtunut jonkin sopimuksen nojalla. Se olisi ollut vastoin ihmisluontoa ja tapoja. Lisäksi vanhat traditiot eivät kertoneet mitään mahdollisista hallitsijan ja kansan välisistä yhteiskuntasopimuksista.²³³

Scarinin mukaan samaa kaavaa ei myöskään voitu soveltaa jokaiseen yhteiskuntaan. Syyt perhetalouksien yhteiskunniksi järjestäytymiseen eivät olleet aina olleet samat:

...luonnollinen laki ei sovellu sen paremmin jokaiseen kansaan tai yhteiskuntaan, kuin yksi kenkä sopii jokaiseen jalkaan...²³⁴

Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, ettei Scarini olisi hyväksynyt Pufendorfin käsityksiä hallitsijan ja alamaisten välisestä suhteesta. Kuitenkin hän oli sitä mieltä, että siirtyminen perheyhteisöstä järjestäytyneeseen yhteiskuntaan ei ollut tapahtunut yhdellä kertaa. Uusi yhteiskuntamuoto juoksetui (ystat) hitaasti kokoon, ja samalla perheyhteisössä vallinnut patriarkaalinen valta siirtyi yhteiskuntaan. Scarinilla oli kuninkaan vallan tarkastelussa keskeistä se, että hän rinnasti keskenään isän ja lapsen suhteen sekä hallitsijan ja alamaisen suhteen. Vanhempien ja lasten välillä vallitsi luonnollinen side, joka kiinnitti heidät tiukasti toisiinsa. Vanhempien velvollisuus oli huolehtia lasten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta. Tämä puolestaan velvoitti lapset kiitollisuuteen.

233 N798, A, nippu 1b, nippu 3, UUB.

234 N791, s. 330, UUB.

Tämä vanhempien ja lasten välinen kiinteä alistussuhde oli luonnollinen tila varsinkin vaeltavaa elämää viettäneiden skyyttien keskuudessa. Se oli säilynyt pitkään varsin tiukkana. Scarin mainitsi, että esimerkiksi Taalainmaalla vielä hänen aikanaan oli yleistä, että lapset aikuisinakin olivat niin sidoksissa isäänsä, että heidän mahdolliset ansiotulonsa olivat isän hallinnassa.²³⁵

Samanlainen suhde esiintyi myös yhteiskunnassa hallitsijan ja alamais-ten välillä. Nämä suhteet eivät kuitenkaan olleet täysin yhteneviä. Perheessä lapset eivät olleet vapaaehtoisesti alistuneet isän käskyvallan alaisuuteen, kuten yhteiskunnassa alamaiset olivat tehneet. Lapset olivat luonnollisista syistä alistus- ja tottelevaisuussuhteessa, kun taas yhteiskunnassa tällainen luonnollinen välttämättömyys puuttui, vaikka suhde olikin luonnonoikeuden mukainen. Tästä seurasi, että tämä suhde ei ollut yhteiskunnassa samalla tavalla pysyvä kuin perheessä.²³⁶

Isän ja lapsen suhteen siirtyminen yhteiskuntaan hallitsijan ja alamaisen suhteeseen ei siis merkinnyt sitä, että hallitusmuoto olisi ollut muuttumaton. Valtiomuotoa, joka muodostui luonnollisen vapauden ja tasa-arvoisuuden suhteesta, määrittä se, miten hyvin se pystyi tyydyttämään ihmisten mielihyvää, ja kuinka paljon se oli sopuoinnussa "sopimuksen" kanssa. Siten ihmisillä täytyi olla vapaat kädet muuttaa valtiomuotoa siten, että se parhaiten vastasi heidän etujaan. Tästä seurasi se, että yhteiskunnan muutoksille oli olemassa ajan ja asioiden muutoksista lähtevät luonnolliset, moraaliset ja poliittiset syynsä.²³⁷

Keskeistä on se, että Scarinin mukaan kansa oli luovuttanut vallan kuninkaalle vapaaehtoisesti lisätäkseen siten turvallisuuttaan ulkoista uhkaa vastaan. Siten hallitsijan valta oli riippuvainen hänen alamaisistaan. Kansa saattoi riistää häneltä vallan, mikäli hallitsija toimi kansan etujen vastaisesti. Scarin kuitenkin oli sitä mieltä, että käytännössä vallan riisto oli vaikeaa, sillä hallitsijan oli vaikeaa alistua tällaiseen. Kirjallista sopimusta ei asiasta kuitenkaan ollut olemassa.²³⁸

Valtiomuodon kehitys ja hallitsijan ja alamaisten väliset suhteet eivät kuitenkaan olleet yksin ihmisistä riippuvaisia. Nämä suhteet olivat luonnonoikeuden mukaisia ja niissä ilmeni Jumalan ikuinen kaitselmus, joka asetti tapahtumille niiden päämäärän.²³⁹ Tämän vuoksi kehitys oli johtanut rajoitettuun kuninkaanvaltaan, jota Scarin piti vanhimpana järjestäytyneen

235 N798, A, nippu 2, UUB.

236 N791, s. 340, UUB.

237 N791, s. 360, UUB.

238 Scarin – Acimelaus 1741, s. 6.

239 N791, s. 360, UUB.

yhteiskunnan muotona. Ihmiset olivat itse halunneet hallita yhteisöjään, mutta yhteisö ei olisi voinut toimia yhteisten kokousten varassa, sillä se olisi johtanut anarkiaan. Myös luonnontila ilman yhteiskuntaa oli Scarinin mielestä mahdottomuus. Maailman turvattomuus pakotti ihmiset yhteen.²⁴⁰ Siksi tarvittiin joku johtamaan yhteisöä. Käytännössä tämä oli kuitenkin johtanut siihen, että harvat olivat ottaneet ylivallan. Useimmat ihmiset olivat alistuneet tähän, koska se oli helpointa. Koska valta samastettiin hallitsijaan, yksinvaltainen hallitusmuoto käsitettiin yleisesti totuudenmukaisimmaksi ja sopivimmaksi hallintomuodoksi. Tällainen käsitys oli kuitenkin Scarinin mielestä täysin nurinkurinen, ja useimmat kirjoittajat olivat sen kumonnet.²⁴¹ Itsevaltius oli kehittynyt rajoitetusta kuninkaanvallasta ja vääristänyt järjestelmän. Scarinille itsevaltius oli kuitenkin poikkeuksellinen, luonnonoikeuden vastainen olotila, ei "luonnollinen". Hän piti absurdeina Hobbesin esittämiä teorioita itsevaltiuden jumalallisesta alkuperästä. Pelkkä Jumalan kaikkivaltiuteen vetoaminen ei ollut riittävä syy puolustaa hallitsijan rajatonta valtaa. Päinvastoin rajaton valta oli ristiriidassa "oikean uskonnon" kanssa. Scarin tulkitsikin itsevaltiutta korostavan näkemyksen olleen peräisin pakanuudesta eikä kristillisyydestä. Vaikka hallitsijalla oli periaatteessa rajaton valta, niin hänen tuli olla vastuussa toimistaan kansalle, eikä hän voinut välttää tuomiota, jos hän oli toiminut kansaa vastaan.²⁴²

Rajoitettu kuninkuus oli siis Scarinin ihanne. Se oli luonnonoikeuden mukainen ja sopusoinnussa Jumalan tahdon kanssa. Jumala oli antanut joillekin ihmisille oikeuden hallita muita. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että yhdellä ihmisellä tai kansalla olisi ollut Jumalalta saatu oikeus mielivaltaan. Tällainen yksinvaltainen monarkia oli ristiriidassa sekä luonnon-, jumalallisen että positiivisen oikeuden (*ius civilis*) kanssa. Se aiheutti vain väkivaltaa ja rajoitti kansalaisten oikeuksia. Siksi Scarin oli sitä mieltä, että ihmisillä oli oikeus syöstä valtaistuimelta sellainen hallitsija, joka oli rikkonut sopimusta, johon hallitsijan valta perustui.²⁴³

Kuten aiemmin olen jo todennut, Scarinin mukaan ei pimeältä ajalta voitu saada mitään varmaa tapahtumahistoriallista tietoa. Tämä koski myös yhteiskunnan kehitystä Odinin maahantuloa edeltävältä ajalta. Siksi gööttläisten historioitsijoiden luomat kuninkaalliset kronologiat ja genealogiat olivat täysin paikkansapitämättömiä. Yhteiskunnan varhaisesta kehityksestä voitiin saada tietoa vain yleisiin luonnonoikeudellisiin peri-

240 Scarin – *Aeimelaus* 1741, s. 1.

241 Scarin – *Löfflund* 1735, s. 4–7.

242 Scarin – *Orraeus* 1747, s. 5–9.

243 Scarin – *Aeimelaus* 1741, s. 2–6.

aatteisiin perustuvalla todistelulla. Nämä periaatteet tulivat näkyviin vertailtaessa taruajan kertomuksia keskenään.

Lisäksi pimeän ajan oloja tuli tarkastella niiden omista lähtökohdista käsin. Scarinin mukaan oli väärin olettaa, että Nooan jälkeläiset olivat vedenpaisumuksen jälkeen saapuneet Pohjolaan monilukuisina ja hyvin organisoituneina, johtajanaan kuningas. Tällaiset kertomukset perustuivat myyttisiin tarinoihin, kuten Eddaan, joiden tarkoituksena ei suinkaan ollut esittää historiallista totuutta. Scarinin mukaan kertomuksissa oli kuvattu liian lyhyt aika, jotta sen kuluessa ihmiset olisivat ehtineet lisääntyä ja organisoitua yhteiskunnaksi. Samasta liiallisesta taruihin luottamisesta Scarin syytti myös uudempia historioitsijoita, esimerkiksi Torffaeusta, jotka olivat liian kirjaimellisesti omaksuneet saagojen kertomukset Odinista. Tosiasiassa ainoa asia, mitä saagoista voitiin saada irti, oli se, että Odin oli saapunut Pohjolaan ja perustanut hallintonsa taruoppiin.²⁴⁴

Ihmiset olivat pitkään eläneet perheyhteisöissä. Tämä oli ollut luonnollista, sillä pääelinkeinona oli ollut metsästyks. Tällaisina pieninä ryhminä skyytit olivat vedenpaisumuksen jälkeen hiljalleen siirtyneet kohti pohjoista. Osa heistä oli jäänyt matkan varrelle. Heistä olivat Scarinin mukaan syntyneet Venäjän alueilla asuvat skyyttalaiset kansat. Pohjolaan saavuttuaan perheyhteisö säilyi vielä yhteiskunnan vallitsevana muotona eikä mitään yhteistä johtajaa ei ollut. Scarin vetosi tässä Tacitukseen, joka oli kertonut Pohjolan ensimmäisten asukkaiden, suomalaisten, elintavoista. Vertaamalla tätä tietoa muiden kansojen muinaisuudesta kertoviin tarinoihin Scarin päätteli, että perheyhteisö oli kaikkien kansojen vallitseva yhteiskuntamuoto varhaisella pimeällä ajalla.²⁴⁵

Scarini selitti, ettei Pohjolassa samalla tavoin kuin etelässä tarvinnut pelätä tuhoa ja hävitystä tuovia maahantunkeutujia, koska Pohjola oli varsin syrjäistä seutua. Sen sijaan pelkoa herättivät omista yhteisöistä syrjäseuduille karkotetut miehet. Heillä oli saagojen kertomusten mukaan tapana hankkia itselleen vaimo ryöstämällä. Reaktiona tähän jouduttiin järjestäytymään yhteiskunnaksi siten, että puolustuksen johtoon valittiin sotataidoiltaan kyvykkääksi katsottu mies, ja tästä käytännöstä vähitellen syntyi kuninkuus.²⁴⁶

Toisena tapana kuninkaanvallan syntyyn Scarini esitti, että kuninkuus oli syntynyt ylipapin virasta. Tämä virka oli lähes kaikilla muinaisilla kansoilla ollut perinnöllinen. Siihen oli ajan myötä liittynyt yhä suurempaa vastuuta ja luottamusta. Ylipapeista oli muodostunut riitakysymysten ratkoojia

244 N791, s. 329–330, UUB; Scarini – Hallenius M.1732, s. 2.

245 N791, s. 332, UUB.

246 N791, s. 335, UUB.

ja yhteisön neuvonantajia. Vähitellen heistä oli sitten tullut myös maallisia hallitsijoita.²⁴⁷

Tämä Scarinin hahmottelema Ruotsin yhteiskuntamuodon kehittyminen oli pitkälle yhtenevä muiden kriittisen suuntauksen historioitsijoiden näkemysten kanssa. Tosin Scarin käsitteli asiaa laajemmin kuin muut, Wildeä lukuun ottamatta. Esimerkiksi Lagerbring ei pohtinut historiateoksessaan kuninkaanvallan syntyä eksplisiittisesti, sillä hän tulkitsi, että varhaisimmilta ajoilta ei ollut saatavilla luotettavaa tietoa. Hän kuitenkin oletti Pytheaan kertomukseen vedoten, että Pohjolan asukkaat olivat 400 eKr. eläneet "luonnollisessa vapaudessa". Ensimmäinen saagojen mainitsema kuningas oli ollut Forniother. Lagerbring epäili, että saagojen kertojat olivat käyttäneet kuninkaan nimitystä varsin kevein perustein. Todellisuudessa heidän kuvailemilleen kuninkaille olisivat kelvanneet vähempiarvoisetkin arvonimet. Kuninkaan nimitys olikin Lagerbringin mukaan todennäköisesti tarkoittanut perheenpäättä, joka vanhan tavan mukaisesti oli hallinnut lapsiaan ja palvelusväkeään luonnollisella ja olosuhteiden vaati-malla tavalla.²⁴⁸ Lagerbring selitti siis kuninkaanvallan vähittäisen muo-toutumisen samalla tavalla kuin Scarin.

Toisin kuin Scarin Lagerbring ei kuitenkaan pitänyt kuninkuuden muo-dostumista pelkästään yhteisön turvallisuuden takaamiseen perustuvana tapahtumana eikä väestön puolustamista varten luotuna järjestelmänä, vaan hän vetosi ihmisluontoon. Ihmisluonto on kaikkialla samanlainen. Kaikkialla, aina Arabiasta Pohjolaan saakka, on ihmisillä ollut halu valloit-taa maata. Tämä oli ollut se syy, joka oli johtanut esivallan muodostumi-seen.²⁴⁹ Vaikka ihmiset jo varhain tekivät keskenään sopimuksia ja liittoja, niin silti voimakkaampi osapuoli määräsi. Siten ihmisten teot perustuivat enemmän voimaan kuin oikeudenmukaisuuteen.²⁵⁰ Lagerbring kielsi ko-konaan kuninkuuden jumalallisen alkuperän ja selitti, että tällaiset käsityk-set ovat muodostuneet kansan keskuudessa, kun yksi ja sama suku oli ollut vuosisatoja valtaistuimella.²⁵¹

Lagerbring esitti myös, että Ruotsissa oli yleensä ollut rajoitettu kunin-kaanvalta. Odinia edeltävänä aikana kuningas oli ollut enemmän palvelija kuin hallitsija. Hänen tehtävänään oli ollut valvoa uhritoimituksia ja yllä-pitää rauhaa valtakunnassa.²⁵² Silti kuninkaan valta oli ollut hyvin laaja,

247 N790, s. 324, UUB.

248 Lagerbring 1769, s. 34–35.

249 Lagerbring 1769, s. 36–37.

250 Lagerbring 1769, s. 39–40.

251 Lagerbring 1769, s. 359–360.

252 Lagerbring 1769, s. 351.

varsinkin Ynglinga-kuninkaiden aikana, koska kuninkaalla oli ollut korkein tuomiovalta ja valta päättää sodasta ja rauhasta.²⁵³

Scarin ei yksityskohtaisesti käsitellyt sitä, mitkä olivat hallitsijan velvollisuudet alamaisiaan kohtaan tai mitkä olivat hänen valtaoikeutensa. Käsitellessään Ruotsin historian hallitsijan ja alamaisten välisiä konflikteja hän ei useinkaan ottanut kantaa siihen, oliko hallitsija toiminut oikein vai väärin. Muutaman kerran hän vetosi kirjoitettuihin maakuntalakeihin arvioidessaan kuninkaan toimien oikeutusta ja laillisuutta.²⁵⁴ Scarinin tulkinta tässä asiassa oli kuitenkin melko väljä. Tiettyyn rajaan asti hallitsija saattoi toimia itsenäisesti, vaikka toiminta olisikin ollut kansan etujen vastaista. Samoin tiettyssä määrin kansa, oikeammin säädyt tai aatelisto, saattoi rajoittaa hallitsijan toimia. Tietyissä tapauksissa hallitsija tai kansa olivat kuitenkin ylittäneet nämä rajat, ja silloin Scarin esitti oman tuomionsa tapahtuneesta.

Scarinin mielestä kuningas Ingiald Illradan ja Iwar Widfadmen hallituskaudet 600-luvulla jKr. olivat sellaisia, joina hallitsijat ylittivät valtuutensa. Ingiald oli viimeinen Ynglinga-suvun hallitsija ja Iwar ensimmäinen lodbrokilainen kuningas. Molempia Scarin nimitti vallananastajiksi (inkrärktare) ja heidän aikaansa "tyrannimaiseksi". Ingiald kaappasi itselleen valtakunnassa kaiken vallan riistämällä sen alueellisilta pikkukuninkailta. Hänen kuolemansa jälkeen hänen poikaansa ei valittu valtaistuimelle isänsä itsevaltaisen käytöksen vuoksi. Kuninkaaksi valittiin Iwar Widfadme, joka jatkoi kuitenkin edeltäjänsä itsevaltaisia toimia.²⁵⁵

Scarin kuitenkin oli sitä mieltä, että hallitsijan ja alamaisten väliset suhteet eivät muuttuneet täydellisesti siirryttäessä ynglinga-kuninkaiden ajasta lodbrokilaisten kuninkaiden aikaan. Kyseessä ei ollut siirtyminen aristokratiasta demokratiaan, vaan kyse oli "temperamentissa" ja "rajoituksissa" tapahtuneista muutoksista. Sama rajoitetun ja hillityn monarkian muoto vallitsi molempien dynastioiden aikana.²⁵⁶ Samoin Scarin piti Kaarle XI:n ja XII:n hallituskautta aikana, jolloin hallitsija oli saanut liian suuren vallan. Tuolloin väkivallanteot lisääntyivät ja kansan oikeudet vähenevät.²⁵⁷ Scarinille rajoitettu kuninkaanvalta oli täysin hyväksyttävä. Hän arvosteli vain edellä mainittuja hallitsijoita.

Ajatuksensa kuninkaan valta-asemasta Scarin omaksui Pufendorfilta ja Wildeltä. Wilden teosta hän seurasi melko orjallisesti 1730- ja 1740-luvul-

253 Lagerbring 1769, s. 359.

254 esim. N790, s. 361, UUB; Scarin – Aeimalacus 1741, s. 5.

255 N791, s. 358–359, UUB.

256 N798, A, nippu 17, UUB; N791, s. 379, UUB.

257 Scarin – Aeimelacus 1741, s. 5.

ta peräisin olevissa Ruotsin valtiomuodon historian käsikirjoituksissa aina lodbrokilaisiin kuninkaisiin asti. Hän oli kuitenkin jo aikaisemmin, Benzeliuksen luentoihin pohjautuneissa luennoissaan, esittänyt ajatuksen rajoitetusta kuninkaanvallasta. Näissä luennoissa hänen näkemyksensä erosivat Benzeliuksen käsityksistä juuri kyseisessä seikassa. Scarin toi näissä luennoissaan korostetusti esille sen, ettei Ruotsin kuninkaanvalta suinkaan ollut aina ollut absoluuttinen, vaan valta oli jakautunut kuninkaan, säätyjen ja aateliston kesken. Esimerkkinä Scarin esitti Snorriin vedoten tapauksen, jossa Ruotsin Olavi Sylikuningas kieltäytyi antamasta tytärtään Norjan Olavi Pyhälle vaimoksi. Silloin "päämiehet" uhaten vaativat kuningasta suostumaan. Muutoin kuninkuus otettaisiin pois, kuten aiemmin oli tehty kolmen muun kuninkaan aikana. Tällaiseen julkeaan uhkayritykseen ryhtyminen osoitti Scarinin mielestä selvästi, että kuninkaan valta tuolloin oli varsin rajoitettua.²⁵⁸

Toisena osoituksena kuninkaan rajoitetusta vallasta Scarin piti sitä, että sotatilanteessa päätöksiä tehdessään kuningas tarvitsi tuekseen säätyjen valitsemia henkilöitä. Hyvä osoitus tästä oli myös se, että kuninkaan oli valtaistuimelle noustessaan annettava vakuutus. Scarin vetosi myös Tacitukseen, joka Germania-teoksessaan on sanonut, ettei kenelläkään kuninkaalla ollut rajoittamatonta valtaa. Rimbertus puolestaan teoksessaan *De vita Ansgarii* oli todistanut, että julkisten asioiden hoito riippui enemmän yksimielisestä kansasta kuin kuninkaasta.²⁵⁹ Tämä rajoitetun kuninkaanvallan korostaminen oli toistuva piirre kaikissa Scarinin valtiomuodon historiaa käsittelevissä teksteissä.

Benzelius sen sijaan ei luennoissaan esittänyt kuninkaan valtaa rajoitetuna. Esimerkiksi Olavi Sylikuninkaasta hän ei lainkaan maininnut Scarinin kertomaa tapahtumaa, vaan sen sijaan totesi tämän olleen itsevaltainen kuningas.²⁶⁰ Toisaalta Benzelius kyllä huomautti, että Kustaa Vaasaa edeltävä kuninkuus perustui periaatteessa vaaliin eikä ollut perinnöllinen. Käytännössä kuninkaanvaalissa kuitenkin vahvistettiin vain valtaistuimen periytyminen isältä pojalle.²⁶¹ Benzelius myös toi esille sen, ettei kuninkaan valta aina ollut ollut yhtä vahva. Hän kuitenkin epäili, että kyseessä oli ollut hajoita ja hallitse -periaatteen toteuttaminen siten, että osalle kansaa oli annettu suurempi vapaus kuin toisille.²⁶² Unioniaika oli ainoa ajanjakso, josta Benzelius toi esille kuninkaan vallan rajoitukset. Mutta tässä

258 N790, s. 8, UUB; ks. Sturluson 1961, s. 260–261.

259 N790, s. 8, UUB.

260 Benzelius 1762, s. 145–147.

261 Benzelius 1762, s. 28.

262 Benzelius 1762, s. 132.

yhteydessä hän myös korosti sitä, että tuolloiset kuninkaasivat ulkomailaisia eivätkä sen vuoksi nauttineet ruotsalaisten luottamusta.²⁶³

Scarinin mielestä ei ollut mitään syytä epäillä sitä, että kuninkaan valta oli aina ollut rajoitettua. Siksi hän selitti, että 1600-luvulla esitetyt väitteet Ruotsin menneisyyden rajoittamattomasta kuninkaanvallasta olivat johtuneet siitä, että haluttiin esittää asia niin, että se olisi yleisen hyödyn mukaista. Ei ollut niinkään selvää, että todella olisi uskottu siihen.

...saatetaan ihmetellä sitä, että sellaiset historiasta ja erityisesti Ruotsin vanhasta laista perillä olleet miehet, kuten Johannes Loccenius ja C. Lundius ovat halunneet ilmoittaa, että Ruotsin kuninkailta muinoin on ollut kaikkein suurin valta. Mutta voisi luulla, että he eivät ole täysin vakavissaan ja täydestä sydämestään tätä tarkoittaneet, vaan että he ovat verranneet omaa aikaansa lähinnä aikaisempaan aikaan. Tämän vuoksi he mieluummin ovat olleet kuuliaisia yleiselle edulle kuin historialliselle totuudelle, eivätkä ole halunneet antaa akateemisen nuorison käsiin sellaista, mikä tuolloin näytettiin valtiolle vaaralliselta.²⁶⁴

Scarini ei kuitenkaan pitänyt tällaista asioiden esittämistä mielekkäänä, sillä se aiheuttaisi sekaannusta "varomattomassa nuorisossa".²⁶⁵

Vaikka Scarini esittikin kuninkaan vallan rajoitettuna, hän ei ainakaan varhaisissa säilyneissä luennoissaan paneutunut tämän vallan luonteeseen eikä sen perusteisiin. Kuninkaan valta ilmeni hänellä valmiiksi annettuna, itsestäänselvytenä. Tähän ongelmaan hän paneutui vasta 1740-luvun käsikirjoituksissaan. Scarini on kuitenkin todennäköisesti käsitellyt aihetta ainakin valtio-opilliselta tai moraalisiselta kannalta julkisissa luennoissaan, joissa hän luennoi pääasiassa valtioteoriaa ja moraalifilosofiaa Pufendorfin pohjalta. Luentoilmoitusten mukaan hän esimerkiksi lukuvuonna 1729–1730 luennoi hallitsijan velvollisuuksista, joita tämän tuli noudattaa, sillä hallitsija ei suinkaan saanut "toimia vapaasti oikkujensa mukaan".²⁶⁶

Käsitykset Ruotsin valtiomuodon kehityksestä muuttuivat siis olennaisesti siirryttäessä göötiläisestä historiankirjoituksesta kriittiseen. Kolmisäätyoppi korvautui luonnonoikeuskäsitykseen perustuvalla yhteiskuntasopimusteorialla. Scarinin teksteistä on havaittavissa voimakas Pufendorfin teorioiden vaikutus, vaikkakin Scarini korosti enemmän historiallisia tekijöitä ja selityksiä. Uudessa hallitsijan aseman rajallisuutta korostavassa

263 Benzeliu 1762, s. 209–214.

264 N798, A, nippu 26, UUB; N791, s. 408, UUB.

265 N798, A, nippu 26, UUB; N791, s. 409, UUB.

266 Rv. Acad. IV, HYK.

näkemyksessä on nähtävissä yhteiskunnan taholta tullut paine. Säädyt halusivat tietynlaisen historiannäkömyksen esittämistä oikeuttamaan valtionhallinnossa suuren Pohjan sodan jälkeen tapahtuneen kehityksen.

Päätäntö

Ruotsalaisen historiankirjoituksen muutos oli 1700-luvun alussa varsin huomattava, joskaan ei totaalinen. Ruotsin varhaishistorian kuva supistui ja muuttunut valtiokäsitys ja uskonnollinen ilmapiiri muuttivat historiankirjoitusta.

Muutoksen syyt olivat moninaiset. Yhteiskunnallinen muutos siirryttäessä suurvaltakaudesta vapaudenaikaan johti uudenlaiseen valtiokehityksen tulkintaan. Hallitsijavallan jumalallista alkuperää ja hallitsijan muuttumatonta valta-asemaa korostavan valtiokäsityksen tilalle tuli suuren Pohjan sodan jälkeen luonnonoikeudelliselle pohjalle rakentunut käsitys hallitsijan ja kansan väliseen sopimukseen pohjautuvasta valtiomuodosta. Tämä muutos tuli selkeästi näkyviin historiankirjoituksessa, jossa oli suotavaa ja jopa velvollisuus esittää vallitsevia hyväksytyjä oppeja. Göötiläisessä historiankirjoituksessa korostui kuningaskeskeisyys ja kuninkaan muuttumaton asema historiassa. Tämä näkemys säilyi siinä vielä 1700-luvulla. Hallitsijan aseman jatkuva muutos oli keskeinen ajatus kriittisessä historiankirjoituksessa, varsinkin Scarinilla ja Wildellä. Tämä johti siihen, että historioitsijoiden ei enää tarvinnut esittää laajoja vedenpaisumuksesta alkavia kuningasluetteloiden ja niihin liittyvää tulkintaa siitä, että järjestäytyneet yhteiskunta oli ollut olemassa lähes koko historian ajan. Tämä ei suinkaan merkitse sitä, että uusi yhteiskuntakäsitys olisi yksin muuttanut historiankäsitystä. Uudet ajatukset olivat olleet "pinnan alla" jo 1600-luvulla. Pikemminkin vanha kuningaskeskeinen käsitys oli estänyt uusien historiatieteellisten käsitysten käyttöä suurvaltakauden Ruotsissa.

Vastaavalla tavalla, joskaan ei yhtä suuressa määrin, historiankirjoitukseen vaikutti uskonnollisen elämän muutos. Käsitykset Jumalan

vaikutuksesta historiaan eivät juuri muuttuneet, vaikka 1700-luvun historioitsijoiden teksteissä Jumalaa ei enää eksplisiittisesti tuotu esille. Sen sijaan muuttuivat käsitykset siitä, mikä merkitys uskonnolla ja kirkolla on historiassa. Tähän vaikuttivat samat syyt kuin hallitsijan valtaa koskeviin käsityksiinkin. Koska enää ei oltu sitä mieltä, että hallitsija olisi saanut valtaansa suoraan ja yksinomaan Jumalalta, ei myöskään kirkon ja papiston asemaa pidetty entiseen tapaan erillisenä muusta maallisesta vallasta. Tämä sai varsinkin Scarinin suhtautumaan kriittisesti papiston rooliin historiassa. Toisaalta tällaisen asenteen voidaan tulkita syntyneen myös käytännöllisistä syistä. Aikaisemmin aatelistoa oli usein pidetty syntipukina valtakunnan huonoon tilaan. Säätyjen ollessa vapaudenaikana vallassa ei ollut kuitenkaan kovin viisasta syyttää aatelistoa historiassa tapahtuneista onnettomuuksista, vaan järkevämpää oli vyöryttää syyt katolisen papiston niskoille. Scarinin kirjoituksissa korostui huomattavasti se käsitys, että useat kristillisen kirkon riitit olivat pakanallista alkuperää. Tämä aiheuttikin sen, että pakanauskonnon osuus korostui hänen esityksissään. Scarin ei kuitenkaan pitänyt pakanuutta myönteisenä, mutta hän pystyi pakanauskonnon ja katolisen kirkon rinnastamisen avulla kohdistamaan katolilaisuuteen samaa voimakasta kritiikkiä, jota yleensä esitettiin pakanuutta kohtaan.

Muuttuneet historiantutkimukselle asetetut tavoitteet johtivat Ruotsissa uusien historiatieteellisten metodien käyttöön. Manner-Euroopassa kehitettyjen kriittisten metodien käyttö ei ollut ollut gööttiläisessä historiankirjoituksessa mahdollista, koska useat sen käyttämät lähteet eivät kestäneet kriittistä tarkastelua. 1700-luvulla ei sen sijaan ollut enää niin suurta tarvetta "suojella" lähteitä, ja tämä johti useiden gööttiläisessä historiankirjoituksessa käytettyjen lähteiden hylkäämiseen. Tällaisia olivat ennen muuta antiikin auktorit ruotsalaisten menneisyydestä kertovina lähteinä, osittain goottilainen historiankirjoitus ja muinaisskandinaaviset myyttiset kertomukset. Toinen metodinen muutos oli kielitieteellisten metodien käytön väheneminen. 1600-luvulla kielten historia oli rinnastettu kansan historiaan, ja siten tutkimalla kielten historiaa oli pyritty selvittämään myös kansan historiaa. Apuna tässä käytettiin etymologiaa, joka ei kuitenkaan perustunut kovin tiukkoihin sääntöihin. Siksi sen avulla voitiin todistaa käytännössä mitä tahansa. 1700-luvulla kielten historian tutkiminen etymologian avulla väheni ja nyt keskityttiin yksittäisten sanojen ja nimien alkuperän tutkimiseen. Enää ei pyritty kielen avulla todistamaan kansojen alkuperää. Scarinin etymologian käyttö ei ollut niin rajoitunutta kuin useimpien muiden kriittisen suunnan historioitsijoiden. Varsinkin hänen 1740- ja 1750-luvun tutkimuksissaan etymologian osuus kasvoi ja samoin

myös niiden avulla selitettävien asioiden määrä. Hänkin kuitenkin keskittyi etymologioinnissaan yksittäisiin sanoihin ja nimiin.

Uusien metodien avulla ruotsalaisille ei siis enää voitu esittää samanaista loistavaa menneisyyttä kuin göötiläisessä historiankirjoituksessa. Ei kuitenkaan voida sanoa, että itse metodit olisivat rajoittaneet historianesitystä. Pikemminkin kyse oli siitä, että historiankirjoitukselle asetetut tavoitteet oikeuttivat uusien metodien käytön. Toisaalta haluttu historianesitys puolestaan rajoitti metodien käyttöä. Vaikka tavoitteet eivät enää edellyttäneet muinaisen suuruuden esittämistä, niin loistavasta menneisyydestä ei täysin haluttu luopua. Dalinia lukuun ottamatta historioitsijat pitivät Ruotsia yhtenä maailman vanhimpana valtakuntana. Varsinkin Scarin korosti sitä, että Ruotsi oli saattanut muinoin olla suurvalta, mutta lähteitä varhaisilta ajoilta ei ollut saatavilla. Siksi asiaa ei voitu todistaa. Tällainen ajattelu rajoitti lähdekriittisten metodien käyttöä. Muinaisislantilaiset saagat muodostuivat Ruotsin varhaishistorian tutkimuksen keskeisimmäksi lähderyhmäksi. Vaikka muualla saagojen historiallinen arvo oli asetettu kyseenalaiseksi, niin samoin kävi Ruotsissa vasta 1700-luvun loppupuolta. Syynä tähän oli se, että haluttiin osoittaa, että myös ruotsalaisilla oli muinoin ollut historiankirjoitusta, josta voitiin saada tietoa oman kansan menneisyydestä. Scarinilla tämä tendenssi voimistui 1740-luvulta lähtien, mistä osoituksena on hänen useissa yhteyksissä esittämänsä huomattava kritiikki niitä saksalaisia historioitsijoita kohtaan, jotka olivat kritisoineet saagojen käyttöä lähteinä. Haluttu historiankuva siis tietyssä määrin rajoitti metodien käyttöä.

Suomessa Scarinin merkitys historiankirjoitukselle oli huomattava, sillä Scarin vastasi Turussa yksin historianopetuksesta koko 1700-luvun alkupuolen. Hän toi kriittisen historiankäsitteksen Suomeen, eikä göötiläistä historiankirjoitusta enää juuri harjoitettu hänen aikanaan. Hän ei kuitenkaan ollut mikään uutta luova historioitsija, vaan hän seurasi esikuviansa tulkintoja. 1720- ja 1730-luvulla hänen esikuvanaan oli Eric Benzeliuksen nuorempi, jonka oppilaana hän oli Upsalassa ollut. 1740-luvulta eteenpäin Scarin noudatti pitkälle Jacob Wilden käsityksiä. Silti hänen tuotannossaan on nähtävissä tiettyjä omia painotuksia. Vaikka saagat muodostivat hänen lähdemateriaalissaan keskeisen osan varhaishistorian osalta, niin hän suhtautui niihin kriittisemmin kuin useimmat muut hänen aikalaisensa. Luotettavaksi lähteeksi hän kelpuutti ainoastaan Snorri Sturlusonin Heimskringlan. Huomattavaa on myös Scarinin voimakas luonnonoikeudellisen käsityksen korostaminen Ruotsin valtiomuodon historiassa. Ainoastaan Jacob Wildeltä löytyy vastaavanlaista esitystä, mutta ei yhtä laajasti.

Merkittävä on myös Scarinin tulkinta keskiajan kristillisen kirkon motiiveista. Scarin korosti erityisesti niitä katolisen kirkon valtapoliittisia pyrkiä, jotka sillä oli kristinuskon Ruotsin tulon aikoina. Muiden kriittisen suunnan historioitsijoiden tulkinnan mukaan kirkossa korostui alussa puhdas kristillisuus ilman maallisia tavoitteita. Myös pakanuuden ja kristinuskon rinnastaminen ja niiden välisen jatkuvuuden korostaminen olivat Scarinille tyypillisiä piirteitä.

Kriittisyydessään Scarin ei kuitenkaan ollut johdonmukainen, vaan ajan mittaan hänen käsityksensä lähenivät jossain määrin gööttiläisiä näkemyksiä. Tämä tulee näkyviin ennen muuta muuttuneissa aiheenvalinnoissa. 1720- ja 1730-luvulla hän käsitteli lähes yksinomaan Odinin Ruotsiin tulon jälkeisiä tapahtumia eli juuri niitä aihepiirejä, joista Benzelius oli Upsalassa luennoinut. 1740- ja 1750-luvulla Scarin sen sijaan alkoi lisääntyvässä määrin tarkastella skyyttien historiaa ja Ruotsin asuttamista. Hänen varhaisista teksteistään puuttuvat myös goottien vaellushistorian kuvaukset, vaikkakaan hän ei koskaan kiistänyt niiden historiallisuutta. Myöhemmissä väitöskirjoissaan hän sen sijaan käsitteli tätäkin aihetta. Muutokset eivät kuitenkaan olleet niin suuria, että hänen voitaisiin tulkita muuttaneen käsityksiään gööttiläisiksi.

LIITE 1

Scarinin luentokäsikirjoitukset (N790, UUB)

- 1–44 Annotationes in Collegio privato. Celeberrimi Domini Professoris Scarin in Historiam partiam exceptae.
- 45–47 Muistiinpanoja Benzeliuksen huomautuksista Johannes Vastoviuksen teokseen *Vitis aquilonia* (1623), jonka Benzelius toimitti kommentteineen 1708.
- 47–48 Pyhän Birgitan ja Tott-suvun genealogiat. (Lähde tuntematon)
- 48–52 Johdanto Benzeliuksen Monumentasta, 20 lähdeteoksen lyhyt esittely.
- 52 Piispa S. Sigfridiuksen seuraajien luettelo.
- 53 Genealogit Sven Estridsonista Mauno Ladonlukkoon ja Sigrid Storradasta Birger-jaarliin. (Lähde tuntematon)
- 53–54 Vadstenan abbedissa Margareta Niclasdotterin tekemä Pyhän Britan [Birgitan] genealogia.
- 54–57 sama kuin 45–48, konsepti.
- 57 Tanskan hallitsijaluettelo Benzeliuksen kommentteista Vastoviukseen.
- 58–68 suunnilleen sama kuin 48–53.
- 68–71 Chronologia anonymi veteris utvidetque Sueci 826. Rebus in Suecia, Gothia et vicinus regnis gestas. ab anno 1326 til 1415. Ex apographo Stephani Stephanii, quod servat. in bibl. publ. Ups. re 26. donationis delagardianae. [Stephanus Stephanus oli professori Sorössä ja Tanskan kuninkaan yksityinen kirjastonhoitaja] Latinankielinen kronologia 1203–1415.

- 71–78 sama kuin 48–52, lähdeteoksia 22, joista myös otteita, latinankielisiä.
- 79–82 sama kuin 52–54, konsepti.
- 82–92 Schefferuksen teoksesta *De antiquis verisque regni Sveciae insignibus* (1679–1680). Käsittelee Ruotsin vaakunan historiaa.
- 93–113 Haquin Spegelin *Then Swenska kyrkio historian* (1707–1708).
- 113–114 Benzeliuksen *Vastoviuksen* kommenteista, sama kuin 46–48.
- 115–120 Laurentius Paulinus Gothuksen teoksesta *Historia artoasta* (1636).
- 120–127 kronologinen tapahtumaluettelo maailmanhistoriasta 1000-luvulta vuoteen 1617.
- 127–131 vertaileva kronologiataulukko Caesarin ajoista lähtien, jossa rinnan *Roman* ja Ruotsin sekä kirkon tapahtumat.
- 131–132 epäselvä teksti, mahdollisesti *Munster / Phil. Chron.*
- 132–134 Troijan historiaa.
- 135–206 keski- ja uuden ajan Ruotsin historia, konsepti.
- 207–209 lisäyksiä pykäliin 112 ja 113 taruajan historiaan; osittain latinaksi.
- 210–250 skyyttien ja pimeän ajan historia, konsepti.
- 251–316 skyyttien ja pimeän ajan historia.
- 317–363 taruajan historia.
- 363–369 12 perimyskautta, *Wilde I.*

- 370–373 7 valtiomuotoa, Wilde I.
- 373–396 Wilden teoksesta *Det så kallande oinskränkta enewälder...*
- 397–426 skyyttien ja pimeän ajan historia § 54–84; numerointi hieman sekaisin.
- 427–432 1300- ja 1400-luvun tapahtumaluettelo ja otteita Torffaukselta; paperit keskenään sekaisin.
- 433–446 lyhennelmä keski- ja uuden ajan historian alusta.
- 447–449 Benzeliuksen Vastovius-kommentaareista.
- 450–450 1300- ja 1400-luvun tapahtumaluettelo, liittyy aiempaan.
- 451–460 otteita ja lisäyksiä keski- ja uuden ajan historiaan.
- 461–480 otteita keski- ja uuden ajan historian alusta.

Scarinin luentokäsikirjoitukset (N791, UUB)

- 1–63 keski- ja uuden ajan historia, konsepti
- 64–92 skyyttien ja pimeän ajan historia, konsepti, paperit epäjärjestyksessä.
- 93–99; 104–116 puhdas referaatti Wildeltä skyyttien ja pimeän ajan historiaa varten.
- 117–128 Scarinin omia lisäyksiä edelliseen Wilden tekstiin
- 100–103 hajamerkintöjä sekä skyyttien ja pimeän ajan että keski- ja uuden ajan historiasta
- 129–146 keski- ja uuden ajan historia, konsepti, pykälänumerointi puuttuu.
- 147–149 Genealogia Ducem Pomer. ad Ericum Regem 3. Regnorum. sekä muiden pohjoismaisten kuningashuoneiden geneologioita.
- 149b–161 Johan Isaak Pontanuksen teoksesta *Rerum danicarum historia* (1631).
- 162–180 Stiernhielmin johdanto *Ulfilaan* (1671).
- 180–181 em. Pontanuksen teoksesta.
- 182–193 lyhennelmä keski- ja uuden ajan historiasta.
- 194–221 ajanlaskutaulukoita ja kronologiaa; mahdollisesti tehty Euroopan valtioiden historiaa käsittelevää luentoa varten.
- 222–231 Kustaa Vaasan historiaa keski- ja uuden ajan historiasta.
- 232–264 syytekirjelmä Leewenhauptia vastaan; todennäköisesti kopio oikeudenkäynnistä.

- 265–223 keski- ja uuden ajan historia, luonnosmaista, paljon pikkulappuja. Loppuosa sivulla 342.
- 324–472;
488–491 keski- ja uuden ajan historia.
- 473–487 konsepteja edelliseen.
- 492–503 Ranskan 1600-luvun historiaa, ranskaksi.

Åtskilliga anmärkningar i Nordiska historien (N797, UUB)

A. Muistiinpanoja Dalinin teoksesta Swea rikes historia (8 nippua)

1. nippu	2.C. §.3. – 4.C. § 15.	(16 sivua)
2. nippu	4.C. §.15. – 6.C. §.20.	(16)
3. nippu	6.C. §.21. – 10.C. §.3.	(16)
4. nippu	10.C. §.3. – 14.C. §.9.	(22)
5. nippu	14.C. §.9. – 16.C. §.3.	(16)
6. nippu	16.C. §.3. – 18.C. §.8.	(16)
7. nippu	18.C. §.8. – 20.C. §.7.	(16)
8. nippu	20.C. §.7. – 20.C. §.30.	(16)

B. Ynglingakuninkaiden ajan historiaa (4 nippua)

1. nippu	goottivaellusten alkamisesta, fabellära	(24)
2. nippu	Odinin hallintoa; goottivaellusten historiaa kronologisesti	(12)
3. nippu	ynghliga-kuninkaista vuosilta 233–485	(12)
4. nippu	ynghlinga-kuninkaista vuosilta 510–760; lyhyt katsaus merkittäviin paikkoihin	(12)

C. Taikauskosta ja fabelläraasta kolme nippua (16+16+8)

D. Babylonian, Assyrian, Vähän Aasian ja Egyptin historiaa vuodesta 747 eKr kronologisesti vuoteen 33 jKr. (5 nippua) (32+48+32+24+6)

D. Muinaisista valtiokäsityksistä, erityisesti valtion jumalallisesta alkupe-
rystä (4 nippua) (44+8+8+16).

E. Muistiinpanoja Dalinilta, samaa kuin edellä, mutta laajemmin. Sisältää Scarinin huomautuksia tekstiin. (5 nippua)

1. nippu	C.5. §.1. – C.5. §.5.	(8)
2. nippu	C.5. §.5. – C.7. §.8.	(20)
3. nippu	C.7. §.8. – C.8. §.20.	(16)
4. nippu	C.8. §.23. – C.9. §.23.	
	C.3. §.1. – C.3. §.7.	(24+1 lappu)
5. nippu	C.3. §.7. – C.3. §.19	(12)

F. Ruotsin historiaa 700-luvulta vuoteen 1439. (Kolmannen nipun puolesavälissä otsikko "Sw. H:s andra del", teksti alkaa vuodesta 1061.) (11 nippua) (16+16+16+16+16+20+16+16+16+32+8) Hallitsijakeskeistä tahtumahistoriaa.

G. Ajanlaskutavoista (1 nippu) (36.)

H. Puolan ja Baltian historiaa 1100–1400-uvuilta. (3. nippua)
(16+20+36+2 genealogista taulukkoa)

I. Selostus Pufendorfin De jure -teoksen ruotsinnoksen vuoksi nousseesta kritiikistä. (1 nippu) (8+1)

J. Otteita Wilden teoksista. Liittyy edelliseen. (1 nippu) (16)

K. Pakanallisten filosofioiden käytöstä moraaliopin perusteina (5 nippua)
(8+24+16+16+8)

L. Sekalaisia lisäyksiä pimeän ajan historiaan. Samaa kuin N790, s. 251–316, lopussa katkelmia Wildeltä.
(10 nippua) (16+8+16+8+8+8+8+8+16+16)

Anteckningar i Sveriges historia (N 798, UUB)

A. Ruotsin keski- ja uuden ajan historia (45 nippua, joista kaksi numeroimatonta, yksi nippu puuttuu)

nippu 1	C II	§. 1–3 (12 sivua)	
numeroimaton		§. 4–7	
numeroimaton		§. 7–11	
nippu 2		§. 13–14	(16)
nippu 2(a)		§. 14–15	(16)
nippu 3		§. 15–18	(18+1 lappu)
nippu 4		§. 18	(16)
nippu 5		§. 18–25	(22+2)
nippu 6		§. 25–28	(16+1)
nippu 7		§. 29–34	(16+3)
nippu 8		§. 34–35	(16)
nippu 9		§. 35–36	(16)
nippu 10		§. 36–39	(36)
	C III	§. 1–2	
nippu 11		§. 2–3	(18+2)
nippu 12		§. 3–6	(16)
nippu 13		§. 6–9	(16)
nippu 14		§. 9–10	(16)
nippu 15		§. 10–13	(16)
nippu 16		§. 13–15	(16)
nippu 17		§. 15–18	(18)
nippu 18		§. 18–19	(16)
nippu 19		§. 19–21	(16)
nippu 20		§. 21–22	(16)
nippu 21		§. 22–23	(16)
nippu 22		§. 23–25	(16)
nippu 23		§. 25–26	(16+1)
nippu 24		§. 26–27	(16)
nippu 25		§. 27–28	(16+1)
nippu 26		§. 28–29	(16+1)
nippu 27		§. 29–32	(16)
nippu 29		§. 32–33	(16)
nippu 30		§. 33	(16)

nippu 31	§. 33–34	(20)
nippu 32	§. 34–36	(20)
nippu 33	§. 36	(16)
nippu 34	§. 36–37	(16)
nippu 35	§. 37–38	(16)
nippu 36	§. 38–39	(16)
nippu 37	§. 39	(16)
nippu 38	§. 39–41	(34)
nippu 39	§. 41–42	(28)
nippu 40	§. 42–43	(32)
nippu 41	§. 43	(40)
nippu 42		(32)
nippu 43		(14)

B. 6 numeroitua nippua Ruotsin kirkkohistoriaa, etupäässä luostarilaitoksen kuvausta, erityispaino Gudhemlin luostarissa.

C. 3 nippua C III:n alusta latinankielisenä

D. 1 nippu otteita Messeniukselta

Anteckningar i Sveriges historia (N799, UUB)

A. Ruotsin historia; Dalin-kommentit keskeisiä, 8. nipun puolivälistä 13. nippuun kommentoi Pufendorfia, ulottuu vuoteen 939 asti. (15 nippua)
 $(8+16+16+16+16+16+16+16+32+16+32+32+32+32+11 = 287$ sivua)

B. Ruotsin historia Odinista lähtien, hallitsijakeskeinen, mainitaan valtiomuotomuutokset. (16 nippua)
 $(16+16+16+24+16+16+16+16+16+16+16+20+32+32+30 = 330$ sivua)

C. Kaarle XI:n ja Kaarle XII:n historiaa (3 nippua) $(48+24+22)$ Sama teksti kuin N798 A.

D. Ruotsin kirjoitetun lain historiaa (3 nippua) $(16+16+6)$

E. Euroopan kirkkohistoria kronologinen tapahtumaluettelo vuoteen 1675 asti. (4 nippua) $(20+8+8+9 = 45$ sivua)

F. nippu 1100-luvun historiaa (16) Pudonnut jostakin kokonaisuudesta. Ei numerointia.

G. Kronologinen Saksan historian tapahtumaluettelo (1 nippu) (16)

H. Kaksi genealogista taulukkoa ja Raamatunlauseita leskistä (4)

Algot Scarinin johdolla tehtyjen väitöskirjojen respondenttien jakauma osakunnittain

osakunta	A	%	B	%	C	%	D	E	F	G	H
turkulainen	15	13,3	7	15,6	258	9,71	5,81	22	14	8,53	63,64
austraalinen	5	4,4	1	2,2	225	8,47	2,22	33	4	14,67	12,12
boreaalinen	10	8,8	6	13,3	224	8,43	4,64	21	10	9,37	47,62
uusimaalainen	8	7,1	5	11,1	271	10,19	2,95	26	7	9,59	26,92
pohjalainen	25	22,1	8	17,8	430	16,18	5,81	92	22	21,40	27,17
satakuntalainen	7	6,2	2	4,4	354	13,36	1,98	41	7	11,58	17,07
hämäläinen	4	3,5	0	0,0	237	8,92	1,69	22	3	9,28	13,64
viipurilainen	8	7,1	2	4,4	330	12,34	2,42	30	8	9,09	26,67
smoolantilainen	11	9,7	3	6,7	104	3,91	10,58	33	9	31,73	27,27
sveogoottilainen	20	17,7	11	24,4	224	8,43	8,83	61	18	27,23	29,51

A = respondenttien lukumäärä

B = historiallisten väitöskirjojen respondenttien lukumäärä

C = osakunnan jäsenmäärä vuosina 1722–1761

D = Scarinin respondenttien prosentuaalinen osuus osakunnan jäsenistä

E = maisteriksi promoitujen lukumäärä osakunnassa

F = Scarinin pondentteina olleiden maisterien määrä osakunnittain

G = maisterien prosentuaalinen osuus osakunnan jäsenistä

H = Scarinin respondenttien prosentuaalinen osuus maistereista

respondenti	ALGOT SCARININ HISTORIAALLISET VÄITÖSKIRJAT	vuosi	paikallish.	Suomen h.	Ruotsin h.	muut
Alanus, Henrik	De Theodosio M. Roman. Augusto ejusque...	1725				x
Escholin, Israel	Positiones... e chronico episcoporum mscr Pauli Justen	1726		x		
Hassel, Henrik	De usu et applicatione historiae ad vitam civilem 1.2	1726				x
Welinius, Johannes	Attilae regis, gentisq; Hunnorum vindictas continens	1729				x
Gudseus, Fabian	De condominis superioris aevi Svethicis	1729			x	
Gråå, Johannes	Ossa gigantum	1729				x
Hallborg, Laurentius	De Alandia	1730	x			
Ekedahl, Laurentius	De poena homicidii veterum, praecipue Sveonum	1730			x	
Kraftman, Andreas	Apotheoseos veteris & recentioris parallelismum...	1732				x
Tillander, Johannes	De angaris praecipue Svethicis II	1732			x	
Hallenius, Matthias	Theses miscellae	1732				x
Kiellgren, Jonas	De Sveonum in Livoniam meritis, primae lineae...	1732			x	
Helsingius, Johannes	De originibus priscae gentis Varegorum	1734			x	
Nordin, Carolus	De charismate regio strumas curandi	1734				x
Braxer, Johannes	Homagium dissertatione historico-politica delineatum	1735				x
Renström, Eric	Historia Sveogothica deficiens et restaurata	1736			x	
Snellman, Johannes	De urbe Uloa I	1737	x			
Fontenius, Matthias	De Sancto Henrico Fennorum apostolo I	1738		x		
Huss, Johannes	De denario Beati Petri svethice pedersöhre I	1737			x	
Tolpo, Johannes	De Sancti Olavi Norvegiae regis pravo religionis zelo	1738				x
Hallenius, Gregorius	Wirmoensis in Finlandia territorii memorabilia... I	1738	x			
Peitzius, Martius	De denario Sanct-Petrino, ejusque in Svethia... II	1739			x	
Martin, Antonius	De regnis Europae, imperio Romano-Germanico...	1740				x
Starckou, Jacobus	Aboriginum Scandianorum praecipuos vitae...	1740			x	

Huss, Olavus	De denario Sanct.-Petrino, ejusque in Svehia... III	1740				x	
Haartman, Jacobus	Migrationes gentium, quatenus divinae Providentiae...	1741					x
Edner, Ericus	De simulaeris imperiorum	1742					x
Rancken, Engelbertus	Coenobii Nadhenadals, im magno Finlandiae... I	1744			x		
Haegg, Petrus	Statum servorum penicillo adumbrans	1744					x
Donner, Carolus	De Francis I. Galliae regis in literas meritis	1744					x
Skaren, Andreas	Gentium, praecipue Sveo-Gothicarum, quod ad...	1744				x	
Tälpo, Gabriel	De precibus armatis	1745					x
Sundin, Ericus	Theses miscellae historico-civiles	1745					x
Rancken, Engelbertus	Coenobii Nadhenadals, in magno Finlandiae... II	1745			x		
Prochman, Aaron	De tumultu rutico Ostrobotniae civium, klubbe-kriget...	1746				x	
Snellman, Gerhardus	De Scandianorum prisca religione signorum... I	1746					x
Chydenius, Samuel	De Askmannis, ultima, in exeros, Scandianorum...	1747					x
Carlander, Asmundus	De gentis Vanorum priscis et hodiernis... I	1747			x		
Prochman, Aaron	Theses miscellanae ex antiquitatibus ecclesiasticis...	1747					x
Hällberg, Gerhardus	De fide historica	1748					x
Renmarck, Carolus	Theses miscellanae	1748					x
Sundin, Ericus	De Sancto Henrico Femnorum apostolo II	1748				x	
Carlander, Asmundus	De gentis Vanorum priscis et hodiernis... II	1748			x		
Turidin, Nicolaus	Templi cathedralis Aboensis historia	1748					x
Bilmark, Johannes	De Holmgardia	1750					x
Tolpo, Martinius	De initiis rei literatae in Svehia	1750					x
Sundberg, Petrus	De Scandianorum prisca religione signorum... II	1751					x
Edblad, Andreas	De Attaulfo, Westrogothorum in Hispania primo rege	1753				x	
Forsius, Henricus	De Helsingforsia, celebri Nylandiae em, porto I	1755					x
Porthan, Sigridus	De adscitis ab aquilone domesticis imperatorum...	1756					x

Lähdeluettelo

Painamattomat lähteet

Helsingin yliopiston keskusarkisto (HYKA)

Turun akatemian arkisto:

Ba 1 Osakuntien jäsenluetteloita.

Ba 2 Osakuntien jäsenluetteloita.

Hf 1 Bilmarckia I, 1797–1803.

Helsingin yliopiston kirjasto (HYK)

E^o V 23 En Kort Inledning till Swenska Historien Sammanskrifwen i Åbo år 1741 af Jon: H: Dillborg.

E^o V 23 Annotationer ofwer högädle och höglärde herr Professor Scarins Collegium Historicum hållit i Åbo år 1738.

D IV 13 Jon. Dillborgin luentomuistiinpanoja.

Rv. Acad. IV Catalogus index praelectionum. I. 1673–1768.

Uppsala universitets bibliotek (UBB)

- G 19:11b Brev till E. Benzelius d.y.
- H55d Profess. och Lagmannens And. Grönwalls egenhandliga
Annotationer.
- Handskr.
adv. Y. Anteckningar utur Almanackor. 1700–1703, 1704–1706,
1707–1709, 1710–1712.
- Ihre220 Ihre, Johan: Mypiobibloc.
- N696 Anmärkningar af Profess. Scarins privata Lectioner,
annoterade år 1758 om höst-terminen.
- N790 Scarin, Algot: Anteckningar till Sveriges historia I.
- N791 Scarin, Algot: Anteckningar till Sveriges historia II.
- N797 Åtskilliga anmärkningar i Nordiska historien.
- N798 Anteckningar i Sveriges historia.
- N799 Anteckningar i Sveriges historia.
- N800 Anteckningar i Sveriges historia.
- N2040 Sub favore S.S. Triados Altissimiq sui nominis gratia
Sublementum in quaestiones Clarissimi Viri, Dn. Johannis
Eenbergii depromptum ex Collegiis privatiis Celeberrimi Viri
Mag. Algothii A. Scarin in Reg. Acad. Aboënsi Hist. et Phil.
Civ. Prof. Ord.

Painetut lähteet

- 1655 1655 års universitetskonstitutioner. Översättning av C.M.Schybergson. Årsskrift 1918 utgiven av Åbo Akademi. Åbo 1918.
- Baazius 1642 Johannes Baazius senior, Inventarium Ecclesiae Sveo-gothorum continens integram historiam eccles. Svec. Libris VIII descriptam. Lincopiae 1642.
- Bahne 1942 Eric Bahne, Åtta brev från Åboprofessorn Algot Scarin till Erik Benzeliys d.y. Till universitetsminnet 1940. Skrifter utgivna av Historiska Samfundet i Åbo I. Åbo 1942.
- Benzelius 1762 Eric Benzelius den yngre, Utkast til Swenska Folkets Historia, ifrån dess första Uprinnelse, Til och med konung Gustaf Den förstas tid: Nu utgifwit Af Dess Son Carl Jesper Benzelius. Lund 1762.
- Bilmark 1782 Johan Bilmark, Kårt minne öfwer framl. Cancellie-Rådet, samt Historiarum och Moralium Professoren wid Kongl. Academien i Åbo, Herr Algoth Scarin. Tidningen utgifne Af et Sällskap i Åbo. N:o 18. Den 2 Maji 1782.
- Bilmark – Stolpe 1780 Johan Bilmark – Georgius Stolpe, De templo cathedrali Aboënsi, pars prima. Aboae 1780.
- Biörner 1737 Erik Julius Biörner, Nordiska kämpa dater. I en sagof lock samlade Om forna Kongar och Hjältar. För hwilken / förutan et ständigt ättartahl På alla befintliga Swenska Kongar och Drottningar / Ähwen Et Företal finnes / Angående orsaken til detta wärk, Göta språkets förmån, gamla sakers nöjje, Sagors trowärdighet och de här trycktas tidatahl, jämte förteckning på dem, som tilförende warit tryckte etc. Stockholmia 1737.

- Biörner 1738 Erik Julius Biörner, Inledning Til de Yfwerborna Göters Gamla Häfder, Särdeles Götiska Språkets Förmån Och Sagornas Kiännedom. Stockholmiae 1738.
- Biörner 1748 Erik Julius Biörner, Svea Rikens Hävda Ålder, Upvisader med en Sago ock Röno Reda Om Nordiske länders, så fornare som senare, Åboning, Strandvidd ock Östersjöhögd, med tillökning Av et Brev Om Finnars, Lappars ock Samojeders Ursprung Från Sarmaritanske Israëliter. Stockholm 1748.
- CAAP XI – XVIII Turun akatemian pöytäkirjat. Consistorii academii Aboensis protokoll. XI–XVIII. Helsinki 1945–1990.
- Bodin 1945 John Bodin, Method for the easy comprehension of history. Translated by Beatrice Reynolds. New York 1945.
- Bång 1675 Petrus Bång, Priscorum Sveo-gothorum ecclesia. Seu historia ecclesiastica de priscis Sveo-Gothicae terrae colonis. Aboae 1675.
- Dalin 1747 Olof von Dalin, Svea rikets historia ifrån dess begynnelse til våra tider. Förste delen, Som innehåller hela Hedniska Tiden. Stockholm 1747.
- Dalin 1750 Olof von Dalin, Svea rikets historia Ifrån dess begynnelse til våra tider. Andre Delen, som innehåller påfviska tiden. Stockholm 1750.
- Eenberg 1703 Johan Eenberg, De Officiis Liber Elementaris, Quo Universa Doctrina Moraliū, ex Natura, ad mentem B. Pufendorfii, Per Quaestiones & Responsiones strictim & perspicue traditur; In Usū Florentissimae Juventutis Acad. Upsal. Dissertat. publ. propositus, & publici juris factus. Uppsala 1703.
- Gjörwell 1875 Carl Christopher Gjörwell, Anteckningar af Carl Christopher Gjörwell om sig sjelf, samtida personer

- och händelser 1731–1757. Samlingar utgifna för De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening af Martin Weibull. III. 1875.
- Gjörwell 1886 C. Gjörwell, Anmärkningar på en Resa ifrån Stockholm till Finland år 1759. Historiallinen arkisto IX. Helsinki 1886.
- Göransson 1749 Johan Göransson, Svea Rikes Konungars Historia Ok Ättartal, Ifrån 2200 År före Christum Intil 1749. Efter de äldsta och bästa Handlingar i korthet författad, Jämte införda Bevis uti tvenne Bihang, Geographiska Anmärkningar, ok jämförelse imellan alla Sveo-Götiska Konunga Historier. Stockholm 1749.
- Hassel–Hallenius 1732 Henrik Hassel–Matthias Hallenius, De Borea-Fennia pars prior. Aboae 1732.
- Herodotus 1963 Herodotus with an English translation by A. D. Godley in four volume. II. Books III–IV. Cambridge 1963.
- Hülpers 1886 Abrah. Ahrs. Hülpers, Dagbok och samlingar uppå en resa om somarn 1760, ifrån Westerås till Petersburg och Ryssland, fram och åter sjöledes emellan Stockholm och Åbo, men sedan landvägen igenom Finland, Nyland, Tavastland m.m. Bidrag till känndomen af vårt land, samlade och utgifna af K.F. Leinberg. II. Jyväskylä 1886.
- Johannes Magnus 1620 Johannes Magnus, Swea och Götha Crönika: Hwaruthinnan beskrifwes / icke allena the Inrikis - konungars lefwerne och namnkunnige bedrifter uthitheras eghit Fosterland; Räknandes ifrån Magog Japhetson / Götha första Regent / in til then Stormächtige (Christeligh och höghlofligh i åminnelse) konung Göstaf: Uthan och the utländske Göthers loflighe Regimente och store Mandom / som the på många ortar uthöfwer wijda Werlden / och särdeles

- uthi Hispanien och Italien bedrifwit hafwe.
Stockholm 1620.
- Jordanes 1961 Jordanes, De origine actibvsqve getarvm. Monvmenta Germaniae historica. Avctorvm antiqvissimorvm tomi V pars prior. Berlin 1961.
- Juslenius 1987 Daniel Juslenius, Vanha ja uusi Turku. Suom. Tuomo Pekkanen ja Virpi Seppälä-Pekkanen. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 466. Helsinki 1987.
- Lagerbring 1769 Sven Lagerbring, Swea Rikes Historia, Ifrån de äldsta tider Til De närwarande. Första Delen, Som Innefattar Rikets öden, ifrån des början til år 1060. Stockholm 1769.
- Lagerbring 1773 Sven Lagerbring, Swea Rikes Historia, Ifrån De äldsta Tider Til De närwarande. Andra Delen, Som innefattar Rikets öden från 1060 til 1300. Stockholm 1773.
- Lagerbring 1776 Sven Lagerbring, Swea Rikes Historia, Ifrån De äldsta Tider Til De närwarande. Tredje Delen. Som Innefattar Rikets Öden ifrån 1300 til 1397. Stockholm 1776.
- Leibniz 1768a G.W. Leibniz, De origine Germanorum. Opera Omnia. Nunc primum collecta, in Classes distributa, praefationibus & indicibus exornata, studio Ludovici Dutens. Tomus quartus. Genevae 1768.
- Leibniz 1768b G.W. Leibniz, De originibus gentium. Opera Omnia. Nunc primum collecta, in Classes distributa, praefationibus & indicibus exornata, studio Ludovici Dutens. Tomus quartus. Genevae 1768.
- Loccenius 1654 Johannes Loccenius, Rerum Svecicarum historia. A Rege Berone tertio usque ad Ericum decimum quartum deducta, & pluribus locis, quam antehac,

- auctor edita. Accedunt Antiquitates Sveo-Gothicae. Holmiae 1654.
- Loccenius 1662 Johannes Loccenius, *Historiae rerum Svecicarum, A primo Rege Sveciae usque ad Caroli Gustavi Regis Sveciae abitum deductae, libri novem.* Upsaliae [1662].
- Loccenius 1670 Johannes Loccenius, *Antiquitatum Sveo-Gothicarum libri tres. In quibus prisci sveonum et gothorum mores, status regni atque instituta cum hodiernis, pro re nata, comparantur; leges patriae passim, variaque auctorum loca illustrantur et explicantur, editio tertia.* Upsaliae 1670.
- Loccenius 1728 Johannes Loccenius, *Swenske och Göthiske Gamle Handlingar.* Stockholm 1728.
- Lundius 1687 Carolus Lundius, *Zamolxis Primus Getarum Legislator, Academica Dissertatione Luci publicae restitutus. Qua simul occasione pluscula ad Antiquitates Sveonum Gothorumque, atque aliarum etiam Gentium spectantia; quaedam quoque aliis ante non observata, breviter ac enucleate in medium proferuntur.* Upsaliae 1687.
- Mennander 1942 K.F.Mennanderin lähettämiä ja saamia kirjeitä. Brev från och till C.F.Mennander. III. Toimittanut Kaarlo Österbladh. Suomen historian lähteitä. IV,3. Helsinki 1942.
- Messenius 1700–1705 *Scondia illustrata, Seu Chronologia de rebus Scondiae, Hoc est, Sueciae, Daniae, Norvegiae, Atque una Islandiae, Gronlandiaeque, tam Ecclesiasticis quam Politicis; à mundi Cataclysmo, usque annum Christi MDCXII gestis. Primum edita, Et Observationibus aucta à Johanne Peringskiöld.* Stockholmiae 1700–1705.

- Nettelbladt 1728 Christian Nettelbladt, Schwedische Bibliothec. Ersten Stück. 1728.
- Olaus Magnus Olaus Magnus, Historia om de nordiska folken. I–IV. Kommentar: John Granlund. Andra upplagan. Östervåla 1976.
- Paulinus 1636 L. Paulinus Gothus, Historiae arctoe libri tres. Strengnesi 1636.
- Pufendorf 1688 Samuel Pufendorf, Innledning till swänksa historien, med där till fogad ökning ställt emot en fransos, Antoine Varillas benämd; under authoris egen censur uttålkad af Petro Brask. Ståkkholm 1688.
- Pufendorf 1934 Samuel Pufendorf, De jure naturae et gentium libri octo. Volume one. The photographic reproduction of the edition of 1688. With an introduction by Walter Simons. Oxford / London 1934.
- Ragvaldi 1991 Nicolaus Rangvaldi, Oratio habita in concilio Basilense, 1434. Teoksessa: Gyllene äpplen. Svensk idéhistorisk läsebok. I.
- Rhyzelius 1752 Anders Ol. Rhyzelius, Episcopascopia Sviogothica, Eller En SweaGöthisk Sticht- och Biskops-Chrönika, Om alla Swea- och GöthaRikets Sticht och Biskopar, ifrå början, in til närwarande tid; Bestående af två Delar. Med några anmärkningar Och fullkomligt Register. Förre delen. Linköping 1752.
- Rudbeck 1937 Olaus Rudbeck, Atlantica I. Lychnos-bibliotek 2:1. Uppsala 1937.
- Rudbeck 1947 Olaus Rudbeck, Atlantica III. Lychnos-bibliotek 2:3. Uppsala 1947.
- Rudbeck 1950 Olaus Rudbeck, Atlantica IV. Lychnos-bibliotek 2:4. Uppsala 1950.

- Scarín 1893 Algot Scaríns bref. Historiallinen arkisto. XII. Toinen vihko. Helsinki 1893.
- Scarín 1894 Supplement till Professor Algot Scaríns bref. Historiallinen arkisto. XIII. Toinen vihko. Helsinki 1894.
- Scarín 1974 Algot Scarín, Gudhems klostera historia. Översatt från latinet av Sven Blomgren. Västgötalitteratur. Tidskrift utgiven av föreningen för västgötalitteratur. 1974 Nr. 1–2.
- Scarín–Aeimelaeus 1741 Algot Scarín–Johannes Aeimelaeus, Thesium politicarum decadem. Aboae 1741.
- Scarín–Bilmark 1750 Algot Scarín–Johannes Bilmark, De Holmgardia. Pars prior. Aboae 1750.
- Scarín–Carlander 1747 Algot Scarín–Asmundus Carlander, De gentis Vanorum priscis et hodiernis in Westrogothia sedibus, pars prior. Aboae 1747.
- Scarín–Carlander 1748 Algot Scarín–Asmundus Carlander, De gentis Vanorum priscis et hodiernis in Westrogothia sedibus, pars altera. Aboae 1748.
- Scarín–Chydenius 1747 Algot Scarín–Samuel Chydelius, De Askmannis ultima, in exteros, Scandianorum colonia. Aboae 1747.
- Scarín–Edblad 1753 Algot Scarín–Andreas Edblad, De Attaulfo, Westrogothorum in Hispania primo rege. Aboae 1753.
- Scarín–Escholin 1726 Algot Scarín–Israel Escholin, Positiones historico-politicae e chronico episcoporum m[anu]scr[ipto] Pauli Justen. excerptae. Aboae 1726.
- Scarín–Fontenius 1737 Algot Scarín–Matth. Fontenius, De Sancto Henrico Fennorum apostolo. Aboae 1737.

- Scarín–Gråå 1729 Algot Scarín–Johannes M. Gråå, *Ossa gigantum*. Aboae 1729.
- Scarín–Gudseus 1729 Algot Scarín–Fabian N. Gudseus, *De condominiis superioris aevi Svethicis*. Aboae 1729.
- Scarín–Haartman 1741 Algot Scarín–Jacobus Haartman, *Cogitationes subitanae circa migrationes gentium, qvatenus Div. providentiae fatiq; rerumpub. illustrandis inserviunt*. Aboae 1741.
- Scarín–Hallborg 1730 Algot Scarín–Laurentius O. Hallborg, *De Alandia*. Aboae 1730.
- Scarín–Hallenius G., 1738 Algot Scarín–Gregorius A. Hallenius, *Wirmoensis in Finlandia territorii memorabilia. Pars prior*. Aboae 1738.
- Scarín–Hallenius M., 1732 Algot Scarín–Matthias Hallenius, *Theses Miscellae*. Aboae 1732.
- Scarín–Helsingius 1734 Algot Scarín–Johannes G. Helsingius, *De originibus priscae gentis Varegorum*. Aboae 1734.
- Scarín–Huss J. 1737 Algot Scarín–Johannes Er. Huss, *De denario B: Petri svethice Pedersöhre. Pars prior*. Aboae 1737.
- Scarín–Huss O. 1740 Algot Scarín–Olavus Er. Huss, *De denario Sanct-Petrino, ejusqve in Svethia praecipuis fati, particula tertia*. Aboae 1740.
- Scarín–Hällbergh 1748 Algot Scarín–Gerhardus P. Hällbergh, *De fide historica*, Aboae 1748.
- Scarín–Kiellgren 1732 Algot Scarín–Jonas Kiellgren, *De Sveonum in Livoniam meritis, primae lineae, paucissimis thesibus expressae*. Aboae 1732.
- Scarín–Kraftman 1732 Algot Scarín–Andreas Kraftman, *Apotheoseos veteris et recentioris parallelismum*. Aboae 1732.

- Scarin–Löfflund
1735 Algot Scarin–Johannes A. Löfflund, *De imperio patrimoniali*. Aboae 1735.
- Scarin–Nordin
1734 Algot Scarin–Carolus Magnus Nordin, *De charismate regio strumas curandi*. Aboae 1734.
- Scarin–Orraeus
1747 Algot Scarin–Gustavus Orraeus, *De imperiis limitatis specimen*. Aboae 1747.
- Scarin–Peithzius
1739 Algot Scarin–Martinus Gabrielis Peithzius, *De denario Sanct-Petrino, ejusque in Svethia praecipuis fatis continuatio*. Aboae 1739.
- Scarin–Rancken
1744 Algot Scarin–Engelbertus Rancken, *Coenobii Nadhenadals, in magno Finlandiae ducatu principis succincta historia, pars prior*. Aboae 1744.
- Scarin–Rancken
1745 Algot Scarin–Engelbertus Rancken, *Coenobii Nadhenadals, in magno Finlandiae ducatu principis succincta historia, pars posterior*. Aboae 1745.
- Scarin–Renmarck
1748 Algot Scarin–Carolus Renmarck, *Theses miscellaneae*. Aboae 1748.
- Scarin–Renström
1736 Algot Scarin–Eric Renström, *Historia Sveogothica deficiens et restaurata*. Aboae 1736.
- Scarin–Skaren
1744 Algot Scarin–Andreas Birg. Skaren, *Gentium, praecipue sveo-gothicarum quod ad decimas jura excutiens I*. Aboae 1744.
- Scarin–Snellmann
G. 1746 Algot Scarin–Gerhardus Snellmann, *De Scandianorum prisca religione signorum militarium pars prior*. Aboae 1746.
- Scarin–Snellmann
J. 1737 Algot Scarin–Johannes Joh. Snellmann, *De vrbe Vloa, pars prior*. Aboae 1737.

- Scarin–Starckou 1740 Algot Scarin–Jacobus Starckou, Aboriginum Scandianorum praecipuos vitae sustinendae modos sistens. Aboae 1740.
- Scarin–Sundberg 1751 Algot Scarin–Petrus Sundberg, Scandianorum seqvioris aevi religionem signorum militarium. Aboae 1751.
- Scarin–Sundin 1745 Algot Scarin–Ericus And. Sundin, Theses miscellae historico-civiles. Aboae 1745.
- Scarin–Sundin 1748 Algot Scarin–Ericus And. Sundin, De Sancto Henrico Fennorum apostolo, alteram. Aboae 1748.
- Scarin–Tolpo 1750 Algot Scarin–Martinus Tolpo, De initiis rei literariae in Svethia. Aboae 1750.
- Scarin–Wassman 1735 Algot Scarin–Georgius Wassman, Origines academiarum dissertatione academica investigatae. Aboae 1735.
- Scarin–Welinus 1729 Algot Scarin–Johannes Welinus, Attilae regis, gentisque Hunnorum vindicias continens. Aboae 1729.
- Scarin–Åberg 1752 Algot Scarin–Gabriel Er. Åberg, Circa pietatem philosophicam Hernhutiorum, observationes elenchticae nonnullae. Aboae 1752.
- Schefferus 1733 Johannes Schefferus, Svenska Folkets Äro-Minne. Stockholm 1733.
- Spegel 1708 Haquin Spegel, Then Svenska Kyrkio Historian. Then andre Deelen. Uppsala 1708.
- Spegel 1712 Haquin Spegel, Glossarium–Sveo-Gothicum eller Swensk-Ordabook. Lund 1712.
- Stiernhielm 1685 Georg Stiernhielm, Anticluerius. Sive scriptum breve, Johanni Cluverio Dantisco-Borusso oppositum: Gentis Gothicae originem et antiquissimam in

- Scandia vel Scandinavia sedem vindicans, ut & ejusdem de hyperboreis dissertatio brevis. Opuscula posthuma indice aucta. Holmiae 1685.
- Stiernhielm a.a. Georg Stiernhielm, Runa Suetica. Duobus Systematicis comprehenda. a.a.
- Stiernhöök 1981 Johan O:son Stiernhöök, Om Svears ovh Götars forna rätt. Översättning från det latinska originalet. Skrifter utgivna av Institutet för rätthistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin. Serien I. Rätthistoriskt bibliotek. Andra bandet. Uppsala 1981.
- Sturluson 1961 Snorri Sturluson, Norjan kuningassaagat (Kringla heimsins). Suomentanut J.A.Hollo. Runot suomentanut Aale Tynni. Porvoo 1961.
- Swedberg 1716 Jesper Swedberg, Schibboleth. Svenska Språkets Rycht och Richtighet. Uppsala 1716.
- Verelius 1672 Olof Verelius, Hervarar Saga på gammal Götska med Olai Vereli uttolkning och notis. Upsalae 1672.
- Wexionius-Gyldenstolpe 1650 Michael Wexionius-Gyldenstolpe, Epitome descriptionis Sueciae, Gothiae, Fenningiae, et subjectarum provinciarum. Accuratiùs quàm unquam antehâc editae. Aboae 1650.
- Wilde 1731 Jacob Wilde, Sueciae historia pragmatica. Quae vulgò jus publicum dicitur è traditionibus historicis, legibus non scriptis & scriptis antiquis & recentioribus, provincialibus & communibus, tum pactis conventis, decretis comitialibus, statutibus, edictis & mandatis &c. &c. Inde â primis Regni initiis usque ad haec nostra tempora per rerum temporumq; versus as periodicas ingenuè & fideliter deducta. Holmia 1731.
- Wilde 1738 Fordom Sweriges Historiographi Friherrens Samuelis von Puffendorff Inledning til Swenska Statens

Historie Med wederbörlige tilökningar, bewis och anmerkningar försedd af Jacob Wilde, Historiogr. R. Stockholm 1738.

- Wilde 1743 Fordom Sweriges Historiographi Friherrens Samuelis von Puffendorff Inledning til Swenska Statens Historie Med wederbörlige tilökningar, bewis och anmerkningar försedd af Jacob Wilde, Historiogr. R. Andra delen. Stockholm 1743.
- Wilde 1749 Jacob Wilde, Swenska Stats Författningars, eller Allmänneliga Rätts Historie. Första Delen. Stockholm 1749.

Tutkimuskirjallisuus

- Agrell 1955 Jan Agrell, Studier i den äldre språkjämförelsens allmänna och svenska historia fram till 1827. Uppsala universitets årsskrift 1955:13. Uppsala 1955.
- Almquist 1946 Jan Eric Almquist, Svensk juridisk litteraturhistoria i undervisningssyfte sammanställd. Stockholm 1946.
- Andersson 1964 Theodore Andersson, The Problem of Icelandic Saga Origins. A Historical Survey. New Haven and London 1964.
- Annerstedt 1891 Claes Annerstedt, Schefferus och Verelius. En literär fäjd i sjuttonde seklet. Uppsala 1891.
- Annerstedt 1909 Claes Annerstedt, Uppsala Universitets historia. Andra delen 1655–1718. Uppsala 1909.
- Annerstedt 1913 Claes Annerstedt, Uppsala universitets historia. Tredje delen 1719–1792. Förra afdelningen. Universitetets öden. Uppsala 1913.
- Annerstedt 1914 Claes Annerstedt, Uppsala Universitets historia.

Tredje delen 1719–1792. Senare afdelningen.
Universitetets organisation och verksamhet. Uppsala
1914.

- Anthoni 1943 Eric Anthoni, Den tidigare finländska historieskrivningens syn på de nationella förhållandena och Finlands ställning till Sverige. Historisk tidskrift för Finland. 28 (1943).
- Blanck 1911 Anton Blanck, Den nordiska renässansen i sjuttonhundratalets litteratur. En undersökning av den "götiska" poesiiens allmänna och inhemska förutsättningar. Stockholm 1911.
- Blomgren 1974 Sven Blomgren, En undersökning av Algot Scarins dissertation "Monasterii Gudhemensis in regno Sveo-Gothico primi et antiquissimi brevis et succincta historia", 1716. Vetenskapligt humanistlatin under stormaktstiden 6. Klassiska institution, Göteborgs universitet. Göteborg 1974.
- Bollerup 1946 Erik Bollerup, Eric Benzeliuss utkast till svenska folkets historia. Studier tillägnade Curt Weibull. Göteborg 1946.
- Bollerup 1973–1974 Erik Bollerrup, Om periodiseringen i historien – särskild den svenska. Lychnos 1973–1974.
- Borst 1960 Arno Borst, Der Turmbau von Babel. Geschichte der Meinungen über Ursprung und Vielfalt der Sprachen und Völker. Band III, Umbau Teil 1. Stuttgart 1960.
- Borst 1961 Arno Borst, Der Turmbau von Babel. Geschichte der Meinungen über Ursprung und Vielfalt der Sprachen und Völker. Band III, Umbau Teil 2. Stuttgart 1961.
- Breisach 1983 Ernst Breisach, Historiography. Ancient, Medieval, & Modern. Chicago & London 1983.
- Brohed 1973 Ingmar Brohed, Stat–religion–kyrka. Ett problem-

komplex i svenska undervisning under 1700-talet. Skrifter utgivna av institutet för rätthistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin. Serien I. Rätthistoriskt bibliotek. 22. bandet. Klippan 1973.

- Brown 1939 John L. Brown, *The Methodus ad Facilem Historiarum Cognitionem of Jean Bodin. A Critical Study.* Washington 1939.
- Burius 1984 Anders Burius, *Ömhet om friheten. Studier i frihetstidens censurpolitik. Institutionen för idé- och lärdomshistoria. Uppsala universitet. Skrifter nr 5.* Uppsala 1984.
- Cederberg 1924 A.R. Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä.* Jyväskylä 1924.
- Cohen 1976 I. Bernard Cohen, *Origins of the Concept of Scientific Revolution. Journal of the History of Ideas, Volume XXXVII, Number 2 (1976).*
- Daniel & Renfrew 1988 Glyn Daniel & Colin Renfrew, *The idea of prehistory.* Edinburgh 1988.
- Einarsson 1957 Stefan Einarsson, *A History of Icelandic Literature.* New York 1957.
- Ekenvall 1953 Asta Ekenvall, Eric Benzelius d.y. och G.W. von Leibniz. *Linköpings biblioteks handlingar. Ny serie. Band 4:3.* Linköping 1953.
- Ellenius 1957 Allan Ellenius, Johannes Schefferus and Swedish antiquity. *Journal of the Warburg and Courtauld institutes.* 20 (1957).
- Eriksson 1973 Nils Eriksson, Dalin-Botin-Lagerbring. *Historieforskning och historieskrivning i Sverige 1747-1787. Akademisk avhandling.* Göteborg 1973.

- Eriksson 1980 Nils Eriksson, *Göticismen*. Teoksessa: 17 uppsatser i svensk idé- och lärdomshistoria. Uppsala 1980.
- Fletcher 1965 Robert Huntington Fletcher, *The Arthurian Material in the Chronicles especially those of Great Britain and France*. New York 1965.
- Franklin 1963 Julian H. Franklin, *Jean Bodin and the Sixteenth-century Revolution in the Methodology of Law and History*. New York and London 1963.
- Frängsmyr 1991 Tore Frängsmyr, *Jordytan: vattuminskingsstriden*. Teoksessa: *Gyllene äpplen*. Svensk idéhistorisk läsebok. I. Stockholm 1991.
- Fussner 1962 F. Smith Fussner, *The historical revolution. English historical writing and thought 1580–1640*. New York–London 1962.
- Grafton 1975 Antony T. Grafton, *Joseph Scaliger and historical chronology: the rise and fall of a discipline*. *History and theory*. Studies in the philosophy of history. Volume XIV, number 2, 1975.
- Grafton 1990 Antony Grafton, *Forgers and critics. Creativity and duplicity in western scholarship*. London 1990.
- Gransden 1982 Antonia Gransden, *Historical writing in England*. 2. C. 1307 to the early sixteenth century. London 1982.
- Grape 1949 Hjalmar Grape, *Det litterära antik- och medeltids-arvet i Olaus Magnus patriotism*. Stockholm 1949.
- Gyllene 1991 *Gyllenen äpplen*. Svensk idéhistorisk läsebok. I–II. Huvudredaktör: Gunnar Broberg. Stockholm 1991.
- Gödel 1897 Vilhelm Gödel, *Fornnorsk-isländsk litteratur i Sverige*. I. Stockholm 1897.

- Hachmann 1970 Rolf Hachmann, Die Goten und Skandinavien. Berlin 1970.
- Hacking 1978 Ian Hacking, The Emergence of Probability. A philosophical study of early ideas about probability, induction and statistical inference. Cambridge 1978.
- Hay 1977 Denys Hay, Annalists and Historians. Western Historiography from the Eight to the Eighteenth Centuries. London 1977.
- Heininen 1988 Simo Heininen, Paavali Juusten ja Suomen piispainkronikka. Teoksessa: Paavali Juusten, Suomen piispainkronikka. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 476. Pieksämäki 1988.
- Hultin 1906 Arvid Hultin, Finlands litteratur under frihetstiden. Förra delen. Helsingfors 1906.
- Hultin 1909 Arvid Hultin, Finland och tronföljdsfrågan år 1743. En politisk föreläsning af Algot Scarin. Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland. LXXXVIII. Förhandlingar och uppsatser. 22. 1908. Helsingfors 1909.
- Huovila 1985 Tapani Huovila, Frankkien ja gallien eriarvoisuus säätyvastakohtana Ranskassa. Teoksessa: Mongoleja vai germaaneja?—rotuteorioiden suomalaiset. Historiallinen arkisto 86. Helsinki 1985.
- Ilva 1990 Jyrki Ilva, Antiikki ja muinaiset kansat Turun akatemian väitöskirjoissa 1640–1713. Opusculum. Kirja- ja oppihistoriallinen aikakauskirja. Vol. 10 (1990). No. 1–4.
- Isotalo 1983 Merja Isotalo, Historianopetus Turun akatemiassa 1640–1713. Teoksessa: Collegium scientiae. Suomen oppihistorian kehityslinjoja keskiajalta Turun akatemian alkuaikoihin. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 125. Saarijärvi 1983.

- Jaakkola 1939 Jalmari Jaakkola, Henrik Gabriel Porthan, "Suomen historian isä". Historiallinen aikakauskirja 36:3 (1939).
- Johannesson G. 1982 Gösta Johannesson, Lunds universitets historia. II. 1710–1789. Arlöv 1982.
- Johannesson K. 1978 Kurt Johannesson, Saxo Grammaticus. Komposition och världsbild i Gesta Danorum. Lychnos-bibliotek 31. Uppsala 1978.
- Johannesson K. 1982 Kurt Johannesson, Gotisk renässans. Johannes och Olaus Magnus som politiker och historiker. Uppsala 1982.
- Johannisson 1988 Karin Johannisson, Det mätbara samhället. Statistik och samhällsdröm i 1700-talets Europa. Arlöv 1988.
- Johannisson 1991 Karin Johannisson, Det effektiva samhället. Teoksessa: Gyllene äpplen. Svensk idéhistorisk läsebok. I. Stockholm 1991.
- Juva 1940 Einar W. Juva, Paikallishistoriallisesta tutkimuksesta Turun vanhan akatemian piirissä. Warsinais-Suomen Maakuntakirja 7. Turku 1940.
- Jägerskiöld 1982–1984 Stig Jägerskiöld, Loccenius, Johannes. Svenskt biografiskt lexikon. Band 24. Stockholm 1982–1984.
- Jørgenssen 1931 Ellen Jørgenssen, Historieforskning og historieskrivning i Danmark indtil aar 1800. København 1931.
- Katz 1981 David S. Katz, The Language of Adam in Seventeenth-Century England. Teoksessa: History & Imagination. Essays in honour of H.R. Trevor-Roper. Edited by Hugh Lloyd-Jones, Valerie Pearl & Blair Worden. London 1981.

- Kendrick 1950 T.D. Kendrick, *British antiquity*. London 1950.
- Kenyon 1983 John Kenyon, *The History Men. The Historical Profession in England since the Renaissance*. London 1983.
- Kerkkonen 1977 Martti Kerkkonen, *Historiantutkimus kansallisena tieteenä ennen ja nyt. Historiallinen aikakauskirja*, 75:2 (1977).
- Klempt 1960 Adalbert Klempt, *Die Säkularisierung der universal-historischen Auffassung. Zum Wandel des Geschichtsdenkens im 16. und 17. Jahrhundert. Göttinger Bausteine zur Geschichtswissenschaft. Band 31. Göttingen–Berlin–Frankfurt* 1960.
- Klinge 1987 Helsingin yliopisto 1640–1990. Ensimmäinen osa. *Kuninkaallinen Turun akatemia 1840–1808. Kirjoittaneet Matti Klinge sekä Rainer Knapas, Anto Leikola, John Strömberg. Keuruu* 1987.
- Knowles 1964 Dom David Knowles, *The Historian and Character and other Essays*. Cambridge 1964.
- Koskimies 1956 Rafael Koskimies, *Porthanin aika. Tutkielmia ja kuvauksia*. Helsinki 1956.
- Krieger 1965 Leonard Krieger, *The Politics of Discretion. Pufendorf and the Acceptance of Natural Law*. Chicago 1965.
- Kuoppala 1963 Jussi Kuoppala, *Suomen papisto ja työväenkysymys 1863–1899. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 65*. Helsinki 1963.
- Lagus 1891 Vilh. Lagus, *Åbo Akademis Studentmatrikel. A nyo upprättad. Förra Afdelning 1640–1740*. Helsingfors 1891.

- Laitinen 1912 A.A.A. Laitinen, Michael Wexionius-Gyldenstolpe I. Helsinki 1912.
- Lamm 1908 Martin Lamm, Olof Dalin. En litteraturhistorisk undersökning af hans verk. Uppsala 1908.
- Lehtinen 1968 Erkki Lehtinen, Suomen varhaishistorian ja ristiretkikauden kuvasta uskonpuhdistus- ja suurvalta-aikana. Historiallisia tutkimuksia LXXV. Jyväskylä 1968.
- Lidén 1778 Joh. Henr. Lidén. Catalogus disputationum in academiis et gymnasiis Sveciae, atque etiam, a Svecis, extra patriam habitaram, quotquot huc usque reperiri potuerunt. Sectio I. Disputationes Upsalienses. Upsaliae 1778.
- Lidén 1779a Joh. Henr. Lidén. Catalogus disputationum in academiis et gymnasiis Sveciae, atque etiam, a Svecis, extra patriam habitaram, quotquot huc usque reperiri potuerunt. Sectio II. Continens disputationes Lundenses. Upsaliae 1779.
- Lidén 1779b Joh. Henr. Lidén. Catalogus disputationum in academiis et gymnasiis Sveciae, atque etiam, a Svecis, extra patriam habitaram, quotquot huc usque reperiri potuerunt. Sectio IV. Continens disputationes gymnasticas. Upsaliae 1779.
- Lindberg 1980 Bo Lindberg, Teokratisk åskådning och naturrätt. Teoksessa: 17 uppsatser i svensk idé- och lärdoms-historia. Uppsala 1980.
- Lindroth 1975a Sten Lindroth, Svensk lärdoms-historia. Medeltiden. Reformationstiden, Stockholm 1975
- Lindroth 1975b Sten Lindroth, Svensk lärdoms-historia. Stormakts-tiden. Stockholm 1975.

- Lindroth 1978 Sten Lindroth, *Svensk lärdomshistoria. Frihetstiden*. Stockholm 1978.
- Lundqvist 1939 Bo V:son Lundqvist, *Västgöta nation i Uppsala från år 1595. Biografiska anteckningar V, 1693–1711. Vestrogothica. Skriftserie. Utgiven av Västgöta nation i Uppsala. V*. Uppsala 1939.
- Löw 1908 Gustav Löw, *Sveriges forntid i svensk historieskrivning I*. Uppsala 1908.
- Löw 1910 Gustav Löw, *Sveriges forntid i svensk historieskrivning II*. Uppsala 1910.
- MacDougall 1982 Hugh A. MacDougall, *Racial myth in English history. Trojans, Teutons, and Anglo-Saxons*. Montreal 1982.
- Malmström 1899 Oscar Malmström, *Samuel Pufendorf och hans arbeten i Sveriges historia*. Lund 1899.
- Molin & Wilstadius 1968 Gösta Gideon Molin & Paul Wilstadius, *Smoland i Upsalienses. Smålandsstudenter i Uppsala på 1600-talet. II 1626–1645*. Karlskrona 1968.
- Munthe 1931 A. Munthe, Dahlman, Lars. *Svenskt biografiskt lexikon. Nionde bandet*. Stockholm 1931.
- Mustelin 1952 Olof Mustelin, *Om källcitat i svensk historieskrivning under 16- och 1700-talen*. *Historisk tidskrift för Finland* 37:2, 1952.
- Mäkeläinen 1972 Eva-Christina Mäkeläinen, *Säätyläisten seuralämä ja tapakulttuuri 1700-luvun jälkipuoliskolla Turussa, Viaporissa ja Savon kartanoalueella*. *Historiallisia tutkimuksia* 86. Helsinki 1972.
- Niléhn 1986 Lars Niléhn, *On the Use of Natural Law. Samuel von Pufendorf as Royal Swedish State Historian*. *Teoksessa: Samuel von Pufendorf 1632–1982. Ett*

- rättshistoriskt symposium i Lund 15–16 januari 1982. Skrifter utgivna av Institutet för rätthistorisk forskning. Serien II. Rätthistoriska studier. Tolfte bandet. Lund 1986.
- Nordström 1922 Johan Nordström, Laurentius Petri Gothus' Strategema Gothici Exercitus. Ett återfunnet humanistepos. Samlaren. Tidskrift för svensk litteraturhistorisk forskning. Ny följd. Årgång 3. 1922.
- Nordström 1934 Johan Nordström, De yverbornes ö. Sextonhundredtalsstudier. Stockholm 1934.
- Nordström 1945 Johan Nordström, Goter och spanjorer. Till den spanska goticismens historia. Lychnos 1944–1945. Uppsala 1945.
- Nordström 1975 Johan Nordström, Johannes Magnus och den götiska romantiken. Akademiska föreläsningar 1929. Utgivna av Michaelisgillet genom Carl-Otto von Sydow. Uppsala 1975.
- Normann 1948 Carl-E. Normann, Prästerskapet och det karolinska enväldet. Studier över det svenska prästerskapets statsuppfattning under stormaktstidens slutskede. Lund 1948.
- Normann 1963 Carl-E. Normann, Enhetskyrka och upplysningsidéer. Studier i svensk religionspolitik vid 1700-talets mitt. Lunds universitets årsskrift. N.F. Avd. 1. Bd. 55. Nr. 4. Lund 1963.
- Palander 1901 Gunnar Palander, Henrik Gabriel Porthan historiantutkijana I. Helsinki 1901.
- Patrides 1972 C.A. Patrides, The Grand Design of God. The literary form of the Christian view of history. London 1972.

- Pietilä 1907 Antti J. Pietilä, Daniel Juslenius. Hänen elämänsä ja vaikutuksensa I. Yliopistollinen väitöskirja. Tampere 1907.
- Poliakov 1974 Léon Poliakov, The Aryan Myth. A history of racist and nationalist ideas in Europe. London 1974.
- Popkin 1965 Richard H. Popkin, Scepticism and the study of history. Teoksessa: David Hume: Philosophical historian. Edited, with introductory essays, by David Fate Norton and Richard H. Popkin. New York 1965.
- Popkin 1979 Richard H. Popkin, The history of scepticism from Erasmus to Spinoza. Berkeley, Los Angeles, London 1979.
- Pykkänen 1984 Riitta Pykkänen, Miehen pukumuoti Suomessa 1700-luvulla. Teoksessa: Riitta Pykkänen, Kaksi pukuhistoriallista tutkielmaa. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 85, Helsinki 1984.
- Rein G. 1842 G. Rein, Bidrag till Finska häfdeteckningens historia. Suomi. Tidskrift i forsterländska ämnen. 1842. Första Häftet. Helsingfors 1842.
- Rein Th. 1908 Th. Rein, Filosofins studium vid Åbo universitet. Åbo universitets lärdomshistoria. 10. Filosofin. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland. LXXX. Helsingfors 1908.
- Renvall 1882 Robert A. Renvall, Förteckning öfver Filosofie-Magistrar promoverade vid Universitetet i Åbo 1643–1827. Med korta biografiska notiser. Helsingfors 1882.
- Rinne 1932 Juhani Rinne, Pyhä Henrik. Piispa ja marttyyri. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia XXXIII. Helsinki 1932.

- Sallander 1966 Hans Sallander, Från Algot Scarins gymnasistår i Skara och tidigare studentår i Uppsala. Vestrogothia XV (1966).
- Sallander 1983 Hans Sallander, Algot Scarin och hans brev i Skara stift- och landsbibliotek. Skara 1983.
- Salminen 1983 Seppo J. Salminen, Barokin filosofis-teologisen synteesin hajoaminen maassamme. Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 73. Loimaa 1983.
- Salminen 1987 Seppo J. Salminen, Raamattukritiikin suomalaiset lähtökohdat vapauden ajalla. Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 77. Helsinki 1987.
- Sarajas 1956 Annamari Sarajas, Suomen kansanrunouden tuntemus 1500–1700-lukujen kirjallisuudessa. Helsinki 1956.
- Scheel 1976 Günter Scheel, Leibniz und die deutsche Geschichtswissenschaft um 1700. Historische Forschung im 18. Jahrhundert. Organisation, Zielsetzung, Ergebnisse. 12. Deutsch-Französisches Historikerkolloquium des Deutschen Historischen Instituts Paris. Herausgegeben von Karl Hammer und Jürgen Voss. Bonn 1976.
- Schmidt 1943 Wolfgang Schmidt, Handskrifter till Paul Juustens biskopskrönika. Historisk tidskrift för Finland. Årgång 28, häfte 2 (1943).
- Schybergson 1891 M.G. Schybergson, Historiens studium vid Åbo universitet. Åbo universitets lärdomshistoria 3. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland XIX. Helsingfors 1891.
- Schybergson 1916 M.G. Schybergson, Två bidrag om Algot Scarin. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. CXXIX. Förhandlingar och uppsatser. 29. 1915. Helsingfors 1916.

- Schück 1920 Henrik Schück, Messenius. Några blad ur Vasatidens kulturhistoria. Stockholm 1920.
- Schück 1932–1944 Henrik Schück, Kgl. vitterhets historie och Antikvitets akademien. Dess förhistoria och historia. I–VIII. Stockholm 1932–1944.
- Schück–Warburg 1985a Henrik Schück–Karl Warburg, Illustrerad Svensk Litteraturhistoria. Tredje, fullständigt omarbetade upplagan utgiven av Henrik Schück. Andra delen. Reformationstiden och stormaktstiden. Malmö 1985.
- Schück–Warburg 1985b Henrik Schück–Karl Warburg, Illustrerad Svensk Litteraturhistoria. Tredje, fullständigt omarbetade upplagan utgiven av Henrik Schück. Tredje delen. Frihetstiden. Malmö 1985.
- Segerstedt 1971 Torgny T. Segerstedt, Den akademiska friheten under frihetstiden. Skrifter utgivna till Uppsala universitets 500-årsjubileum. II. Studier. I. Uppsala 1971.
- Setälä 1892 E.N. Setälä, Lisiä suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen historiaan. Suomi. Kirjoituksia isänmaallista aineista. Toimittanut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kolmas Jakso. 5 Osa. Helsinki 1892.
- Simolin 1912 Albin Simolin, Petrus Bång. Biografisk studie. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 10. Helsingfors 1912.
- Skard, Sigmund 1980. Sigmund Skard, Classical tradition in Norway. Oslo 1980.
- Snellman 1946 Walter J. Snellman, Suomentajan alkusanat. Teoksessa: Johannes Snellmann, Oulun kaupungista. Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliiton julkaisuja III. Oulu 1946.

- Stavenow 1913 Ludvig Stavenow, Den moderna vetenskaps genom-
brott i svensk historieskrifning. Några konturer.
Göteborgs högskolas årsskrift 1913. Band XIX.
Göteborg 1913.
- Stybe 1978 Svend Erik Stybe, Dansk idehistorie. Første bind.
Grund bog. København 1978.
- Ståhle 1951 Carl Ivar Ståhle, Språkteori och ordval i Stiernhielms
författarskap. Arkiv för nordisk filologi. Sextiosjätte
bandet. Lund 1951.
- Suolahti E. 1954 Eino E. Suolahti, Inspehtorien tehtävät Turun
akatemiassa. Kaikuja Hämeestä XI (1954).
- Suolahti G. 1909 Gunnar Suolahti, Elämää Suomessa 1700-luvulla.
Porvoo 1909.
- Suolahti G. 1925 Gunnar Suolahti, Suomen historian synty. Historial-
linen arkisto XXXIII (1925).
- Suolahti J. 1954 Jaakko Suolahti, Ensimmäinen yleisesitys Hämeen
maakunnasta. Kaikuja Hämeestä XI (1954).
- Suova 1950 Eino Suova, 1600- ja 1700-lukujen sanomalehti-
kollegiot. Yhteiskunta. Yhteiskunnallisen korkea-
koulun vuosikirja II. Helsinki 1950.
- Svennung 1967 J. Svennung, Zur Geschichte des Goticismus. Skrifter
utg. av K. Humanistiska vetenskapssamfundet i
Uppsala 44:2B. Stockholm 1967.
- Swartling 1909 Birger Swartling, Georg Stiernhielm. Hans lif och
verksamhet. Uppsala universitets årsskrift 1909.
Filosofi, språkvetenskap och historiska vetenskaper.
4. Upsala 1909.
- Söderberg 1902 Verner Söderberg, Historieskrifvaren Arnold Johan
Messenius. Akademisk afhandling. Upsala 1902.

- Tarkiainen 1948 V. Tarkiainen, Henrik Gabriel Porthan. Tietolipas No 6. Helsinki 1948.
- Tommila 1982 Päiviö Tommila, Paikalliskuvauksista paikallis-historiaan—paikallistutkimuksen vaiheita ennen Paikallishistoriallisen Toimiston perustamista. Historiallinen aikakauskirja n:o 4 (1982).
- Tommila 1989 Päiviö Tommila, Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia. Porvoo 1989.
- Urpilainen 1982 Erkki Urpilainen, Algot Scarinin luento Ruotsin historiasta 1730-luvulla. Historiallinen aikakauskirja n:o 3 (1982).
- Vallinkoski 1949 J. Vallinkoski, Piirteitä suomalaisen väitöskirjan historiasta. Bibliophilos. Kahdeksas vuosikerta. N:o 1 (29) 1949.
- Vallinkoski 1962–1969 Jorma Vallinkoski, Turun akatemian väitöskirjat. I–II. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja 30. Helsinki 1962–1969.
- Vallinkoski 1975 J. Vallinkoski, The history of the University library at Turku II. 1722–1772. Helsingin kirjaston julkaisuja 37. Helsinki 1975.
- Vennberg 1926 E. Vennberg, Johan Bure. Svenskt biografiskt lexikon. Sjätte bandet. Stockholm 1926.
- Viiikki 1963 Raimo Viikki, Algot Scarin, antikvaarisen suunnan historioitsija. Pro gradu -työ. Jyväskylä 1963.
- Virrankoski 1986 Pentti Virrankoski, Anders Chydenius. Demokraattien poliittikko valistuksen vuosisadalta. Juva 1986.
- Warburg 1884 Karl Johan Warburg, Olof Dalin. Hans lif och gerning. Stockholm 1884.

- Warholm 1871 Joh. W. Warholm, Skara stifts herdaminne. Förra delen. Mariestad 1871.
- Weibull 1957 Curt Weibull, Goternas utvandring från Sverige. Scandia. Tidskrift för historisk forskning. Band XXIII. Årgång 1955–1957. Häfte 2. Lund 1957.
- Wessén 1925 Elias Wessén, Gamla Uppsala eller Domberget? En lärd stridsfråga på 1600-talet. Historisk tidskrift utgiven av Svenska historiska föreningen 45 (1925).
- Widmalm 1991 Sven Widmalm, Världslig och kyrklig makt (1500–1800). Teoksessa: Gyllene äpplen. Svensk idéhistorisk läsebok. II. Stockholm 1991.
- Åkerman 1991 Susanna Åkerman, Queen Christina of Sweden and her Circle. The Transformation of a Seventeenth-Century Philosophical Libertine. Leiden 1991.

Summary

Algot Scarin and the crumbling of the Geatic¹ view of history in Sweden in the early 18th century

The Geatic view of history dominated Swedish history writing in the 16th and 17th centuries. The basic idea was to provide Sweden with as splendid a past as possible. This trend was by no means a special characteristic of history writing in Sweden, but an ambition that was shared by practically all European nations. The birth of national states at the beginning of modern history provided an impetus for writing national histories. The Italians founded their history on the glory of ancient Rome, while the Germans searched for their roots in the mighty deeds of their Germanic forefathers. The Swedes for their part sought to prove that the ancient Swedes, the Geats, had once been the most significant nation on earth. They proclaimed that Sweden was the oldest nation on earth and that in bygone days the Swedes had ruled a goodly portion of Europe and Asia. They also cherished the idea that Sweden was the home of all civilization.

The state was a staunch supporter of history writing during Sweden's Great Power era. Antiquity College was established to collect and preserve archeological remains. Another new establishment was the so-called state historian system under whose auspices biographies of late rulers were produced. The Geatic view of history proved a perfect fit as far as propaganda during the Great Power era was concerned. Ongoing wars of con-

1 Geatic, adj. derived from Geats, the people of Götaland.

quest could be justified by claiming that Sweden had once been a Great Nation. The war simply amounted to restoring the old order of things.

This Geatic view dominated Swedish history writing right up to the beginning of the 18th century. A great ideological shift took place after the Great Northern War. Most of the Geatic beliefs were discarded and replaced by new, moderate interpretations based on a new critical view of history. This did not mean that all the old notions of the past glory of the Swedes were rejected. The tendency was to retain the old views in so far as the new critical methods allowed it.

The reasons behind the shift were various. A great sociological change occurred after the Great Northern War. The four estates seized the power from the hands of the king. As Sweden's Great Power status collapsed there was no longer a need to employ historical research as a tool of propaganda. The result was that new historical methods came into use as old barriers to progress no longer impeded novel ideas from germinating.

In this paper I shall use the research undertakings of Algot Scarin, a history professor at Turku Academy, as a sort of case study to exemplify the new critical ideas. Through his views I shall attempt to describe how the new ideas were adopted, what kind of sources the new research relied on and what the basis was for discarding the old views.

Algot Scarin (1684–1771) came from Skara in West Götaland. He studied at Uppsala University under the tutorship of librarian Eric Benzelius, and was heavily influenced by his new critical views. In 1722 Scarin was appointed professor of history, moral philosophy and politics at Turku Academy. He held the post to 1761. Scarin was an exceedingly productive professor: no less than 127 dissertations were published during his tenure, most of them penned by Scarin himself. Historical matters are the subject of 46 of these dissertations. Central research themes in Scarin's dissertations include Finnish medieval history, early and medieval Swedish history, local histories and the history of the Gothic migrations. These dissertations have furnished my research with a wealth of material.

During his tenure Scarin was an eager lecturer. There were two kinds of lectures at Turku Academy: public and private. The university statutes stated in no uncertain terms what was and what was not to be taught at public lectures. As far as history was concerned there was a detailed list of set books to be studied. In consequence, public lectures tended to be rather formal in nature. Private lectures, however, usually given at the professor's house, did not come under the university statutes. Thus they could be used as a forum for further education and bringing forth new ideas. Generally, we have very little information as to the private lectures of the professors,

but Scarin is an exception to the rule. He hardly ever failed to announce the topics of his lectures in the programme of instruction of the Academy. A good deal of his manuscripts for the lectures have also survived, providing us with richly yielding research material. It is worth noting that previous studies have only made limited use of this material. These manuscripts form the other major group of research material for the present study.

The change in history writing in the beginning of the 18th century took many forms. As far as the sources of information were concerned, a change occurred both in the selection of sources and in the way historians looked at them. Geatic history writing had always adopted a rather lax attitude toward the use of sources of information. A comparison of sources was the basic method. Several sources on the same matter were compared and conclusions arrived at on the basis of these comparisons. The principle was that the older a source was, the more reliable it was.

As Icelandic sagas were not that well known in Sweden in the 17th century, Swedish history writers had to resort to ancient Greek and Roman historical writing. The problem was that the Scandinavian countries hardly get a mention in these texts and what information there is contrasts starkly with other information concerning Scandinavia. As a consequence, Swedish historians ended up expounding ancient writers and explaining the discrepancies. A common explanation was that the ancient writers had misunderstood things, or that the texts had been corrupted in the course of time.

The surviving sources did not furnish Swedish historians with enough information, which led to the habit of presenting probabilistic history as true. The idea was that if a source did not deny something, it could well be true. History writing was also construed as partly fiction. This was the reason behind adding dialogues and monologues to a story to spice it up, though they were not based on any actual source.

As far as sources were concerned, 18th century Swedish history writing started adopting critical review methods developed elsewhere in Europe. This critical review was by no means systematic, but it helped to prune the most unlikely sources. The change in the use of sources of information was reflected first and foremost in the fact that the only accepted sources in the 18th century were those containing a direct mention of the Swedes. As a result, ancient Greek or Roman sources fell almost completely out of use. This development led to the sudden abbreviation of known history for it was no longer possible to obtain information of the earliest historical events.

Scarin insisted that the historian take a good look at the reliability of

every source of information he used with special emphasis on the integrity of the author of the source. The guidelines he laid down were similar to the ones suggested by Jean Bodin at the end of the 16th century in France. The writer of the source was to be impartial. His account of the event described should preferably be a personal eye-witness account. However, Scarin's guidelines were not very detailed and the only method he ever used of proving the reliability of his sources was plain simple comparison between the various sources. According to him the only things worth relating were those backed by a source. However, there were exceptions to the rule. Scarin firmly believed that a great number of sources dealing with the ancient past of Sweden had disappeared in the course of time. Information concerning actual historical events had consequently fallen into oblivion. This gave the necessary leeway for claiming that not everything the Geatic historians had said about the early history of Sweden was a mere legend.

As far as sources of information were concerned, Geatic history writing relied heavily on the Bible, on ancient Greek and Roman literature as well as on Gothic history writing. 18th century historians dispensed with ancient Greek and Roman sources, which were replaced by old Icelandic sagas.

Old Icelandic sagas became known in Sweden toward the end of the 17th century. Several manuscripts were brought over from Iceland and published by Antiquity College. The use of sagas as historical sources was nevertheless fairly limited in scope at this stage. The sagas came in several different varieties, each with a different historical reliability. Royal sagas telling of ancient kings and were historically fairly reliable. Heroic sagas on the other hand were entertaining and fictitious in character. The most that could be said of them was that some of the protagonists were based on reality. Geatic history writing never made a distinction between the two types but used them both as sources of historic information.

The use of sagas as sources of historic information gained marked popularity in the 18th century, superseding all other literary genres as sources. The sagas revamped the prevailing view of Swedish history. "Heimskringla", written by Snorri Sturluson in the 13th century, was considered the most significant of the sagas. It described the early kings of Sweden and Norway from the second century B.C. onwards. This was the only saga Scarin found acceptable as a source, while other 18th century critical historians had no objections to embracing the other sagas pertaining to ancient kings as well. Heroic sagas, for their part, found favour with no one as they were no longer considered reliable.

The Bible held its position as a reliable source of information right up to

the end of the 18th century. The Bible provided a chronological framework for history. The Creation, the Flood, the confusion of tongues in Babel and Judgement Day were fixed points in time, unquestionable in nature. Geatic history writing had sought to give a complete presentation of history starting from the Flood and Annius Viterbo's falsifications from the end of the 15th century proved a great help in this undertaking by giving a detailed account of the events right after the flood. The 18th century lost its faith in Annius' work, the corollary being that there could be no incontestable historical information after the Flood. The Bible itself never lost its position though. Every man was still believed to be the offspring of Noah, and all languages were said to be derived from the confusion of tongues in Babel.

Geatic historians relied heavily on ancient Greek and Roman history writers as sources of information. A case in point is the last significant Geatic historian, Olof Rudbeck the elder, who concentrated his efforts entirely on studying ancient Greek and Roman literature. He strove to prove the ancient glory of Sweden by comparing classical writings with old Scandinavian sources. The increased use of sagas in the 18th century displaced classical texts as sources of history writing. This did not mean the total abandonment of these writings, but reflected a more critical attitude toward them. Scarin used classical writings as sources of information in examining early Scythian history and early Scandinavian conditions. According to him this was the only area of Swedish history that could benefit from this literature. He studied early Scythian history with the aid of Herodotus in particular, and examined early Scandinavian conditions with the help of Tacitus' "Germania" along with the sagas.

As literary sources could not furnish historians with all necessary information, they resorted to other methods of obtaining relevant data. One such method occupying a central position in history writing was the historical study of languages. According to the tenets of Geatic history writing, the history of a language was identical with the history of the people who spoke the language. Thus, by studying the history of a language, one could amass information about the history of the nation. The 17th century paid special attention to the problem of the original language. The traditional biblical interpretation held that the original language preceding the confusion of tongues in Babel had been Hebrew. All other languages were generated in Babel. This notion had met with opposition in the 16th century as historians started positing new interpretations. The struggle to prove the ancient glory of one's nation led to the fact that other languages started vying for the position of the original language. A Dutchman by the name

of Goropius Becanus showed that the ancient Cimbri had not participated in the building of the tower of Babel, wherefore Cimbri had to be the original language. In Sweden Georg Stiernhielm came up with a similar interpretation claiming that ancient Swedish was the original language. This view met with little success even in the ranks of Geatic historians. A generally more accepted notion had it that Hebrew was the original language and Swedish was one of the languages generated in the confusion of tongues in Babel, while the other Scandinavian and Germanic languages were later derivations of the Swedish language.

The contemplations over the original language were cast aside during the 18th century as there was no way of achieving any certainty concerning the matter. Scarin considered such contemplations as futile. This did not result in the rejection of the idea of the antiquity of the Swedish language: 18th century Swedish historians held to their beliefs as far as the age of the language was concerned.

The means of language study was the etymological method. Researchers tried to show how words had developed by comparing them, and thereby creating a picture of the history of the language. Permutational rules came in handy in this etymological work. Olof Rudbeck in particular applied them abundantly in his work.

Geatic history writing has often been criticized for being too preoccupied with etymology. The use of etymology, however, is not limited merely to Geatic history writing, but a feature that survived throughout the 18th century. Only the function of the method changed: in the 17th century etymological methods were used to get a picture of the history of the language, but in the following century it was limited to getting information about isolated phenomena, such as the origin of town names and so on. The extent of using etymology varied from one historian to another; Scarin was an avid etymologist, whereas Olof Dalin and Sven Lagerbring used it rather sporadically.

The actual picture of Swedish history underwent a thorough upheaval at the beginning of the 18th century. This was occasioned above all by a change in the source materials. The change was particularly graphic concerning the settlement of Sweden, though the basic idea was very much the same both in Geatic and 18th century history writing: Sweden had been settled shortly after the Flood from the east. There were, however, great differences concerning the details of the settlement. Geatic historians described how Megog, Noah's grand-son, had settled in Scandinavia about a century after the Flood and founded a mighty empire in Sweden. The 18th century view was that Scythians, who practised hunting and cattle keeping,

had gradually migrated towards Scandinavia and finally settled in Sweden, Mother Nature being so welcoming and hospitable there. The society they established was not socially ordered, the social structure being family based.

Geatic historians never doubted who the first inhabitants of the Nordic countries were: they were Swedes. This notion, too, came under a cloud of doubt in the 18th century. G.W. Leibniz proposed in Germany at the end of the 17th century that the Nordic countries had first been settled by the Finns and the Lapps. The Swedes had arrived at a considerably later date. In Sweden this idea was first accepted by Eric Benzelius the younger and later by Scarin and Sven Lagerbring.

The change in thinking concerning the notion of the Swedes' ancient high stage of civilization was far greater. The idea that Sweden was the cradle of culture pervaded Geatic history writing. Almost all civilization had originated in Sweden. This conception was based on classical tales about the Hyberboreans, whom Geatic historians equated with the Swedes. This equation along with an appropriate interpretation of the ancient tales served to prove that the ancient Greeks and Romans had received their culture from the Swedes. This notion was one of the cornerstones of Geatic history writing.

However, the idea of Sweden as the cradle of culture was almost completely discarded in the 18th century, the main reason being that there was no evidence to bolster up the theory in the old Icelandic sagas. Now the Swedes found themselves at the receiving end of cultural influences. It was claimed that the sole interest of the ancient Swedes had been warfare, and that they had never had time for pursuing any cultural interests. The only branch of science they had ever been advanced in was astronomy, which they had needed for navigational purposes.

Gothic migrations occupied a central position in early Swedish history. According to Swedish historians the West Goths and East Goths of Southern Europe came originally from Sweden. This view was shared by Geatic and 18th century history writing alike. The idea itself was first put forth in the early Middle Ages, as Jordanes, the East Goth, proposed that the Goths came from the isle of Scandza. This island was early on equated with Scandinavia. Geatic historians were of the opinion that the Goths had left Scandinavia 835 years after the Flood, but 18th century historians moved the beginning of the migrations to the second century B.C., the new dating being based on sagas. Gothic migrations in fact held a central position in Geatic history writing: for example, three quarters of Johannes Magnus' extensive history of Sweden dealt with Gothic history. Gothic migrations

remained a part of Swedish history in the 18th century, but its share shrank gradually to a mere mention.

An essential factor contributing to the changing picture of early Swedish history was the information amassed from the old Icelandic sagas at the beginning of the 18th century. They led Scarin and the other early 18th century historians to reject many of the tenets of Geatic history writing. The fact that they no longer needed to portray Swedish history in a glorifying light also helped to bring about the change. As a result, critical research methods found wider acceptance, which in turn defined to a great extent the picture of history that was presented. In spite of all this, the methods employed by the historians allowed a representation of a splendid past, at least to a degree.

Notions pertaining to the birth of the Swedish nation changed considerably at the beginning of the 18th century. Geatic history writing claimed that after settling Sweden about 100 years after the Flood, Magog founded an ordered society. Society was considered unchangeable and eternal. This concept was based on the so-called three estate dogma, which was the dominant sociological theory in the 17th century especially in the Lutheran countries. The theory stated that the king was the vicar of God, giving monarchy and the prevailing social order a divine justification. This theocratic view of the state, the keystone behind the Geatic historians' uninterrupted presentation of kings and rulers all the way from Magog to their day, naturally sustained the prevailing absolute monarchy. The writings of the historians corroborated the theocratic notion of the state and the eternal nature of monarchy.

When the estates seized power from the king after the Great Northern War, the Geatic view of history was no longer desirable. A fresh interpretation of history was called for. The theory of natural justice, put forward by Samuel Pufendorf, had already found favour with Swedish historians at the end of the 17th century. It postulated that the monarch's power was not of divine origin, but was in fact based on a contract between the king and the people. The interest expressed toward this notion at the end of the 17th century was purely theoretical, and it was only after the Great Northern War that Pufendorf's theory gained wider social significance. It served to prove that the estates had merely taken back the power that belonged to them after the king had misused it.

Algot Scarin and Jacob Wilde were particularly eager to apply Pufendorf's theory to history writing. They showed that, with a couple of exceptions, the power of the king in Sweden had always been restricted and that real power belonged to the people in the final analysis. They also stated

that the people had at times taken the power from the monarch when he had turned it against the nation. Historical examples could thereby be used with reference to contemporary events. Thus history writing became a vehicle for serving the interests of the estates in power.

The shift of paradigm in Swedish history writing at the beginning of the 18th century was extensive, but not total. New methods and sources of information modified the picture of history, but the old notion of the ancient glory of Sweden was not completely discarded. History writing adapted to changing social conditions and adopted critical methods in so far as it was possible in order to create the preferred picture of Swedish history.

Henkilöhakemisto

- Ablabius 185
Adam Bremeniläinen 167, 196
Agrippa von Nettesheim 35, 101
Alstrin, Lars 55, 92
Ambrosius 165
Annerstedt, Claes 46
Annius Viterbolainen 23—24, 29,
117, 167, 171
Anthoni, Eric 16
Aristoteles 57
Arkhilokhos 23
Arrhenius, Lars 46
Augustinus 158
Aurelius Victor, Sextus 62
Axelhiälm, Johan 40
Baazius, Johannes 173, 192, 202—
203, 206
Bale, John 28
Bartholomaeus Anglicus 167
Baudouin, Francois 26
Bayer, T.S. 97
Becanus, Joannes Goropius 142—
143, 167, 191
Benzelius, Carl Jesper 43
Benzelius, Eric nuorempi 14, 19,
40, 42—44, 50—52, 59, 71, 74,
80, 90, 93, 98, 133, 137, 145,
148—149, 152, 154, 157, 168,
174, 179—180, 182—183, 186,
193—196, 198—199, 202—204,
206—209, 212, 221, 226—227
Benzelius, Jacob 50
Bergius, Anders 53
Berosus 23—24, 29, 109, 117, 167
Bilmark, Johan 16, 53, 60—61, 67,
69, 97
Biörner, Eric 19, 37, 45, 71, 117,
123—124, 127, 139, 173, 184,
193, 212, 214
Björklund, Isaak 52, 94, 180
Blomgren, Sven 17
Bochart, Samuel 141
Bodin, Jean 26, 103—104, 110,
113, 139
Boeclerus, Johan 38, 40
Bolland, Jean de 104
Borst, Arno 29
Bostadius, Hans 52
Botin, Anders 17
Boxhornius, Marcus 38

- Brenner, Elias 92, 183
 Browallius, Johan 45
 Buddeus, Johann Franz 209
 Bure, Jonas 134
 Bureus, Johannes 35, 38, 106, 122,
 143, 191
 Bureus, Laurentius 122
 Bång, Petrus 13, 47, 106—107,
 182, 202
 Böhme, Jacob 144
 Böhmer, Justus Henning 209, 213
 Caius, John 29
 Camden, William 27—28
 Cano, Melchior 26
 Cardanus, Hieronymus 191
 Carion, Johannes 22, 116, 159—
 160
 Carlander, Asmund 71, 87—89,
 139
 Carlander, Olof 49
 Cassiodorus, Flavius 132, 185
 Cato, Marcus Porcius 23
 Cederberg, A.R. 56
 Celsius, Anders 45, 113, 178
 Celsius, Magnus 40
 Celsius, Olof nuorempi 14, 46, 72
 Celsius, Olof vanhempi 51
 Chemnitz, Bogislav von 40
 Chydenius, Anders 45
 Chydenius, Samuel 96
 Cicero, Quintus Tullius 22, 147
 Cleverus, Christina 49
 Cleverus, Lars 49
 Cluverius, Philip 168, 189
 Condillac, Etienne Bonnot de 30
 Conring, Hermann 134
 Curtius Rufus Quintus 62
 Dahlman, Lars 72
 Dal, Nils 51
 Dalin, Olof von 17, 19, 40, 43—45,
 71, 78, 81, 108, 112—115, 130,
 145, 149, 154, 161, 171, 176—
 178, 181, 183, 186, 188—190,
 193, 198—200, 202—203, 205,
 208, 226
 De la Gaprenède, Gautier 25
 De la Gardie, Magnus Gabriel 39,
 122
 Descartes, René 119, 142
 Diaconus, Paulus 185
 Digelius, Sven 88, 95
 Dillborg, Jonas 75—76
 Dionus Graecus 129
 Dionysios Halikarnassolainen 22
 Edblad, Andreas 97
 Eenberg, Johan 63, 82
 Ekedahl, Laurentius 93
 Ellenius, Allan 38
 Elvius, Petrus 67
 Erasmus Rotterdamilainen 102
 Eriksson, Nils 17, 108
 Escholin, Israel 55, 89
 Eusebius 23
 Eutropius, Flavius 62
 Fabius Pictor 23
 Fabritius, Carl Gustaf 49
 Filon 109, 117
 Flachsen, Jacob 53
 Florus, Lucius Annaeus 62
 Fontenius, Matthias 91
 Forsius, Henricus 89
 Freret, Nicolas 30
 Frondin, Elias 46, 72
 Gadd, Pehr 177
 Galilei, Galileo 119
 Geoffrey of Monmouth 26—28
 Gerald of Wales 28
 Girs, Aegidius 40
 Gjörwell, C.C. 54, 67—69, 79
 Gram, Hans 32—33

- Gregorius Toursilainen 185
 Grimm, Jacob 147—148
 Grotius, Hugo 72, 134, 151
 Grotte, Anders Laurentius 134
 Gråå, Johannes 98
 Grönvall, Anders 67, 72
 Guicciardini, Francesco 22
 Guignes, Joseph de 18
 Gyldenstolpe, Samuel 47
 Gyllenberg, J.C. 60
 Göransson, Johan 19, 37, 45, 72,
 117, 193
 Haartman, Jacobus 96
 Hachmann, Rolf 185
 Hadorph, Johan 40
 Hahn, Petrus 100
 Hallborg, Laurentius 84
 Hallenius, Georgius 86
 Hallenius, Matthias 86, 180
 Harrison, William 29
 Hartman, Johan 53
 Hassel, Henrik 85, 98—99, 180
 Hay, Dennis 26
 Hecataeus 191
 Heerdhielm, Carl 51
 Heininen, Simo 90—91
 Helin, Johan 58, 60, 85—87, 89,
 93, 95—97, 132, 136—137
 Helsingius, Johannes 94
 Herodotos 123, 130—131, 181
 Hieronymus 165
 Higden, Ranulf 28
 Hiärne, Urban 177
 Hobbes, Thomas 119, 217
 Holberg, Ludvig 32—33, 45
 Holished, Ralph 29
 Homeros 33, 130, 154
 Horn, Arvid 56, 60
 Huitfeldt, Arild 31—32
 Hultin, Arvid 14—15
 Humerus, Zacharias 39
 Huss, Johannes 94
 Huss, Olavus 95
 Hülphers, Abraham 93
 Hyphoff, Elisaeus 161
 Hällbergh, Gerhardus 98
 Ignatius, Johan 55
 Ihre, Johan 72, 128, 148
 Isidorus Sevellalainen 132—133,
 158, 166, 185
 Jaakkola, Jalmari 15—16
 Jordanes 132—133, 139, 151,
 185—189, 201
 Josephus, Flavius 129, 165, 167
 Juslenius, Daniel 13, 15, 47—48,
 53, 56—57, 204, 211—212
 Justinus, Marcus Junianus 61, 65,
 129
 Juusten, Paavali 55, 89—91
 Kalm, Pehr 89
 Keckermann, Batrholomaeus 39
 Kempe, Axel 47
 Kempe, Lars 50
 Kenyon, John 26
 Kerkkonen, Martti 16
 Kiellgren, Jonas 94
 Koskimies, Rafael 16
 Krantzius, Albert 23
 La Peyrère, Isaac de 115
 Lagerbring, Sven 16—17, 19, 40,
 43, 45—47, 72, 108, 115, 127—
 128, 130, 145, 149—150, 172,
 183, 186, 188—189, 194, 202,
 219
 Lagerlöf, Nicolaus 52—53
 Lambarde, William 29
 Langbeck, Jakob 32—33
 Laurentius Paulinus Gothus 81,
 206
 Laurentius Petri Gothus 143

- le Fèvre de Dreux, Jean 24
 Lehnberg, Daniel 88
 Leibniz, G.W. 30, 42, 145, 173,
 179—180, 182
 Lewenhaupt, Karl Emil 81
 Linnell, Christian 99
 Linné, Carl von 45
 Lithenius, Margareta 49
 Livius, Titus L. 127, 130
 Loccenius, Johannes 37—38, 40,
 134, 195, 198, 201, 222
 Lucianus 22
 Ludwig, J.P. von 67
 Lundius, Carolus 19, 36, 222
 Luther, Martti 25
 Löw, Gustav 17
 Mabillon, Jean 105
 Machiavelli, Niccolo 22, 119
 Magni, Jonas 159
 Magnus, Johannes 13, 19, 26, 33—
 34, 43, 47, 106—107, 109, 116,
 129, 133, 146, 152—153, 159,
 167, 172—173, 178, 182, 186—
 188, 192, 196—197, 201—202,
 207, 211
 Magnus, Olaus 34, 146
 Magnusson, Arni 33
 Manetho 23
 Margareta Nilsson 81
 Mascov, J.J. 30
 Melancthon, Philipp 22, 158—
 159
 Mennander, Carl Fredrik 15
 Messenius, Arnold 36, 40
 Messenius, Johannes 19, 35—36,
 81, 122, 167
 Metastenes 23
 Montesquieu, Charles de Secondat
 30
 Mooses 22, 109, 116—119, 123
 Mortensen, Jens 122
 Munster, Johan 47
 Myrsius Lesboslainen 23
 Möller, Arvid 183
 Nelander, Johan 72—73
 Nepos, Cornelius 62
 Nettelbladt, Christian 57, 89—91,
 94, 214
 Nordström, Johan 17
 Olai, Ericus 38, 167
 Omeisius, Magnus Daniel 64
 Orosius, Paulus 129, 171
 Ortelius, Abrahamus 191
 Palmroth, Johannes 50
 Patrizzi, Francesco 102
 Peithzius, Martinus 94
 Peringskiöld, Johan 137
 Pétau, Denis 141
 Petreijus, Petrus 34
 Petri, Olaus 168, 196
 Pico della Mirandola, Giovanni 144
 Pirckheimer, Willibald 23
 Platon 106
 Plinius, Gaius P. Secundus 151,
 171
 Pomoell, Karl 55
 Pontanus, Johan Isaak 81, 124, 168
 Porthan, H.G. 13—16, 67
 Postel, Guillaume 24
 Prochman, Aaron 92
 Pryss, Anders 59
 Ptolemaios 151
 Pufendorf, Samuel von 32, 40—43,
 46, 63—64, 66, 76, 82, 164,
 173—174, 212—215, 220, 222
 Pytheas Marseilalainen 130, 219
 Ragvaldi, Nicolaus 166, 185—186
 Ramus, Petrus 33
 Rancken, Engelbrecht 87
 Ranke, Leopold von 105

- Rein, Gabriel 12
 Rein, Th. 98
 Rhenanus, Beatus 23
 Rhyzelius, Anders 160—161, 202,
 206
 Rimbertus 221
 Roland, Anna Catharina 55
 Rosen, Gustaf Fredrik von 138—
 139
 Rouillè, Pierre de 25
 Rowlands, Henry 29
 Rudbeck, Olof nuorempi 157
 Rudbeck, Olof vanhempí 10, 13—
 14, 19, 33, 36—37, 43, 45, 76,
 106, 122—123, 129, 137, 147—
 148, 152—153, 159, 167, 169—
 170, 173—174, 179, 182, 192—
 194, 203
 Rudbeckius, Johannes 35
 Rugman, Jónas 122
 Rydelius, Magnus 46
 Rydhenius, Johannes 50
 Sallander, Hans 17, 19
 Saxo Grammaticus 30—31, 33,
 124, 127, 179
 Scarin, Anna Christina 55
 Scarin, Asmund 49
 Scarin, Beata 49
 Scarin, Christina 49
 Scarin, Dorothea 49
 Scarin, Eric 50
 Scarin, Lars 49
 Scarin, Petrus 49
 Schefferus, Johannes 38—40, 81
 Schmidt, Wolfgang 90
 Schroderus, Ericus 34
 Schybergson, M.G. 13—14, 19, 68,
 74—75, 90
 Severus, Sulpicius 61
 Siculus, Diodorus 191, 193
 Sigfússon, Saemundr 121, 124
 Simon, Richard 115
 Skaren, Andreas 95
 Skytte, Johan 34
 Slatyer, William 29
 Sleidanus, Johannes 24, 46, 159
 Snellman, Gerhardus 96
 Snellman, Johannes 85, 136
 Sparre, Erik 52
 Speed, John 28
 Spegel, Haquin 81, 90, 144, 148
 Sperling, Otto 179
 Spinoza, Baruch 116, 119
 Starckou, Jacobus 95
 Stavenow, Ludvig 17
 Stephanus, Stephanus 31, 81, 122
 Stiernhielm, Georg 19, 35—36, 81,
 143—144, 178, 191, 195
 Stiernhöök, Johan 37—38, 106,
 134, 167—168, 197—198
 Stobaeus, Kilian 46
 Strabo 129—131, 151, 154
 Sturluson, Snorri 120—122, 124—
 128, 152, 193, 203, 221, 226
 Suetonius Tranquillus, Gaius 63
 Sumell, Ulf 66—67, 81—82
 Sundberg, Petrus 96
 Sundin, Ericus 91
 Suolahti, Gunnar 14—15
 Svaning, Hans 31
 Sveinsson, Brynjólfur 120
 Svenonius, Enevaldus 100
 Swedberg, Jesper 144—145
 Sylvius, Johan 167
 Tacitus, Publius Cornelius 93,
 131—132, 180, 184, 196, 218,
 221
 Thomasius, Christian 209
 Thorgilsson, Ari 121, 124
 Thoyras, Rapin de 32

Tilas, Daniel 51
 Tillander, Johannes 94
 Toletanus, Rodoricus 132—133,
 166
 Tolpo, Martinus 97
 Torfaeus, Thormodus 31, 33, 44,
 81, 126, 218
 Turdin, Nicolaus 93
 Turmair, Johann 23
 Twet, Johannes 50
 Twyne, John 28
 Upmark, Johan 50
 Valla, Lorenzo 102
 Varro, Marcus Terentius 160
 Vastovius, Johannes 80
 Vedel, Anders 31
 Velleius Paterculus, Caius 62
 Verelius, Olof 36, 38, 40, 122, 155
 Vergil, Polydore 27
 Vergilius, Publius 26
 Vidikindi, Johannes 40
 Vossius, Gerhard 38
 Wanochius, Andreas 47
 Wassman, Georgius 89—90, 97
 Weber, Immanuel von 67
 Wexionius-Gyldenstolpe, Michael
 13, 47, 100, 179
 White, Richard 29
 Wilde, Jacob 19, 40, 43—45, 71,
 76—79, 108, 123, 126—127,
 130, 135, 160, 162—163, 172,
 183, 186, 189, 198, 200, 208,
 210, 219—220, 224, 226
 Wimpeling, Jacob 23
 Witte, Herman 90
 Wolff, Christian 72, 213

